Kufundisha Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu: Ukuaji wa Lugha na Kusoma

Kitabu cha Mwalimu

Sehemu ya I: Usuli wa Taarifa

Darasa la Awali – Darasa la 3

Toleo la Kiswahili

Royal Kentalis

Kuondoa vikwazo vya mawasiliano

(CC BY-NC-ND 4.0) 2021, Royal Kentalis; S.Jansma, E.Wienhoven (waandishi na wahariri), pamoja na mchango na maoni ya wataalamu kutoka nchi za Uholanzi, Uganda na Tanzania 2015-2020. Vifaa vimezingatia muktadha, kuchapishwa na kusambazwa nchini Tanzania.
Tafsiri ya Kiswahili: Yohanis Kilave

Hakimiliki ©

"This publication by Royal Kentalis - Kentalis International Foundation is licensed under CC BY-NC-ND 4.0. To view a copy of this license, visit https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode ."

"*Chapisho hili la Royal Kentalis - Kentalis International Foundation limeidhinishwa chini ya CC BY-NC-ND 4.0. Ili kuona nakala ya leseni hii, tembelea https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode ."*

Copyright © 2021
Royal Kentalis
Kentalis International Foundation
P.O. Box 89
3500 AB Utrecht
The Netherlands

W: www.kentalis.com
E: international@kentalis.nl

First edition 2021

ISBN: 978-9-08-320823-7

Orodha ya vifupisho vilivyotumika katika kitabu hiki

LAT	Lugha ya Alama ya Tanzania
LA	Lugha ya Alama

Yaliyomo

Hakimiliki © 1

Orodha ya vifupisho vilivyotumika katika kitabu hiki 2

Usuli 7

Utangulizi 9

Namna ya kutumia kitabu hiki 12

Sura ya 1 – Usuli kuhusu Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu katika Darasa lako 13

1.1 Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu nao ni watoto wenye uwezo. 13

1.2 Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kama wanachama wa jumuiya ya viziwi 14

1.3 Ukuaji wa Lugha 15

1.3.1 Ukuaji wa lugha ya mazungumzo kwa Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu . . . 16

1.3.2 LA kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu 17

1.4 Aina za Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu katika darasa lako – Usuli na kuanza kwa ukuaji wa lugha. 19

1.5 Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu katika mtazamo unaomzingatia mtoto . . . 23

1.6 Hitaji la kupata lugha 23

1.6.1 LA kama lugha ya kufundishia 24

1.6.2 Ifanye lugha ipatikane 25

1.6.3 Taswira 27

1.6.4 Ujuzi wa Mwalimu: Lugha ya Alama Tanzania (LAT) na Kiswahili 29

1.6.5 Lugha ya Viziwi na mfano wa kuigwa 29

Sura ya 2. Kusoma: Nadharia ya kujifunza kusoma - Taarifa maalumu na za jumla za wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu 30

2.1 Maendeleo ya usomaji kwa watoto wanaosikia – Nadharia ya Mtazamo rahisi wa Usomaji 30

2.2 Ukuaji wa kusoma kwa Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu 33

2.3 Matokeo ya (mapema) elimu 35

Sura ya 3. . . Nini cha kufundisha 36

3.1 Kwa nini marekebisho ni muhimu kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu? 36

3.2 Marekebisho yanayohitajika ya matokeo ya ujifunzaji na umahiri kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu: Lugha na uwezo wa kusoma na kuandika 37

3.2.1 Mifano na maelezo ya marekebisho kwa LAT 38

3.2.2 Mifano na maelezo ya marekebisho kwenye lugha ya mazungumzo 38

3.2.3 Mifano na maelezo ya marekebisho ya kusoma na kuandika. 40

3.2.4 Maendeleo ya kusoma mapema – chekechea - Ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika 41

3.2.4.1 Maelezo ya ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika 41

3.2.4.2 Ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika kunakotumika kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu- malengo ya ziada. 44

3.2.5 Maelezo ya marekebisho kwenye kuandika 45

3.2.6 Kuanzisha mitaala iliyotengenezwa maalumu kwa ajili ya wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu - Lugha na kusoma na kuandika. 45

3.2.7 Kuonyesha umuhimu wa kufundisha katika kiwango sahihi 45

3.3 Matokeo ya ujifunzaji na umahiri wa LAT wa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu Chekechea na shule ya msingi. 47

3.4 Matokeo ya ujifunzaji na umahiri wa lugha ya mazungumzo kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu chekechea na shule ya msingi 51

3.5 Matokeo ya ujifunzaji na umahiri kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu – ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika chekechea 55

3.6 Matokeo ya ujifunzaji na umahiri kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu – kusoma katika darasa la 1, 2 na la 3 60

3.7 Matokeo ya ujifunzaji na umahiri kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu – kuandika katika shule ya chekechea. 66

Sura ya 4 - Namna ya Kufundisha. 69

4.1 Ukuaji wa Mawasiliano na Lugha ya Alama (LA) 69

4.2 Kutengeneza fursa ya mawasiliano na ukuaji wa lugha 70

4.2.1 Ujuzi na mtazamo wa mwalimu 70

Walimu wanaweza kuwa msaada kwenye ukuaji wa lugha. Ni muhimu kufanya yafuatayo: 70

4.2.2 Elewa na Tumia uwezo wote wa mawasiliano na ukuzaji wa lugha 72

4.3 Ukuzaji wa Lugha kama somo shuleni 73

4.3.1 Wazo la Kielimu 73

4.3.2 Shughuli zenya malengo 74

4.3.3 Michezo ya kujifunza dhana za rangi, viunganishi, hisia, milango ya fahamu 79

4.3.4 Ufundishaji wa msamiati wa LA wenye Ufanisi 84
4.4 Kukuza ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika 84
4.4.1 Kusoma vitabu vya hadithi 84
4.4.2 Tengeneza hali halisi ya kusoma na kuandika 85
4.4.3 Kufundisha utambuzi wa herufi 87
Sura ya 5 – Namna ya Kuwafundisha Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu Kusoma . . . 88
5.1 Matumizi ya PERC ili kufundishia msamiati kwa ufanisi 89
5.1.1 Msamiati – alama zinahifadhiwa kwa kuhusianisha na nyingine 89
5.1.2 Ufanisi wa ufundishaji wa msamiati kwa kutumia PERC 91
5.2 Kutumia hadithi: Tengeneza muktadha wenye maana na kuongeza motisha. 96
5.2.1 Mwongozo wa kutunga hadithi zako 97
5.2.2 Kuitambulisha hadithi kwa wanafunzi. 100
5.3 Uliza maswali ya kwa nini 101
5.3.1 Maswali ya wazi. 101
5.3.2 Kuyapa maswali ya 'kwa nini' muonekano (taswira/picha) 102
5.3.3 Maswali tofauti kwa hatua tofauti. 104
5.3.4 Matumizi ya maswali ya 'kwa nini' kabla, wakati na baada ya kusimulia hadithi 106
5.3.5 Namna ya kusimulia hadithi katika LA na matumizi ya maswali ya kwa nini 106
5.4 Matimodo (Njia nyingi) za kufundisha Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kusoma 108
5.4.1 Matumizi ya LA kupata maana 108
5.4.2 Kutumia alfabeti za vidole. 110
5.4.3 Kusoma mdomo na matamshi 111
5.4.4 Mikakati ya ufundishaji: 'Sandwichi na Mnyororo'. 112
5.4.5 Kuimarisha maneno mapya yaliyofundishwa 115
5.4.6 Kuandika maneno 117
5.4.7 Fanyia mazoezi ya herufi na maneno yanayoongezeka ugumu. 117
5.4.8 Kasi ya kufundisha, idadi ya maneno ya kujifunza kusoma 118
5.5 Matumizi ya hadithi na Makala zilizoandikwa: usomaji wa maneno mapya katika muktadha wenye maana na uongezaji wa motisha 120
5.5.1 Kuandika hadithi ya maandishi inayokana na hadithi ya lugha ya alama 120

5.5.2 Aina ya maandishi na sifa zake 120

5.5.3 Namna ya kuwasilisha hadithi na matini kwa wanafunzi wako viziwi na wenye usikivu hafifu 121

5.5.4 Ugumu katika lugha ya maandishi. 122

5.5.5 Maswali ya 'kwa nini' na kupima uelewa wa kusoma - "Umesoma hii wapi kwenye matini…?" 123

5.5.6 Kusoma hadithi au matini 124

Sura ya 6 – Njia za kufundishia na kujifunzia 126

6.1 Shimo la Kujifunza – Mtazamo wa kujifunza 126

6.2 Modeli ya Ufundishaji wa moja kwa moja. 128

6.2.1 Modeli ya ufundishaji wa moja kwa moja na mikakati maalumu kwa viziwi 130

6.3 Maoni chanya ya ujifunzaji 134

Marejeleo 139

Usuli

Wakati watoto ambao si viziwi wanajifunza kusoma, tayari wanakuwa na ufahamu wa lugha ya mazungumzo kwa kiasi kikubwa kupitia mawasiliano ya kila siku na kujifunza kusiko rasmi. Watoto hawa wanakuwa tayari wanajua maneno mengi, na karibu kila wakati wanatumia sentensi sahihi kisarufi na wanaweza kugundua makosa ya kisarufi. Wanaweza kufahamu taarifa za mazungumzo. Wanaweza kutumia lugha kuwasilisha taarifa, kubadilishana mawazo, kuunganisha watu, kuzungumzia hisia, kufikiri, na kusimulia hadithi. Pia wanajua kutumia kanuni za lugha ya heshima au staha na matumizi ya lugha katika mazingira fulani kama: dukani, au kwa madaktari. Na muhimu kwa kujifunza kusoma, wanakuwa wanafahamu mfumo wa lugha ya mazungumzo.

Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanakutana na tatizo kubwa sana hapa. Kwa sababu hawasikii kabisa, au wanasikia kidogo lugha ya mazungumzo inayozungumzwa kwao, wana ufahamu mdogo wa lugha ya mazungumzo. Kwa hiyo maandishi ya herufi na maneno yana maana kidogo au hayana maana kabisa kwao, wewe kama mwalimu unatakiwa kuzingatia yafuatayo:

- Watoto viziwi mara nyingi wanakuwa hawana ujuzi wowote wa lugha kabla ya kwenda shule. Kwa watoto wengi viziwi, shuleni ni mahali wanapoanzia kuamili lugha LA . Zaidi ya hayo, wanaanza kujifunza lugha ya mazungumzo na wakati huo wanaanza kujifunza kusoma. Kwa sababu ya kuchelewa kupata LA na kwa kiasi kidogo kupata lugha ya mazungumzo, ukuaji wa lugha kwa watoto viziwi unachelewa kwa kiasi kikubwa. Watoto viziwi hawawezi kutambua mfumo wa sauti za lugha ya mazungumzo. Wanaweza kujifunza kutambua herufi kwa kuona. Hata hivyo, bila ufafanuzi /maelezo ya wazi, maneno hayana maana kwao.
- Watoto wengi wenye usikivu hafifu wamepata lugha ya mazungumzo kidogo, kabla ya kuanza shule. Kutegemeana na kiasi cha ukosefu wa usikivu, lugha yao inachelewa kiasi au inachelewa kabisa. Wengine wao wanaweza kujieleza kwa kutumia sentensi rahisi, wengine kwa maneno machache. Watoto hawa wanaweza kujifunza kutambua mfumo wa sauti za lugha ya mazungumzo na wanaweza kujifunza kuunganisha sauti na herufi. Hata hivyo, hawajifunzi kusoma kwa kasi na usahihi sawa na watoto wasio viziwi. Kwa kweli watoto wenye usikivu hafifu mara nyingi ujuzi wa lugha na ujuzi wa kusoma umekuzwa kuliko uhalisia wenyewe. Hii imepelekea mara nyingi watoto wenye usikivu hafifu kutopenda kusoma, kwa sababu wanapewa maandishi magumu mno.

Hivyo, watoto wote yaani viziwi na wenye usikivu hafifu wanaanza kujifunza kusoma bila kuwa na ujuzi muhimu wa lugh ya mazungumzo. Kwa hiyo, watoto viziwi na wenye usikivu hafifu Kwa hiyo watoto viziwi na wenye usikivu hafifu hawawezi kujifunza kusoma kupitia njia ya fonimu, silabi ambazo ndio njia zinazotumika sana mashuleni . Pamoja na hayo, njia hizi zinategemea ufahamu wa fonemiki, kusikia na kutamka sauti na ujuzi wa silabi ambao watoto viziwi na wenye usikivu hafifu kwa kiasi kikubwa hawana . Kwa hiyo unapaswa kufahamu yafuatayo: kama

ufundishaji wako wa awali wa kusoma kwa Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu utakuwa ni wa kuhusianisha herufi na sauti, hawawezi kuelewa na kwa sababu hiyo hawatajifunza kusoma. Hawawezi kufaidika na ufundishaji wako.

Kwenye darasa la awali, watoto wanatakiwa kuwekewa msingi mzuri utakao wasaidia kupata elimu ya kusoma baadaye watakapokuwa darasa la 1. Wanafunzi wanatakiwa kupata LA na kukuza msingi wa ujuzi wa kusoma na kuandika. Ujuzi huu wa msingi wa kusoma na kuandika tunauita: Ujuzi wa kusaidia kusoma na kuandika.

Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji elimu ambayo itaendana na lugha yao na mazingira yao kujifunzia. Kwa hiyo, lazima marekebisho yafanywe kuruhusu kukuza uwezo wao. Katika kitabu hiki, tunakuletea marekebisho hayo muhimu kwa ajili ya kuwafundisha Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kusoma.

Utangulizi

Kitabu hiki muhimu kimeandikwa kwa ajili ya walimu wanaowafundisha Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu, kuanzia darasa la Awali mpaka darasa la 3, kutoka ama shule maalumu au zenye vitengo au shule za kawaida. Kuwa na Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu darasani kunahitaji matumizi ya mbinu tofauti katika maana ya lugha na mbinu za kufundishia. Kuhakikisha pia Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanapata mbinu za kujifunzia na vifaa vinavyofaa ili kuwasaidia kujifunza kusoma, ambao ndio ujuzi wa msingi wa maendeleo kitaaluma. Hii ina maana kuwa, walimu lazima wapate mafunzo maalumu ili kuhakikisha kuwa wanawatendea haki watoto walioko katika madarasa yao.

Walimu kabla ya kuanza elimu rasmi ya kusoma, kwanza watoto wanatakiwa kuwa na ujuzi mkubwa wa lugha. Kwa Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu ukuaji huu wa lugha mara nyingi haujitokezi mpaka wanapoanza shule. Kwa hiyo, ukuaji wa lugha na ujuzi wa mapema wa kuandika na kusoma ni maeneo muhimu kwa walimu wa madarasa ya awali kuyatazama sana, ili kuhakikisha watoto wanakuwa tayari kwa kujifunza muda wanapoanza darasa la 1.

Kitabu hiki, mbali na kuwaelimisha walimu, kinalenga kuwapa ujuzi wa kukuza lugha, kusoma na kuandika kwa ufanisi zaidi. Ujumbe muhimu wa kitabu hiki ni: Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji ujuzi wa LA kama msingi kwa ajili ya kujifunza kusoma. Na kuwafundisha kusoma kunahitaji matumizi ya LA na mikakati maalumu ya ujifunzaji.

Sura ya 1 itaangalia kwanza, Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu katika darasa lako na ukuaji wao wa lugha. Ukuaji wa lugha ni msingi wa ukuaji kiakili, kijamii, kihisia na maendeleo ya kusoma; kwa maneno mengine, kwa ajili ya ujifunzaji shuleni.
Watoto wakishakuwa na mawasiliano muhimu na ujuzi wa (LAT), na pia ujuzi wa awali wa kusoma, unaweza kuanza rasmi kuwapa/kuwafundisha kusoma katika darasa la 1. Hapa ndipo watoto wanajifunza lugha ya Kiswahili huku wakijifunza kusoma.

Ni muhimu walimu wafahamu kwa nini kujifunza na kufundisha kusoma ni vigumu sana kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu. Wakalichukulie jambo hilo kwa uzito na kuboresha mbinu zao za ufundishaji na ujifunzaji ili ziendane na mahitaji ya lugha wa wanafunzi wao. Kwa hiyo, Sura ya 2 itaelezea kwa nini kusoma kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu ni vigumu na kwa nini hawawezi kufaidika kujifunza kusoma kwa njia ya fonimu, silabi na/ au neno zima/sentensi.

Katika Sura ya 3 malengo ya kufundisha na kujifunza lugha na kusoma yamechambuliwa na kurekebishwa kwa ajili ya Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu.

Sura ya 4 inatoa njia za jumla na maalumu za viziwi kwa wanafunzi wa darasa la awali na wakubwa ambao ni wageni ikilenga kukuza mawasiliano na ujuzi wa (LAT) na pia ujuzi unaosaidia kusoma na kuandika. Mikakati mikuu ni:

- Ukuzaji wa mawasiliano na LAT kwanza;
- Kutengeneza nafasi ya kukuza mawasiliano na lugha;
- Ukuzaji wa lugha kama somo shuleni;
- Ukuzaji wa ujuzi unaosaidia kusoma na kuandika.

Sura ya 5 inaangalia namna ya kuwafundisha kusoma Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu.

Inatoa hatua nne za ufundishaji:

- Njia zenye ufanisi kufundishia msamiati wa LA;
- Matumizi ya hadithi kwa LA au maandishi zinazoleta maana zinazoendana na muktadha; pamoja na kuuliza maswali ya wazi;
- Mbinu mchanganyiko kwa ajili ya kufundisha herufi na maneno mapya;
- Kusoma hadithi zilizoandikwa au maandishi ambayo yana alama na maneno mapya waliyojifunza, pamoja na kuuliza maswali ya wazi.

Sura ya 6 inatazama mbinu za jumla za kufundishia na kujifunzia zinazohitajika kwa ajili ya ujifunzaji wenye ufanisi. Hii inajumuisha kutengeneza mazingira ya ujifunzaji, kuhama kutoka mwalimu kufanya kazi nyingi za ujifunzaji kwenda kwa mwanafunzi, na mrejesho kwa ajili ya kujifunza.

Mikakati iliyotolewa kwenye kitabu hiki haiendi kuchukua nafasi ya maudhui ya mtaala wa taifa, la hasha, bali itawasaidia walimu namna ya kuwafundisha Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu maudhui na hasa maneno yaliyolengwa na mtaala. Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanaenda shule wakiwa na ujuzi na ufahamu hafifu wa lugha ya maneno. Ili waanze vizuri na hatua ya mwanzo ya mtaala, walimu wanatakiwa kurekebisha masomo ipasavyo. Hivyo, wakati walimu wanafanyia kazi maneno yaliyolengwa na maudhui ya mtaala, wanahitaji muda zaidi wa kujenga ujuzi wa lazima wa lugha na kufundisha maudhui yanayolengwa. Kitabu hiki kimeandikwa kutoa mikakati ambayo itasaidia kurekebisha ufundishaji na ujifunzaji kulingana na mahitaji ya lugha ya Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu, hivyo kufanya ufundishaji na ujifunzaji unaozaa matunda, unaoridhisha na wenye furaha. Hatimaye, lengo la mwalimu ni Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wapate zaidi kilichokusudiwa wakipate kwenye somo lako.

Watumiaji wa kitabu hiki, hata hivyo wanatakiwa kujua kuwa, licha ya matumizi ya mikakati maalumu ya kuwafundishia viziwi na teknolojia ya juu, Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu duniani kote wanakutana na ugumu katika ufundishaji na ujifunzaji wa ujuzi wa kusoma. Usomaji

ni shughuli inayohusisha sauti na hivyo kuufanya ujuzi huu, kuwa mgumu zaidi kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu. Mikakati iliyoelezwa kwenye kitabu hiki haiwezi kubadili hili. Hata hivyo, inaweza kuboresha somo lako, kuhakikisha kuwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanajifunza zaidi na kutunza vizuri kumbukumbu ya kile walichofundishwa.

Namna ya kutumia kitabu hiki

Kitabu hiki kina sehemu mbili.

Katika sehemu ya I – kuna usuli, ambapo utaona taarifa za kinadharia unazohitaji kwa ajili ya ufundishaji na ujifunzaji wa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kusoma na kuandika. Katika Shule ya Awali, kuna mfumo wa kujifunza kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wenye umri wa miaka 3-6, unaojumuisha malengo ya kujifunza, umahiri na Shughuli za Ukuaji zilizopendekezwa kuchukuliwa nafasi yake na vyanzo vya Kitanzania vya LA, lugha ya mazungumzo, kujua kusoma na kuandika na kuhesabu. Kwa wanafunzi wa darasa la 1-3 ina malengo ya kujifunza kwa maendeleo ya lugha na usomaji. Sehemu hii itatumika kama mwongozo wakati wa maelekezo kwa mwalimu na itatumika kama kitabu cha marejeleo. Sehemu ya II - Kutoka kwenye nadharia hadi vitendo inalenga katika kutekeleza maudhui ya sehemu ya I hadi katika masomo yako ya kila siku. Ina maelezo ya kazi za vitendo kwa matumizi ya kila siku na maandalio ya somo. Vifaa vya kujifunzia vimeongezwa katika viambatisho. Hizi ni pamoja na: sampuli, karatasi za kukunja, templeti tupu za kunakili na kutumia katika maandalizi ya somo lako.

Mwisho, Kitabu hiki cha mwalimu hakijaandikwa kama mwongozo wa kujitegemea ila kinapaswa kuambatanishwa na maelekezo maalumu kwa mwalimu. Kwa njia hii, walimu wataweza kujifunza usuli wa kinadharia pamoja na jinsi ya kutumia ujuzi wa vitendo ulioelezwa katika kitabu hiki.

Sura ya 1 – Usuli kuhusu Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu katika Darasa lako

Utangulizi

Sura hii inaangalia usuli wa watoto mbalimbali katika darasa lako. Tutaangalia hii ina maana gani katika usomaji na tutaangalia kwamba Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wa awali wanahitaji kujengewa lugha kwanza.

1.1 Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu nao ni watoto wenye uwezo

Kwa ilivyo, wanafunzi wasio viziwi, Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanazaliwa wakiwa na uwezo wa kiakili tofauti tofauti. Baadhi yao wana ujuzi mkubwa wa kujifunza na utambuzi na wana uwezo wa kufika ngazi ya juu katika elimu ya nadharia. Kwa wengine, elimu ya ufundi (vitendo) ndio wanayoiweza zaidi. Lugha na mwingiliano wa mawasiliano vina nafasi kubwa ya kukuza uwezo wa utambuzi[1]. Kuchelewa kwa lugha kunaathiri uwezo wa ukuaji wa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu. Matokeo yake, Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanakosa kufikia uwezo wao kamili wa utambuzi.
Ili kuweza kufikia mafanikio mazuri shuleni, na bila kujali ngazi ya elimu, (kwa mfano katika ngazi inayoendana na ujuzi wa utambuzi), Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji elimu inayozingatia mahitaji yao. Hii ina maana kwamba kunahitajika marekebisho yatakayoendana na matakwa hayo kama: matumizi ya LA, matumizi ya picha/taswira, malengo sahihi na yanayoweza kufikiwa, kutumia njia/mikakati maalumu ya kufundishia na kujifunzia na mazingira ya shule.

Kuwa na mtazamo chanya kuhusu wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu ni muhimu
Ni muhimu kuwafikiria wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu katika darasa lako kama watoto na wanaohitaji kujifunza. Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu hafifu wanatakiwa kuangaliwa kama watoto binafsi ambao wanachangia utofauti katika darasa moja au jumuiya yako, na siyo watoto wanaofanya ufundishaji wako uwe mgumu. Kama mwalimu:

- Tumaini kwamba watoto viziwi wanaweza na wanataka kujifunza na ni wadadisi.
- Uwe na matarajio ya juu kwa wanafunzi wako viziwi na wenye usikivu hafifu.
- Weka kiwango cha juu na malengo yanayofika.
- Fahamu kuwa kile kinachoonekana kama 'tabia mbaya au ukaidi', inaweza kuwa ishara ya 'kutoelewa', na hivyo kuhitaji maelezo ya ziada.

Kama ukiangalia tu, kile wanachoshindwa kufanya unadunisha na kuzuia kile unachotarajia wakifikie maishani. Zaidi ya hayo, utawaangalia kwa mtazamo wa kuwahurumia au kuwaona wasumbufu. Watoto wote katika darasa lako watatofautiana. Kwa kukubali tofauti zao na sifa

1 Knoors & Marschark, 2014

za kila mmoja, unaweza kuwafundisha kwa mafanikio zaidi.
Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanaonyesha matatizo ya kitabia zaidi kuliko wanafunzi wasioviziwi. Hii ni kwa sababu LA haitumiki katikati yao na kwa sababu hawawezi kusikia lugha ya mazungumzo (au kusikia kwa usahihi), hawawezi kupata taarifa za kutosha kuhusu ulimwengu na nini kinatarajiwa kutoka kwao. Hii inawapa msongo wa mawazo kwa sababu inawazuia kuelewa na kushiriki katika kinachoendelea duniani (nyumbani, kwenye jumuiya yao na shuleni). Kutokuwa na uwezo wa kushiriki hayo yote hapo juu kunawafanya wajitenge. Pale mawasiliano yanapokuwa hayapo Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wataendelea kujitenga zaidi. Kuhakikisha mawasiliano yanapatikana kupitia matumizi ya alama, LA, pamoja na picha/taswira katika mazingira yao na ya shuleni, itawasaidia watoto viziwi kujihusisha katika matukio yanayoendelea kwenye mazingira yao.

Vitu vya kukumbuka:

- Watoto Viziwi na Wenye Usikivu HafifuWatoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanazaliwa wakiwa na uwezo sawa wa utambuzi kama watoto wasioviziwi. Hata hivyo, matatizo ya lugha, yanaathiri kwa kiasi kikubwa ukuaji wa uwezo huo.
- Watoto Viziwi na Wenye Usikivu HafifuWatoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu hawahitaji huruma, bali walimu wazuri, wanaoweza kubadili mtazamo na kuwa na mtazamo chanya.
- Kuwa na matarajio ya juu na kuweka malengo ya kweli, yanayoweza kufikiwa huongeza matokeo ya ujifunzaji.
- Watoto Viziwi na Wenye Usikivu HafifuWatoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanapata matatizo ya mawasiliano na uelewa wa maelekezo pale lugha ya mazungumzo inapotumika peke yake.
- Tabia duni za Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu, mara nyingi zinatokana na ukosefu wa mawasiliano na uelewa.

1.2 Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kama wanachama wa jumuiya ya viziwi

Katika nchi nyingi, watu viziwi na wenye usikivu hafifu wanaunda jumuiya tofauti yenye utamaduni wake. Utamaduni huu, unaitwa 'Utamaduni wa Viziwi'. LA ni kipengele muhimu cha Utamaduni wa Viziwi, tofauti na lugha ya mazungumzo, LA inakuwa lugha inayopatikana na kueleweka kwa wanachama wote viziwi na wenye usikivu hafifu hali inayowawezesha kuwa mahiri katika mawasiliano.
Uzoefu wao wa pamoja wa kuwa viziwi unazidisha umoja, maelewano na tabia zao. Watu wengi viziwi wamekuwa wakitengwa kuanzia kwenye familia na maisha ya jumuiya, na hupata vikwazo katika jamii. Wale viziwi wanaotumia LA, wanajisikia kuwa nyumbani na mara nyingi hawawezi kupata ubaguzi wa namna hiyo. LA na Utamaduni wa Viziwi unaondoa vikwazo kwa viziwi. Viziwi

wengi wanaelezea kuwa hawajisikii walemavu katika jumuiya yao inayotumia LA. Mara nyingi neno 'Deaf' linaloandikwa kwa kuanza na herufi kubwa D hutumika kusisitiza watu viziwi kama sehemu ya lugha ya wachache wenye utamaduni wao.

Viziwi wana lugha nyingi na tamaduni nyingi.

- Wana lugha nyingi kwa sababu wanatumia LA moja au zaidi za mazungumzo. Lugha ya mazungumzo inaweza pia kutumia maandishi; mazungumzo sio njia pekee ya kutumia lugha ya mazungumzo.
- Tamaduni nyingi kwa sababu wana utambulisho wa tamaduni mbalimbali, ni Watanzania, wana makabila yao, na ni sehemu ya jumuiya ya viziwi.

Watu wengi wanarithi utamaduni kupitia kwa wazazi wao. Hata hivyo, viziwi wanarithi utamaduni kutoka kwa wenzao[2]. Watoto viziwi wanazaliwa katika familia ya wanaosikia. Mara nyingi, shuleni ni mahali ambapo watoto viziwi na wenye usikivu hafifu wanaanzia kupata LA. Kwa wakati huo, wanaweza kuwa hawajajitambulisha na utamaduni wa viziwi; haya ni maamuzi yao wanayotakiwa kufanya sasa au baadaye katika maisha yao. Hata hivyo, kuwa na wazungumzaji wazuri wa LA shuleni ni muhimu kwenye ukuaji wao wa LA na kujitambulisha kwenye utamaduni wa viziwi.
Kwa ajili ya ukuaji na ustawi wa hisia wa watoto viziwi, ni muhimu waweze kuunganishwa zaidi na vipengele vyote vya utambulisho wao wa kitamaduni na lugha. Kuwahusisha watoto viziwi katika mambo yote ya maisha (nyumbani, kwenye jumuiya, kazini na madhehebu ya dini), pamoja na kuhakikisha kuwa wanaunganishwa na wenzao kupitia shuleni, kuhakikisha kuwa watoto viziwi wanapata kwa kiasi kikubwa urithi wa utamaduni wao.

Vitu vya kukumbuka:

- Watoto wengi viziwi na wenye usikivu hafifu wana lugha nyingi na tamaduni nyingi:
  - LA na mazungumzo zote zitakuwa muhimu kwenye maisha yao;
  - Wanakuwa sehemu ya jumuiya na utamaduni wa familia zao na utamaduni wa viziwi

1.3 Ukuaji wa Lugha

Katika sehemu hii tutaangalia umuhimu wa ukuaji wa lugha kwa ajili ya maendeleo yao kwa ujumla. Changamoto gani Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanakutana nazo kwenye ukuaji wa lugha ya mazungumzo, na namna gani LA ni muhimu kwa Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu.

2 Solomon, 2012

1.3.1 Ukuaji wa lugha ya mazungumzo kwa Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu

Watoto wengi viziwi na wenye usikivu hafifu ni vigumu kupokea taarifa yoyote kupitia lugha ya mazungumzo.

Watoto Viziwi hawasikii lugha ya mazungumzo inayozungumzwa kwao, wala inayozungumzwa kwenye mazingira yao. Hii inawazuia kujifunza lugha nyumbani kwa maana ya lugha wanayoipata, mwingiliano (mawasiliano) na kujifunza bila kutarajia. Matokeo yake, watoto viziwi hawawezi kukuza mawasiliano na lugha nyumbani. Kwa hiyo, ukuaji wa msamiati, dhana, maarifa ya dunia, kufikiria na kujifunza kunakuwepo kwa kiasi kidogo.

Watoto wenye usikivu hafifu wanapata lugha ya mazungumzo kwa kiasi kidogo. Hii inafanya lugha ya mazungumzo iwe ngumu kufahamu na wakati mwingine hata kutoeleweka. Wanasikia vipande vya lugha ya mazungumzo nyumbani, lugha zote zinazozungumzwa kwao pamoja na lugha ya mazungumzo. Wanaweza kusikia mazungumzo karibu yao na kujifunza kwenye mazungumzo hayo (kujifunza bila kutarajia). Hata hivyo, kelele zilizo jirani na mazungumzo pale watu wengi wanapozungumza, inafanya vigumu kuelewa lugha ya mazungumzo. Matokeo yake, watoto wote wenye usikivu hafifu wanachelewa kwa kiasi kidogo au kikubwa katika ukuaji wa lugha ya mazungumzo. Ukuaji wao misamiati, sarufi, dhana, maarifa ya dunia, kufikiri na kujifunza hakuwezi kukua sawa na wenzao wanaosikia na mara nyingi watoto viziwi wanaathirika zaidi.

Katika kitabu "Helping Children Who Are Deaf" (2004: uk. 16) tofauti ya upataji wa lugha ya mazungumzo kati ya watoto wanaosikia na viziwi imeonyeshwa/ kufafanuliwa kama ifuatavyo. Picha ya 1a inaonesha ukuaji wa kawaida wa lugha ya mazungumzo kwa watoto wanaosikia: lugha ya mazungumzo inayotumika na wazazi na wengine katika jumuiya inapatikana kwa mtoto. Anasikia lugha. Bila kutumia jitihada, mtoto atapata lugha: maneno, sarufi, matumizi ya lugha. Anatumia lugha kwa ajili ya mawasiliano ya kila siku, kuelezea hisia na mawazo, kuuliza na kujibu maswali, kufikiri, kujifunza na kucheza.

Mtoto atakuwa sehemu ya jumuiya.

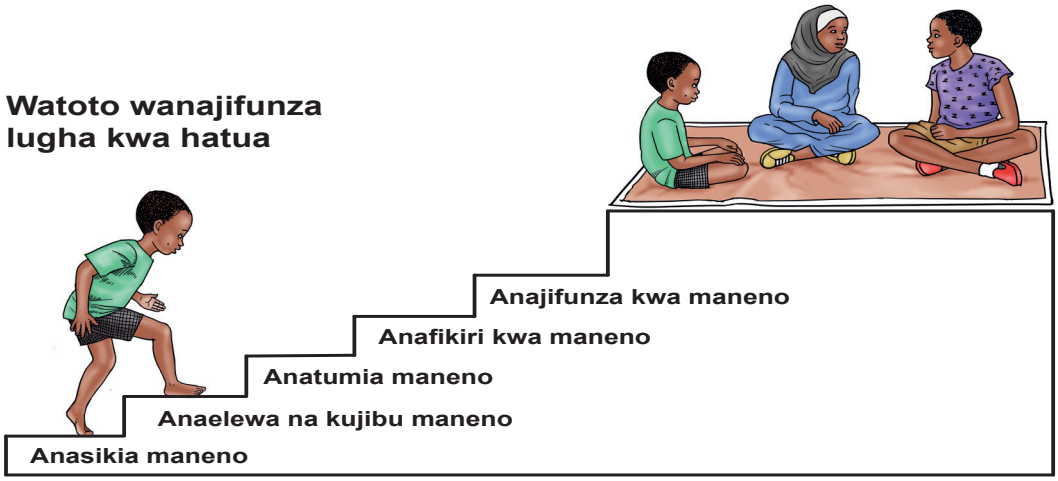

Picha 1a – Ukuaji wa mtoto anayepata lugha

Hata hivyo, kama picha 1b chini inavyoonesha, pale ambapo mtoto hawezi kusikia lugha (vizuri), atajitenga. Hatapata lugha ya mazungumzo na hataweza kuwasiliana na familia na wenzake. Ukuaji wa kufikiri na kujifunza, na ujuzi wa kijamii unaathirika kwa kiasi kikubwa kwa kukosa lugha.

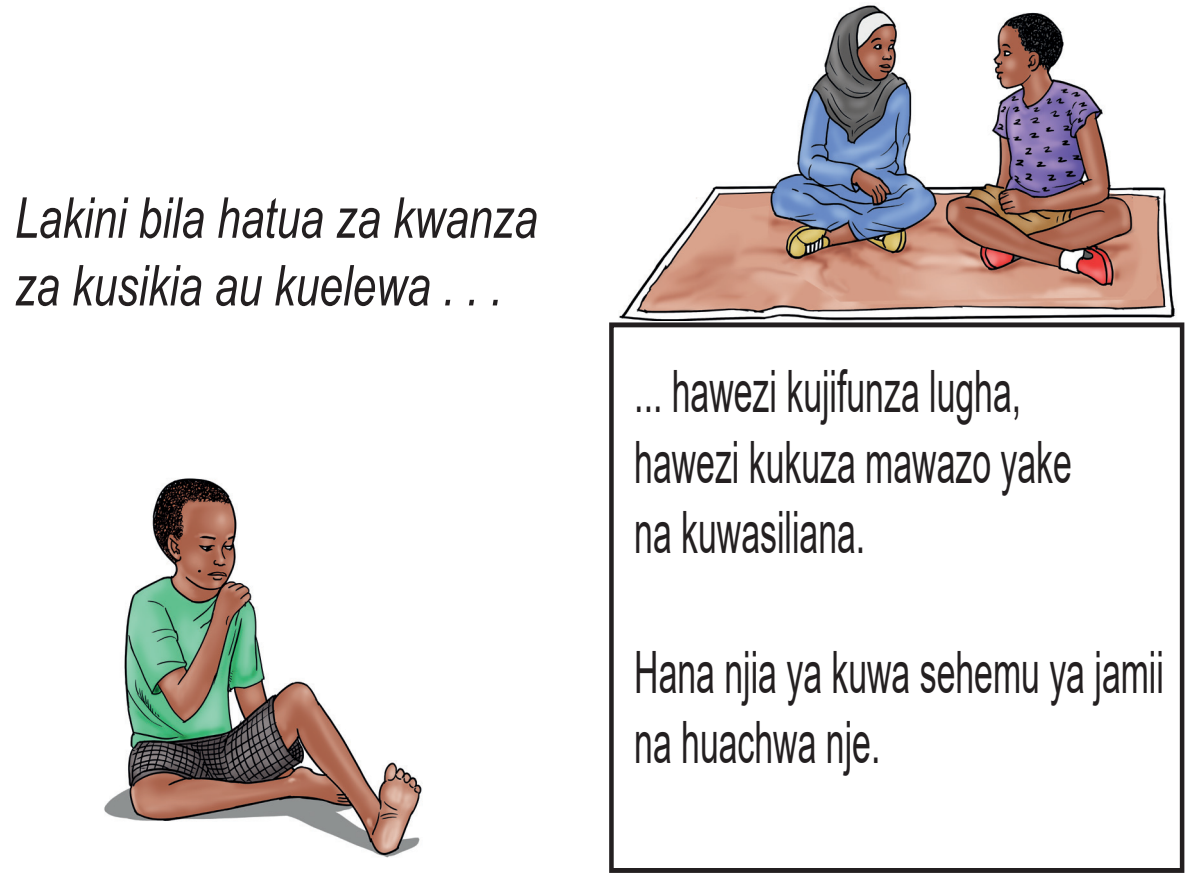

Picha 1b – Ukuaji wa mtoto ambaye hapati lugha

Hivyo, lugha ni kitu muhimu unapofanya kazi na Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu: lugha ya mazungumzo haiwapi nafasi ya kutosha kujifunza, kukuza dhana na kushiriki kikamilifu. Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji LA kukua kiakili.

1.3.2 LA kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu

Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji LA ili waweze kukuza mawasiliano na lugha na utambuzi na ujuzi wao wa kijamii na kihisia. Kwao LA ni njia ya mawasiliano (kama ilivyo lugha ya mazungumzo kwa wanafunzi wanaosikia). Ni chombo cha kuelezea mahitaji yao, mawazo, maoni na hisia zao. LA inawawezesha wao kuelewa na kuweza kueleweka. Inamsaidia mtoto kujifunza na kuelewa kinachoendelea nyumbani, viwanja vya michezo, madukani na shuleni. Inamsaidia mtoto kuwasiliana kuhusu mada zinazoendana na umri wake. Kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu, LA ni msingi wa kuwa na namna ya kufikiri na kuwa na lugha ya taaluma ambayo kwa upande mwingine inasaidia kutoa hoja na kupata maarifa[3]. Zaidi ya hayo inamsaidia mtoto kukuza dhana binafsi, namna anavyoweza kuhusiana

3 National Deaf Childrens's Society, 2013

na wengine na pia namna anavyohusiana na mazingira halisi. Mtoto kiziwi au mwenye usikivu hafifu anavyotumia LA zaidi ndivyo anavyozidi kushiriki katika jamii, shuleni na shughuli za burudani. Kwa ujumla LA inamsaidia mtoto kiziwi na mwenye usikivu hafifu kuwa na ushirikiano wa maana katika masomo yote. Zaidi ya hayo umahiri wa LA ni sharti muhimu la kujifunza kusoma na kuandika. Jukumu la LA shuleni linaelezwa kwa muhtasari kama ifuatavyo:

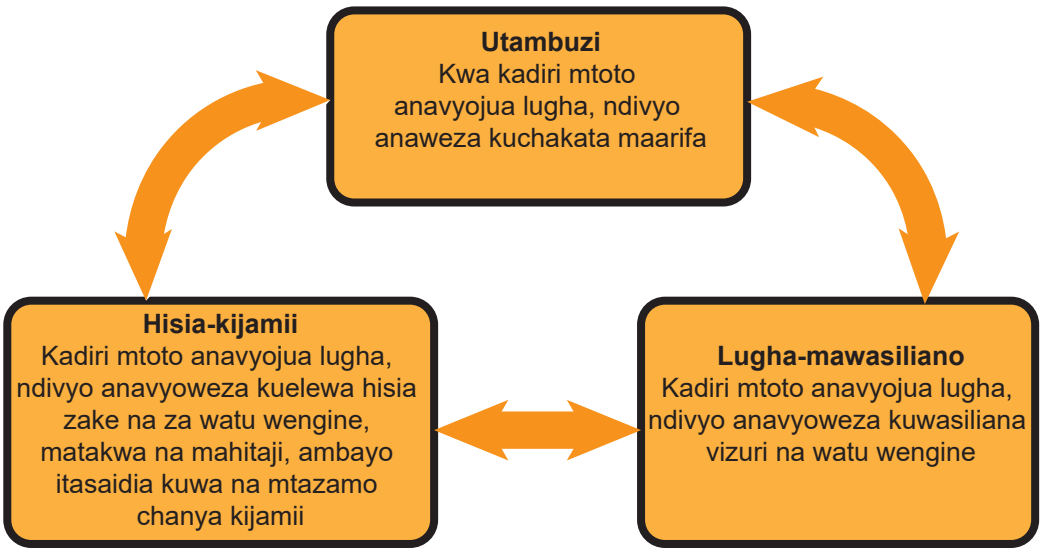

Picha 2 – Jukumu la lugha kwa ajili ya ukuaji wa mtoto

Ziada: kila ustadi kidogo wa lugha ya mazungumzo unasidia kusoma na kuchakata taarifa za maandishi.

Vitu vya kukumbuka:

- Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu hawasikii vizuri lugha ya mazungumzo na kwa sababu hiyo hawaielewi vizuri kama wenzao wanaosikia.
- Kwa wanafunzi viziwi na usikivu hafifu wanahitaji lugha ya alama kukuza mawasiliano na lugha, utambuzi na ujuzi wa hisia za kijamii.
- Kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu, lugha ya alama ni njia muhimu ya mawasiliano, kukuza hisia za kijamii na kujifunzia shuleni.
- Kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu, lugha ya alama ina umuhimu mkubwa katika kujifunza kusoma, ikiwemo ujuzi wa kuanza kusoma na kuandika.

1.4 Aina za Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu katika darasa lako – Usuli na kuanza kwa ukuaji wa lugha

Kimataifa, asilimia 90-95 ya watoto viziwi na wenye usikivu hafifu inaaminika wanazaliwa na wazazi wanaosikia na ambao hawatumii lugha ya alama[4]. Matokeo yake, wengi wa hawa watoto hawapati lugha ya alama nyumbani. Zaidi ya hayo inategemeana na kiasi cha upotevu wake wa usikivu kama atapata lugha ya mazungumzo. Wanafunzi wengi viziwi na wenye usikivu hafifu wanakuwa na kiasi kidogo cha lugha ya mazungumzo nyumbani, lakini si ya kutosha kiasi cha kumsaidia kujifunza kwa kiwango kilekile cha wanafunzi wenzao wanaosikia. Watoto wengi viziwi na wenye usikivu hafifu wanaanza shule bila kuwa na lugha iliyokamilika kabisa ya mazungumzo au ya alama.

Wewe kama mwalimu, ni muhimu kujua usuli wa lugha na sifa/tabia za lugha za wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu katika darasa lako. Hapa tunakupa mfano wa watoto viziwi na wenye usikivu hafifu watano unaoweza kuwakuta katika darasa lako:

1. Daniel - Mtoto kiziwi; amezaliwa na wazazi viziwi na wanaotumia alama

(asilimia 5-10 ya watoto viziwi)

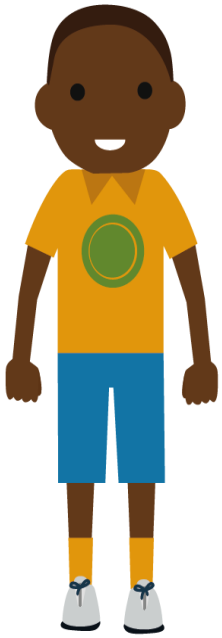

- *Ukuaji wa LA :*
  Toka alipozaliwa Daniel anapata LA. Anaitumia lugha hiyo kama lugha ya kwanza sawasawa na mtoto anayesikia wa umri wake. Dan anapoanza shule anajua namna ya kuwasiliana, anajua alama na dhana nyingi zinazohusu watu, matendo, vitu n.k. Anatumia sentensi za LA zenye sarufi sahihi. Tayari anakuwa ameshajifunza na kuelewa maelekezo, kuuliza maswali, kutoa hoja, kuelezea mawazo yake, kuelewa na kusimulia hadithi.
- *Ukuaji wa lugha ya mazungumzo :*
  Unategemea kiwango cha ukiziwi wake, anaweza kupata sauti/ maneno machache yanayotumika zaidi. Hata hivyo maneno mengi na sentensi hizo hawezi kujua maana yake.
- *Lugha shuleni :*
  Daniel ameshakuza ujuzi na uelewa wa LA, anahitaji kujifunza kwa kutumia LA. Hawezi kupata maana kwa kujifunza kusoma kwa msingi wa kuhusisha herufi na sauti.

4 Mitchell & Karchmer, 2004

- **Hanifa - Mtoto kiziwi; amezaliwa na wazazi wanaosikia, wasiotumia alama –** (asilimia 95 ya watoto Viziwi)

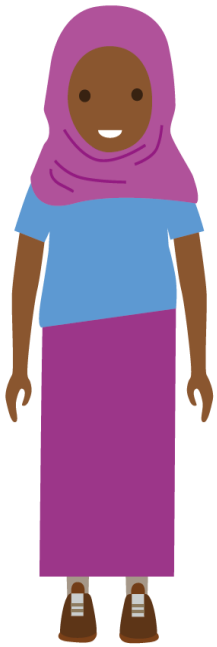	• *Ukuaji wa LA:* Nyumbani Hanifa na Wazazi wake wanaweza kutumia alama chache za nyumbani . Ujuzi wa LA wa Hanifa uko chini, na hawezi kuwa mahiri wa LA. Wakati mwingine watoto aina ya Hanifa wanashindwa kugundua dhana za kwa nini na kwa namna gani katika mawasiliano. • *Ukuaji wa lugha ya mazungumzo :* Tangu kuzaliwa Hanifa anatumia lugha ya mazungumzo ambayo hata hivyo haisikii. Anaweza kuwa anajua sauti au maneno machache ya lugha ya mazungumzo ambayo yanatumika zaidi. Maneno na sentensi nyingi hazijui maana yake. • *Lugha shuleni :* Hanifa anaanza shule akiwa hana lugha au uelewa wowote wa lugha. Anahitaji kujifunza LA shuleni, na lugha hiyo inatakiwa kuwa ndiyo lugha ya kufundishia na kujifunzia. Hanifa hawezi kujifunza kusoma kwa kuhusianisha na kuzipa maana sauti na herufi.

3. Joshua - Mtoto mwenye usikivu hafifu kabisa[5]; amezaliwa na wazazi wanaosikia wasiotumia alama

	• *Ukuaji wa LA:* Nyumbani Joshua na wazazi wake wanaweza kutumia alama chache za nyumbani, hawezi kuwa mahiri wa LA. • *Lugha ya mazungumzo:* Tangu kuzaliwa Joshua amekuwa akitumia LA, ambayo anaielewa kidogo. Joshua anaelewa na kuzungumza maneno na sentensi chache ambazo zimekuwa zikitumika mara kwa mara. Hata hivyo ukuaji wa lugha yake ya mazungumzo umechelewa sana ukilinganisha na watoto wa umri wake wanaosikia. Joshua anaweza kufaidika na matumizi ya shime sikio. • *Lugha shuleni :* Joshua anaanza shule akiwa na uelewa mdogo sana wa lugha ya mazungumzo. Anaweza kuwa na uelewa wa fonetiki na/ au anaweza kujifunza kwa uwazi kupitia elimu. Kwa sababu bado hajaielewa vizuri lugha ya mazungumzo, itamsaidia ikiwa atajifunza LA shuleni. Joshua atasoma vizuri ikiwa lugha ya kufundishia itakuwa LA.

5 Kwa ujumla, watu wenye upotevu wa usikivu wa zaidi ya dB 90 kwa mtazamo wa kitabibu wanachukuliwa kuwa viziwi, na walio na upotevu wa usikivu wa dB 56-90 wanachukuliwa kuwa upotevu wa usikivu sana, huku wenye upotevu wa usikivu wa dB 41-55 wanachukuliwa wana upotevu wa usikivu wa wastani na watu walio na upotevu wa usikivu wa dB 26-40 wanachukuliwa kuwa upotevu wa kusikia kidogo (Hearing Health Foundation).

4. Jane - Mtoto kiziwi: alizaliwa anasikia, akapata ukiziwi baadaye
(kwa sababu ya ugonjwa au sababu zingine)

	• *Ukuaji wa lugha ya mazungumzo:* Watoto wa namna hii wanatofautiana kwa kiasi kikubwa kutegeme muda walipopata ukiziwi walikuwa wamepata lugha ya mazungumzo kwa kiasi kikubwa au kidogo. Watoto wa miaka 4 na zaidi tayari wanakuwa wameshapata msamiati, sarufi na pragmatiki (matumizi) ya lugha ya mazungumzo. Watoto wadogo zaidi ya muda huo hapo juu wanakuwa bado wako kwenye mchakato wa kupata sheria za lugha. Wanapokuwa viziwi, inategemea na usikivu uliobaki ni wa kiasi gani anaweza kuelewa lugha ya mazungumzo na anaweza kutumia uelewa wa lugha anapojifunza kusoma. • *Ukuaji wa LA:* *Watoto aina ya Jane wanaanza kujifunza LA wanapoingia shule ya viziwi.* • *Lugha shuleni :* Kwa sababu ya kupoteza usikivu, lugha ya mazungumzo ni ngumu kuielewa. Kuwarahisishia kupata lugha ya mazungumzo, Jane na watoto wa aina yake wanahitaji alama inayoambatana na lugha ya mazungumzo: kuzungumza ukiwa unatumia alama. Kwa taarifa mpya na tata, Jane na watoto wa aina yake watahitaji LA itumike kujifunzia na kufundishia. Pia itategemea na kumbukumbu ya sauti kama Jane na watoto wa aina yake wanaweza kuhusianisha sauti, herufi na maneno ili kuelewa kile wanachokisoma.

5. Clara - Mtoto mwenye tatizo kidogo la usikivu ambaye hajagundulika
(katika shule za kawaida)

Shule nyingi za kawaida, pia zinaweza kuwafundisha watoto wenye matatizo ya usikivu ambao hawajagundulika. Bila mwalimu kujua, wanafunzi hawa wanaweza kuwa na matatizo ya kutambua, kuelewa na kuchakata lugha ya mazungumzo.

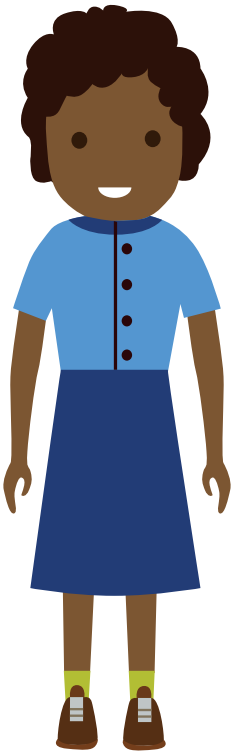	• *Ukuaji wa lugha ya mazungumzo:* Watoto wa namna ya Clara wanawasiliana kwa kutumia lugha ya mazungumzo tangu walipozaliwa. Hata hivyo kwa sababu ya usikivu wao mdogo hawawezi kusikia kwa ukamilifu lugha ya mazungumzo. Hii inasababisha matatizo au pengo katika msamiati na sarufi. Lugha yao ya mazungumzo inachelewa kulinganisha na watoto wa umri wao wanaosikia. Watoto wa aina ya Clara wanaweza kufaidika kwa kutumia shime sikio. • *Ukuaji wa LA:* Kwa sababu ya matatizo ya usikivu ambayo hayajagunduliwa, Watoto aina ya Clara hawawekwi kwenye mazingira ya kutumia LA. • *Lugha shuleni:* Watoto wa aina ya Clara wanaweza kukumbana na matatizo ya kuelewa maelekezo yanayotolewa kwa lugha ya mazungumzo. Wanaweza kwa kiasi kidogo kuwa na uelewa wa fonetiki. Hata hivyo, kunaweza kuwa na shida kwa sababu wanaosikia baadhi ya sauti. Maelekezo ya wazi yanaweza kuwasaidia zaidi kukuza uelewa wa fonetiki. Wanaweza kujifunza kusoma kwa kuhusianisha herufi/maneno, sauti na maana (kusimbua) –wanahitaji juhudi kubwa na hii huwafanya kuchelewa

Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanaweza kuwa na ulemavu mwingine ambao unaweza kuathiri ukuaji wao wa lugha na uwezo wa kujifunza.

Inawezekana watoto wakashindwa kwenda shule mpaka wanapokuwa na umri wa zaidi ya miaka 7. Hii inaathiri zaidi maendeleo yao, hususani kwa watoto wa aina ya Joshua na Hanifa, kwa sababu wanakua pasipo kuwa na lugha. Ukosefu wa mawasiliano na lugha kunazuia ukuaji wa kiakili na kijamii. Hii inapelekea kutengwa na ulimwengu, hali ambayo hawawezi kuondokana nayo.

Watoto wanavyochelewa kuanza shule na ubaguzi/kutengwa au kunyanyapaliwa walikofanyiwa, ndivyo itakavyokuwa vigumu zaidi kwao kuendana na mtaala. Hii ina maana kuwa, walimu wanatakiwa kuyawekea maanani haya. Kwa sababu kuchelewa kwa ukuaji wa lugha na kuchelewa kuanza shule, watoto hawatakiwi kufundishwa kwa kuzingatia umri wao, bali kwa kuzingatia lugha yao na hatua za ukuaji.

1.5 Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu katika mtazamo unaomzingatia mtoto

Kutokana na tofauti kubwa ya lugha na hali/mtazamo wa kijamii, utambuzi na uwezo wa kusikia, utofauti wa darasa lenye Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu utakuwa mkubwa. Ni muhimu kuyawekea maanani haya. Kama mwalimu, unatakiwa kurekebisha ufundishaji wako kuendana na utofauti huu. Mtazamo unaomzingatia mtoto maana yake watoto hawatakiwi kujirekebisha ili kuendana na mwalimu na somo bali masomo na mikakati ya ufundishaji na ujifunzaji ndiyo irekebishwe ili kuendana na mahitaji ya watoto/wanafunzi.

Unapowafundisha Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu, ni muhimu ufahamu majibu ya maswali kama:

- Je mtoto alizaliwa kiziwi? Au alipata ukiziwi alipokuwa tayari anafahamu lugha ya mazungumzo?
- Kiasi cha usikivu wa mtoto? Anaweza kuelewa baadhi ya maneno?
- Hali ya lugha nyumbani ikoje? Je mtoto anatokea wapi?
- Je, mtoto huyu anapenda nini? Nini kinamhamasisha mtoto huyu?
- Uwezo wake ni nini?
- Je mtoto anapendelea nini kati ya taswira/picha, ujifunzaji binafsi na ufanyaji kazi?
- Ana ulemavu mwingine? Mtoto anaona vizuri? Ana ulemavu wa akili(autism???), ana ulemavu wa kujifunza, ulemavu wa viungo?

Kwa kuzingatia sifa maalumu za kila mtoto, mwalimu anaweza kufanikiwa iwapo atarekebisha lugha ya kufundishia, mikakati ya ufundishaji na ujifunzaji na kiwango cha masomo. Majibu ya maswali hayo hapo juu, yanakupa taarifa kuhusu nini unaweza kufanya ili kuendana na mahitaji ya mwanafunzi na namna gani unaweza kutumia uwezo wake. Zaidi ya hayo, kiambatisho 1 kinakupa taarifa kuhusu lugha ya kufundishia na mbinu za kufundishia na kujifunzia kusoma kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu watano waliotofautishwa katika aya iliyopita. Kutokana na hili, mahitaji ya lugha ya makundi ya wanafunzi yanaweza kuamuliwa na kufanyiwa kazi. Kwa mfano, kama una wanafunzi sita darasani wanaofanana na Jane na Joshua, unaweza kuwapa kazi ya kundi kuhusu fonimu na silabi.

1.6 Hitaji la kupata lugha

Katika sehemu iliyopita, tuliona wazi kuwa, mara nyingi Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu hawapati kwa ukamilifu lugha ya mazungumzo. Ili kuhakikisha kuwa Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanajifunza kwa ukamilifu pamoja na kunufaika na mawasiliano, ni muhimu kutumia lugha inayopatikana kwa urahisi ambayo ni LA, na kuifanya lugha ya mazungumzo ieleweke kwa kutumia vielelezo (picha/taswira).

1.6.1 LA kama lugha ya kufundishia

- Watoto wengi katika shule za viziwi wanafanana na Hanifa na Joshua. Asilimia 5-10 (idadi ya juu kabisa) watakuwa wa aina ya Daniel, wenye ujuzi wa LA unaoendana na umri wao. Katika makundi yote ya aina za Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu, wanaweza kuwepo wale wanaochelewa kuanza shule kama walivyofafanuliwa hapo juu, wanafunzi hawa wanahitaji LA:
- Kwa mawasiliano na upataji wa lugha;
- Kwa ukuaji kiakili (kujifunza) na ukuaji kijamii na kihisia;
- Kama lugha ya kufundishia na kujifunzia.

Kwa sababu ya kuharibika kwa usikivu, Wanafunzi wengi viziwi na wenye usikivu hafifu hawawezi kujifunza kusoma kupitia njia ya fonimu, silabi ambazo ndizo zinazotumika zaidi katika shule za kawaida. Hawawezi kuhusianisha sauti na herufi, hawawezi kuhusianisha maana na sauti. Wanahitaji mtazamo/njia tofauti ya kujifunza kusoma. Katika sehemu 5.4, mtazamo huu utafafanuliwa.

Vitu vya kukumbuka:

- *Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanatofautiana kwa kiasi kikubwa, ni muhimu kufahamu historia ya lugha ya watoto katika darasa lako.*
- *Wanafunzi wengi viziwi na wenye usikivu hafifu (asilimia 90-95) wana wazazi wanaosikia na ambao hawatumii LA.*
- *Wanafunzi wengi viziwi na wenye usikivu hafifu wanaanza shule wakiwa na shida kubwa ya ujuzi wa lugha ya kuongea, pia katika LA.*
- *Wanafunzi wengi viziwi na wenye usikivu hafifu wanahitaji LA ili kukuza*
- *mawasiliano na utambuzi wa kijamii na kihisia.*
- *LA inakua na kuwa lugha yenye nguvu kwa karibu wanafunzi wote viziwi na wenye usikivu hafifu.*

Kwa sababu ya ukosefu wa usikivu, Wanafunzi wengi viziwi na wenye usikivu hafifu hawawezi kujifunza kusoma kupitia njia ya fonimu na silabi ambazo ndizo zinazotumika zaidi katika shule za kawaida. Hawawezi kuhusianisha sauti na herufi, hawawezi kuhusianisha maana na sauti. Wanahitaji mtazamo/njia tofauti ya kujifunza kusoma. Mtazamo huu utafafanuliwa katika sehemu ya 5.4.

Wanafunzi wa aina ya Jane na Clara mara nyingi ukosefu wa usikivu wao haugunduliki mapema hivyo husoma kwenye shule za kawaida. Kama mwalimu makini, ni muhimu kujua kiwango cha

usikivu, historia na ukuaji wa lugha wa wanafunzi katika darasa lako. Kwa vyovyote utahitaji kuamua lugha ya kufundishia na kujifunzia elimu ya kusoma . Kiambatisho 1 kinatoa muhtasari wa taarifa ya hali ya usikivu, chimbuko la lugha, upataji/ujifunzaji wa lugha na umuhimu wa lugha kwenye elimu.

Unaweza kutumia kiambatisho hicho kama chombo cha kutambua mahitaji ya lugha na elimu ya wanafunzi katika darasa lako. Kama ukiamua – kwa kila mtoto – aina ya mtoto yukoje, utapata maelezo ya jumla ya:

- watoto gani wanaweza kujifunza kwa kutumia LA tu
- watoto gani wanaweza kusikia kidogo lugha ya mazungumzo, ambayo inaweza kutumika kufundishia na kujifunzia kusoma
- watoto gani wanaweza kuwekwa pamoja kwa ajili ya kufundishwa na kujifunza kusoma kwa kiasi kidogo na kwa kutumia fonetiki.

Vitu vya kukumbuka:

Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu shuleni au vitengo vya viziwi:

- Wanafunzi wengi viziwi na wenye usikivu hafifu (asilimia 90-95) katika darasa lako wanafanana na aina ya Hanifa na Joshua: wanaanza shule bila kuwa na lugha.
- Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji LA itumike kujifunzia.
- Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu hawawezi kuhusianisha sauti na herufi au maneno.
- Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu hawawezi kutoa maana za maneno ambayo msingi wake ni sauti.
- Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu hawawezi kujifuna kusoma kupitia njia ya fonimu au silabi.

Katika shule za kawaida:

- Wanafunzi Viziwi wana mahitaji sawa ya lugha kama yaliyotajwa hapo juu.
- Wanafunzi wengine (wanaodhaniwa wanasikia) wanaweza kuwa na matatizo ya usikivu lakini bado hawajagundulika.
- Wanafunzi wenye matatizo ya usikivu kidogo wanapata matatizo zaidi pale wanapojifunza kusoma na pengine wanaweza kuhitaji ufundishaji uliowazi zaidi

1.6.2 Ifanye lugha ipatikane

Matumizi ya LA na vifaa vya kuonekana vinawasaidia Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kupokea taarifa kuhusu mazingira yao kwa kupitia macho yao na kujifunza kutokana na taarifa

hiyo. Kuhamasisha matumizi ya LA katika kujifunza, ni muhimu kuwashirikisha Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kwenye matendo katika mazingira yao. Zaidi ya hayo, ili kufanikiwa kufundisha na kujifunza LA kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kunahitajika kuwa makini na mambo yafuatayo:

- Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu lazima muda wote waweze kumuona mtu anayetoa alama.
- Viti na meza za wanafunzi inapendekezwa viwe kwenye umbo la U (kama nusu duara).
- Mwalimu lazima ahamasishe mawasiliano kati ya wanafunzi kwa kuonyesha wale ambao wanazungumza. Kwa njia hii, wanafunzi wanafahamu wamuangalie yupi darasani ili kupata vizuri kile kinachozungumzwa.
- Lugha inaweza kusaidiwa na taswira kama picha na vitu halisi (angalia sehemu ya 1.5.3).
- Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji kubadilibadili uso wao katika kutazama: kutoka kwa mtoa alama kwenda kwenye kitu na kurudi kwa mtoa alama tena na kadhalika.
- Tofauti na kufundisha watoto wanaosikia ambapo walimu sio muhimu kufanya matendo na wakati huohuo kutumia lugha (kwa mfano kusema kitu Fulani na kukionesha).
- Walimu hawatakiwi kuchora/kuandika ubaoni wakiwa wanaongea na hivyo kuwapa mgongo wanafunzi: Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu hawataona na kuelewa kinachoongelewa/kufafanuliwa.
- Usisimame kwenye kivuli: wanafunzi hawawezi kuona vizuri maelezo yako ya usoni na namna unavyotamka maneno.
- Wanafunzi wenye usikivu hafifu wanaweza kufaidika na matumizi ya sauti na maneno. Kwa hiyo darasa halitakiwi kuwa na kelele. Mwangi wa sauti unatakiwa kuzuiliwa.
- Wanafunzi wachache viziwi na wenye usikivu hafifu wanaweza kufaidika (kidogo) na lugha ya mazungumzo. Pale lugha ya mazungumzo inapotumika, inatakiwa kuambatana na alama.

Vitu vya kukumbuka:

- *Katika kuwasiliana na wanafunzi viziwi, mawasiliano ya macho ni muhimu. Bila kumuona mtoa alama, wanafunzi viziwi hawawezi kuelewa LA.*
- *Watoto viziwi muda mwingine wanatakiwa kuambiwa kwa uwazi kumuangalia kwa makini mtoa alama.*
- *Wanafunzi viziwi wanahitaji mwalimu anayeratibu mawasiliano/mwingiliano kwa kumuonyesha wakati huo mtoa alama.*
- *Wanafunzi viziwi hawawezi kuelewa pale mwalimu anapowapa mgongo.*
- *Wanafunzi viziwi hawawezi kutazama mtu anayetoa LA na wakati huo kutazama picha. Wanahitaji kugawa kutazama kwao.*
- *Wanafunzi hawawezi kuandika wala kufanya kazi na mikono yao na kutoa alama kwa wakati mmoja.*

1.6.3 Taswira

Vifaa vya kuona vinawasaidia watoto kuelewa maana ya alama au maneno. Taswira zinawasidia watoto kuelewa matukio na hisia; na kuunganisha kile walichojifunza shuleni na kile ambacho tayari wanakifahamu (kutoka nyumbani). Taswira zinasaidia kutoa maana za maneno yaliyoandikwa. Taswira zinajumuisha njia zote za kufanya vitu vinavyotakiwa kusomwa au kujadiliwa vionekane. Inahusisha matumizi ya vitu halisi, michoro, picha, karatasi zilizokatwa kutoka kwenye magazeti, katuni, picha za kwenye vitabu na michezo.

Uwakilishi wa dhana za kuona na taswira zinazoendana na mada zinatakiwa kupatikana, kwa mfano iwe ya kuchora, iliyobuniwa na zilizokusanywa kabla ya somo. Mathalani unafundisha kuhusu kilimo: leta mimea darasani; weka maandishi kwenye mimea hiyo; unaweza ukawa na magazeti ya nyongeza ya mashamba na kilimo cha zao maalumu lililopandwa; tengeneza michoro ya hatua mbalimbali za ukuaji wa mmea.
Hapa chini ni mifano ya taswira zilizotengenezwa na walimu wa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu.

Mwalimu akionesha picha zake

Kuhusisha neno la kuandikwa na picha na kitu kilichotengenezwa

Wape wanafunzi muda wa kutosha kuangalia kwa umakini ili kujifunza kuoanisha LA na taswira. Hawawezi kuangalia vyanzo viwili vya taarifa kwa wakati mmoja. Zaidi ya hayo, inachosha kutumia muda mrefu kuangalia kwa umakini LA na vitu halisi au michoro wakati mmoja. Wape mazoezi ya kuona alama na kisha picha au mchoro kukiwa na pumziko muda baada ya muda. Watoto wanatakiwa kuruhusiwa kupumzika mara kwa mara, kurudia mazoezi ya kuchangamsha kama kucheza na mengine yanayofanana na hayo.

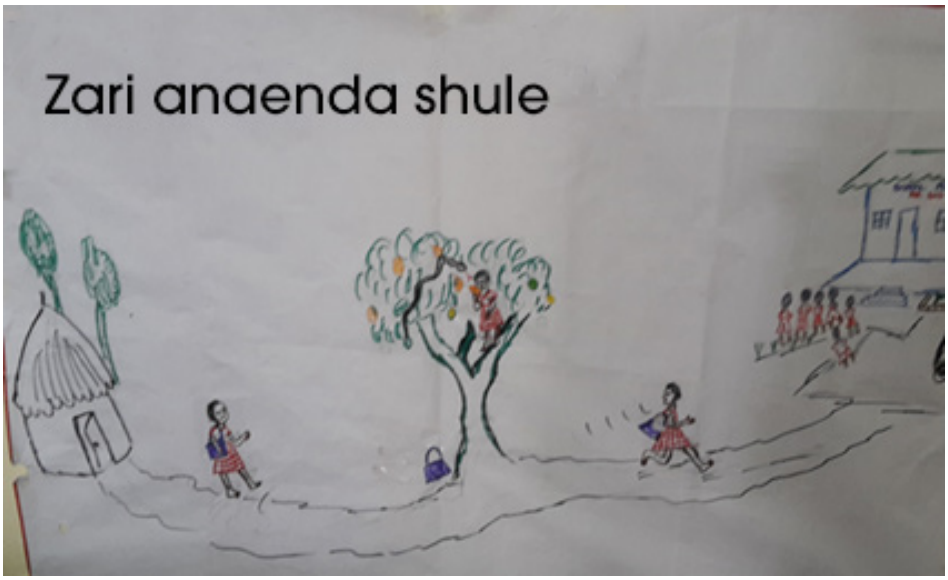

Ni muhimu kuweka michoro/picha (Vielelezo/Zana) zako ukutani, ili wanafunzi waweze kuziona na kuzitumia kujikumbusha walichojifunza. Kama kanuni au mwongozo: tumia zana moja au mbili kwa kila somo. Weka zana hizo kwenye ukuta au kwenye ubao. Zana hizo zinatakiwa ziwe zinahusiana na somo lililopita.

Pale ambapo wanafunzi wamekwisha tambua dhana na lengo lililokusudiwa, Vielelezo/zana hizo zinaweza kuondolewa kwa ajili ya kuweka nyingine mpya. Kwa hiyo hakikisha hakuna vitu vingi kwenye ukuta kwani vinaweza kuwachanganya na kuwaondolea usikivu.

Kuwa na zana nyingi ni sawa na kuwa na kelele. Kama ambavyo unaweza kujitahidi kupunguza kelele, jaribu pia kupunguza kelele za zana za kuona.

Hata hivyo, kuwa na zana tofauti tofauti kunasaidia kuvuta usikivu wa wanafunzi. Pale unapobadilisha zana, wanafunzi wanakuwa makini zaidi na kuvutiwa kuliko kila wakati kutumia zana za aina moja. Mwalimu ataamua aina gani ya zana itumike kwenye somo kulingana na ipi italeta ufanisi na kuwavutia wanafunzi. Ni vizuri kufuatilia ni zana zipi zimeshatumika ili kuzitofautisha. Hii inaweza kurekodiwa katika jedwali 1 (kama mfano – zana za somo la 1 na la 2 zimebainishwa). Kiambatisho cha 2 kina jedwali 1 lenye muundo mkubwa. Unaweza ukaprinti hili na kulijaza ili kutunza matumizi ya zana tofauti tofauti.

Somo	**Picha**	**Kitu halisi**	**Kitu cha kutengenezwa**	**Alama za kuchorwa**	**Katuni**	**Kitabu**	**Magazeti**	**Sinema (kwenye simu)**	**Michezo**
1.	√								√
2.		√							
3.									

Jedwali la 1 – Jedwali la kutunza matumizi ya taswira/picha tofautitofauti

1.6.4 Ujuzi wa Mwalimu: Lugha ya Alama Tanzania (LAT) na Kiswahili

Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji Walimu maalumu waliofundishwa ili kuendana na mahitaji yao ya kielimu. Walimu wa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji kuijua vizuri LAT ili waweze kuwasiliana vizuri na wanafunzi. Matumizi ya lugha yao ya kwanza (kwa mfano LA) ni muhimu kwa wanafunzi kwa ajili ya ukuaji wa mawasiliano na upataji wa lugha, pamoja na ukuaji wa kijamii na kihisia na ukuaji wa kiakili. Hata hivyo, ni rahisi Walimu kupata LA kutoka kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu.
Katika miaka ya mwanzo, wanafunzi wanapokea LAT kutoka kwa walimu na /au kutoka kwa wanafunzi wakubwa shuleni. Walimu wanahitaji kuwa na ujuzi wa kutoa alama ili wawe chanzo kizuri cha lugha na kuwa mfano kwa wanafunzi. Kama walimu hawana ujuzi wa kutosha wa LAT, kunaweza kuwa na hatari ya kuwa na mawasiliano yasiyo sahihi kati ya mwalimu na mwanafunzi. Jambo muhimu zaidi la kuzingatia, haiwezekani kufundisha na kujifunza ujuzi mpya wa kusoma na kuandika bila kushirikiana na kuelewana katika lugha. Mtu anahitaji lugha ili kufundisha na kujifunza lugha.

Umahiri wa mwalimu kwenye LAT utamsaidia kutofautisha LAT na alama tofauti tofauti ambazo wanafunzi wanaweza kuzitumia wanapokuja shuleni. Mwalimu anahitaji kutambua na kukubali alama zingine zinazotumiwa na wanafunzi. Hivyo, anapowasiliana na wanafunzi ambao wana ujuzi mdogo katika LAT, mwalimu atambue alama mbadala zilizotumiwa na wanafunzi kumaanisha dhana au kitu kilekile. Hii itarahisisha mchakato wa ufundishaji na ujifunzaji kwa sababu mwalimu na Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu watawasiliana vizuri.

Walimu lazima wawe pia mahiri wa lugha ya Kiswahili. Kwakuwa Wanafunzi Viziwi na wenye usikivu hafifu watajifunza kusoma na kuandika kwa lugha ya Kiswahili, Walimu wanahitaji kuwa mahiri wa lugha zote, LAT na Kiswahili ili kuzalisha wasomaji wazuri.

1.6.5 Lugha ya Viziwi na mfano wa kuigwa

Mazingira ya shule za Viziwi na wenye usikivu hafifu yanawavuta watu wazima Viziwi na wanafunzi wakubwa kuingia kwenye darasa za watoto wadogo ili kuwa mfano wa kuigwa kwenye matumizi ya lugha. Wanafunzi wadogo wanaweza kuwasiliana na kucheza nao kwa urahisi na matokeo yake kujenga ujuzi wao wa LA. Watu wakubwa na waliofanikiwa wachukuliwe kama mfano. Wanaweza kuwasomea watoto vitabu vya picha na/au hadithi kwa LA na kuonyesha faida/ umuhimu wa kusoma. Kwa mfano; kama chanzo cha taarifa, chombo cha mawasiliano, kupata burdani na kwa kujifunzia shuleni.

Sura ya 2. Kusoma: Nadharia ya kujifunza kusoma - Taarifa maalumu na za jumla za wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu

Utangulizi

Malengo makuu ya elimu ni kuwaandaa watoto kushiriki kikamilifu katika jamii. Kwa hiyo, watoto wanahitaji kuwa wasomaji wazuri. Ili kufanikiwa, njia za kufundishia na kujifunzia pamoja na mikakati yenye ufanisi inatakiwa kutumika kuwafundishia watoto kusoma.

Kwa Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu, mikakati fulani na njia zinazotumika kufundisha watoto wanaosikia zina ufanisi, lakini pia kunahitajika mikakati maalumu ya ziada kwa ajili ya matokeo mazuri zaidi. Katika sura hii, tutaelezea kwa nini njia ya fonimu na silabi haifanyi kazi kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu. Badala yake, tutawasilisha mikakati mbadala ya Ufundishaji na Ujifunzaji.

Kuelewa vizuri matatizo ambayo Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanakutana nayo wanapojifunza kusoma, tutaangalia kwanza mchakato wa usomaji kwa wanafunzi wanaosikia. Tutaelezea mchakato wao kwa kuzingatia *Mtazamo Rahisi wa Usomaji*[6]. Baadae tutaangalia matumizi ya nadharia hii kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu.

2.1 Maendeleo ya usomaji kwa watoto wanaosikia – Nadharia ya Mtazamo rahisi wa Usomaji

Lugha hubeba taarifa/ujumbe. Msomaji anahitaji lugha kupata ujumbe/taarifa kutoka kwenye maneno yanayo mzunguka. Ili kujifunza kusoma, mwanafunzi anatakiwa kuwa na ujuzi mzuri wa lugha, hasahasa ujuzi wa lugha ile atakayotumia katika kusoma.. Nadharia mojawapo maarufu ya ukuaji wa usomaji ni Mtazamo Raisi wa Usomaji. Usomaji unahusisha vipengele viwili: Usimbuzi na Uelewa wa lugha.Vipengele vyote viwili ni vya muhimu ili kupata maana kutokana na kusoma. Katika ushirikiano wa Usimbuzi na Uelewa wa lugha baadae mtu anaweza kusoma na kuelewa kile anachokisoma. Kwa kutumia mchoro dhana hii inaonekana kama ifutavyo:

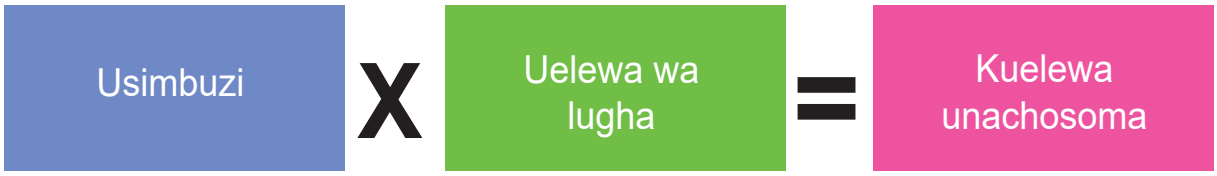

au:

6 Mtazamo Rahisi wa Usomaji ni nadharia iliyobuniwa na Hoover & Gough na kuchapishwa kwa mara ya kwanza mwaka 1990. Bado inaendelea tumika hadi leo kuhusiana na wanafunzi wanaosikia viziwi na wenye usikivu hafifu.

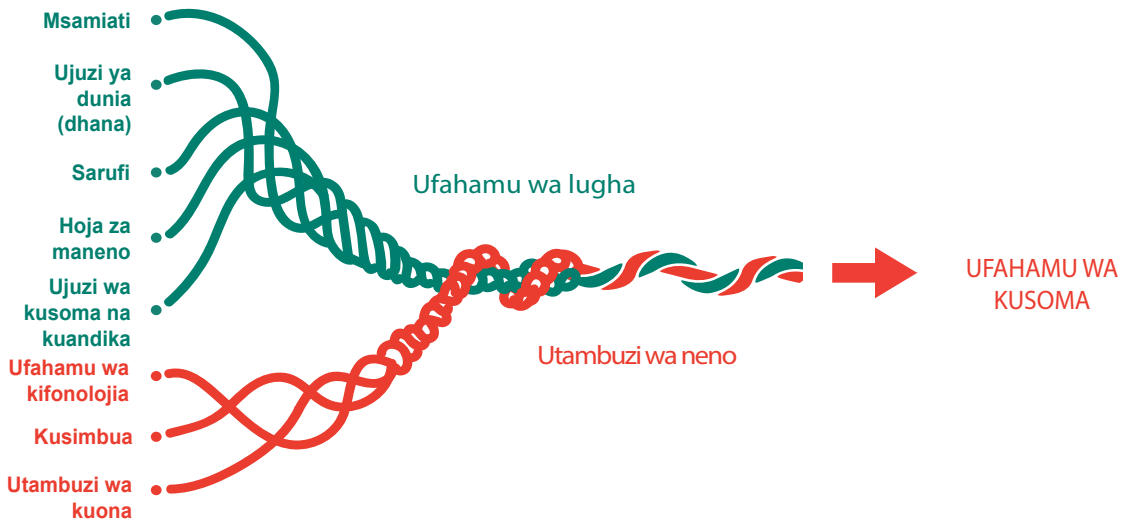

Picha 3 – Mchoro unaowakilisha Mtazamo Rahisi wa Usomaji[7]

Usimbuzi

Usimbuzi ni mchakato wa utambuzi wa maneno kupitia ufahamu wa kifonolojia, maarifa ya kuhusianisha herufi na sauti na utambuzi wa kuona. Watoto wanaosikia hujifunza kusoma kwa kuhusianisha herufi au silabi wanazoziona na sauti wanazozifahamu. Pia wanajifunza kuziunganisha hizo sauti ili kupata maneno. Hii ina maana kwamba kama wanafahamu mahusiano yaliyopo kati ya herufi/silabi zote na sauti, wanaweza kutamka kitu chochote wanachosoma. Kwa mfano: wanapofahamu kwamba sauti zinahusiana na herufi kama p, e, n na i, wanaweza kuweka pamoja sauti hizo na kusoma neno /peni/ kwa kutamka sauti za herufi wanazozitambua.

Jinsi mtoto anavyoweza kufanya hivyo kwa haraka/wepesi ndivyo atakavyokuwa mahiri katika usomaji. Kwa sababu ya uelewa wao wa lugha, watoto wanaosikia wanaelewa wanachokisoma (ikiwa maandishi yanaendana na ngazi na umri wao).

Huu ndiyo msingi wa kanuni ya kufundisha kusoma kwa njia ya fonimu na/au silabi. Kwa watoto wanaosikia, ni muhimu kuzingatia kuhusianisha herufi na sauti, na kufanyia mazoezi ujuzi huu wa kiufundi mpaka watakapokuwa mahiri katika kusoma.

Uelewa wa Lugha

Uelewa wa lugha ni umahiri na maarifa ya lugha ambayo mtu anayo. Kama inavyoonekana katika picha/mchoro 3, unavyohusisha: misamiati, maarifa ya ulimwengu, sarufi, hoja za maneno na maarifa ya kusoma na kuandika.

Uelewa wa lugha kwa Watoto wanaosikia upo kwenye lugha zao za asili, hivyo wakija shuleni wanatumia maarifa hayo kusikiliza na kuongea na watu wanaowazunguka. Wanakuja shuleni wakiwa na uelewa mzuri wa lugha na maarifa wanayoyahitaji katika maendeleo ya kujifunza kusoma. Watoto hawalitambui hili; ni lugha tu waliyonayo katika vichwa vyao. Wakati watoto wanaosikia wanaunganisha herufi/silabi ili kupata neno, na kutamka maneno (ama kwa sauti, au katika vichwa vyao), kwa haraka wanaweza kuhusianisha maneno wanayosikia na dhana

7 Source: https://www.purnell.org/fs/pages/news?post=associate-head-of-school-visits-miss-porters-school-20180116.

wanazozijua.

Ufahamu wa Kusoma

Lengo muhimu kabisa ni kuwa watoto wafahamu wanachokisoma. Kama watoto wana umahiri wa kusimbua na kuelewa wa lugha, wanaweza kutafsiri maandishi wanayoyasoma. Kwa maneno mengine: mwanafunzi anahitaji kusimbua maneno kwa haraka na kwa urahisi, na kufahamu maana yake katika muktadha maalumu wa maandishi hayo.

Zaidi ya hapo, ukubwa wa kiasi cha maneno yasiyofahamika unaathiri uelewa wa maneno hayo. Maneno mengi ambayo hayafahamiki maana yake yanafanya maandishi/makala inayosomwa isieleweke. Ili kuelewa maandishi/makala, msomaji lazima awe tayari anaelewa angalau asilimia 95 ya maneno anayoyasoma.[8] Kwa maneno mengine, hata maandishi/makala ambayo ni rahisi, msomaji anahitaji kufahamu maana nyingi zaidi za maneno ili aweze kusoma kwa furaha na kuelewa. Pia, akiwa na maarifa ya msingi kuhusu somo/kile anachosoma humwezesha kuelewa maandishi anayoyasoma.

Msingi wa Elimu ya kusoma wanaokuwa nao watoto wanaosikia unawasaidia kiasi cha kutosha kukuza ujuzi wa kusimbua. Zaidi ya hayo, wanauelewa wa kutosha wa kanuni za lugha hususani kutambua misamiati hili huwawezesha kuwa wasomaji wazuri.

8 Hu & Nation, 2000.

2.2 Ukuaji wa kusoma kwa Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu

Ni kwa namna gani nadharia ya Mtazamo Rahisi wa Usomaji inatumika kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu? Ili Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu waweze kuwa na uelewa wa kutosha maeneo yote mawili (Kusimbua na kuelewa) vinahitajika. Hata hivyo, ili kukuza ujuzi wa kusimbua na kuelewa wa lugha, upatikanaji kamili wa lugha ya mazungumzo unahitajika. Kuanzia sehemu 1.2, tuliona kwamba wanafunzi wengi viziwi na wenye usikivu hafifu wanaanza shule wakiwa hawana ujuzi wa lugha ya mazungumzo au wanao kidogo. Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanakabiliwa na matatizo yafuatayo wanapoanza kujifunza kusoma[9]:

- *Kusimbua kwa wanafunzi viziwi*
  Wanafunzi viziwi wana rejeo kidogo la sauti au hawana kabisa. Hii ina maana kuwa herufi/silabi haziwezi kuhusianishwa na sauti wanazozifahamu. Ufundishaji kwa kutumia fonimu haufai kwa wanafunzi viziwi. Wanatakiwa kujifunza kuwa herufi na silabi ni vijenzi vya maneno, hata kama hawawezi kusikia sauti.
- *Kusimbua kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu*
  Wanafunzi wenye matatizo ya usikivu wana ufahamu wa sauti, hata kama ufahamu wao unaweza kuwa ni mdogo. Wanaweza kufaidika na ufundishaji wa kutumia fonimu. Hata hivyo, kutegemeana na kiasi cha upotevu wa usikivu wanaweza wasisikie sauti zote. Kwa hiyo wanakumbana na changamoto katika usimbuaji wa herufi zote zinazohitajika kwenye kusoma kwa usahihi na kuwa mahiri. Hawawezi kuwa sawa na wenzao wanaosikia, kwa hiyo wanahitaji msaada wa ziada.
- *Uelewa wa lugha kwa wanafunzi viziwi*
  Wanafunzi viziwi wana upataji mdogo wa lugha ya mazungumzo au hawana kabisa. Hii ina maana kuwa wanakuja shule bila kuwa na maarifa ya lugha ya mazungumzo kutoka nyumbani. Pale wanapojifunza kusoma, wanaanza kupata lugha kwa mara ya kwanza: wanajifunza lugha ya mazungumzo wakati huo wanajifunza kusoma. Kwa hiyo, wanafunzi viziwi wanakosa msamiati unaotakiwa, sarufi na lugha kwa ujumla na chimbuko la maarifa yanayowawezesha kuendana na mtaala.
- *Uelewa wa lugha kwa wanafuzi wenye usikivu hafifu*
  Wanafunzi wenye usikivu hafifu wanapata lugha ya mazungumzo kwa kiasi kidogo. Kwa hiyo, wanakuja shule wakiwa na maarifa kidogo ya lugha ya mazungumzo kutoka nyumbani. Ingawa wanafunzi viziwi wanakuwa wameshakuwa na lugha ya mazungumzo kidogo, hawawezi kuwa na kiasi sawa cha misamiati, sarufi, na lugha ya jumla na chimbuko la maarifa kama wenzao wanaosikia. Hii ina maana hawafikii vigezo vya kawaida vinavyohitaji ili waweze kuendana na mtaala.

9 Goldin-Meadows & Mayberry, 2001; Schirmer & McGough, 2005; Wauters et.al., 2007.

Hizi changamoto za kusimbua na kuelewa lugha kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu, ni muhimu kujua kuwa herufi na maneno vinahusianishwa na maana kwa njia tofauti. Badala ya kutumia mbinu ya fonimu, maana inapatikana kwa kuhusianisha maneno yaliyoandikwa na LAT.

Mbinu hii itaelezewa zaidi katika sehemu 5.4: Mtazamo wa kutumia mbinu mbalimbali

Hata pale, inapotumika mikakati ya ufundishaji na Ujifunzaji yenye ufanisi kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu, ni vigumu kuwapata wasomaji wazuri wanaoelewa wanachosoma bila shida. Inahitaji juhudi zaidi na muda zaidi pamoja na hayo watoto wengi wataendelea kupata ugumu katika kujifunza kusomaji.

Vitu vya kukumbuka:

- Kujifunza kusoma, mwanafunzi anahitaji ujuzi wa kusimbua na kuelewa lugha ya mazungumzo.
- Kusimbua ni kuhusianisha herufi na sauti katika kupata maana.
- Uelewa wa lugha ni maarifa ya msamiati, sarufi, maarifa ya lugha kwa ujumla na chimbuko la maarifa.
- Wanafunzi viziwi:
  - Hawawezi kusikia sauti, kwa hiyo hawewezi kuhusianisha herufi na sauti.
  - Hawawezi kupata lugha ya mazungumzo, kwa hiyo hawana uelewa/maarifa ya lugha ya mazungumzo.
- Wanafunzi wenye usikivu hafifu:
  - Wanasikia sauti kidogo/chache, kwa hiyo inakuwa vigumu kuhusianisha herufi na sauti.
  - Wanapata kwa kiasi kidogo lugha ya mazungumzo, kwa hiyo wana uelewa mdogo wa lugha ya mazungumzo.
- Kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu, Ufundishaji na Ujifunzaji wa kusoma kwa njia ya fonimu na silabi hauwezi kupata matokeo tarajiwa.
- Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji mikakati tofauti ya kufundisha na kujifunza kusoma.
- Ili kuelewa maana, Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji herufi na maneno kuhusianishwa na LAT.
- Licha ya kutumia mikakati mizuri ya Ufundishaji naujifunzaji, wanafunzi wengi viziwi na wenye usikivu hafifu wanaendelea kukumbana na ugumu katika kujifunza kusoma.

2.3 Matokeo ya (mapema) elimu

Kutoka kwenye Mtazamo Rahisi wa Usomaji, tumejifunza kwamba uelewa wa lugha ni hatua ya awali kwa ajili ya kujifunza kusoma. Bila kuwa na ukuaji wa lugha, ya mazungumzo au LA, Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu hawatakuwa na uwezo kwa kufundishwa na kujifunza kusoma.

Kabla ya Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kuanza kufundishwa na kujifunza kusoma, wanahitaji kupata ujuzi wa mawasiliano na ujuzi wa lugha. Ni muhimu kwa walimu kukuza ujuzi huu kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu. Ujuzi huu unajumuisha vipengele vyote vya lugha: msamiati, sarufu, matumizi ya lugha, ujuzi wa kuelezea. LAT ni muhimu kwa upataji wa lugha wa watoto, pamoja na ukuaji wa kijamii, kihisia na kiakili. Ni muhimu walimu wakawasaidia wanafunzi kukuza ujuzi ulioelezwa hapo juu katika lugha yao yaani LAT.

Picha/mchoro 3 unaonesha kwamba wasomaji wanahitaji ujuzi wa kusoma na kuandika. Hata kabla ya elimu rasmi ya kusoma, watoto wadogo wajifunze sana kuhusu kusoma. Kwa mfano, wanatakiwa kukuza kupenda maandishi na msukumo wa kupenda vitabu, kujifunza herufi, mwelekeo wa kusoma, kazi/umuhimu wa lugha ya maandishi, na kupata ufahamu wa hadithi.
Kwa pamoja hii inaitwa ujuzi wa mwanzo wa kusoma na kuandika'.

Kwa hiyo, kabla ya kuanza ufundishaji rasmi wa kusoma, shughuli ya msingi ya elimu ya awali ni kuanza kukuza mawasiliano, LA na ujuzi wa mwanzo wa kusoma na kuandika. Watoto wanaoanza darasa la kwanza bila kusoma elimu ya awali wanahitaji muda wa kukuza stadi hizi kabla ya kujifunza kusoma.

Sura ya 3. Nini cha kufundisha

Matokeo ya Ujifunzaji na Umahiri kwa wanafunzi Viziwi na wenye usikivu hafifu Lugha na kujua kusoma na kuandika

Utangulizi

Ujifunzaji kusoma kwa watoto viziwi na wenye usikivu hafifu huanza na ujuzi wa lugha ya mawasiliano na lugha ya alama pamoja na uwezo wa kujua kusoma na kuandika kunakoibuka. Kwa upande wa ujifunzaji wa lugha mama ya asili, msingi huu wa usomaji huwekwa nyumbani na kuendelezwa kwenye elimu ya awali. Ingawa, kwa watoto viziwi na wenye usikivu hafifu, waliowengi ujifunzaji wa lugha ya alama hauanzii nyumbani mpaka pale wanapoanza shule. Umakini na ufundishaji dhahiri wa mawasiliano, lugha ya alama na uibuaji wa kujua kusoma na kuandika kwa ngazi ya awali ni mhimu sana.

Mitaala na mihtasari ya elimu ya awali inatoa mitaala ya elimu ya awali[10]. Imelenga kuwaandaa watoto kwa ajili ya elimu ya msingi kwa kuwawezesha kuwa na umahiri mahususi na uwezo. Muhtasari umejikita kwenye maeneo muhimu ya ujifunzaji na makuzi ya mtoto. Kwa kila eneo la ujifunzaji, inatoa matokeo ya ujifunzaji, umahiri, shughuli ya kufanya na viashiria vya utendaji vilivyopendekezwa.

Hivyo, muhtasari ni kiunzi cha elimu kwa watoto wadogo. Moja kati ya maeneo yaliyotajwa ni (uk. 15):

> ***(ii) Lugha, mawasiliano na maendeleo ya kusoma na kuandika***
>
> Eneo hili humuwezesha mtoto kujenga umahiri katika mawasiliano, kuendana na wengine na kumudu stadi kabla ya kujua kusoma na kuwa na ujuzi wa kuandika. Ujuzi huo hujumuisha ujuzi wa kuongea na kusikiliza; ufahamu kuhusu maandishi, vitabu, herufi, sauti na maneno.

Kitabu hiki kimejikita kwenye eneo hili. Sura hii inaelezea kuwa urekebishaji ni muhimu kwa wanafunzi viziwi na wenye usukivu hafifu, kama vile: kuongeza malengo ya lugha ya alama; kutumia malengo yenye mwelekeo wa sauti; kutumia njia mahususi za kufundishia viziwi; kufundisha kwa hatua na kwa kasi sahihi, ambayo ni tofauti na watoto wanaosikia. Pia, matokeo ya ujifunzaji na umahiri kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu yamewasilishwa kwa: LAT, lugha ya mazungumzo, kusoma na kuandika.

3.1 Kwa nini marekebisho ni muhimu kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu?

Mihtasari imeandikwa kwa ajili ya watoto wanaosikia. Matokeo ya ujifunzaji, umahiri na vitendo vimelenga watoto wenye upataji lugha wa kawaida. Tukisema maendeleo ya kawaida ya lugha

10 Wizara ya Elimu, Sayansi, Teknolojia na Mafunzo ya Ufundi, 2016, Mitaala na Muhtasari wa Elimu ya Awali, Toleo la Kwanza, Tanzania.

tunamanisha maendeleo ya lugha yanayoendana na umri, Kwa mfano kurandana na hatua za ujifunzaji wa lugha zipatikanazo kwa watoto walio wengi. Kama ilivyojadiliwa kwenye sehemu zilizopita, hii si sawa kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu walio wengi.ujifunzaji wa lugha zipatikanazo kwa watoto walio wengi. Kama ilivyojadiliwa kwenye sehemu zilizopita, hii si sawa kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu walio wengi.

Takribani asilimia 5-10 tu ya wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu ndio wapatao lugha ya alama kulingana na umri stahiki. Waliosalia asilimia (90-95%) huanza elimu ya awali wakiwa hawajui kabisa lugha ya alama. Kwa kuongezea, upatikanaji wa lugha ya mazungumzo umedunishwa au kuvunjwa kabisa kwa sababu ya matatizo yao ya uziwi. Wanaweza kuwa wamepata lugha ya mazungumzo kwa kiasi kidogo.

Hivyo, wanafunzi wengi viziwi na wenye usikivu hafifu huanza elimu wakiwa na mapungufu haswaa katika lugha, zote, yaani lugha ya alama na lugha ya mazungumzo. Kwa kuongezea, wanafunzi viziwi na wenye ulemavu waliowengi, lugha ya alama inakuwa na nguvu na kuwa lugha ya kwanza. Matokeo yake, umahiri na vitendo kutoka kwenye mtaala na muhtasari wa elimu ya awali haviwezi kuwasilishwa kwa njia sawa na na ile ya watoto wanaosikia. Zinahitajika kurekebishwa ili kuzifanya ziweze kutumika kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu, ukizingatia maendeleo yao ya lugha mbili au zaidi tangu utotoni. Matokeo, umahiri na vitendo sharti yahusianishwe na lugha ya alama kama lugha ya kwanza na lugha ya mazungumzo kama lugha ya pili ambayo ni ngumu kujifunza. Hatua na nafasi ya elimu ya kujua kusoma na kuandika lazima ichukuliwe kama nyenzo ya kukabiliana na madhara ya upotevu wa usikivu: Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu ni vigumu sana kujifunza kusoma na kuandika kwa kutumia misingi ya sauti. Sura hii inabainisha matokeo na umahiri kwenye: 1. LAT; 2. kwa lugha ya mazungumzo; 3. Kusoma; 4. Kuandika. Kwa kutumia malengo haya, walimu wanaweza kutoa mchango katika kukuza maendeleo ya lugha ya alama kama lugha yenye nguvu na kuweka malengo ya lugha ya mazungumzo na uwezo wa kusoma na kuandika. Kwa ujumla, tunapigania wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu wapate manufaa ya elimu inayotolewa.

3.2 Marekebisho yanayohitajika ya matokeo ya ujifunzaji na umahiri kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu: Lugha na uwezo wa kusoma na kuandika

Mtaala na Muhtasari wa elimu ya awali (2016) unatofautisha umahiri ufuatao kwa maeneo ya ujifunzaji **ii – Lugha, Mawasiliano na Maendeleo ya kusoma na kuandika:** Kusikiliza, kuongea, kumudu ujuzi kabla ya kusoma, kumudu ujuzi kabla ya kuandika.
Matokeo na umahiri unaofanana hutumiwa na wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu, kama tu lugha zao nyingine zikitiliwa maanani. Kwao wao, lugha ya alama ni lugha ya kwanza na yenye nguvu na lugha ya mazungumzo ni lugha ya pili na mara nyingi ni lugha dhaifu. Hivyo, ni muhimu:

- Kutofautisha kati ya matokeo ya ujifunzaji na umahiri kwa LAT, lugha ya mazungumzo na uwezo wa kujua kusoma na kuandika.
- Kuweka malengo ya lugha ya alama katika ngazi ya juu kuliko lugha ya mazungumzo
- Kuweka malengo ya kusoma na kuandika ambayo ni madogo kuliko ya malengo ya wale watoto wanaosikia. Hata hivyo, wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu wanaweza kutumia kidogo sana uhusiano uliopo kati ya sauti na herufi

Sehemu hii inatoa mifano na maelezo ya marekebisho muhimu.

3.2.1 Mifano na maelezo ya marekebisho kwa LAT

Majina mawili ya kwanza ya matokeo ya mawasiliano mara moja imeonesha marekebisho muhimu: Kusikiliza na kuongea sio sehemu ya lugha ya alama. Badala yake tunatumia: Chunguza lugha ya alama kwa uelewa na lugha. Chini tunajadili mambo zaidi ya kuzingatia.

Matokeo ya Ujifunzaji kwa wanafunzi wanaosikia- yanayohusika kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu	
LUGHA YA ALAMA	
Kusikiliza	• Kusikiliza sio sehemu ya lugha ya alama • Kwa lugha ya alama, unda upya kwenye: Kuchunguza LAT kwa uelewa
Kuongea	• kuongea sio sehemu ya lugha ya alama • Kwa lugha ya alama, unda upya kwa: Alama.
Kwa ujumla	• Fuatilia matokeo haya ya ujifunzaji na umahiri wa msingi kwenye LAT. Hii ni lugha yenye nguvu. • Bila kukutanisha macho na kuangalia kwa muda mrefu, wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu hawaoni msaada wa lugha ya alama. Kwa hili, hususani kwa watoto wadogo au waliochelewa, umakini unatakiwa wakati wa mawasiliano ya macho na mgawano wa kutazamana kwa muda. • Ujuzi wa lugha ya alama ni muhimu kwa mawasiliano ya kila siku na ya kitaaluma. • Ujuzi wa lugha ya alama ni sharti kwenye ujifunzaji wa kusoma. • Malengo ya lugha ya alama yametengenezwa na kutolewa sehemu ya tatu. • Msamiati wa lugha ya alama na ujuzi wa masimulizi ni vipengele muhimu kwenye kusoma na kuandika na hivyo kuwa muhimu kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu. • Msamiati na ujuzi wa masimulizi ni za ngazi ya juu sana kwenye lugha ya alama zaidi ya lugha ya mazungumzo

3.2.2 Mifano na maelezo ya marekebisho kwenye lugha ya mazungumzo

Upatikanaji wa lugha ya mazungumzo ni mgumu kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu. Hivyo, malengo hayawezi kufikiwa kwenye ngazi na nafasi kama ilivyotajwa kwenye mitaala. Ujuzi wa lugha ya mazungumzo ni muhimu, lakini mafanikio hayo yasifanywe kwa kufifisha upatikanaji wa lugha ya alama. Tafadhali, zingatia yafuatayo:

Matokeo ya Ujifunzaji kwa wanafunzi wanaosikia – Yatumikayo kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu	
LUGHA YA MAZUNGUMZO	
Kusikiliza	• Haya ni malengo ya lugha ya mazungumzo. • Kufanikisha malengo haya hutegemea hasa ni kwa kiasi gani kuna uwezo wa usikivu. • Ujuzi wa kusikiliza hujengwa taratibu na kwa hatua ndogo. • Matokeo ya ujifunzaji na umahiri hufanikiwa kidogo au hayafanikiwi kabisa.
Kuzungumza	• Haya ni malengo ya lugha ya mazungumzo • Kufanikisha malengo haya hutegemea hasa ni kwa kiasi gani kuna uwezo wa usikivu • Baadhi ya wanafunzi viziwi na wenye tatizo kubwa la usikivu huwa na ujuzi hafifu wa lugha ya mazungumzo kwa mawasiliano ya msingi. • Wanafunzi wenye tatizo la usikivu kidogo wanaweza kutumia ujuzi wa lugha ya mazungumzo kwa mawasiliano na kusoma, ingawa kwa kiwango cha chini kuliko watoto wanaosikia.
Kwa ujumla	• Ni muhimu kuweka malengo ya lugha ya mazungumzo na kutilia maanani kwenye ujuzi bila kuwakatisha tamaa wanafunzi. • Baadhi ya mwelekeo wa sauti/matokeo ya ujifunzaji hayako bayana wala hayana maana sana kwa wanafunzi viziwi. • Ujuzi wa lugha ya mazungumzo ni muhimu kwa wanafunzi kusoma, kama vile,kusikia na kutofautisha sauti, matamshi, na maarifa ya sarufi na mpangilio wa maneno. • Lugha ya mazungumzo-msamiati iliyoandikwa na ujuzi wa masimulizi ni vipengele muhimu kwenye hatua za mwanzo za kusoma na kuandika na hivyo ni muhimu kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu. • Kuimba nyimbo, kuhamia kwenye mdundo wa nyimbo na kucheza na mdundo hakuwezekani na sio msaada kwa viziwi walioathirika sana usikivu wao[11]. Ingawa, ujifunzaji wa shairi la lugha ya alama husaidia uendelezaji wa kumbukumbu ya lugha na umuhimu wake • Lugha ya mazungumzo inayotumiwa na walimu sharti iambatane na alama.

11 Angalia sehemu ya 1.4 kwa maelezo ya tofauti za wanafunzi kulingana na usuli wao lugha na upotevu wa usikivu.

3.2.3 Mifano na maelezo ya marekebisho ya kusoma na kuandika

Bila kuwa na maarifa ya mwelekeo wa lugha ya sauti, ujifunzaji wa kusoma ni mgumu kwa watoto viziwi na wenye usikivu hafifu. Wanakosa sana maarifa agizi na ujuzi (angalia Sura ya 2). Hivyo ni muhimu kuweka malengo kwenye ngazi husika.

Matokeo ya Ujifunzaji kwa wanafunzi wanaosikia – Yatumikayo kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu	
UJUZI WA AWALI WA KUSOMA NA KUANDIKA	
Kusoma	• Malengo ya usomaji sharti yawekwe kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu. • Kufanikisha malengo haya hutegemea hasa ni kwa kiasi gani kuna uwezo wa usikivu • Kwa kuwa kusoma ni ujuzi unaohitaji sauti, wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu hawawezi kufanikisha malengo ya kusoma kwa kasi hiyo na hatua kama watoto wanaosikia.
kwa ujumla	• Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu hukabiliwa na matatizo kwenye kujifunza kusoma. • Wanafunzi viziwi hawawezi kujifunza kusoma kwa kung'amua. Njia za kufundishia za fonimu na silabi hazifanyi kazi kwao. • Wanafunzi wenye usikivu hafifu hukabiliwa na matatizo makubwa wakati wa kujifunza kusoma kwa njia ya usimbuzi. Elimu ya kusoma inayojikita moja kwa moja kutumia njia za ufundishaji za fonnimu na silabi haijitoshelezi. • Malengo ya kusoma habari yanaweza kuongezwa, kwa mfano: hatua tofauti za habari na mbinu za kusoma. • mbinu mahususi za kufundishia zinahitajika kwa Viziwi.
KUANDIKA	
Kuandika	• Malengo ya kuandika sharti yawekwe kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu. • Zingatia kuwa kuandika ni shughuli inayotumia sauti na hivyo kuwa vigumu kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu.
Kwa Ujumla	• Kuandika maudhui, kuelewa na kurekebisha sarufi si bayana kwa wanafunzi vziwi waliowengi. • Wanafunzi wenye uziwi hufaidika (kwa kiasi fulani) kutokana na usikivu kidogo walionao, lakini wanakutana na ugumu mkubwa kwenye hili.

Mtaala wa kusoma huwa unazingatia sana matokeo na shughuli za msingi wa sauti yenye malengo ya maendeleo ya uelewa wa kifonolojia. Kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu, baadhi ya vitendo vilivyolenga kufanikisha matokeo haya si vya maana sana, hasa kwa kuwa zinajikita na kuandaa ujuzi wa kusimbua. Kinyume chake, inawavuruga kwa udhaifu wake. Inashauriwa kutowapatia aina hii ya vitendo.

3.2.4 Maendeleo ya kusoma mapema – chekechea - Ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika

Ni muhimu kukuza stadi za lazima kabla ya kusoma kwenye elimu ya awali/chekechea. Kabla watoto hawajajifunza rasmi kusoma na kuandika, wanatakiwa kujua mengi kuhusu kusoma na kuandika[12].

Kwa kweli, motisha na udadisi wa kusoma na kuandika lazima viwe vimejengwa, pamoja na maarifa ya sauti, msamiati na ujuzi wa kusimulia. Kwa pamoja hii huitwa 'ujuzi wa awaliwa kusoma na kuandika'. Ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika ni maarifa ya mtoto ya kusoma na kuandika, na tabia yao ya kusoma na kuandika kabla ya maelekezo rasmi ya kusoma.

3.2.4.1 Maelezo ya ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika

Ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika unaojitokeza una uhusiano chanya na ujuzi wa kusoma. Wasomaji wazuri hugeuka kuwa wale wanafunzi wenye ujuzi wa kujitokeza ulioendelezwa hivyo, ni muhimu kufundisha kwa wazi wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu ujuzi huo kabla ya maelekezo rasmi ya kusoma[13]. Kazi ya mwalimu wa awali ni kuwapatia wanafunzi mazingira yenye motisha na vitendo vyenye changamoto zihusuzo ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika. Ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika hujumuisha maarifa, ujuzi na mtazamo kuelekea kusoma na kuandika.

Vipengele vya ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika[14]:

a. *motisha ya maandishi*

Hii inahusu:

- Kuwa na hamu na vitabu na kuvifurahia
- Kupata nafasi ya kuchunguza vitabu
- (Kama inawezekana) Ufikiaji wa vitabu kwenye vifaa vya kidigitali

b. *ufahamu wa maandishi*

Ufahamu wa maandishi unahusisha:

- Kubaini maandishi:Kwamba vitabu vipo na vinaweza kusomwa
- Kujua jinsi ya kushughulikia kitabu, kuwa maandishi hushughulikiwa kwa namna fulani, kwa mfano: kuwa maneno yanasomwa kutoka kushoto kwenda kulia na kuanzia juu kwenda chini.
- Kujua jinsi ya kutambua kichwa cha habari na vielelezo, sura ya mbele na sura ya nyuma ya kitabu
- Kujua msamiati: 'neno', 'sentensi', 'herufi', 'soma', 'anza', 'kati kati', 'maliza', 'mwanzo', 'mwisho'
- Maarifa ya herufi na kufahamu kuwa maneno hujumuisha herufi na kwamba nafasi huonekana katikati ya maneno

c. *Kazi ya Lugha ya maandishi*

12 Clay, 1996.
13 Dirks & Wauters, 2015; Storch & Whitehurst, 2002; Wauters, DesJardins & Dirks, 2020.
14 Clay, 1966; Rohde, 2015; Kentalis Signis, 2011; Wentink, H. & L. Verhoeven, 2001; Whitehurst & Lonigan,1998.

Hii ni juu ya kujua kwamba lugha iliyoandikwa ni ya kudumu na hutumiwa kwa madhumuni tofauti, kama vile:

- Mawasiliano: barua, mazungumzo, barua pepe zina kusudi la mawasiliano
- Chanzo cha habari
- Melekezo: mf. Mapishi, kitabu cha mwongozo
- Chombo cha kumbukumbu: Mf. Tengeneza orodha ya manunuzi, chukua nukuu
- Jieleze mwenyewe
- Burudani

d. *Uelewa wa kifonolojia (ikiwezekana)*

Ufahamu wa fononolojia ni kuwa na uelewa kuwa, lugha ya mazungumzo hujumuisha sauti. Pia inahusu uwezo wa kutambua na kudhibiti sauti za lugha zinayozungumziwa kuunda silabi na maneno. Bila ufahamu wa sauti, kusoma ni kazi ngumu sana[15].

e. *Kanuni ya alfabeti (fonimu)*

Kusoma kwa mafanikio kunahitaji uelewa wa kanuni ya alfabeti - kuwa herufi(au kundi la herufi) huwasilisha sauti kwa maneno. Sauti ni njia ya kufundisha wanafunzi jinsi ya kuhusisha herufi zilizochapishwa na sauti[16].

f. *Msamiati*

- Msamiati ni jumla ya maneno ambayo mtoto anayajua: haya hujumuisha:
- Kupokea: Kuelewa alama/maneno
- Uzalishaji: Matumizi ya alama/maneno

Msamiati wa lugha ya alama ni muhimu na ni sharti miongoni mwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu.

g. *Stadi za Kusimulia*

Ujuzi wa kusimulia ni uwezo wa kuelewa, kusimulia na kusimulia tena hadithi. Inahusisha:

- Uwezo wa kuelezea vitu na matukio
- Kuelewa jinsi gani hadithi hujengwa: Kuwa na mwanzo, katikati na mwisho
- Kufahamu wahusika wa hadithi: hisia zao na motisha.
- Ufahamu kuhusu uhusiano uliopo kati ya sababu na madhara
- Kutabiri kiini cha hadithi

15 Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu katika Shule ya Awali wanahitaji kujifunza kwamba maneno yanaundwa kwa herufi na kwamba maana hubadilika pale herufi inapobadilika. Kwenye lugha ya alama wanahitaji kujifunza alfabeti za vidole. Wanafunzi wanatakiwa kuzifahamu sauti (fonimu) ili ziweze kuwasaidia kwenye usomaji wao na tahajia. Hili ni gumu sana na kwa kiasi kikubwa haliwezekani kwa wanafunzi viziwi. Watumiaji wa lugha ya mazungumzo wenye usikivu hafifu wanaweza kutumia mashairi na nyimbo, alfabeti za vidole, kutumia alama, usomaji wa mdomo/matamshi.
Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanaotumia lugha ya alama hutumia alfabeti za vidole, kutumia alama, kusoma mdomo/matamshi na kujaribu kutamka maneno. Waeleweshe mashairi kwa kuonesha kuwa maneno haya yanafanana mwishoni.

16 Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji kujua alfabeti za vidole ili waweze kuhusianisha na neno lililoandikwa. Fundisha alfabeti za vidole na wahimize wanafunzi kutoa alfabeti za vidole kwa ufasaha na uelekeo sahihi wa kiganja.

Vipengele hivi vya ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika ni sharti muhimu kwa ujifunzaji wa kusoma. Zote huchangia kujua kusoma na kuandika. Ni muhimu kuzingatia stadi hizi katika elimu ya awali/chekechea

3.2.4.2 Ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika kunakotumika kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu- malengo ya ziada

Mitaala iliyoundwa kwa watoto wanaosikia unazingatia sana sauti, silabi na masimulizi. Mkabala huu huwafaa sana kwa sababu tayari wameshapata msingi wa lugha ya mazungumzo. Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu, ingawa, hawawezi kukuza sana (masharti) ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika kabla ya shule. Lazima wafundishwe wazi katika ngazi ya awali. Jedwali xx linaonesha ni kwa nini na malengo ya ziada katika elimu ya awali.

		Kwa nini elimu ya wazi ya ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika kunahitajika kwa watoto viziwi na wenye usikivu hafifu?	**Malengo ya nyongeza kwa elimu awali/chekechea**
Ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika:	a. b. c.	Hawawasikii wakubwa wakisoma na hivyo Kutopata raha na utendaji wa lugha ya maandishi. Elimu ya wazi inahitajika ili kuongeza ufahamu wao wa kwa jinsi gani na ni kwa nini na raha ya maandishi yaliyoandika	• motisha ya maandishi • ufahamu wa maandishi • Kazi ya Lugha ya maandishi
	d.	Hawawezi kujenga ufahamu wa kifonolojia wakati wa kujifunza kusoma.	
	e.	Haiwezekani kutegemea sauti kuelewa kanuni za alfabeti. Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu wanahitaji kujua alfabeti za vidole ili kuweza kuhusianisha na neno lililoandikwa	• Alfabeti za vidole • Kuhusianisha maana ya maneno na alama
	f.	Hawana msamiati. Msamiati wa kwanza wa lugha ya alama. Wakati wa kujifunza kusoma lazima uhusiano utengenezwe kati ya alama na maneno.	• Msamiati wa Lugha ya alama • Lugha ya mazungumzo/maandishi msamiati uliyojikita kwenye alama
	g.	Kwa sababu ya upataji kidogo wa lugha ya mazungumzo na kutopatikana kwa lugha ya alama, wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu wana ujuzi kidogo wa masimulizi. Haya yanakuzwa chekechea: kwanza kwa lugha ya alama. Pamoja na hayo yote, lugha ya alama ndio lugha yao yenye nguvu.	• Kukuza stadi za masimulizi kwenye Lugha ya alama

Jedwali Na. 2: Malengo ya nyongeza kwa Eelimu ya Awali

3.2.5 Maelezo ya marekebisho kwenye kuandika

Katika elimu ya tahajia, ni muhimu kutambua kwamba wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu wanapata ugumu sana kuelewa kanuni za tahajia. Pamoja na hayo, haya yote msingi wake ni sauti. Watoto viziwi wanajifunza tahajia za maneno kupitia elimu ya wazi na kumbukumbu (ambayo ni kazi ngumu). Watoto wenye matatizo ya usikivu wanaweza kutegemea kidogo au kidogo zaidi kile wanachosikia.

Tahajia za maneno zinaweza kusomwa kwa kutumia alfabeti za vidole, kuunganisha maneno na wahusika, kujaribu kusoma mdomo wa anayezungumza na kutamka maneno.

3.2.6 Kuanzisha mitaala iliyotengenezwa maalumu kwa ajili ya wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu - Lugha na kusoma na kuandika

Mifano ya hapo juu na maelezo yanaonyesha umuhimu wa kufanyia kazi malengo maalumu kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu. Malengo yaliyorekebishwa na ya ziada yanahitajika. Ushirikiano wa kati ya wataalamu wa Kitanzania wa Kentalis umesababisha hati yenye matokeo ya ujifunzaji na umahiri[17]. Kwa kuzingatia mapitio mbalimbali ya maandishi na miaka mingi ya uzoefu mzuri wa elimu ya viziwi[18], maeneo manne yametofautishwa: LAT, lugha ya mazungumzo, (ujuzi wa awali) kusoma na kuandika.

Malengo maalumu kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu yametengenezwa kwa LAT, lugha ya mazungumzo, kusoma na kuandika. Walimu wanaweza kutumia mipango hii katika ufundishaji wao na kuweka malengo yanayofaa. Wanaweza kuitumia kuangalia ukuaaji wa lugha na kusoma wa wanafunzi wao.

Malengo haya hayabadilishi mtaala. Badala yake yanakusudia kusaidia kufundisha yaliyomo kwenye mtaala kwa hatua zinazofaa, kiwango sahihi na kwa kasi inayofaa.

3.2.7 Kuonyesha umuhimu wa kufundisha katika kiwango sahihi

Wakati wa kufanyia kazi malengo, kuna onyo moja zaidi: wanafunzi wengi viziwi na wenye usikivu hafifu wanaanza elimu yao wakiwa na lugha kidogo au bila lugha kabisa sio lugha ya alama au lugha ya mazungumzo(sehemu ya 1.3 hivyo ni muhimu kila wakati kubuni elimu kwa kiwango kinachofaa.

Kama mwalimu unatakiwa kutazama kila wakati na kuzingatia mtoto mmojammoja. Hii inaweza kumaanisha kuwa unapofundisha kwa mfano mtoto mgeni mwenye umri wa miaka 8 kwa kiwango cha mwanzo. Katika hali hiyo, kama unashangaa ikiwa elimu yako iko katika kiwango, kumbuka kuwa motto anaweza kujifunza tu katika eneo la ukuaji wa karibu na sio mbali zaidi

17 Warsha ya Malengo ya Lugha ya Alama na ujuzi wa Awali wa Kusoma na Kuandika nchini Tanzania. (2016). Mradi wa Kusoma, Washiriki: A. Mutembei (Mwalimu wa Viziwi Tanzania/Mkaguzi wa Elimu, Dar es Salaam), G. Muganda (Mtaalamu wa Lugha ya Alama, Chuo Kikuu cha Dar es Salaam), E. Wienhoven (Kiongozi wa Mradi/Mtaalamu wa Lugha ya Alama, Kentalis International) & S. Jansma (Mtaalamu wa Lugha ya Alama/Mtaalamu wa Elimu kwa Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu, Kentalis International).

18 Kentalis Signis, 2011; Sprong Vooruit; Wentink & Verhoeven, 2001; Whitehurst & Lonigan,1998.

ya kiwango chake[19]. Kila mtoto anaweza kujifunza. Wewe kama mwalimu unaweza kuchochea mchakato wa ujifunzaji wao kwa kutoa shughuli zilizo katika kiwango sahihi. Pamoja na wanafunzi, basi unaweza kufurahia ukuaji ambao wanafunzi watapata.

Wanafunzi ambao wamesoma chekechea kwa muda wa miaka miwili au zaidi watakuwa na umahiri wa LAT watakuwa wametambulishwa kwenye herufi na maneno. Ujuzi wa jumla na wa kutenda utakuwa umeamshwa .Wako tayari kwa ajili ya shule ya msingi.
Kinyume chake, kusoma na kuandika kutakuwa kugumu zaidi kwa wanafunzi ambao hawakusoma chekechea. Kwa wanafunzi hawa, walimu watalazimika kuziba pengo kwa juhudi ambazo zitahitaji uvumilivu wakati wakirudia yaliyomo kwenye programu iliyotumika katika miaka miwili iliyopita. Wanafunzi ambao wataanza shule katika hatua ya baadaye, wataangalia na kufuata mifano kutoka kwa wanafunzi wengine, na kujifunza kutoka kwao.. Bado, kutakuwa na wanafunzi ambao wana shida katika kujifunza kusoma na kuandika. Wengine wanaweza kuchukua miaka kadhaa bila kujali kuhudhuria madarasa yote ya shule ya chekechea. Hapo juu inatumika zaidi kwa wale wanaokuja shuleni kwa mara ya kwanza katika umri wa kuchelewa: watoto wa miaka 10 - 11 au hata zaidi. Kwa kweli wanahitaji elimu iliyoundwa, ambayo hatua zao ndogo za mbele pia zinaonekana na kuthaminiwa.

Kwa sababu hii, ni muhimu kutowalinganisha mwanafunzi mmoja na mwingine. Kila mtoto lazima aangaliwe kwa utendaji wake binafsi na kutiwa moyo katika kiwango chake. Kugundua jinsi mwalimu anajitahidi kusaidia, licha ya ugumu wake katika kujifunza kusoma na kuandika, itaongeza sana kujiamini kwa mtoto. Kutakuwa uwezekano mdogo wa kukuza hofu ya kutofaulu; mtoto ataendeleza juhudi zake katika kujifunza kusoma na kuandika. Inaweza kuwa wazo zuri kuwapa wanafunzi kiasi fulani cha kazi ya nyumbani (sio nyingi) kuanzia shule ya msingi darasa la 2/3. Itawanyesha wazazi kile wanafunzi wao wanajifunza shuleni.

19 Vygotski, 1978.

3.3 Matokeo ya ujifunzaji na umahiri wa LAT wa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu Chekechea na shule ya msingi

Chini ya matokeo ya ujifunzaji wa LAT yametolewa, malengo yanaangalia maeneo ya:

- mawasiliano na ukuaji wa lugha
- kujifunza shuleni na ukuaji wa utambuzi
- kujenga msamiati na maarifa ya dunia
- ujuzi wa masimulizi

Haya ni masharti ya kusoma. Wakati wa kufundisha wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu, ni muhimu kuzingatia yafuatayo: Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu lazima wakuze ujuzi ufuatao wa LAT ili wajifunze kusoma kwa kuelewa.

LUGHA YA ALAMA			
Umahiri	**Masharti**		
Kujibu ingizo la lugha	• Kuanzisha na kudumisha mawasiliano ya macho • Kujibu na kutumia mikakati ya kupata umakini • Kuanzisha umakini wa pamoja • Kuangalia upande ambao mtu anaelekeza na kufuata mwelekeo wake wa macho • Kugawanya umakini wa kuona kati ya mtu na kile ambacho kinatolewa alama kukihusu		
Ufahamu	**Wanaoanza**	**Wa wastani**	**Wa juu**
Kujibu kwa uelewa wa ingizo la lugha ya alama	• Kufuatilia mwelekeo mmoja wa maelekezo ya alama kama 'niletee kitabu' • Kuangalia na kurudia alama na sentensi	• Kufuatilia mwelekeo rahisi wa maelekezo ya aina mbili kwa mfano 'nenda jikoni na ulete sahani' • Kufuatilia alama za amri ikiwa ni pamoja na vihusishi kama 'Weka kikombe chini ya meza' • Kuangalia habari inayosemwa kwa lugha ya alama • Kuchora habari ilitolewa kwa lugha ya alama	• Kuwajibu wengine kwa kuuliza maswali • Kufuatilia maelekezo ya mwelekeo wa aina tatu kwa mfano. 'nenda ndani ya nyumba, angalia chini ya meza na ulete kisu' • Kukubali amri dhahiri kwa mfano 'kisu hiki hapa' • Kufuata mwelekeo unaotolewa na wengine • Kuwaangalia wengine na kuwaelewa

Kutoa alama	Wanaoanza	Wa wastani	Wa juu
Kutoa alama kwa kujiamini na kujieleza mwenyewe vizuri	• Kutoa ishara/alama za nyumbani • Kusalimia kwa kutumia alama sahihi • Kubeba ujumbe rahisi • Kujibu maswali rahisi ya ndiyo/hapana • Kujiunga na kufurahia lugha ya alama dhidi ya lugha ya kishairi	• Kutoa alama ya sentensi nzima kuhusu mawazo, uzoefu na vitu • Kuwasiliana na wengine kwa alama kuhusu uzoefu binafsi wenye maana • Kuwasiliana na wengine kwa lugha ya alama kuhusu mahitaji, upendeleo, mawazo na hisia. • Kubeba ujumbe na kurudisha majibu • Kutoa alama na kujibu maswali ya wazi kwa lugha ya alama • Kuifurahia lugha • Kutoa alama za nyimbo rahisi za kuhusu watu, na vitu kwenye mazingira husika • Kucheza michezo	• Kutumia alama katika njia nyingi tofauti • Kuelezea matukio ya karibu, ya zamani na yajayo • Kujibu maswali magumu • Kutafuta majibu ya maswali ya 'kwa nini? Namna gani? nini?' • Kuchukua ujumbe sahihi • Kutatua matatizo au migogoro • Kutoa alama kuhusu maendeleo ya kazi • Kushiriki katika mchezo wa kubuni na wa kufikirika kwa ajili ya kufurahia • Kutoa lugha ya alama kwenye shairi, utani na hadithi
Kusema kile anachokiona au uzoefu wake	• Kuchora/kuigiza habari iliyotolewa kwa alama • Tumia alama 1-2 kujieleza mwenyewe	• Kuangalia habari inayotolewa kwa alama • Kuigiza habari iliyotolewa kwa alama • Kusema kile alichokiona kwa mfuatano • Kuwaambia habari iliyotolewa kwa alama • Kuelezea uhusiano miongoni mwa vitu, watu, matukio na mawazo	• Kuelezea uhusiano wa vitu na matukio • kutoa/kusema taarifa • Kusema habari kwa lugha ya alama • Kukumbuka na kuonyesha habari fupi rahisi

Msamiati	Wanaoanza	Wa wastani	Wa juu
Kuongeza ufahamu wa msamiati wa lugha ya alama	• Kuelewa alama ambazo zimefundishwa waziwazi • Kuelewa alama muhimu zaidi za watu, vitu, vyakula, shughuli hapa na sasa	• Kuelewa alama ambazo zimefundishwa waziwazi • Kuelewa alama za rangi, mahitaji, sehemu za mwili n.k. Pia nje na sasa	• Kuelewa alama ambazo zimefundishwa waziwazi • Kuelewa alama za vivumishi na hisia, mahitaji, mawazo n.k. • Kuelewa vihisishi, maumbo, hesabu na dhana dhahania • Kutafuta maana za alama mpya
Kuongeza matumizi ya msamiati wa lugha ya alama	• Tumia alama ambazo zimefundishwa waziwazi • Tumia alama za nyumbani na LAT kwa watu, vitu, shughuli hapa na sasa	• Tumia alama ambazo zimefundishwa waziwazi • Tumia alama muhimu zaidi za watu, vitu, vyakula, shughuli shuleni na nje ya shule hapa na sasa	• Tumia alama ambazo zimefundishwa waziwazi • Tumia alama kwa dhana dhahania na kurejea nje, hapa na sasa • Tumia alama kwa mahitaji, matakwa, hisia, mawazo • Tumia alama za rangi, vihisishi, muda, dhana za hesabu, n.k.
Ujuzi wa kusimulia	**Wanaoanza**	**Wa wastani**	**Wa juu**
Tafsiri na kusimulia tena hadithi ya lugha ya alama	• Kuangalia na kuwaambia tena (sentensi 3) hadithi iliyotolewa kwa alama • Kujibu maswali rahisi kuhusu hadithi iliyotolewa kwa lugha ya alama • Kuigiza sehemu za hadithi • Kutumia picha za hadithi kwa mfuatano	• Kuangalia na kuwaambia tena hadithi ndefu kidogo • Kujibu maswali ya wazi kuhusu hadithi • Kupanga picha za hadithi kwa mfuatano • Kuigiza au kuchora hadithi • Kuoanisha alama au sentensi zilizotolewa kwa alama na picha • Kutengeneza hadithi zako rahisi	• Kuangalia na kuwaambia hdithi ngumu • Kuelewa lugha ya mwili na hisia za uso • Kujibu maswali ya kujieleza kuhusu hadithi • Kuigiza hadithi na hali ngumu • Kuchora picha za hadithi ngumu • Kuoanisha alama au sentensi na picha • Kutengeneza hadithi kutoka kwenye vitabu vya picha • Kutengeneza hadithi zako

			• Kueleza hisia za hadithi na picha
Ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika	**Wanaoanza**	**Wa wastani**	**Wa juu**
Kuelewa kazi ya lugha ya maandishi		• Kuamuru lugha ya alama iandikwe na mtu mzima anayesoma tena	• Kutoa maoni/mawazo katika lugha ya alama, kisha yaandikwe na mtu mzima na kutolewa kwa alama tena

3.4 Matokeo ya ujifunzaji na umahiri wa lugha ya mazungumzo kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu chekechea na shule ya msingi

Matokeo ya ujifunzaji kwa lugha ya mazungumzo kimsingi yana malengo sawa na yale ya lugha ya alama . Hata hivyo, malengo yako kwenye kiwango cha chini sana. Kwa wanafunzi wa viziwi hawawezi kusikia kiwango cha sauti na neno. Wanafunzi wenye usikivu hafifu wanaweza kukuza ustadi zaidi wa kuzungumza, lakini sio kwa kiwango sawa cha wenzao wanaosikia.

Yafuatayo yanatumika kwa wanafunzi wote:
Kiwango ambacho malengo yanafikiwa inategemea sana uwezo wa kusikia. Wanafunzi wengi watakuza ujuzi mdogo tu wa kusikiliza na kuzungumza.

LUGHA YA MAZUNGUMZO			
Ufahamu	**Wanaoanza**	**Wa wastani**	**Wa juu**
Kujibu na kutofautisha sauti	*Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* • Kutambua mwelekeo wa sauti • Kutaja chanzo cha sauti • Kuiga sauti na vitendo kwenye mwendo kama kutembea au kutembea • Kucheza na kunyooka kwenye mwendo • Kusoma kwa sauti maneno (1-2)rahisi	*Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* • Kuangalia mwelekeo ambao sauti zinatoka • Kuonyesha, kutembea na kukimbia kuelekea kwenye mwelekeo wa sauti. • Kukimbia sauti hatari • Kuimba nyimbo rahisi sana juu ya watu na vitu ndani ya mazingira yao	*Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* • Kutambua sauti kutoka pande tofauti • Kutaja chanzo cha sauti • Kurudia sauti katika mpangilio wake • Kusoma kwa sauti au kuimba sehemu za nyimbo rahisi
Kujibu kwa kuelewa lugha ya mazungumzo	*Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* • Kufuata maelekezo ya mwelekeo mmoja kama 'niletee kitabu' • Kusikiliza na kurudia maneno na sentensi fupi • Kujibu maswali rahisi	*Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* • Kufuata amri rahisi (kwa mfano 'chukua sahani') • Kufuata amri ikiwemo vihusishi kama 'weka chini ya meza' • Kujibu maswali rahisi ya ndiyo/ hapana	*Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* • Kufuata maelekezo yenye mwelekeo wa aina mbili kwa mfano 'nenda ndani na ulete kisu' • Kufuata maelekezo rahisi yaliyotolewa na wengine • Kuwasikiliza wengine • Kuwajibu wengine kwa kuuliza maswali rahisi

		• Kusikiliza habari rahisi, zilizotolewa kwa lugha ya alama ikisaidiwa na lugha ya mazungumzo	• Kutafuta majibu ya maswali 'Wapi? Nani? Nini?' • Kujibu maswali rahisi
Kuzungumza	**Wanaanza**	**Wa wastani**	**Wa juu**
Anatumia lugha ya mazungumzo kujieleza mwenyewe	*Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* • Kusalimia kwa kutumia neno sahihi • Kubeba ujumbe mfupi na kuusema kwa kutumia neno 1 *Inawezekena kwa wanafunzi viziwi:* • Kusalimia kwa kutumia sauti	*Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* • Kuuliza na kujibu maswali rahisi sana yenye kubeba ujumbe rahisi • Kuzungumza na wengine juu ya uzoefu binafsi wenye maana, kwa kutumia sentensi za maneno 1-2 • Kucheza michezo rahisi	*Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* • Kuelezea matukio ya karibuni, yaliyopita na yajayo, kwa kutumia sentensi za maneno 2-3 • Kubeba ujumbe sahihi wa maneno 2-3 • Kueleza hisia kwa maneno • Kusema juu ya mada mbalimbali • Kuzungumza na wengine juu ya mahitaji, hamu, maoni na hisia, ukitumia sentensi za maneno 1-2 • Kufurahia lugha *Inawezekena kwa wanafunzi viziwi:* • Shughuli za msingi za lugha kwa kutumia neno moja
Anasema kile anachoona, kusikia au kutokana na uzoefu wake	*Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* Kusimulia habari kwa kutumia maneno 1-2	*Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* Kusikiliza habari rahisi • Kuigiza au kuchora habari rahisi • Kusimulia habari rahisi kwa kutumia maneno 2-3	*Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* • Kusema maudhui rahisi • Kusimulia na kurudia habari fupi, rahisi juu ya mada mbalimbali

Msamiati	Wanaoanza	Wa wastani	Wa juu
Kupanua ufahamu wa msamiati wa lugha ya mazungumzo	*Inawezekana kwa wanafunzi wote:* • Kuelewa maneno ambayo yamefundishwa waziwazi *Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* • Kuelewa maneno fulani kwa watu muhimu, vitu, chakula, shughuli hapa na sasa • Kuoanisha maneno fulani na picha, watu, vitu n.k	*Inawezekana kwa wanafunzi wote:* • Kuelewa maneno ambayo yamefundishwa waziwazi *Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* • Kuelewa maneno fulani kwa watu muhimu, vitu, chakula, shughuli hapa na sasa • Kuelewa maneno fulani ya rangi, mahitaji, sehemu za mwili n.k na pia nje ya hapa na sasa	*Inawezekana kwa wanafunzi wote:* • Kuelewa maneno ambayo yamefundishwa waziwazi *Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* • Kuelewa vivumishi fulani na maneno ya hisia, mahitaji, mawazo n.k • Kuelewa vihusishi Fulani, maumbo, dhana za hesabu • Kutafuta maana ya maneno mapya
Kupanua matumizi ya msamiati wa lugha ya mazungumzo	*Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* • Kutumia maneno ambayo yanafundishwa wazi kwenye mahitaji • kutumia maneno kwa watu muhimu, vitu, chakula, shughuli hapa na sasa	*Inawezekana kwa wanafunzi wote:* • Kutumia maneno ambayo yanafundishwa wazi kwenye mahitaji *Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* • Kutumia maneno kwa watu muhimu, vitu, shughuli shuleni, ndani na nje hapa na sasa	*Inawezekana kwa wanafunzi wote:* • Kutumia maneno ambayo yanafundishwa wazi kwenye mahitaji *Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* • Kutumia maneno yanayohitajika kama kawida • Kutumia maneno fulani kwa dhana dhahania nay a kurejea nje ya hapa na sasa • Kutumia maneno ya mahitaji, matakwa, hisia, mawazo • Kutumia maneno ya rangi, vihusishi, muda, dhana za hesabu n.k.

Ujuzi wa kusimulia	**Wanaoanza**	**Wa wastani**	**Wa juu**
Kutafsiri hadithi za lugha ya mazungumzo inayotumia alama	*Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* • Kusikiliza na kusimulia tena hadithi rahisi ya maneno 1-2 • Kujibu maswali rahisi ya ndiyo/hapana • Kuigiza sehemu rahisi za hadithi • Kutumia picha za hadithi kwa mfuatano	Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu: • Kusikiliza na kusimulia tena hadithi fupi na rahisi • Kujibu maswali rahisi ya ndiyo/ hapana • Kuigiza sehemu rahisi za hadithi • Kuchora, kuiga kufafanua mfano wa hadithi rahisi	Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu: • Kusikiliza hadithi fupi na rahisi • Kuigiza hadithi na hali tofauti
Kusimulia tena hadithi za lugha ya mazungumzo inayotumia alama		*Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* • Kupanga picha za hadithi kwa mfuatano • Kusimulia tena hadithi rahisi kwa kutumia sentensi ya maneno 1-2 • Kutengeneza hadithi yako kwa kutumia sentensi ya maneno 1-2	*Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu:* • Kusimulia na kusimulia tena hadithi fupi, rahisi • Kusimulia hadithi fupi kutoka kwenye vitabu vya picha • Kutunga na kusikiliza hadithi rahisi
Ujuzi wa awali wa kusoma	**Wanaoanza**	**Wa wastani**	**Wa juu**
Kuelewa kazi ya lugha ya maandishi		• sentensi za maneno 1-2 kuandikwa na mtu mzima anayesoma tena	• Kueleza mwazo kwa lugha ya alama, kisha yaandikwe na mtu mzima na kutolewa kwa alama tena

3.5 Matokeo ya ujifunzaji na umahiri kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu – ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika chekechea

Kuhusu ujuzi wa awali wa kusoma, Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu wanapaswa kujifunza ujuzi sawa na watoto wanaosikia. Hata hivyo, kwa sababu ya ukosefu wao kusikia, matokeo ya ujifunzaji ni magumu au hata hayawezekani kufikiwa. Mbinu za kufundishia kujifunza kusoma, malengo na kasi inahitaji kubadilishwa kuendana na uwezo wao. Hakuna namna ambayo wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu watajifunza kusoma kwa kutumia njia ile ile ya kifonetiki, kwa kiwango sawa na kasi kama wenzao wanaosikia.

Yafuatayo yanatumika kwa wanafunzi wote :
Kiwango ambacho malengo yanafikiwa inategemea sana uwezo wa kusikia. Wanafunzi wengi watakuza ujuzi mdogo tu wa fonimu na wa kusimbua.

UJUZI WA AWALI WA KUSOMA NA KUANDIKA			
Masharti			
Umahiri	**Wanaoanza**	**Wa wastani**	**Wa juu**
kutambua kufanana na kutofautiana kwa vitu na picha. kutafsiri picha	• kuoanisha • kuchagua • kupanga • Kufuata njia • Kupata mtu wa ajabu nje • Kupanga picha kwa mfuatano	• Kutambua na kufananisha picha • Kushiriki katika mazungumzo ya picha, Kutumia picha kutunga hadithi • Kukamilisha picha • Kupanga hadithi katika mfuatano	• Kutafuta sehemu zinazokosekana kwenye picha
kutambua (kuona) na kutafsiri maumbo ya herufi	• Kulinganisha herufi zinazofanana • Kuchagua na kulinganisha maumbo ya herufi • Kuchagua herufi zisiyo za kawaida kutoka kwenye herufi kadhaa zinazofanana mfano pphpp au gggghgg	• Kutoa alama ya herufi ya alfabeti za vidole • Kutambua jina lako mwenyewe • Kutambua herufi za jina lako mwenyewe na maneno unayoyafahamu • Kutafuta herufi zinazokosekana katika jina lako	• Kutambua herufi nyingi zaidi • Kuunganisha herufi tofauti kwenye alfabeti za vidole • Kutengeneza maneno kwa kutumia herufi

Umahiri	Wanaoanza	Wa wastani	Wa juu
Kutofautisha kati ya sauti zilizotengenezwa			*Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu, lakini jaribu kwa wanafunzi wote:* • Tengeneza yenye sauti zinazofanana mwanzoni au mwishoni, kwa mfano panga-paka-pakua, kata, futa, tafuta. • Tengeneza sauti za herufi za alfabeti • Kusema maneno yenye maana yenye sauti fulani • Kutambua sauti zisizo za kawaida • Kulinganisha sauti na picha na maneno
Kuhusianisha sauti na herufi, herufi zinazojulikana			• Watumie alfabeti za vidole kutaja tahajia na kuandika majina yao • Linganisha sauti/ herufi ambazo ziko sawa au kufanana • Inawezekana kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu tu, lakini jaribu kwa wanafunzi wote:Kuweka pamoja herufi mbalimbali kuunda maneno • Kulinganisha herufi na sauti • Kulinganisha herufi na picha/neno

Kusoma maneno rahisi			• *Inawezekana kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu:* • Kulinganisha maneno mafupi na picha. • Kulinganisha/ kuoanisha maneno yanayofaanana • Kutambua maneno fulani rahisi/ yanayofahamika • Kucheza mchezo wa maneno (kuchagua herufi kuunda neno)
Umahiri	**Wanaoanza**	**Wa wastani**	**Wa juu**
Kukuza motisha ya maandishi	• Kuzoea vitabu vya picha • Kuangalia kwa makini baadhi ya picha • Kuwa na motisha ya kuangalia vitabu yeye mwenyewe	• Kuangalia picha kwa makini • Kufurahia kusoma vitabu na/ au kusoma kwa sauti (kutumia alama) • Kuchukua vitabu na kuonyesha kupendelea vitabu (picha) vigumu zaidi	• Kuhamasika kiasili kuangalia / kusoma vitabu na kuchagua vitabu (picha) vigumu • Kujua namna ya kushika kitabu
Kukuza ufahamu wa maandishi	• Kuelewa kuwa maandishi na vielelezo kwa pamoja husimulia hadithiKujua dhana fulani zinazohusiana na vitabu na kusoma: KITABU, SOMA, HADITHI, KUSIMULIA HADITHI • Kutambua herufi ya kwanza ya jina la kila mmoja, kwa kutumia alfabeti za vidole • Kupitia vitabu na kujua kuwa kinasomwa kutoka mbele kwenda nyuma	• Kutambua maandishi • Kujua kwamba hadithi zina muundo • Kujua kwamba kichwa cha habari, ganda la kitabu, vielelezo kwa pamoja vinatoa taarifa kuhusu hadithi • Kujua dhana fulani zinazohusiana na vitabu na kusoma: KICHWA CHA HABARI, GANDA, KURASA, HERUFI, NENO, KWA, KWANZA, KATI, MWISHO, MBELE	• Kuelewa uthabiti kati ya kichwa cha habari, vielelezo, ganda la mbele na la nyuma na maandishi • Kujua dhana kama: CHINI YA, JUU YA, KATIKATI, ALFABETI • Kutambua herufi zote na kutumia alfabeti za vidole • Kujua mwelekeo wa kusoma wa sentensi (kutoka kushoto kwenda kulia; kutoka juu kwenda chini)

		YA, NYUMA • Kutambua herufi fulani na kutumia alfabeti za vidole • Maarifa kuwa maneno yana herufi na nafasi katikati ya maneno hayo • Kujua mwelekeo kusoma maneno	
Kuelewa kazi ya lugha ya maandishi	• Kupata uzoefu na maandishi yanayotumiwa na watu wazima • Kupata uzoefu kwamba maneno/ alama zinaweza kuandikwa • Kupata uzoefu kwamba kile kinachoandikwa sasa kinaweza pia kuwepo baadaye • Kutambua herufi ya kwanza ya jina lake mwenyewe	• Kujua kuwa maandishi yaliyoandikwa hutoa habari za watu wengine • Anajibu vyema mapendekezo ya mwalimu ya kuandika habari kama njia ya kuweka kumbukumbu • Kuandika vitu (vinavyofanana na maandishi yaliyoandikwa) kwenye ombi na 'kusoma	• Kujua kwamba maandishi yaliyoandikwa (kama vile: maelezo, ujumbe wa maandishi, barua, vitabu, magazeti) yana madhumuni ya mawasiliano • Kutambua majina ya wanafunzi wenzako • Kujua mtu anaweza kutumia lugha ya maandishi kutunza habari. • Kuomba msaada (mapendekezo) katika kutunza habari kupitia lugha ya maandishi • Akirejelea taarifa za maandishi. • Kuandika kwa hiari na 'kusoma' • Kumwomba mwalimu amsomee neno, kitabu au maandishi • Kuelezea / kuamuru mawazo na hisia katika lugha ya alama au kutumia neno moja la kusemwa, • kisha liandikwe na mtu mzima na usome tena

Msamiati	Wanaoanza	Wa wastani	Wa juu
• Kukuza msamiati	• Kujifunza alama kwa maneno ambayo atayasoma baadaye	• Kujifunza alama kwa maneno ambayo atayasoma	• Kujifunza alama kwa maneno ambayo atayasoma
Ujuzi wa kusimulia	**Wanaoanza**	**Wa wastani**	**Wa juu**
Kukuza ujuzi wa kusimulia	• Kuonyesha watu au vitu katika kitabu kuongoza makiniKuonyesha watu au vitu katika kitabu kama jibu la maswali juu ya hadithi	• Kuelezea vitu na matukio • Kuelewa kwamba hadithi ina muundo: mwanzo-kati-mwisho • Kutabiri hatua inayofuata ya hadithi kulingana na sehemu ya hadithi, kwa msaada • Kusimulia tena sehemu za hadithi, kwa msaada • Kuonyesha mpangilio wa matukio ya hadithi	• Kutabiri sehemu ya yaliyomo kwenye hadithi kwa kuzingatia kichwa cha habari na picha za kwenye jalada • Kuelewa hisia na motisha za wahusika wa hadithi • Kuonyesha mpangilio wa matukio ya hadithi • Kuonyesha sababu na athari katika hadithi, ukiongozwa na maswali ya waziKwa msaada, • Kuonyesha maadili na thamani kwenye hadithi

3.6 Matokeo ya ujifunzaji na umahiri kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu – kusoma katika darasa la 1, 2 na la 3

Kuhusu ujuzi wa awali wa kusoma, Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu wanapaswa kujifunza ujuzi sawa na watoto wanaosikia. Hata hivyo, kwa sababu ya ukosefu wao kusikia, matokeo ya ujifunzaji ni magumu au hata hayawezekani kufikiwa. Mbinu za kufundishia kujifunza kusoma, malengo na kasi inahitaji kubadilishwa kuendana na uwezo wao. Hakuna namna ambayo wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu watajifunza kusoma kwa kutumia njia ile ile ya kifonetiki, kwa kiwango sawa na kasi kama wenzao wanaosikia.

Yafuatayo yanatumika kwa wanafunzi wote :
Kiwango ambacho malengo yanafikiwa inategemea sana uwezo wa kusikia. Wanafunzi wengi watakuza ujuzi mdogo tu wa fonimu na wa kusimbua.

Umahiri	**MALENGO YA KUSOMA KATIKA SHULE YA MSINGI**		
Ufahamu wa fonimu[20]	**DARASA LA 1**	**DARASA LA 2**	**DARASA LA 3**
Kukuza uelewa wa fonimu	• Rudia mfululizo wa maneno matatu kwa mpangilio sahihi • Onyesha neno la mwisho la sentensi au mfululizo wa maneno • Onyesha neno la kwanza la sentensi au mfululizo wa maneno • Kwa msaada, tofautisha maneno mawili kwa msingi kusoma mdomo/ sauti / urefu wa neno *Wanafunzi wenye usikivu hafifu:* • Kwa msaada, onyesha idadi ya silabi zinazotengeneza neno, kwa mfano kupiga makofi na kutembea pamoja	• Onyesha mahali fulani pa herufi katika neno (weka alama mahali ambapo herufi herufi ipo)Onyesha herufi ya kwanza ya neno • Onyesha herufi ya mwisho ya neno • Kwa msaada, tofautisha maneno mbalimbali kulingana na kusoma mdomo/ sauti / urefu wa neno *Wanafunzi wenye usikivu hafifu:* • Kwa msaada, onyesha idadi ya silabi zinazotengeneza neno bila msaada, kwa mfano kupiga makofi na kutembea pamoja	

20 Kufikia malengo haya kunategemea sana kiwango cha uwezo wa kusikia.

kutambua na kutafsiri maumbo ya herufi	• Kutambua herufi zote • Kuunganisha herufi zote na alfabeti za vidole		
Kusimbua	**DARASA LA 1**	**DARASA LA 2**	**DARASA LA 3**
Kusoma katika kiwango cha neno	• Kusoma baadhi ya maneno moja kwa moja kwa kutambua bila kusimbua herufi (alama/ maana ya neno moja kwa moja inahusianishwa na neno) *Wanafunzi wenye usikivu hafifu:* • kusoma maneno kwa kusimbua kwanza na kisha kuchanganya sauti ili kupata neno	• kusoma moja kwa moja (kutambua) maneno yote yenye silabi moja na mbili yaliyofundishwa hapo awali mfano paka, ua *Wanafunzi wenye usikivu hafifu:* • kutamka kundi la konsonanti mwanzoni (kwa mfano sha…) au mwishoni mwa neno (kwenye Kiswahili haijitokezi sana)	• kusoma moja kwa moja kwa kutambua maneno yenye silabi tatu na kuendelea
Kusoma katika kiwango cha sentensi	• kusoma sentensi fupi, moja kwa kila mstari • kusoma sentensi za maneno 6 kwa wastani	• kusoma sentensi ambazo zinajumuisha mistari mingi • kusoma sentensi moja au mbili kwa kila mstari • kusoma sentensi za maneno 7 kwa wastani	• kusoma sehemu za sentensi sambamba na sauti na kiimbo kinachosikika kwa ufasaha au kinachoonekana kwa mahadhi ya alama fasaha • kusoma sentensi za maneno 8 kwa wastani • *Wanafunzi wenye usikivu hafifu* • kusoma sentensi kwa kiimbo sahihi, na kujieleza kwa sura ya uso
Kusoma uakifishaji	• kusoma alama ya mshangao na alama ya kuuliza kupitia kiimbo kinachosikika na / au kujieleza kwa sura ya uso au alama inayoonekana kwa mahadhi fasaha	• kusoma mkato	• kusoma alama za nukuu, nukta pacha na herufi zenye kiimbo na / au kujieleza kwa sura ya uso, kupitia sauti inayosikika kwa fasaha au inayoonekana kwa mahadhi ya alama fasaha

Kusoma katika ngazi ya matini			• Soma maandishi/ matini kwenye kiimbo sahihi, tungo na hisia za uso, kiimbo fasaha cha sauti au alama inayoonekana kwa mahadhi fasaha • Husoma sehemu za matini kama sentensi madhubuti, kwenye kiimbo sahihi au alama inayoonekana kwa mahadhi fasaha
Ufahamu wa kusoma	**DARASA LA 1**	**DARASA LA 2**	**DARASA LA 3**
Kuelewa (sehemu za) maandishi neno kwa neno	• kutoa maana ya maneno au sentensi fupi zilizofundishwa awali • kufahamu sentensi katika matini zinazohusiana • kutambua ukweli wa wazi uliotajwa kwenye matini/ maandishi kama vile majina ya wahusika au mahali ambapo hadithi inafanyika • kuelewa masimulizi rahisi na matini/ maandishi ya kuarifu • kuamua maneno ambayo yanarejelea (yeye/ wao/ huyu / yule / wale / hapo) • Kwa msaada wa mwalimu, mwanafunzi aelewa matokeo ya viunganishi kama vile 'na'	• kutambua ukweli wa wazi uliotajwa kwenye matini/maandishi kama vile majina ya wahusika, muda au mahali ambapo hadithi inafanyika • kuamua maneno ambayo yanarejelea (pia: yeye / yake / • Kwa msaada wa mwalimu, mwanafunzi aelewa matokeo ya viunganishi kama vile 'na' na 'kwa sababu'	• kutambua wazo kuu (lililoundwa neno kwa neno) katika (sehemu ya) matini • kutambua mfuatano wa matukio kwenye matini • kuamua maneno ambayo yanarejelea maneno mengine yanataja • kuelewa matokeo ya viunganishi

Kuelewa lugha ya picha	• kutambua maana ya lugha ya picha ya maneno na sehemu za sentensi kupitia muktadha	• kutambua maana ya lugha ya picha ya maneno na sehemu za sentensi kupitia muktadha wa matini katika kiwango chao	• kutambua maana ya lugha ya picha ya maneno na sehemu za sentensi kupitia muktadha wa matini katika kiwango chao
Kuelewa mfuatano wa muda		• kutambua mfuatano wa muda katika hadithi iliyoundwa wazi • Kwa msaada wa mwalimu, kutambua viunganishi na matumizi yake kuelewa kuelewa matini	• Kutambua mfuatano wa muda katika hadithi • kutambua viunganishi vya mfuatano wa mpangilio (kwanza, halafu, baadaye, baada ya) • Kwa msaada wa mwalimu, watofautishe nyakati katika hadithi (ya sasa na ya zamani) • Kwa msaada wa mwalimu, waonyeshe ni kwanini hadithi ni ya kweli au ya kubuni
Kuelewa kwa kufikia hitimisho		• Kwa msaada wa mwalimu, kufikia hitimisho kutokana na maelezo ambayo hayajatajwa wazi katika maandishi, kama mahali na wakati ambao hadithi ilifanyika	• Kwa msaada wa mwalimu, kufikia hitimisho la kiini ambacho hakijatajwa (sehemu ya) kwenye matini • Kwa msaada wa mwalimu, mwanafunzi aelewe mpangilio wa matukio ambayo hayajatajwa wazi kwenye matini

kusoma na kutafuta habari	• kutafuta kitabu katika maktaba ya darasa / shule inayofanana/ kuendana na (lengo, mvuto) mahitaji	• kutafuta kitabu katika maktaba ya darasa / shule inayofanana/kuendana na (lengo, mvuto) mahitaji.	• kutafuta habari kwa msaada wa alfabeti (kurasa za dhahabu, kamusi ya lugha ya alama).

Msamiati	**DARASA LA 1**	**DARASA LA 2**	**DARASA LA 3**
Kukuza msamiati wa kusomea	• kutambua moja kwa moja na kuelewa maneno yaliyofundishwa awali	• kutambua moja kwa moja na kuelewa maneno yaliyofundishwa awali	• kutumia mikakati ya kukumbuka maana za maneno
Mikakati ya kusoma	**DARASA LA 1**	**DARASA LA 2**	**DARASA LA 3**
kutumia mikakati ya kusoma	• kuamsha maarifa kupitia kichwa cha maandishi • Kwa msaada wa mwalimu, kuonyesha mhusika mkuu, tatizo na ufumbuzi wake katika hadithi	• kuamsha maarifa kupitia kichwa cha maandishi ya kiwango chao • Kwa msaada wa mwalimu, kufanya hitimisho wakati na baada ya kusoma • Kwa msaada wa mwalimu, kuonyesha mhusika mkuu, tatizo na ufumbuzi wake katika hadithi	• kuamsha maarifa kupitia kichwa cha maandishi ya kiwango chao • Kwa msaada wa mwalimu, kufanya hitimisho wakati na baada ya kusoma • Kwa msaada wa mwalimu, kuonyesha mhusika mkuu, tatizo na ufumbuzi wake katika hadithi
Kufikia hitimisho la taarifa	• kuamsha maarifa kupitia picha / michoro ya matini/ maandishi	• kuamsha maarifa kupitia picha / michoro ya matini/maandishi • Kwa msaada wa mwalimu, kutofautisha mambo muhimu na yasiyofaa	• Kwa msaada wa mwalimu, kutofautisha mambo muhimu na yasiyofaa katika maandishi ya hali ya juu • kutumia mikakati ya kubaini maana ya maneno katika matini/maandishi

kutambua na kutumia miundo ya matini/ maandishi	• kutabiri mwendo wa matukio katika hadithi (kwa kiwango chao)	• kutabiri mwendo wa matukio katika hadithi (kwa kiwango chao)	• Kwa msaada wa mwalimu, atabiri, athibitishe na / au kurekebisha mwendo wa matukio katika hadithi • Kwa msaada wa mwalimu, kurekebisha uelewa wao wa matini ikiwa kutakuwa na kutokuelewana au kutofahamu • Kwa msaada wa mwalimu, kutofautisha matini kulingana na sifa zake: ya masimulizi na ya kuarifu • kurekebisha mkakati wa kusoma kulingana na aina ya matini kwenye kiwango chao: kwa kujifurahisha au kujifunza

Angalia tabia yake kusoma	• kuchunguza tabia yake ya kusoma (matini katika kiwango chao) kwa kusimama katika sentensi ngumu na kuanza kusoma sentensi tena (polepole)	• kuchunguza tabia yake ya kusoma (matini katika kiwango chao) kwa kusimama katika sentensi ngumu na kuanza kusoma sentensi tena (polepole)	• kuchunguza tabia yake ya kusoma (matini katika kiwango chao) kwa kusimama katika sentensi ngumu na kuanza kusoma sentensi tena (polepole) • Kwa msaada wa mwalimu, pumzika baada ya aya ngumu na uangalie ikiwa aya imeeleweka • Soma tena matini au sehemu ya matini ikiwa ni muhimu • Kujiuliza maswali muhimu kabla na baada ya kusoma matini ya kiwango chao

3.7 Matokeo ya ujifunzaji na umahiri kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu – kuandika katika shule ya chekechea

Kuhusu kuandika, Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu wanapaswa kujifunza ujuzi sawa na watoto wanaosikia. Hata hivyo, hawawezi kutumia fonimu wakati wanapojaribu kusoma, wanatumia lugha ya alama kama lugha yao kuu yenye nguvu, kwa mfano mbinu za kufundishia au kufikiria nini cha kuandika. Hata hivyo, lugha ya alama haina mfumo wa maandishi au mfumo wa sauti wa kuhusianisha alama na herufi.

Yafuatayo yanatumika kwa wanafunzi wote :
Kiwango ambacho malengo yanafikiwa inategemea sana uwezo wa kusikia. Wanafunzi wengi wataweza tu kutumia ujuzi mdogo wa fonetiki wakati wa kuandika maneno na - baadaye - wakati wa kutumia sarufi.

KUANDIKA			
Masharti			
Umahiri	**Wanaoanza**	**Wa wastani**	**Wa juu**
Anatumia mikono na macho yake kwa ufanisi kutekeleza shughuli tofauti	• Kufanya shughuli ambazo zinahitaji uratibu wa macho na mikono, kama vile: kusuka/kufuma, kujenga, kufinyanga udongo, kukata, kubandika, kufunga vifungo, kufunga kamba za kiatu • Kupanga vitu na picha kulingana na ukubwa, rangi na maumbo • Kuchora, kupaka rangi kwenye michoro, uchoraji	• Kufanya shughuli ambazo zinahitaji uratibu wa macho na mikono kama vile: kukata, kuharibu kukunja karatasi, kufuatilia, kufunga zipu, kufuma shanga • Kuchora, kupaka rangi kwenye michoro, uchoraji • Kufuatilia vitu	• Kuiga maumbo tofauti, mifumo, herufi, maneno • Kuunganisha nukta kwa kutumia mistari • Kuchora mistari: kwa wima, kwa ulalo, ya msalaba
Umahiri	**Wanaoanza**	**Wa wastani**	**Wa juu**
Kuandika herufi		• Kuunda herufi na namba kwa mwili wako mwenyewe • Kuandika (Kuongozwa) • Kuandika barua na mifumo kadhaa ya maandishi	• Kuandika • Kuandika herufi

Kuandika herufi			• Kuandika maneno • Kufanya mazoezi ya kuandika majina yao na ya watu wa karibu • Kuelezea maoni na hisia za kuandika (maudhui rahisi) *Inawezekana kwa wanafunzi wenye* usikivu hafifu tu: • Kutumia sauti fulani kutamka maneno

Sura ya 4 - Namna ya Kufundisha

Kuchochea mawasiliano, ukuaji wa LAT na kuibua kusoma na kuandika

Utangulizi

Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji ujuzi wa LA na kuibua ujuzi wa kusoma na kuandika kama msingi wa kusoma. Sura hii inalenga namna ya kuchochea mawasiliano, ukuaji wa LA na kuibua ujuzi wa kusoma na kuandika. Sura ya 4 italenga namna ya kufundisha na kujifunza kusoma Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu.

4.1 Ukuaji wa Mawasiliano na Lugha ya Alama (LA)

Ukuaji wa mawasiliano na lugha ni mada muhimu sana kwenye elimu ya viziwi na wenye usikivu hafifu. Kama tulivyojadili katika sehemu ya 1.4, viziwi wengi sana wanafanana na Hanifa: mtoto kiziwi aliyezaliwa na wazazi wanaosikia na wasiotumia alama. Watoto hawa wanapokuja shule, wanakuwa hawajapata lugha yoyote. Watoto wenye usikivu hafifu wanaofanana na Joshua na Jane wanaweza kupata sehemu ya lugha ya mazungumzo, lakini upataji wao wa lugha unachelewa sana kulinganisha na wenzao wanaosikia. Watoto wanaofanana na Daniel tu ndio wanaokuwa na ujuzi wa lugha unaoendana na umri wao: kwenye lugha ya alama.

Kwa kifupi, wanafunzi wengi viziwi na wenye usikivu hafifu wanaanza shule wakiwa na upungufu mkubwa wa lugha, pia LAT. Kwa kuwa wanapata LA kupitia macho yao, LA inakuwa lugha yenye nguvu karibu kwa wanafunzi wote viziwi na wenye usikivu hafifu. Wanahitaji LA katika makuzi yao yote: kimawasiliano, kiakili na kijamii-kihisia. Jukumu mojawapo la msingi wa elimu ya viziwi ni kuwasaidia Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kukuza ujuzi wa LA; na kwa ujuzi huo, makuzi ya jumla ya watoto: mawasiliano na kupata maarifa ya ulimwengu, makuzi kijamii-kihisia, kujifunza kufikiri na (maandalizi ya) kusoma.

Kwa wanafunzi wote (kama wanaanzia shule ya awali au darasa la1, 2, 3), kupata LAT ni muhimu kwa ajili ya kujifunza kusoma. Zaidi ya hayo, wanafunzi wote lazima wapate ujuzi wa awali wa kusoma wakiwa na miaka 4 au 8. Walimu wanatakiwa kujua hili. Kwa uzoefu, hii inaweza kuwa inamaanisha kwa mfano mwanafunzi mpya anayeanza shule akiwa na miaka 9 hawezi kuwa tayari anaweza kusoma maandishi ya maneno 3 au 4. Kwa mwanafunzi huyu, unachagua malengo na matendo ya chini kutoka kwenye mtaala wa taifa kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu, kwa msisitizo wa ukuaji wa LA, ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika, na usomaji wa herufi na neno.

Pale Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanapokuja shule kwa mara ya kwanza, inatakiwa kueleweka kuwa mtoto hawezi kujifunza LAT mara moja kwa mawasiliano. Anahitaji muda wa kuchakata lugha anayopata. Wanafunzi wengine wanaanza kutumia alama haraka zaidi kuliko wengine. Ni muhimu kutomlazimisha mtoto kutumia LA. Wengine wanaweza kutumia muda mrefu kama mwaka kabla ya kutumia LA. Kwa sababu hii, mbali na matumizi ya LAT, mazingira ya

shule yanatakiwa kuwa vutivu ili kuifanya dunia ieleweke kwa Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu. Kwa kuongezea, wazazi nao, ni muhimu wapewe nafasi ya kujifunza LA ili iwasaidie kuwasiliana na watoto wao wanapokuwa nyumbani.

Mawasiliano na ukuaji wa lugha unachochewa kwa kuhakikisha kuwa kuna mazingira ya matumizi ya lugha husika. Mazingira hayo ni yale ambayo watu wanazungumza/kutumia LA, wanasikiliza na kusoma mara nyingi na kwa wingi. Watoto wadogo wanajifunza zaidi kwenye mazingira yenye mwelekeo wa kitoto, kuwasiliana kwa kucheza kunakoendana na vitu wanavyopendelea na mahitaji yao. Kusoma vitabu na hadithi kwa watoto ni sehemu muhimu ya mazingira hayo.
Mazingira yenye utajiri wa lugha yana sifa zifuatazo:

1. Kutengeneza fursa ya mawasiliano na ukuaji wa lugha
2. Ukuaji wa lugha kama moja ya somo shuleni
3. Ukuaji wa ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika

Katika sehemu hii, tutaangalia haya.

4.2 Kutengeneza fursa ya mawasiliano na ukuaji wa lugha

Ukuaji wa lugha hauwezi kujitokeza tu kwenye vipindi rasmi vya lugha. Mazoezi ya kila siku na ya mara kwa mara pia yanafaa katika kuchochea ukuaji wa lugha. Zaidi ya hayo, masomo yote ya shule yanategemea lugha: masomo kama (maandalizi) hesabu, utunzaji afya, ubunifu na mengine, yote yanahitaji lugha. Kwahiyo ni muhimu kutumia fursa zote za ukuaji wa lugha, kama: wakati wa kufungua/kufunga siku, -mazungumzo kwa kujifunza, wakati wa kucheza. Pamoja na mtazamo wa mawasiliano wa walimu unaweza kuchangia kwenye ukuaji wa lugha. Tunaangalia hili kwanza.

4.2.1 Ujuzi na mtazamo wa mwalimu

Walimu wanaweza kuwa msaada kwenye ukuaji wa lugha. Ni muhimu kufanya yafuatayo:

1. Anzisha kutazamana uso kwa uso na usikivu wa pamoja

Ili kukuza ujuzi wa lugha na mawasiliano, ni muhimu kutazamana uso kwa uso na kuwa na usikivu wa pamoja. Usikivu wa pamoja maana yake walimu na wanafunzi wanakuwa makini na kuangalia kitu kimoja (yaweza kuwa: mtu, kitu, shughuli, na hali). Huu ni ujuzi ambao haujitokezi tu kwa asili kwa watoto viziwi, watu wazima wana nafasi kubwa ya kuwafanya watoto watambue huu ujuzi kwa kuwaelekeza kutazama kwa umakini kitu na kuingiza lugha.

Kwa wanafunzi wanaosikia, mwalimu na mwanafunzi wanaweza kutazama kwa pamoja na kusema kuhusu wanachokiona au kufanya pamoja kwa wakati mmoja. Kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu, mwalimu anatakiwa kuwafundisha kubadili uelekeo kati ya kutazamana kwa ajili ya mawasiliano, na kutazama kwa uangalifu kwa ajili ya kujifunza kwa pamoja. Kama mwalimu, unaweza kutumia mikakati hii hapa chini kusaidia watoto kuona alama kwa

uhalisia[21]:

- Subiri kutoa alama mpaka mwanafunzi anapokuangalia
- Kumgusa mwanafunzi
- Mjongeo wa mkono wako uwe eneo analoangalia mwanafunzi
- Kukanyaga kwa kishindo kwenye sakafu
- Kusaini/ kutoa alama kwa kumgusa mtoto
- Kutoa alama taratibu na kwa kurudia
- Kupeleka mkono wako kwenye eneo analoliangalia mwanafunzi, kwa mfano karibu na picha anayoiangalia mtoto.

Kutazamana na kuwa makini yote pamoja ni malengo yanayofanyiwa kazi kwa uendelevu. Kama kitanzi fanya yafuatayo pamoja na wanafunzi; anzisha kutazamana uso kwa uso, kisha kutulia kwa umakini, ikifuatiwa na kutazamana kwa ajili ya kuingiza lugha, kuangalia pamoja kwa umakini na kadhalika.

Picha namba 5 hapa chini inafafanua mchakato huo endelevu:

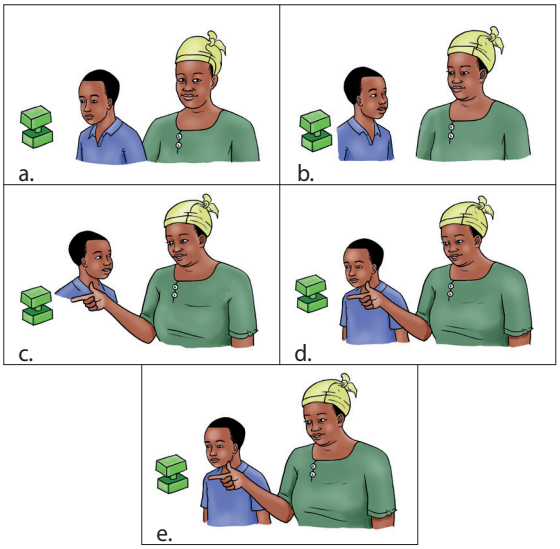

a. Mtoto anaona tofali
b. Mtoto anamwangalia mkubwa kwa matarajio
c. Mkubwa anamfutilia mtoto na umakini wa pamoja umeanzishwa
d. Mkubwa anaonyesha kitu, kumuandaa mtoto kuingiza lugha
e. Wakati ambapo mkubwa anaonekana kwa mtoto
f. Mkubwa anasaini alama ya tofali wakati mkubwa na mtoto wanatazamana

Picha na. 9 Mfano wa namna ya kuanzisha umakini wa pamoja, ikifuatiwa na alama anayoiona mtoto[22]

2. Kuwa mfano katika matumizi ya lugha

Wanafunzi wanahitaji kuangalia na kutumia LAT siku nzima. Hii ina maana unatumia lugha siku nzima na kuwahimiza watoto kuitumia lugha hiyo. Kama mwalimu, wewe ni chanzo cha LA. Matumizi yako ya lugha (na watumiaji wengine wa lugha) ni mfano kwao na kuamsha upataji wa LA. Ni muhimu kutumia LA ambayo ipo katika kiwango chao au ya juu kidogo.

Unatakiwa kufahamu kuwa kiwango cha lugha unayotumia ni kitu kimoja muhimu sana kukumbuka wakati unapowasiliana na watoto wadogo. Kwa mfano, kwa mtoto wa miaka 3, unaweza kutumia sentensi ya maneno matatu mpaka manne yenye msamiati rahisi kuhakikisha

21 Baker et al., 2016
22 From: Gillespie-Lynch, 2013, p.13.

mtoto anaelewa na kushiriki katika mazungumzo. Mtoto anapoendelea kukua, unaweza kutumia maneno mengi zaidi kwenye kila sentensi na kuingiza msamiatia wa maneno mapya.
Katika mazungumzo yanayoendelea, walimu wawafundishe wanafunzi kwa uangalifu na kwa kuwa mfano. Hii ina maana: kuwapa lugha sahihi bila kuwasahihisha watoto kwa ukali wanapokosea. Walimu wafuatilie (kwa kuangalia) nini mtoto anafanya au anaangalia na baadaye wamfundishe LA. Hii inaweza kuwa taarifa, swali, thamani, hisia, utabiri, au maelekezo. Kwa pamoja, mwalimu na mwanafunzi wajadiliane nini kinachoendelea, nini kinaweza kuwa kimetokea au nini kinachotakiwa. Walimu washiriki katika kubuni michezo na kuwasiliana kuhusu michezo hiyo.

3. Kuwa msikivu na makini

Walimu wanaochochea mawasiliano na kuwa msaada kwa watoto wanawasaidia kujenga lugha, mawazo yao na vitu wanavyopenda. Wako makini, wanalenga nia/kusudi la watoto. Watajitahidi kutafuta watoto wanataka kujieleza nini na kujibu mahitaji yao. Hii inachochea ukuaji wa lugha zaidi kuliko kuwasahihisha alama na sarufi.

4. Kuza utoaji wa alama wa mwanafunzi

Wakubwa 'wanazungumza' (mf. alama) kwa wanafunzi na wanakuwa mfano wa matumizi ya lugha. Wanahamasisha wanafunzi kutoa alama na kujaribu kupata lugha. Wakubwa wanatoa maana za alama wanazotoa wanafunzi na kufafanua kisemantiki. Wanaongeza au kupanua lugha ya mtoto kwa kuzingatia maudhui.

Kwa mfano:

Mtoto:	Maji	
Mkubwa:	ndiyo, haya ni maji, maji ni ya moto	(Kupanua lugha)
Mtoto:	Maji ya moto	
Mkubwa:	Unataka maji ya moto?	(Kupanua lugha)

4.2.2 Elewa na Tumia uwezo wote wa mawasiliano na ukuzaji wa lugha

Waambie wanafunzi simulizi za kufurahisha au washirikishe uzoefu wako. Kwa mfano, kwamba ulikuwa unaumwa, au Ni nini unafurahia kukifanya, au juu ya kitabu ulichokisoma na nini ulifurahia au kuhuzunika na n.k. Zaidi ya hayo, kuna nyakati zisizohesabika katika siku ambazo unaweza kuwahimiza watoto kutumia LA na kuwafanya wapate uzoefu wako wa tabia ya kusoma/kuandika.
Kwa mfano:

- Wakati wa chakula, unaweza kuwauliza watoto maswali kuhusu chakula wanachokipendelea au chakula wanachopenda kula nyumbani au mnaweza kujadiliana nao rangi na ladha za vyakula tofauti tofauti.
- Faida kutoka katika matukio maalumu:

- Kama kuna jambo maalumu linatokea au liliwahi kutokea, jadiliana nao jambo hilo.

Kwa namna hii wataongeza msamiati wao na maarifa kuhusu ulimwengu. Kwa mfano, wakati inaponyesha mvua kubwa au wakati kunapokuwepo na radi na mwanga wake, watoto wanapata hofu. Elezea kinachojitokeza mawinguni.

Au kama watoto wameshiriki siku ya kuzaliwa mwenzao, zungumzia kuzaliwa kwa mtoto.

Mualike mama yake darasani, Tumia muda huo kufanya mawasiliano, chora na kuelezea nini kinachotokea.

Waulize walifanya nini mwishoni mwa wiki; nani walicheza nao au kuwatembelea.

Kwa uangalifu hakikisha unatumia sentensi za LA mbili au tatu za matendo yanayohusiana (mfano wa hapo juu: DHORUBA RADI, NILIOGOPA // MTOTO AMEZALIWA, MVULANA MDOGO).

4.3 Ukuzaji wa Lugha kama somo shuleni

Ili kujenga msingi mzuri wa ujuzi wa lugha, watoto wanahitaji mazingira mbalimbali yenye utajiri wa lugha. Ufundishaji wa lugha lengwa unaweza kusaidia katika kujenga ujuzi wa lugha. Unahusisha vipengele mbalimbali.

4.3.1 Wazo la Kielimu

Kwa kutumia mawazo ya kielimu wanafunzi wanaweza kujifunza dhana mpya na ujuzi wa kitaaluma. Vipengele viwili vinaweza kutofautishwa:

Wazo la Mtaala

Wazo kutoka Mtaala hutoa njia rasmi za kujenga ujuzi wa lugha na mawasiliano. Kwa kuchagua mada moja kwa muda mfupi na kuhusisha masomo mengi iwezekanavyo kwenye mada hiyo, kunasaidia mtoto kuongeza kwa haraka msamiati na kukua kwa lugha katika mada maalumu.

Wazo la Kona ya michezo

Anzisha kona ya kuchezea darasani, ambapo mwanafunzi anaweza kucheza peke yake au katika makundi madogomadogo. Tafadhali, tumia mawazo picha na ubunifu katika hili. Jiunge na kucheza nao katika kona hii. Toa alama mpya na kuhimiza wanafunzi kutumia LA. Hamasisha mawazo ya wanafunzi. Tumia utani na vitu ambavyo si halisi': kwa mfano, boksi la makaratasi linaweza kuwa nyumba, gereji au hospitali. Tengeneza matumizi ya boksi hilo. Katika boksi hili, kwa mfano kuna nguo za kuvaa (viatu vya zamani, kanga za zamani), kunawa (chupa tupu ya mafuta ya kupaka usoni, pakiti tupu la sabuni, na n.k), vito (mkufu wa vifuniko vya chupa) na vifaa vingine, wanafunzi wanaweza kuchezea vifaa hivyo. Himiza kila mwanafunzi kuwasiliana na mwenzake. Waache wajenge kitu fulani kwa pamoja kwa kutumia tofali. Ni muhimu wanafunzi wakacheza pamoja.

Fig. 10 – Kusimulia hadithi darasani / kona ya kuchezea (Meereboer, 2012 p. 17)

Vitu katika kona ya kuchezea vinavyohusiana na mada:

- Nyumbani/familia:
  Nyumba ya kuchezea, vyombo, nguo za kuvaa (vya kuchezea baba na mama);
- Usafiri:
  Viti katika mstari kutengeneza treni, boksi za kadibodi zilizopakwa rangi kama magari (kucheza kama upo ndani ya gari), magari ya kuchezea, mistari iliyochorwa ardhini kama mitaa.
- Kuthamini mwili wako:
  Kujifanya daktari wa upasuaji, kitambaa cha kichwani (kucheza kama daktari), maliwato; kioo chenye nguo za kuvaakama: manyoya, kofia, viatu vya wanawake, kanga;
- Hisia:
  Tundika kadi zenye/sura tofauti zinazoonesha hisia, tumia midoli inayoonesha hisia;
- Wanyama:
  Wanyama wa kuchezea, vidole karagosi/gumegume; tengeneza wanyama wa kufinyanga na kuwaweka kwenye kalamu kwa ajili ya kucheza navyo;
- Michezo:
  Michezo ya bao au karata na dadu (kwa watu wengi);
- Rangi:
  Kona ya kuchorea, ni huru (bila kazi iliyoelekezwa) michoro wa ya chaki na penseli za rangi.
- Kula/kunywa:
  Jikoni au sokoni: mboga na matunda (tumia matunda ya kuchezea (ambayo si halisi);

4.3.2 Shughuli zenya malengo

Shughuli mbalimbali zinazolenga kuhimiza ukuzaji wa LA kwa watoto zinaweza kufanywa ikiwa zitalenga ujifunzaji. Unaweza ukazitumia shughuli hizo muda mwingi katika mada tofauti tofauti. Hapa chini, kuna mapendekezo yaliyotolewa, na walimu wanahimizwa kuwa wabunifu na kufanya marekebisho ya vifaa vynavyopatikana kwa urahisi na kwa mada husika. Hapa chini ni mifano iliyotolewa na Meereboer (2012), katika kitabu cha language development in schools.

1. Katuni

Kwa kutumia katuni, unaweza kutengeneza maigizo yanayoonesha hali ya maisha ya kila siku. Kama mtu mzima unaweza kuongeza lugha katika hali inayotambuliwa na watoto. Kwa njia hii watoto wanaweza kutumia uzoefu wao halisi na kujifunza lugha sahihi katika maisha yao ya kila siku. Baadaye, watoto watajifunza kusimulia hadithi na kuendeleza hatua za lugha waliyonayo

2. Michezo

Michezo ni njia moja wapo yenye nguvu ya mtu kujieleza, inahimiza matumizi ya lugha na kusaidia kujenga lugha. Katika shughuli hizi hapa chini, ni muhimu mwalimu kila mara kusaidia matendo ya wanafunzi kwa kutumia LA. Mwalimu atatoa lugha katika matendo ya wanafunzi ataongeza alama pamoja mawasiliano ya uso na mwili.

Hapa chini, tumeorodhesha mifano mizuri ya shughuli za michezo

Kofia	Vaa kofia na cheza eneo fupi la mchezo linaloonesha taalam au vitendo vinavyoendana na kofia hiyo. Sasa mpe kofia hiyo mtoto na uigize jukumu tofauti na la mtoto. Kwa mfano: mtoto anaweza kujifanya polisi na wewe ni dereva unayefuata maelekezo yake.	
Daktari na nesi	Igiza kama mgonjwa ambaye una maumivu na muombe mtoto mdogo akushauri. Mwalimu amuombe mtoto ahisi, ashtuke, abanwe na asikilize.Hali nyingine unayoweza kujaribu: nenda kwa daktari ukiwa unaumwa masikio na unatakiwa kulazwa.	
Midoli ya watu au wanyama	Tumia tukio la kila siku ambalo wanafunzi wanaweza kulitambua na tunga hadithi ya kubuni kuhusu tukio hilo. Muda wa dakika tano unaweza kutosha. Chagua mdoli wa mtu unaoweza kuonesha hisia za wanafunzi kwenye tukio fualani. Fikiria mtu mmoja aliyepatwa hofu kwa ajili ya nyoka aliyemuona kwenye nyasi, mwingine anaweza kusimulia hadithi ambayo inaonesha kuwa nyoka ndiye aliyeogopa badala yake.	
Mwendo	Wanafunzi wanaweza kujaribu njia tofauti za namna wanyama wanavyotembea. Wanaweza kutembea kama mamba, kutambaa kama nyoka, kutembea kama panya au kuruka kama chura. Unaweza kuwasimulia hadithi wanafunzi inayohusu wanyama hawa wote.	

Hali ya hisia	Maana ya dhana hii inayoelezea hasia au furaha. Chagua hadidhi fupi inayohusisha hasira au furaha kama maudhui yake makuu. Kwa mfano: Fadu ana hasira. Fanyeni tukio hilo pamoja. Kama hadithi inashirikisha mhusika mmoja, wanafunzi wote wanaweza kucheza kuwa na hasira kama Fadu kwa wakati mmoja, kama itakuwa muhimu. Kwa mara ya kwanza, hadithi fupi yenye maudhui ya aina moja, lakini baadaye maudhui tofautitofauti yanaweza kuingizwa kwenye hadithi – kwa mfano, hadithi inaweza kuhusisha maudhui ya hasira na furaha kwa pamoja.	
Zoezi la kuhusianisha	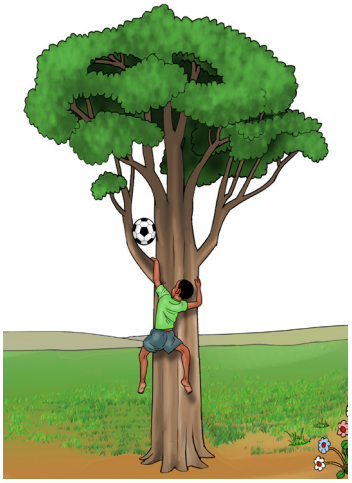	Tumia picha kuamusha/kuchoechea mawazo kwa wanafunzi, kwa mfano kuwaonesha picha ambayo mtu anafanya jambo na kitu fulani na katika kufanya hivyo kipengele fulani hakikufanikiwa. Kwa mfano anajarinu kupanda mti na hafanikiwi. Kitu gani kinaweza kutokea? Au simulia hadithi na kuonesha kitu ambacho kinaweza maana mbalimbali. Kwa mfano, karoti, kalamu, mikrofoni, pointa, au kichapuzi. Wanafunzi wanaweza kuigiza hadithi hiyo kama kundi.
Mchezo wa vikaragosi	Mwalimu ashike kitu au mdoli katika mkono wake (iliyotengenezwa kutokana na soksi safi ya zamani), au vidole vilivyofanywa vichwa. Kama kundi, wanafunzi waigize kisa kutokana na midoli hii. Uchaguzi wa kitu au mdoli unategemea umuhimu wa tukio lililopo: nafasi ya kulitengeneza tukio upya kwa njia ya mdoli huu. Kwa mfano, wakati wanafunzi wanapozungumza kuhusu nyani wengi waliomo kwenye miti, mdoli unaweza kuwa nyani, matunda au mti. Mwalimu ana0weza kuanza na sentensi ya kwanza, kwa mfano: 'Mimi ni nyani.' Tukio linavumbuliwa kupitia kuuliza maswali.	 Wanafunzi baadaye wanaweza kujaza nyani huyu anafananaje, ni dume au jike, nini kinaendelea kwenye mti, kitu gani nyani huyu anakula? Ikiwa mdoli utafanikiwa, unaweza kuongezea mchezo mwingine na mwingine.

Mfuate kiongozi	Kundi la watoto wadogo wasimame kwenye mstari. Yule wa mbele atembee kwa njia fulani na wengine wamuige jinsi anavyotembea. Mtoto wa mbele anabuni njia mbalimbali za kutembea, mwendo au ujanja mpaka anapoishiwa mawazo halafu yule wa pili kwenye mstari wampokea. Mchezo huu unafurahisha pia kucheza nje. Zaidi, chini, juu au kwenye vikwazo.
Kuzunguka	Katika mchezo 'mfalme anasema' watoto wadogo wanasimama kwenye duara. Mmojawapo ni mfalme. Mtoto huyu pia anavaa kofia ndogo ya kifalme. Wanafunzi wengine wanakuwa wale anaowatawala na wanafanya kile anachowaagiza kufanya. Maelekezo ya mfalme kwa mfano: 'shika pua kwa mkono wako wa kushoto, weka kidole gumba kwenye sikio lako, piga makalio yako na kisigino cha mguu wako wa kulia.' Mfalme anaweza kuomba kuigiza hali, kwa mfano: 'kutisha kwenye mtaa wenye watu wengi,' 'kuweka mdoli mdogo kwenye kitanda,' 'kumwagilia mimea.'
Mazoezi kwenye kioo	Maigizo ya namna nyingi yanaweza kubuniwa – kuigiza namna ya kutembea, mwendo, mtazamo, na ishara. Kumuiga mwalimu au kuigizana mwanafunzi na mwingine. Wote kama kundi au wawili wawili. Mchezo unaweza kukuzwa na kuwa hadithi ambapo kundi kama kasuku au nyani hawawezi kuigizana namna hiyo.
Matukio ya kila siku	Wakati wa michezo kama duka, daktari, baba na mama au shule; hadithi zitajitokeza. Matukio ya mara kwa mara yanatakiwa kulenga maneno hayo. Msimamizi anaweza kuanzisha mchezo fulani. Anaweza kupendekeza somo au kuchagua, na kucheza jukumu lenye changamoto.
Michezo mifupi ya kucheza jukwaani	Peke yako au na wenzako mnaweza kuigiza hadithi fupi. Mchezo unaweza kusaidia kujadili kwa kifupi somo, kuanzisha shughuli zingine, au kuwafundisha wanafunzi kitu kipya. Mfano, hadithi kuhusu nyani akihesabu vidole vyake inaweza kutumika kuanzisha somo la kujifunza kuhesabu. Nyani mwenye tabia za tofauti kwa sababu ana vidole kumi na moja badala ya kumi, ataendelea kuwa hivyo bila kujali atahesabu mara ngapi.
Zoezi la visababishi na athari	Chora hali ya hewa ubaoni na ujadili na wanafunzi nini kinaendelea na kinachoweza kutokea. Kwa mfano: "mvua inanyesha sana. Nini kinaweza kutokea sasa?" wasaidie wanafunzi kupata mawazo kama: tunaloa, barabara zinabadilika na kuwa matope, n.k.

3. Majadiliano ya kundi – ratiba ya leo

Ubao wa matukio unaweza kutumika kuonesha shughuli za kila siku. Matukio/Shughuli zilizochorwa zinatundikwa moja chini ya nyingine kama zitakavyofuatana. Hii itawasaidia wanafunzi kufahamu mfuatano wa shughuli zinavyojitokeza.

Mwalimu aoneshe picha na kuelezea: tutaanza na LA, halafu hisabati, halafu ... Mwalimu ataonesha picha kwa mfuatano ili aweze kutumia alama za nyakati: KWANZA, HALAFU, BAADAYE, MWISHO. Hii inawapa wanafunzi maelezo ya jumla ya nini kitatokea kwa siku nzima.
Pale shughuli inapokamilika, picha inafunikwa. Mwalimu anamalizia na alama na kwenda kwenye shughuli inayofuata.

4. Majadiliano ya kundi – kushirikishana uzoefu

Kwenye majadiliano wakati wa asubuhi, mwalimu awaulize wanafunzi kushirikishana uzoefu. Kwa mfano: Wamekujaje shule? Wanakaa wapi? Labda mtoto mmojawapo ana kaka au dada mpya? Mwalimu awaulize wanafunzi waseme wanachofanya wakiwa nyumbani. Mwalimu amwulize mtoto mmoja kuwashirikisha wenzake, na kuwauliza wanafunzi wengine kama wana uzoefu unaofanana. Lengo la mwalimu ni kumsaidia mtoto kusimulia hadithi inayoeleweka (nini kilitokea mwanzo, na nini kilitokea baada ya hapo, nani alikuwepo pale, nani alifanya nini), na katika kukuza lugha, ongeza zaidi maneno ya juu na tofauti na yale mwanafunzi anayosema.

Mwalimu ajaribu kuwasilisha kwenye ubao kile mtoto anachosema: wakati mwanafunzi anapotoa alama, mwalimu atengeneze ionekane kwa macho ubaoni. Kwa mfano:

Mtoto: Hospitali, kulia.
Mwalimu: Nani alienda hospitali.
Mtoto: Mama.
Mwalimu: Pole! Kwa nini alienda hospitali?
Mtoto: maumivu ya tumbo.
Mwalimu: Mama alikuwa anaumwa tumbo na akaenda hospitali. Je ulisikitika/huzunika?
Mtoto: Ndiyo, nililia.
Mwalimu: Ulikuwa unalia?
Mtoto: Ndiyo.
Mwalimu: Mama yako yuko wapi sasa?
Mtoto: Mama yuko nyumbani.

5. Kucheza michezo ya kuchochea matumizi ya lugha

Kucheza michezo ni mbinu yenye ufanisi ya kujifunza lugha sahihi kwa njia inayofurahisha na kuinua lugha ya watoto. Unaweza kucheza michezo kama:

Kisia kitu kinachokosekana	Weka chini idadi ya vitu/picha kutoka kwenye maneno unayofundisha, funika na kitambaa kisha ondoa kitu/picha moja kutoka kwenye vitu vilivyofunikwa kwa kitambaa, na wafanye wanafunzi wakisie kitu gani kimeondolewa.

Mabadiliko kidogo	Kwenye duara: mtoto asiangalie au aondoke kwa muda. Mtoto kwenye duara abadili kitu fulani, kwa mfano kuvua viatu au kofia. Mtoto anarudi anakisia mabadiliko yaliyojitokeza.
Mafumbo	Mtoto mmoja acheze kama mnyama, kitu au mfanya biashara na wengine wakisie ni nini. Unaweza kuandika mifano kwenye karatasi au kuwachora na kuwapa kila mmoja au uweke akiba wale ambao hawana msukumo tena. Mawazo kama: nyoka, mbu, saa ya kengele, winchi ya kunyanyulia vitu, mtu anayezima moto, polisi.
Ninapeleleza kwa jicho langu dogo	Wanafunzi wanasimama kwenye mstari. Mtoto mmoja kwa mfano aone sweta la njano na aseme: "Ninapeleleza kwa jicho langu dogo". Wengine waulize: "Unaona nini?" Mtoto wa kwanza aseme: "kitu fulani cheupe". Kundi, kwa upande wao wakisie kitu cha njano kinaweza kuwa nini?. Kurefusha hii, inaweza kuwa si kutaja sifa moja, bali nyingi. Maneno tu yanayokidhi sifa zilizotajwa ndio yatachukuliwa kuwa ni majibu sahihi.

4.3.3 Michezo ya kujifunza dhana za rangi, viunganishi, hisia, milango ya fahamu

Ujifunzaji wa dhana za kawaida kama rangi, viunganishi, milango ya fahamu unawezekana katika mawasiliano ya kila siku. Toa alama za rangi za vitu vilivyopo karibu. Tumia alama za viunganishi na milango ya fahamu. Zaidi ya hayo, shughuli lengwa za ujifunzaji zinaweza kufanyika katika kufundisha dhana hizi kwa njia za kimichezo na kwa kutumia vifaa halisi na mwendo/mjongeo. Mifano imetolewa hapa chini:

Rangi

Shughuli na vifaa vinavyofaa: 1. Onesha picha ya alama ya BLUU kwenye karatasi ya bluu 2. Chagua vitu vyenye rangi ya bluu. 3. Waambie wanafunzi waonyeshe vitu vyote vyenye rangi ya bluu. 4. Viweke vitu mbalimbali chini na changanya rangi zote na wape kazi wanafunzi wakimbie kwenda kwenye vitu vyenye rangi ya bluu/njano/nyekundu/kijani. 5. Tengeneza michezo kama "Pata sweta la bluu, daftari la njano", na n.k.	 *(Meereboer, 2012 uk.26)*

Vielezi vya mahali

Hii ni mifano ya kufundisha vielezi vya mahali: MBELE YA, NYUMA YA, JUU YA, CHINI YA, KARIBU NA :

1. 'Mimi na kiti'

Kwa kutumia kiti, mwalimu afanye vitendo vya kuonyesha nafasi yake akilinganisha na kiti:

Asimame halafu atoe alama kwamba amesimama karibu na kiti (KITI, NIKO KARIBU NA). Asimame na atoe alama kwamba amesimame juu ya kiti (KITI, NIKO JUU YA). Mwalimu arudie vitendo hivi na kuwataka wanafunzi wafanywe vile alivyokuwa anafanya.

2. Vitu na Kiti Pia, mpira, nazi, kitabu na n.k vinaweza kuwekwa mbele ya, juu ya, karibu na, nyuma ya kiti. Mwalimu aweke mpira karibu na, mbele ya, juu ya kiti na atoe alama. Baadaye, wanafunzi wanaweza kuambiwa waweke mpira sehemu fulani kisha watoe alama ya vielezi hivyo.	
	(Meereboer, 2012 uk. 24)

3. Niko wapi?

Mwalimu aendelee kutembea na kuonyesha mbele ya, juu ya, karibu na, nyuma ya kiti na kuwataka wanafunzi watoe alama ya mahali alipo. Kwa pamoja watoe alama sahihi. Kama bado wanafunzi hawajajua alama sahihi, mwalimu aelezee tena kwa kutoa alama.

4. Watoto wazungukezunguke darasani

Baadaye, mwalimu ampe kazi kila mwanafunzi au kwa pamoja kama kundi: 'nenda ukakae juu ya kiti (KITI, KAA JUU YA); nenda usimame karibu na meza', na n.k. Vielezi vinavyotumika wakati wa kujifunza ndivyo vitumike tu.

Ni muhimu wanafunzi wapate uzoefu wa vielezi kwa wao kutumia mazingira halisi.

5. Kuweka midoli

Kupata uelewa wa vielezi: tumia vitu (kama mnyama au mpira) na viweke katika maeneo tofauti. Waombe wanafunzi kuvipanga vitu walivyoelekezwa. Kwa mfano: 'Weka mpira juu ya kabati,

weka kitabu kwenye boksi, weka mnyama chini ya kiti'.

Kuhimiza matumizi sahihi ya LA, wanafunzi wanaweza kucheza pamoja, wakiambiana kila mmoja kuweka vitu katika maeneo tofauti. Wanafunzi wanaweza kuangalia mtandao wa maneno na kutoa alama sahihi za vielezi.

Milango ya fahamu

Uwe na kadi za milango ya fahamu darasani. Tumia kadi hizo katika shughuli hapa chini.

PichaNa. 11 – Mfano wa kadi yenye milango mitano ya fahamu[23]

Kwenye maelezo hapa chini, matumizi ya miundo mtandao inapendekezwa. Angalia sehemu 5.3.2 Kwa maelezo na maelekezo ya hii. Matumizi ya miundo mtandao ina nguvu na ni mkakati bora unaoonekana wa kufundisha msamiati.

1. Angalia – macho

Kwanza, ingia darasani umevaa miwani. Jifanye huwezi kuona kwa sababu miwani yako ina giza sana. Halafu, vua miwani na … gundua kuwa unaweza kuona kwa macho yako! Tao alama kwa kile kinachotokea, kwa njia hii toa alama za ONA, MACHO, KUTOONA, MWANGA, GIZA na uzielezee. Tengeneza muundo mtandao (buibui wenye macho katikati). Mwisho, zungumza na wanafunzi kuhusu vitu wanavyoweza kuona na wasivyoweza kuona, kama ni mwanga au giza nje.

Mchezo:

Wanafuzi wacheze mchezo wakiwa wamevaa miwani ya zamani ya kisasa.

23 https://toppng.com/thumb-image-5-senses-PNG-free-PNG-Images_187149

2. Kunusa – pua

Kwanza, chukua chakula chenye viungo vyenye kunuka au kunukia vizuri na kwenda navyo darasani. Wanafunzi wanuse chakula mmoja mmoja na uwaulize kama chakula kinanuka au kinanukia vizuri, kama wanakipenda au hawakipendi. Kwa njia hii, toa alama ya HARUFU pamoja na: PUA, HARUFU NZURI, KUNUKA, (KUTO) PENDA. Elezea alama zote.

Tengeneza muundo mtandao (buibui ikiwa na neon PUA katikati) kwa kushikanisha vifaa kama kahawa, mimea, sabuni, kwenye karatasi na michoro ya sura zinazoonyesha: kunuka au harufu, kupenda, kutopenda. Toa alama za maneno hayo mara kwa mara.

Michezo:

Weka harufu katika vikombe vinavyofanana. Wanafunzi wafumbe macho yao na wanuse (kahawa, viungo, kitambaa chenye manukato, sabuni, chungwa). Vinanukiaje? wanapenda harufu yake, Je vinanuka, Je vinanukia vizuri?

Wakiwa wamefumba macho, wanafunzi wanuse vikombe tofauti na kugundua kikombe kipi kina kahawa, matunda, n.k.

3. Ladha – mdomo

Leta vyakula tofauti vyenye ladha tamu na yenye uchungu. Onja aina tofauti za vyakula na taja vina ladha gani: tamu au chungu. Waambie, kwa mfano, embe bichi lina ladha ya uchachu na embe lililoiva lina ladha tamu. Kahawa ina ladha chungu.

Kwa njia hii, alama ya LADHA inatolewa kwenye muundo mtandao ikiwa: TAMU, CHACHU, CHUNGU. Tengeneza muundo mtandao wa mwavuli ukiwa michoro ya alama: LADHA ikiwa juu na TAMU, CHACHU, CHUNGU karibu na nyingine chini ('Tamu ni aina ya ladha').

Michezo:

Wanafunzi waonje vyakula tofauti na kuamua kama vina ladha tamu, chachu au chungu. Wanafunzi waonje vyakula tofauti (uji, mikate, matunda) wakiwa wamefumba macho, wajibu maswali ya kile walichoonja, wanafikiri ni nini, na kama wanakipenda.

4. Kugusa – mikono/vidole

Kwanza, chukua vitu na kuvipeleka darasani ambavyo ni laini, vigumu, (rough or smooth). Wanafunzi waguse vitu hivyo mmoja mmoja wahisi kwamba ni laini/vigumu/rough/smooth. Kwa hiyo, GUSA inatolewa ikiwa na: HISI, LAINI, NGUMU, KAKAMAVU, NYORORO. Tengeneza muundo mtandao: gundisha kitambaa laini na kigumu, mchanga, plastiki au mawe kwenye karatasi na mara kwa mara toa alama sahihi.

Wafanye wanafunzi wahisi hivyo vitu: kwanza wakiwa wanaviona vitu na baadaye wakiwa hawavioni hivyo vitu. Waache wapate uzoefu na kuchunguza tabia za vitu.

Michezo:
Kwa kugusa bila kuona, wanafunzi wanatakiwa kutambua vitu ambavyo viko chini ya kitambaa au kwenye boksi. Kwa mfano mwalimu atoe alama: 'watafute kitu laini'.
Kwenye hatua ya juu: mwalimu anaweza kuwauliza wanafunzi kuhisi na kuelezea wanachohisi: 'Kitu ninachohisi ni laini/kigumu', n.k.

5. Sikia – masikio
Kwanza, toa alama ya SIKIA pamoja na kwa mfano: MASIKIO, HAWEZI/ANAWEZA KUSIKIA, KIZIWI, MTU ANAYESIKIA, SAUTI. Elezea alama zote. Kama inawezekana, tumia au utengeneze alama za picha na uzitumie kwenye muundo mtandao (buibui ikiwa na neno MASIKIO katikati). Weka wazi kuwa watu na vitu vinatoa kelele sana, kama magari na mbwa wanapo bweka.

Elezea kwamba watu wanaosikia hizi kelele wanawasiliana kwa kuzungumza.

Hisia
Ili kujifunza ishara za hisia, ni muhimu kwa wakubwa kutumia alama za hisia katika mawasiliano ya kila siku. Kwa hiyo kitu kibaya, furaha, cha kuchanganya kinapotokea, ni muhimu kutumia alama ya HUZUNI, FURAHA, CHA KUCHANGANYA. Hii inatumika kuonyesha hisia zako na za wanafunzi wako. Kwa kuwapa lugha ya hisia, watoto wajifunze kutambua hisia zao na za wengine pamoja na kutumia alama sahihi.

Zaidi ya hayo, shughuli maalum zilizoandaliwa makusudi zinaweza kutumika katika kujifunza alama za hisia:

- Chora picha kwenye karatasi zinazoonyesha sura tofauti za furaha, uoga, aibu, hasira, huzuni kisha zioneshe darasani. Kama kitu fulani kitatokea, rejea kwenye michoro sahihi na shirikisha hisia. Toa alama za hisia hizo.
- Simulia hadithi au soma vitabu vyenye hisia kali. Zungumza na wanafunzi kuhusu hadithi na hisia, waonyeshe picha zilizochorwa, waambie tena (sehemu za) hadithi, au michezo ya kuigiza.
- Tumia midoli ya hisia na cheza nayo: kwa mfano, cheza mchezo wa kupiganisha midoli. Nani ana hasira na kwa nini? Nini kitatokea baadaye? Namna gani wanaweza kulitatua tatizo? Nini ambacho midoli inaweza kufanya kuzuia mapigano? Unawezaje kutatua tatizo la hasira?
- Chora sura yenye huzuni ubaoni. Waambie kila mmoja ajifanye kuwa na huzuni. Ongeza mkao unaoendana na mwendo. Zungumza na wanafunzi kuhusu wanapokuwa na huzuni. Waulize nani au nini kinawapa faraja.
- Tengeneza kadi zinazoonesha hisia. Cheza michezo hiyo: kwa kumbukumbu, mchezo wa kukisia, domino.

4.3.4 Ufundishaji wa msamiati wa LA wenye Ufanisi

Kujifunza msamiati mpya kwa kucheza kulikofafanuliwa hapo juu ni mkakati wenye ufanisi wa kujifunzia msamiati unaoitwa PERC. Kwa watoto wadogo au waliochelewa kuanza shule, unaweza kutumia mkakati huu kwa dhana/alama mpya. PERC inaelezewa katika sura ya 5, sehemu ya 5.1. Tafadhali, soma sehemu hii na tumia mkakati wa PERC katika elimu ya awali pia.

4.4 Kukuza ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika

Wanafunzi katika elimu ya awali wanahitaji ujuzi wa awali wa kusoma nakuandika. Wanahitaji kujifunza kanuni za kusoma na kuandika: kanuni za alfabeti, utambuzi wa herufi, mwelekeo wa kusoma, istilahi za kusoma (jalada la kitabu, juu, kurasa, n.k). Wanahitaji pia kujifunza msamiati, ujuzi wa kusimulia na kufahamu umuhimu wa kujua kusoma: kuwasiliana na kujieleza kupitia maandishi. Hapa chini tunatazama namna ya kuhimiza/kuchochea ujuzi huu wa kusoma.

4.4.1 Kusoma vitabu vya hadithi

Njia muhimu ya kukuza msamiati na ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika ni mwingiliano wa kusoma vitabu vya hadithi. Hii inawasaidia watoto kukuza uelewa wa msingi wa dhana kuhusu maandishi na umuhimu wake. Kusoma vitabu vya hadithi kunakuza ujuzi wa watoto kutambua herufi na maarifa ya maandishi[24]. Ni muhimu kusoma na watoto: kwa pamoja mnaangalia picha na kuzijengea hadithi. Bila shaka, wewe kama mwalimu ni kiongozi, lakini ni muhimu kuwapa watoto nafasi ya kuonyesha vitu, kutaja vitu, kuuliza maswali, kuelezea mawazo yao.
Wakati unaposoma kitabu au hadithi[25]:

- tumia LAT
- Tambulisha kitabu kwa jalada lake, picha na kichwa cha habari. Kwa njia hii udadisi unaanzishwa na maarifa ya awali na uzoefu wa kila mmoja unaamshwa.
- Tumia vifaa kabla, wakati na baada ya kusoma. Hii inatengeneza uhalisia wa hadithi kwa watoto. Inasaidia kuelewa, kuwa na kudumisha umakini.
- Wape watoto muda wa kutosha wa kuangalia na kutafakari yaliyo kwenye ukurasa husika kabla ya kuanza kutoa alama. Watoto pia wanahitaji muda wa kuelezea mawazo yao.
- Onyesha picha/maneno kwenye kitabu.
- Tumia mawasiliano ya uso na lugha ya mwili.
- Jibu vyema mawazo ya watoto na uwape maoni mazuri ya kuwajenga.
- Waulize maswali ya kufikirisha. Hii inaamsha mawazo ya watoto na kuwapa nafasi ya kufikiri. Mazungumzo ya mjadala yanaboresha ujuzi wa lugha.
- Husianisha maudhui ya kitabu na uzoefu wa watoto. Hapo hadithi itaeleweka vizuri. Habari mpya hukaa na kuongezwa kwenye maarifa aliyokuwa nayo mtoto na uzoefu wake.
- Wasilisha maudhui ya hadithi kwa kutumia LA, igiza hadithi hiyo au kwa pamoja mtengeneza kitu kinachohusiana na hadithi hiyo. Watoto wanaweza kutafakari hadithi vizuri na kuielewa

24 Dirks & Wauters, 2015.
25 Wentink & Verhoeven, 2001; Wauters, 2013.

zaidi.

- Soma kitabu mara nyingi. Kutabiri ni kitu kinacho furahisha kwa watoto wadogo; inawasidia kuishika vizuri hadithi husika. Hii pia inawapa nafasi ya kupenda zaidi kurudia hadithi au kuwa na uhalisia zaidi.

Baada ya kusoma kitabu, unaweza kufanya shughuli mbalimbali: chora picha kuhusu hadithi, igiza vipande vya hadithi, simulia tena, shughuli za kuvaa nguo, ufundi. Shughuli hizi zote zinalenga kuiishi na kuielewa vizuri zaidi hadithi.

4.4.2 Tengeneza hali halisi ya kusoma na kuandika

Ujuzi wa mapema wa kusoma na kuandika unaweza kuamshwa na shughuli halisi za kusoma na kuandika pamoja na mawasiliano ya kijamii kuhusu ujuzi huo. Waoneshe watoto namna na wakati wa kusoma na kuandika na kwa nini. Washirikishe kwa kuwaambia nini unaenda kuandika na kwa nani. Waoneshe kwamba kweli unaandika na unasoma ulichoandika.

Kwa mfano:

Waambie unatamani kujua namna mpokeaji atakavyopokea ujumbe wako. Igiza jibu lake:

"Oh, Nimepokea ujumbe kutoka kwa mwalimu wa darasa la 2. Ni vyema sana! Kuna nini ndani? Soma tu ... Oh ni mwaliko! Anatuomba kumtembelea na kunywa chai pamoja. Hili ni jambo jema sana!!"

Halafu mjadiliane na watoto kama wanapenda kutembelea darasa la 2. Kama ndivyo, waambie waandike ili kujibu. Jadiliana na wanafunzi nini kinatakiwa kuandikwa.

Waache wanafunzi waamue na kuangalia kwa pamoja kama taarifa zote muhimu zinapatikana kwenye kile walichoandika. Wasome tena.

Waombe watoto kuandika barua wao wenyewe, kwa mfano kwa kuchora, kuandika herufi au labda majina yao au neno.

Chukua barua zote kwa mwalimu wa darasa la 2.

Fikiria shughuli zitakazoonesha watoto kwamba unasoma na kuandika na kuwafanya watoto nao wafanye hivyohivyo. Waoneshe wanafunzi kazi ya lugha ya maandishi kwa:

- Kuleta gazeti na kusoma kitu fulani ambacho kitawafurahisha
- Kuwaambia kuhusu kitabu unachosoma
- Kuwaonesha namna unavyotumia simu yako kuwasiliana na kufanya miadi, kuangalia kitu Fulani n.k

Wafanye watoto wacheze na kuigiza hali hii. Onesha kutambua na kuthamini kusoma na kuandika kwao.

Tengeneza kona ya kusoma na kuandika darasani, ambapo kuna vifaa kwa watoto kuandika. Pia weka vitabu vya kusoma au magazeti yenye picha.

4.4.3 Kufundisha utambuzi wa herufi

Katika elimu ya awali, Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu pia wanatakiwa kujifunza kutambua na kuandika (namba za) herufi. Tafadhali unatakiwa kuelewa kuwa mtindo wa kufundisha kwa kutumia fonimu na silabi hauwezi kufanya kazi (kuwasaidia) kwao. Badala yake tumia "tahajia za vidole", uhusika na vitu vinavyoonekana.

Sura ya 5 – Namna ya Kuwafundisha Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu Kusoma

Kutoka sehemu ya 1.5.1 na 2.2, tumejifunza kwamba Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu hawanufaiki vya kutosha kwa ufundishaji wa kusoma wa kutumia njia za foniki na silabi. Kwa sababu ya ukosefu wao wa kusikia, Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu hawawezi kusimbua matini za maandishi. Wanahitaji mbinu mbadala ya kuwafundisha kusoma na kuandika. Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji mbinu ambayo imejengwa kwenye kuyapa maana maneno yaliyoandikwa.

Kwa sababu hii, kuendelea kusisitiza lugha kwenye kusoma na kuandika ni muhimu: kwanza ujuzi wa lugha kwa watoto unahitaji kujengwa, halafu unaongezwa ujuzi wa kusoma na kuandika. Hiyo ina maana kuwa, pamoja na kuwa lengo la msingi la njia hii ni kujenga ujuzi wa kusoma, kitu cha kwanza tunachotakiwa kuzingatia ni ujuzi wa LA. Katika kitabu hiki, tunakuletea mikakati muhimu mitano ya kuwafundisha Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kusoma. Kwa ufupi, inahusisha:

LA

1. Matumizi ya njia ya PERC[26] kwa ufanisi wa kufundisha msamiati
2. Matumizi ya hadithi
3. Kuuliza maswali ya kujieleza

Lugha ya maandishi

4. Matumizi ya matimodo
5. Matumizi ya hadithi na maandishi

Mikakati hii inaelezewa katika sura hii.

Kama ilivyotajwa awali: mikakati hii inatumika kufundisha maneno yanayolengwa na maudhui ya mtaala wa taifa. Mikakati hii haichukui nafasi ya mtaala. Kwa sababu ya kuchelewa kwa lugha, na kuwa na maarifa kidogo kwa ujumla, Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji maelekezo ya ziada na mbinu nyingine za ufundishaji kuliko za wenzao wanaosikia. Kwa hiyo, walimu pamoja na kwamba wanafanyia kazi malengo yaleyale yaliyolengwa katika mtaala, hata hivyo, panahitajika muda zaidi wa kuwasilisha maudhui hayo. Kwa kulinganisha na wanafunzi wanaosikia, walimu hawawezi kutegemea (kudhani) maarifa ya awali. Kwa kawaida wanafunzi wana maarifa ya awali kidogo au hawana kabisa na maudhui ya somo lazima kwanza kupatikana na kufafanuliwa kupitia LA. Kwa hiyo walimu wanatakiwa kutumia mikakati hiyo mitano kufundisha maudhui.

26 PERC ni kifupisho cha vipengele vinne vya ufundishaji wa msamiati unaofaa: Pretreat, Elucidate, Reinforcement, na Check.

5.1 Matumizi ya PERC ili kufundishia msamiati kwa ufanisi

Kuwa na msamiati wa kutosha ni muhimu sana katika kujifunza. Katika elimu kwa wanaosikia, kuwa na msamiati kidogo kwa kawaida hupelekea kuwa na matokeo madogo ya elimu[27]. Kuwa na msamiati wa kutosha ni muhimu kwa ajili ya kusoma na kuelewa[28]. Ni kiashiria cha matokeo ya juu ya taaluma[29]. Hii pia inaonekana kuwa sawa kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu: elimu ya msamiati ni kiashiria kikubwa cha uwezo wa kusoma ma kuelewa[30]. Msamiati wa LA pia imeonekana kuwa na msaada kwenye ujuzi wa kusoma: Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wenye msamiati wa LA wa kutosha wana msamiati wa kutosha wa maandishi[31].

Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji kukuza msamiati wa kutosha wa LA (na msamiati wa kusomea; angalia sehemu ya 5.4). Kila alama ina kipande kidogo cha maarifa: utambuzi, kijamii-kihisia au maarifa ya lugha ya mawasiliano. Kadiri msamiati wa wanafunzi unavyokua ndivyo uwezo wao wa kuelewa kile wanachofundishwa au wanachosoma unavyokuwa mkubwa. Hivyo, ili watoto waweze kufanikiwa shuleni wanahitaji msamiati wa kutosha na lugha kadiri inavyowezekano.

Sehemu hii inalenga ufundishaji wa msamiati wenye ufanisi. Kwanza, walimu wanafundishwa mikakati fanisi ya kuongeza msamiati wa LA kwa wanafunzi. Mikakati ambayo walimu wanaweza kutumia ili kupanua na kuimarisha msamiati wa wanafunzi itatolewa.

5.1.1 Msamiati – alama zinahifadhiwa kwa kuhusianisha na nyingine

Kabla ya kujifunza namna ya kujenga msamiati kwa wanafunzi, ni muhimu kufahamu kwamba katika ubongo wetu alama zimehifadhiwa kwa kuhusianisha moja na nyingine . Kuona alama mara moja inaamsha maana yake na kuhusianisha na alama nyingine. Kwa mfano: katika ubongo wa watu wazima, maana ya alama 'maziwa' inahusishwa na 'ng'ombe', 'kunywa', 'moto'/'baridi', 'nzuri', 'kahawa'/'chai', n.k Alama ya 'kunywa' kwa upande mwingine inaunganishwa na 'chakula', 'juisi', 'kiu', 'dawa', n.k. 'Dawa' inaunganishwa na 'daktari', 'ugonjwa', 'hospitali', n.k. Kwa hiyo, alama moja inaamsha maana ya alama zinazohusiana. Hii ni kwa sababu maana ya alama na uhusiano wake wa pande zote zinahifadhiwa katika 'mtandao wa maana'.

27 Anderson & Nagy, 1992
28 Snow, 2002; Vernooij, 2008.
29 Biemiller, 2012;
30 Schirmer & McGogh, 2005.
31 Hermans, ea., 2008.

Mtandao huu wa maana unaweza kuwakilishwa kwa kuona kama aina ya muundo mtandao. Picha Na. 11 kulia inaonesha muundo mtandao wa alama ya KUNYWA. Kwa bahati, hii ndiyo hali inayowezekana: nyingine na maana zaidi zinaweza kuhifadhiwa.	 *Picha Na. 12 – Muundo Mtandao wa Maana wa alama KUNYWA.*

Wakati wa upataji lugha, watoto wanajifunza zaidi na zaidi alama mpya. Wanajifunza maana na namna gani alama zinahusiana. Mtandao wao wa maana taratibu unaongezeka. Kuwa na msamiati mwingi na kuwa na uwezo wa kuunganisha, kunarahisisha alama na dhana mpya. Ukuaji wa msamiati na mtandao wa maana kwa watoto unaweza kufafanuliwa kama ifuatavyo[32]:

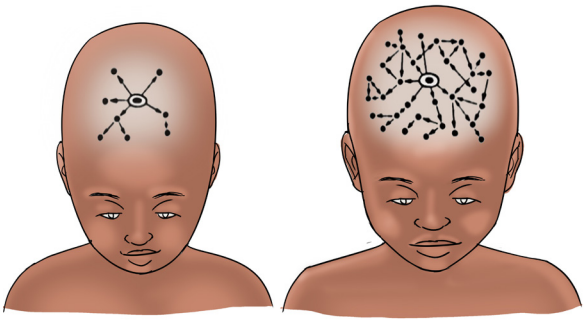

Picha Na. 13 – Ukuaji wa msamiati na mtandao wa maana kwenye ubongo wa watoto

Katika picha Na. 13, mtoto wa uapnde wa kushoto bado mtandao wa maana ni mdogo. Watoto wanavyoendelea kukua, mtandao wa maana nao unakua kama inavyoonekana kwa mtoto wa upande wa kulia. Watoto wanajifunza alama mpya na polepole wanakuza uwezo wao wa kuunganisha maana zaidi. Walimu wanaweza kuamsha mchakato huu kupitia elimu ya kutosha ya msamiati, inayolenga kujifunza alama mpya na kupanua mtandao wa maana

Maneno pia yamehifadhiwa kwenye ubongo katika mtandao wa maana. Kama ilivyo kwa mtandao wa maana wa alma, ni muhimu kujenga na kupanua mitandao hii. Sehemu ya 5.4 itatazama kujenga msamiati wa maandishi kwa kuhusisha alama kwenye maneno ya maandishi.

5.1.2 Ufanisi wa ufundishaji wa msamiati kwa kutumia PERC

Ufundishaji wa kutosha wa msamiati unalenga kufafanua kwa uwazi, kupanua na kuimarisha uunganishaji wa ncha kwenye ubongo. Ufanisi wa ufundishaji wa msamiati unahusisha: ufundishaji wa wazi wa alama mpya, maelezo ya kina ya maana ya alama moja kwa kuhusianisha na nyingine, taswira katika muundo mtandao na kuwa kwenye mazingira ya msamiati mara kwa mara.

Wakati wa kujifunza msamiati mpya, wanafunzi wanaosikia lazima wasikie neno hilo mara 8 katika muktadha wa maana[33]. Tunatumia mwongozo sawa kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu. Kwa hiyo, kuwa na hakika kurudia mara nyingi alama mpya, ili watoto wawe na muda wa kutosha wa kujifunza msamiati mpya. Msamiati mpya wa LA unaweza kufanyiwa mazoezi kwa kusimulia hadithi na kucheza michezo. Shughuli hizi za kuimarisha ujifunzaji wa msamiati utaelezwa hapa chini kama ngazi ya tatu ya PERC.

32 S. Verhallen & M. Verhallen, 1994.
33 Beck et al. 2002; Vernooij, 2008.

Njia yenye ufanisi ya kufundisha msamiati mpya kwa wanafunzi viziwi na wenye usikifu hafifu ni PERC[34]. PERC ni kifupisho cha ngazi 4 zinazotumika kufundisha msamiati. Hatua hizo 4 zinaelezwa hapa chini:

1. (P) Pretreat: kuwaandaa wanafunzi kupata msamiati mpya (dakika 5)

Katika hatua hii, mwalimu anaamsha maarifa ya awali ya wanafunzi na kuhakikisha wanashirikishwa kwenye mada na alama watakazojifunza. Wanafunzi wanakuwa wazi na kuzingatia zaidi, pale kinapotokea kitu cha kusisimua na kufurahisha. Kuvuta usikivu wa wanafunzi, mwalimu anaweza:

- Kuvaa kama bibi/babu, polisi n.k.;
- Kucheza mchezo/kuigiza kama anapanda na au kuvuna mazao n.k;
- Kubandika picha mbalimbali kwenye nguo alizovaa, kwa mfano picha ya mayai, kiwavi, buu, kipepeo (n.k kuonesha hatua za Ukuaji wa mdudu);
- Unaweza kuleta na kutumia vitu halisi: kwa mfano, mpira uliowekwa MBELE YA, CHINI YA, JUU YA, KARIBU NA sturi; au nyundo, misumali, mbao ili kutengeneza shelfu la vitabu;
- Kuigiza na kusimulia hadithi fupi.

Hii inaitwa dakika mbili za kuchangamsha, ambazo mwalimu anawafanya wanafunzi wawe tayari ili kuwaonesha alama mpya na kuwaeleza maana zake. Maana za alama zinafafanuliwa na kuwasilishwa vizuri kwa wanafunzi.

2. (E) Elucidate: Kufafanua maana (dakika 10)

Katika hatua hii, mwalimu asiwaulize wanafunzi kutaja jina la kitu wala kusoma neno jipya. Kwanza, mwalimu anaelezea kwa undani maana ya alama katika muktadha husika na kuhusianisha na alama nyingine. Maelezo haya:

- Ni mafupi na yanaeleweka: sentensi fupi ambazo zina maana ya msingi zaidi;
- Ni ya wazi na yanayorudiwa mara kwa mara.

Wanafunzi hawaulizwi wanavyofikiri namna kitu kinavyoitwa au alama ina maana ipi. Mwalimu anakuwa chanzo cha lugha: ndiye anayefafanua maana ya alama katika muktadha huu maalumu.

Kufafanua alama kunaweza kufanywa kwa kuelezea (mara nyingi) vipengele vya maana vya alama au kutoa ufafanuzi. Vipengele vya maana vya alama vinaweza kuwa ni (pamoja na mengine):

Jina la kundi: Shoka ni chombo kinachoingia kwenye kundi la vifaa vya kukatia miti

Jamii: Kuna jamii mbalimbali za wanyama: wanaokula nyama, wanaokula mimea, wanaofugwa na ndege, n.k

Matumizi: Kisu kinatumika kukatia chakula

Vipengele vinavyoonekana: Stuli ina mguu mmoja au zaidi na kiti, lakini haina mgongot

Hatua za kukua au maendeleo: Kwanza kuna yai, halafu kiwavi. Kiwavi kinakua kuwa buu na baadaye kipepeo anajitokeza!

34 Van den Nulft & Verhallen, 2009.

Baada ya kuelezea maana ya alama, mwalimu atoe muundo mtandao wa alama kuonesha maana zinazohusiana kati ta alama watakazojifunza. Miundo mtandao hii inaweza kuchorwa kwenye karatasi au ubao. Kwa njia hii, wanafunzi watajifunza kuainisha alama, mchakato muhimu wa kiakili ambao unahusiana na maarifa ya msamitai. Miundo mtandao 4 imetumika, kila moja unaonyesha njia tofauti ya kuhusianisha alama:

Mwavuli: Unatumika kuainisha vitu tofauti, zilivyoandaliwa (juu) kwa jina la kundi au kuonyesha aina ndogondogo chini yake. Maana inaweza kuelezwa kwa kifupi: • " x ni kundi la X (= jinala kundi juu)" > "Shika ni aina ya chombo" • "Kuna aina tofautitofauti za X (vyombo)"	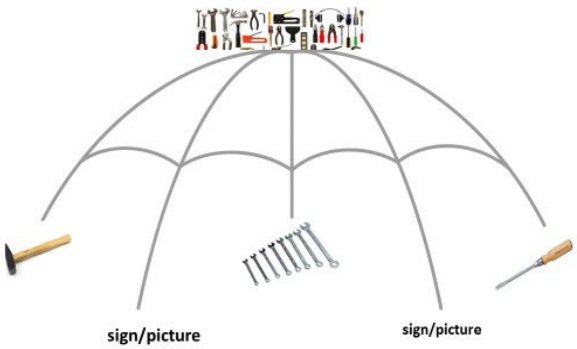 Aina za vyombo
Kabati: Linatumika kuonyesha alama zenye: • Utofauti (mkubwa – mtoto) • Upinzani (msimu wa mvua – msimu wa kiangazi) • Sifa tofauti (mbwa – mbwa mwitu) • Matumizi tofauti (nguo kwa ajili ya kiangazi – nguo za msimu wa mvua)	 Wanyama hatari-na wanyama wasio hatari
Ngazi: Inatumika kwenye alama zinazohusiana kuelezea kwa pamoja: • Maendeleo na/au ukuaji • Daraja • Mchakato • Uwiano	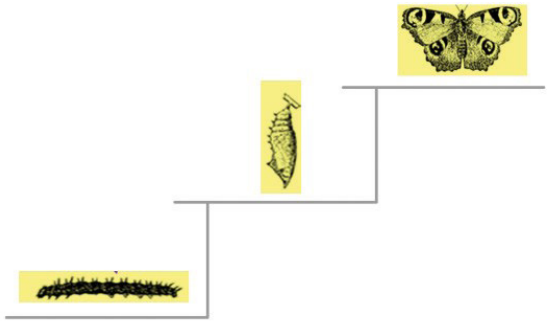 Hatua za ukuaji wa kipepeo

Mtandao wa buibui: Alama zinazohusiana ambazo kwa pamoja zinafafanua maana: • Sifa zinazoonekana • Sifa "Inahusiana na"	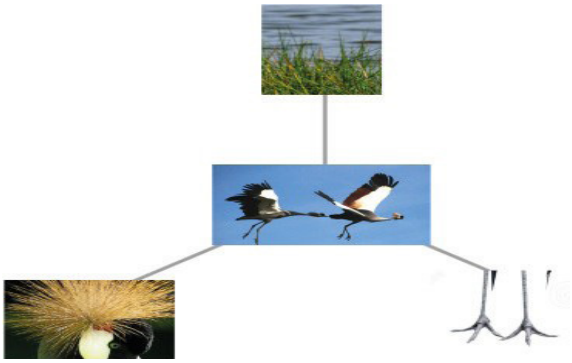 Sifa za ndege

Baada ya kurudia ufafanuzi tu, wanafunzi wanaweza (kuulizwa) kutoa uzoefu wao katika alama mpya. Wanafunzi wanaweza:

- Kuwasiliana kila mmoja na mwenzake uzoefu wao kwenye alama mpya: Je wanatumia vitu nyumbani, Je waliwahi kupata uzoefu wa aina hizi za hisia? , Je waliwahi kuwaona hawa wanyama? n.k.
- Kuchora michoro kutokana na uzoefu wao wa alama mpya.
- Kuigiza au kutunga hadithi kuhusu alama mpya na kuionyesha/kusimulia darasani.

Katika hatua hii, muundo mtandao unahusisha tu michoro ya alama, picha na vitu. Muda ambao watoto wanaanza kujifunza kusoma maneno (imeelezwa katika sehemu ya 5.4 kama sehemu ya matumizi ya matimodo/miundo mingi), maneno yanaongezwa.
Hakikisha kuwa muundo mtandao unaonekana darasani. Kila wakati wahimize wanafunzi kuiangalia. Hii inawasidia wanafunzi kuona na kukumbuka wanachojifunza. Baada ya wiki moja au mbili, muundo mtandao huu unaweza kuondolewa na kuwekwa mwingine. Hakikisha unakuwa namiundo isiyozidi minne kwenye kuta za darasa.

3. (R) Reinforcement: Kuimarisha msamiati mpya wa LA (dakika10)

Mwanzoni mwa sehemu hii, tulisema ili tuweze kuhifadhi na kuweka alama mpya katika mtandao wa msamiati, alama inatakiwa kuangaliwa na kutumika angalau mara 8. Kwa hiyo, wanafunzi wanahitaji kufanya mazoezi ya alama na maana zake mara kwa mara. Haya mazoezi ya mara kwa mara yanaimarisha ujifunzaji. Uimarishaji unalenga kuimarisha alama mpya, kuhakikisha wanafunzi wanaelewa na wanaweza kutumia alama katika muktadha unaohusika.

Kuna njia tofautitofauti za kuimarisha ujifunzaji wa alama mpya, kama:

- Michezo na mazoezi ya kuimarisha:

Michezo ya furaha, yenye mweleke wa malengo na yenye mwongozo wa mwalimu inatumika kuanzisha alama mpya kwenye ubongo wa wanafunzi. Wanafunzi wanashiriki kwa kutumia michezo hii ya kuimarisha inawafanya wanafunzi washirikishwe na kuwapa motisha, inafanya ujifunzaji uwe wa furaha.

Mifano ya michezo hiyo ni: kuchora mgongoni, uongo au ukweli, mchezo wa kubuni, igizo, kuchora haraka, michezo ya kumbukumbu. Katika sehemu ya II ya kitabu hiki, utaona orodha ya michezo ya kuimarisha.

Michezo ya kuimarisha inachukua dakika 5 hadi 10 tu na ikiwezekana itumike mara nyingi kwa siku. Michezo hii ni sehemu ya somo la lugha, kusoma na kuandika, lakini inaweza kuchezwa unapokuwa na muda wa ziada kati ya somo moja na lingine.

- Katika ratiba ya kila siku:

Ratiba ya kila siku inaweza pia kutumika kuimarisha alama mpya. Kwa mfano: wakati watoto wanapofika au kuondoka shuleni, wanaweza kuombwa:

  - Kuonyesha mchoro kwenye muundo mtandao na kutoa alama yake
  - Kushirikisha alama mpya wanayoipenda kwa siku
  - Kutoa alama ya kitu kwenye kadi ambayo mwalimu ameshika

- Vihimizaji:

Njia nyingine ya kuingiza mazoezi mafupi ya kuimarisha ni kwa kutumia mchezo wa kuongeza nguvu, kwa mfano: kuruka juu na chini wakati wakitoa alama mpya walizojifunza.

4. (C) Check - Kuangalia (dakika 5)

Ni muhimu kuangalia kama wanafunzi wanazikumbuka alama mpya walizojifunza. Kama bado wanafunzi hawazikumbuki, ni muhimu kuziimarisha tena na tena.

Wakati wa mchana, mwalimu anaweza kuangalia kama wanafunzi wanakumbuka maneno/alama walizojifunza. Anaweza kuweka shughuli za aina mbalimbali ambazo zitatumia maneno/alama hizo mpya (michezo ya kuimarisha, mazoezi ya kujaza nafasi, fumbo la maneno). Mawasiliano kuhusu alama mpya yanaweza pia kutumika kupata taarifa kuhusu kujifunza alama/maneno. Kwa mfano, kwa kuwaambia kushika 'nyundo', mwalimu tayari anaweza kuona kama mwanafunzi anajua alama hii.

Kwa kweli, wakati wa awamu ya kuimarisha R, na kuangalia C kunaweza kufanyika. Kuangalia pia kunaweza kufanywa kwa kutumia majaribio.

Vitu vya kukumbuka:

- Katika ubongo wetu, alama zimehifadhiwa na kuunganishwa moja na nyingine, katika kinachoitwa mtandao wa maana.
- Ufundishaji msamiati wenye ufanisi unalenga kwenye kujifunza alama mpya na kupanua mtandao wa maana.
- Kuna hatua nne za kufundisha msamiati:
  - Utangulizi: kuwafungua wanafunzi kwenye msamiati mpya katika njia ya kuchekesha na kuvutia.
  - Kufafanua: kueleza maana kwa kifupi na sentensi zinazoeleweka, na kwa kuonyesha matendo, kutumia vifaa zinavyoonekana na muundo mtandao.
  - Kuimarisha: imarisha msamiati mpya kwa kucheza michezo, mazoezi na kazi.
  - Kuangalia kama wanafunzi wamejifunza msamiati mpya.
- Kabla, wakati na baada ya dakika mbili za kuvuta usikivu, usiwafanye wanafunzi kukisia alama ni za nini. Mwalimu kwa ufafanuzi wa wazi afundishe alama.
- Tumia taswira kusaidia kufundisha: muundo mtandao, picha, vifaa halisi, mchezo wa kuigiza n.k .
- Baada ya kueleza alama mpya, wanafunzi wanaweza kuambiwa kutoa uzoefu wao au kuchora picha au kuigiza maana ya alama.
- Kuimarisha msamiati mpya ni muhimu kwa sababu alama mpya inatakiwa kuangaliwa angalau mara 8 ili iweze kukumbukwa.
- Kuangalia kama wanafunzi wamepata msamiati mpya inaweza kufanywa pia kwa ratiba za kila siku kupitia michezo, shughuli na vihimizaji.
- Maneno pia yanahifadhiwa katika mtandao wa maana.
- Muundo mtandao mwanzo unahusisha picha, vitu na wahusika tu. Pale tu alama na maana zake zimeelezwa vizuri na kufanyiwa mazoezi, ndipo maneno yanaweza kuongezwa (angalia 5.4 matimodo na utaratibu wa kufundisha alama na maneno).

5.2 Kutumia hadithi: Tengeneza muktadha wenye maana na kuongeza motisha

Alama mpya inatakiwa kutolewa katika muktadha wenye maana na motisha. Kwa kutumia hadithi, alama zinatolewa ikihusianishwa na alama nyingine, na katika njia inayovutia na yenye motisha. Zaidi ya hayo, lugha inatakiwa kufanya kazi kwa wanafunzi. Kwa ujifunzaji bora na wenye motisha, ni muhimu wanafunzi wakashirikishwa. Hii ina maana wana:

- Jitambua kwenye hadithi na maandishi.
- Weza kutambua na kuhisi wahusika.
- Uzoefu wa kuburudika na kufurahia.

Halafu, watakuwa wazi na kupokea taarifa mpya. Watakuwa wadadisi kuhusu nini kitatokea baadaye, na watavutiwa kujifunza na kuangalia zaidi. Huo mvuto wa sili, hamu na udadisi wa wanafunzi kujifunza zaidi kuhusu hadithi, ndivyo vinawasaidia kujifunza vizuri. Vitabu vya picha, hadithi za jadi, hadithi za haki, katuni, vitabu vya watoto, hivi vyote vinaweza kuchochea ukuaji wa LA: msamiati, matumizi ya lugha na kusimulia tena hadithi. Ujuzi wa kusimulia ni mahitaji muhimu katika kujifunza kusoma.

Vitabu vya mtaala tayari vina hadithi, lakini kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu hadithi zaidi zinahitajika maana ni muhimu zaidi kwa ukuaji wa LA. Hii ina maana kwamba walimu watahitaji kutunga hadithi zaidi zitakazo wafaa.

Katika sehemu inayofuata, kwanza tutaelezea ni namna gani wewe kama mwalimu unaweza kuendeleza hadithi hizo. Sehemu ya 5.2.1 hapa chini inatoa taarifa za muundo wa hadithi. 5.2.2 itazingatia namna ya kuanzisha hadithi kwa wanafunzi. Sehemu ya 5.3 itajadili maswali ya wazi na kwa nini ni ya muhimu. Katika somo lako unaweza kutumia maswali haya kabla, wakati na baada ya kusimulia hadithi. Sehemu ya 5.3.4 itafafanua namna ya kutumia hadithi na maswali haya wakati wa kipindi chako.

5.2.1 Mwongozo wa kutunga hadithi zako

Katika sehemu hii, miongozo tofautitofauti inajadiliwa ambayo itakusaidia kuandika hadithi yako binafsi. Kwanza hadithi zitatengenezwa kwa LA. Sehemu ya 5.5 itazingatia kutengeneza hadithi za maandishi ya ngazi inayofaa. Kwa hiyo, hadithi ikishatungwa, inaweza kutumika kama hadithi kwa LA, na kwa maandishi ya kusoma katika ngazi tofauti.

A. Muundo wa hadithi

Wakati wa kutunga hadithi, ni muhimu kuzingatia kanuni chache kuhusu muundo na ugumu wa lugha. Hadithi pia inahitaji utangulizi sahihi kwa wanafunzi. Sehemu inayofuata inatoa taarifa kuhusu muundo na sifa za lugha za hadithi; Mwisho ilenge wanafunzi wako viziwi na wenye usikivu hafifu.

Inatofautiana kwa kila hadithi inahusu nini, nani ni mhusika mkuu, wapi na wakati inapotokea n.k. Namna hadithi inavyoundwa, hata hivyo zinafanana kimuundo. Kwa ujumla, hadithi nzuri:

- Inavutia, fupi na inayoendana na uzoefu wa wanafunzi.
- Itaendana na maudhui na upanuzi wake kwenye maudhui.
- Ina kichwa na maudhui yanayovutia.
- Ina maudhui yanayofuatana ambapo moja linaongoza jingine; sababu na athari ziko wazi.
- Ina muundo wa wazi ambao una mwanzo, kati na mwisho.
- Ina mhusika mkuu.

- Ina tatizo la kulitatua au uzoefu wa kupitia.
- Ihakikishe kwamba wanafunzi wanashiriki: wanapewa changamoto ya kufikiri na kufanya.
- Ina somo la kujifunza: stadi za maisha, hisia au thamani.

Sehemu ya kati ya hadithi ni muhimu zaidi na kwa hiyo, na ndio sehemu zaidi. Kama samaki, hadithi ina tumbo kubwa:

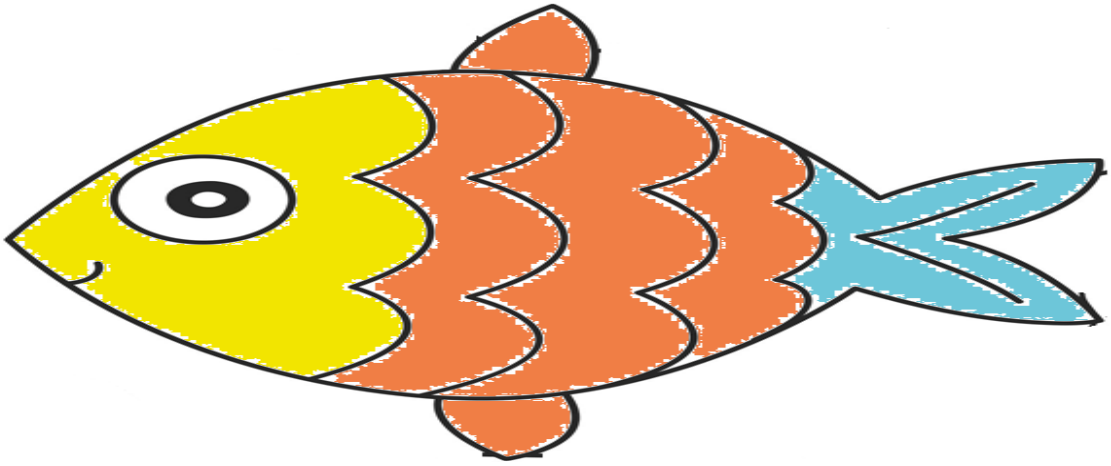

Mwanzo **Kati** Mwisho

- Mwanzo wa hadithi una utangulizi wa wahusika wakuu na mazingira: nani, wapi, lini. Kwa wanafunzi wadogo maelezo mengi (yasiyo muhimu) yanatakiwa kuepukwa.
- Sehemu ya **kati** ya hadithi ni muhimu zaidi. Inatoa uzoefu wa muhusika mkuu: Nini kilitokea, nini kilifuatia baadaye? Tatizo la mhusika mkuu ni nini au uzoefu wa kusisimua ni upi alioupata? Nini kitafuata baadaye? Kwa namna gani mhusika mkuu anajaribu kulitatua tatizo au namna anavyokumbana na changamoto? Sehemu hii inafafanua:
  - Sababu na athari: nini kilitokea na matokeo yake ni yapi?
  - Namna gani tatizo lilitatuliwa?
  - Motisha ya muhusika mkuu: kwa nini mtu mmoja anafanya haya, anataka kupata nini?
  - Lengo na rasilimali: kitu gani mtu anataka kupata?
- **Mwisho** wa hadithi unaeleza uzoefu ulivyomalizika. Pia unatoa tafakari ya nini mhusika mkuu amejifunza, namna gani alijisikia, kwa nini vitu/mambo yalijitokeza, na unaweza kuwa na funzo la hadithi.

Hatua:				
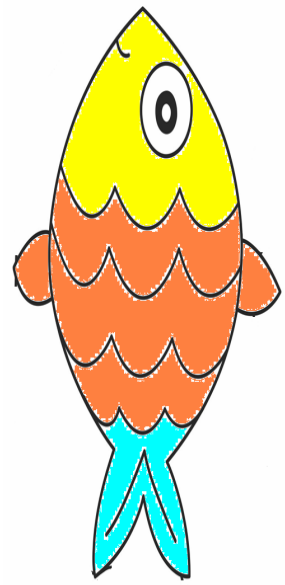	**Kichwa cha habari:**			
	Mwanzo	Mhusika mkuu	NANI	
		Mazingira	WAPI/LINI	
	Kati	Tatizo	NINI	
		Upanuzi	HALAFU/ LAKINI/PIA...	
		Suluhisho	NAMNA	
	Mwisho	Hisia / Maadili	KWA NINI	
Vifaa vya kuona:				
Hadithi: (andika hadithi hapa)				

Mchoro 1 – Kuandika hadithi – hadithi ya LA

Sehemu ya III ina mchoro 1 katika muundo mkubwa. Unaweza ukaitumia unapoandika hadithi binafsi.

C. Ugumu wa lugha katika hadithi za LA

Unaposimulia hadithi kwa LA, ni muhimu kuzingatia yafuatayo:

- Alama zinazotumika ni zile zilizokusudiwa. Hii ina maana: alama kwa dhana ambazo wanafunzi lazima wazifahamu kwa maendeleo yao na kwa kuzingatia mtaala.
- Kiwango cha LA kwa wanafunzi viziwi kwa kawaida inakuwa juu zaidi ya kiwango chao cha lugha ya mazungumzo na maandishi.
- Hadithi za LA kwa hiyo, zinaweza kutolewa kwa kiwango cha lugha ngumu zaidi kuliko hadithi za kuandikwa au maandishi.
- Walimu wanatakiwa kurekebisha lugha yao kwenye ugumu wa kiwango cha lugha ya wanafunzi.
- Katika LA, kuongezeka kwa ugumu wa lugha katika ngazi tofauti unaelezwa katika jedwali la II:

Msingi	Kati	Ya juu
Alama 1-2 kwenye sentensi	Alama 3-4 kwenye sentensi	Alama 4 au zaidi kwenye sentensi
Onesha + alama Kurudiarudia alama Zikuze alama ili ziweze kuonekana zaidi	Sentensi fupi, ambazo zingine zina maudhui mapya	Karibu kila sentensi ina kipande kipya cha taarifa Tumia viunganishi
Kuvipa majina vitu, matendo, watu, n.k.	Uelezaji wa kiima, yambwa, vitenzi, vielezi Hakuna ugumu wa kurejelea watu, vitu, au sentensi	Uelezaji wa kiima, yambwa, vitenzi, vielezi Tumia vitenzi vilivyounganishwa na ujanibishaji
Kuigiza matendo	Kuvaa uhusika	Kuvaa uhusika na kujibadili mwili (maumbo)
Tumia uelezaji wa uso na lugha ya mwili	Tumia uelezaji wa uso na lugha ya mwili	Tumia uelezaji wa uso na lugha ya mwili

Jedwali la II – Ugumu wa lugha kwenye hadithi: LA

Kwa hiyo, kwanza tambua ngazi ya LA kwa wanafunzi wako halafu tunga hadithi kwa kutumia LA ngazi ya msingi, ya kati au ya juu.

- Ni muhimu katika hatua zote kutumia uelezaji wa uso na lugha ya mwili. Hiyo inaleta uhai wa hadithi na kusaidia maudhi yaliyomo.
- Utofautishaji wa ngazi unaweza pia kufanywa kwenye muundo na maudhui ya hadithi. Kwenye ngazi ya juu, maelezo zaidi yanaweza kuelezwa, kama: sababu na athari, lengo na njia, hisia za ndani. Motisha ya msingi, maadili na kupendwa inaweza kuwa ngumu zaidi.
- Bila kujali ngazi, ni muhimu kutumia michoro na vitu halisi. Onyesha michoro, onesha vitu na/ au matendo kwa kutumia vitu halisi.

5.2.2 Kuitambulisha hadithi kwa wanafunzi

Hadithi zina sifa tofauti. Ni muhimu kuwafundisha Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kuhusu hili. Ni lazima waweze kutofautisha ndoto na kubuni kutoka kwenye uhalisia na ukweli katika hadithi na maandishi. Wanatakiwa kujifunza kutofautisha malengo tofauti na nia ya msingi ya waandishi. Maandishi ya aina tofauti lazima yatambulishwe kwa wanafunzi kwa usahihi. Baada ya yote, inaweka tofauti kubwa kama hadithi ina taarifa za ukweli au ni jaribio la kumshawishi msomaji au unataka kununua kitu fulani.

Kwa hiyo, kabla ya kusimulia hadithi, eleza kwa wanafunzi ni aina gani ya hadithi unayotaka kuwasimulia, kwa mfano:

- "Hii ni hadithi ya kubuni/ndoto; si ya kweli".
- "Hii ni hadithi ya kilichonitokea jana; kimenitokea kweli".
- "Nitawaambia namna wanyama wanavyoishi; hii taarifa yote ni ya kweli".

Vitu vya kukumbuka:

- Alama mpya na maneno yanatakiwa kutolewa katika muktadha wenye maana na motisha.
- Hadithi na maandishi mengine ni njia inayofaa kwa hili.
- Kwa mafunzo bora na motisha, ni muhimu wanafunzi wapate raha na wafurahie. Kwamba wajitambue wenyewe katika hadithi na wanaweza kuwatambua na kuwahurumia wahusika.
- Kama hakuna hadithi za kutosha, walimu wanaweza kutengeneza hadithi zao wenyewe.
- Wakati wa kutengeneza hadithi za LA, ni muhimu kutumia maneno (alama) lengwa kutoka katika mtaala wa taifa.
- Hadithi za LA zinaweza kuwa ngumu kuliko za maandishi katika maeneo mawili yaani maudhui na lugha.
- Wakati wa kutunga hadithi, kanuni za msingi zitumike kuhusu muundo na ugumu wa LA:
- Muundo wa hadithi:
  - Muundo wa hadithi ni kama samaki: fupi mwanzoni, ndefu kati, na fupi mwishoni.
  - Maudhui ya hadithi yanaweza kuundwa kwa kujibu NANI, WAPI /LINI, NINI KILITOKEA, HALAFU, NAMNA GANI, KWA NINI.
- Ugumu wa LA: chagua hatua moja na kutumia hayo yaliyoelezwa hapo juu.
- Hadithi inahitaji utangulizi sahihi kwa wanafunzi.
- Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu lazima lengo maalumu la mwandishi lijulikane lilikuwa ni nini.

5.3 Uliza maswali ya kwa nini

Kwa kusimulia (na kusoma) hadithi, wanafunzi wanakuza msamiati, kuelewa hadithi na kuvutiwa vitabu. Ujuzi huu unaongezeka pale wanafunzi wanapoulizwa maswali yanayowasaidia kufikiri, kuchakata taarifa na kupata maudhui ya hadithi. Maswali ya wazi yanawasaidia wanafunzi kukuza uelewa na kuyajenga upya mambo muhimu yaliyomo ndani ya hadithi.

5.3.1 Maswali ya wazi

Maswali ya wazi yanaanza na neno au ya alama za NINI kama: NANI, NINI, WAPI, LINI, KWA NINI, na pia: NAMNA GANI? Maswali yanatoa changamoto kwa wanafunzi kufikiri kuhusu hadithi na kutoa lugha kwa mawazo na hisia zao. Mawazo ya wazi hayawezi kujibiwa kwa majibu rahisi ya ndiyo au hapana, yanahamasisha zaidi matumizi ya lugha na maelezo.

Kwa kuulizwa maswali ya kwa nini, mwalimu anaweza kuwasaidia wanafunzi kuelewa nani alishiriki, wapi tendo lilifanyika, tatizo gani mhusika mkuu alilipata na namna gani alilitatua. Maswali ya 'kwa nini' yanawasaidia wanafunzi kuelewa mpangilio wa matukio katika hadithi

na kuunda upya maudhui ya hadithi. Yanasaidia pia kufikiri kuhusu 'kwa nini': sababu na athari, motisha ya wahusika wa hadithi, hisia, na maadili au somo la kujifunza. Zaidi ya hayo, maswali ya kwa nini yanawasaidia wanafunzi mawazo yao kwenye hadithi: maswali ya kwa nini yanataka majibu ambayo yanataka alama zaidi ya moja. Hii inaruhusu wanafunzi kukuza ujuzi wa kusimulia.

5.3.2 Kuyapa maswali ya 'kwa nini' muonekano (taswira/picha)

Maswali ya kwa nini yanaweza kuonekana kwenye picha zikisaidiwa na kadi za maswali ya 'kwa nini'. Kadi hizi zina picha mbalimbali za maswali ya kwa nini. Kadi hizi lazima zionekane kwa wanafunzi wote. Mwalimu anaweza kuonyesha kadi ili kuonesha kile kilichoelezwa. Halafu unaweza kuchora karibu yake au kuweka picha.

Chini, ni mfano wa kadi alama za Tanzania. Kama unaweza kuona, kadi za maswali ya kwa nini zimepangwa katika mpangilio sawa na hadithi ya samaki ili kuwasaidia wanafunzi kuielewa hadithi husika:

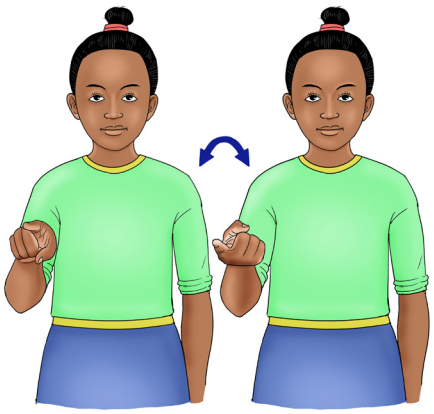	NANI alishiriki?
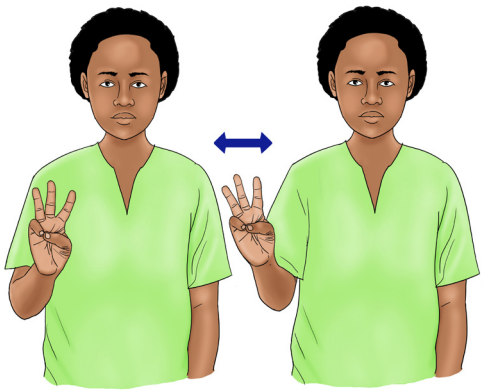	Tukio lilitokea WAPI?

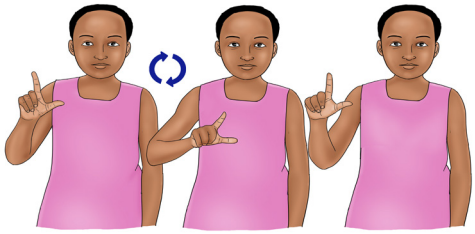	Tukio hilo lilitokea LINI?
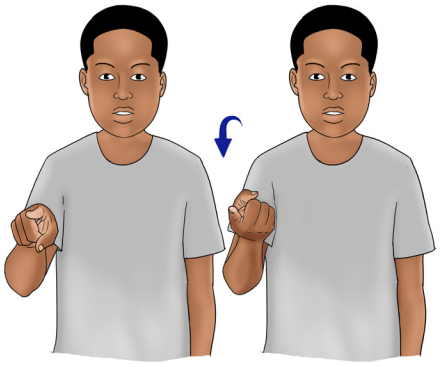	NINI kilitokea? Tatizo lilikuwa ni NINI? Na HALAFU?
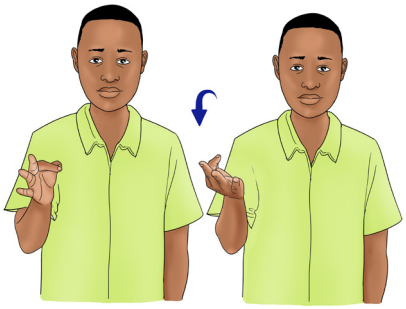	NAMNA GANI tatizo lilitatuliwa?
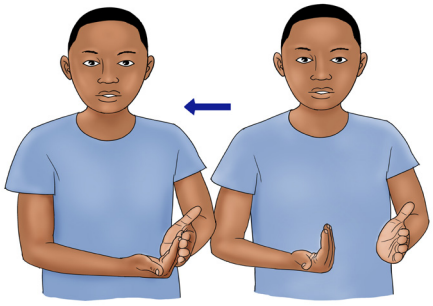	KWA NINI mhusika mkuu...?

5.3.3 Maswali tofauti kwa hatua tofauti

Maswali ya 'kwa nini' yanaweza kuulizwa katika ngazi tofauti, kutegemea hatua ya lugha waliyonayo wanafunzi. Maswali yanaweza kuzidi kuwa magumu. Kwenye ngazi ya chini, kwa mfano, unaweza kuwauliza wanafunzi kutaja majina ya vitu vinavyoonekana, na kwenye ngazi ya juu unaweza kuwauliza wanafunzi wachambue na kufikiria.

Hapa chini, tutaelezea namna ya kuuliza maswali yenye kuongezeka ugumu kwa kuzingatia hadithi 'Kapere anaenda kuogelea'. Hadithi hii ya LA imetungwa na walimu wa viziwi kufundishia alama lengwa KILIMA, MTO, na BONDE[35]. Tafadhali angalia kichwa cha habari na mchoro kwanza, na halafu soma hadithi.

Kapere anaenda kuogelea	
Kapere anaishi kwenye kilima. Ni kukavu na kuna joto! Kapere anahitaji kuupoza mwili. Kapere anatoka kilimani kwenda bondeni. Huko bondeni kuna mto. Kapere anaenda mtoni kuogelea. Kapere anavua nguo. Anaona jiwe kubwa kwenye mto. Alikanyaga jiwe ili arukie kwenye mto.	Lakini baadaye…. Jiwe lilianza kutembea! Kapere aliangalia chini…. halafu… Jiwe hilo likasimama Kapere akiwa mgongoni. Kapere aliogopa… Halikuwa jiwe. Lilikuwa ni Kiboko! Kapere alipanda kilima na kukimbia. Hakuwa na muda wa kuvaa nguo! Alikimbia!

Picha Na. 14 – Hadithi ya 'Kapere anaenda kuogelea'.

35 Hapa, hata hivyo, tunawasilisha hadithi kwa Kiingereza cha maandishi, kwani hadithi iliyoandikwa kwenye faharasa haisomemwi sana kwa watu wengi. Faharasa = maneno yaliyoandikwa kwa herufi kubwa kuelezea maana na sifa za kisarufi za alama. Haitumiki kama ambavyo haionekani kwenye matini

Maswali kuhusu hadithi hii ya LA yanaweza kuwa rahisi au magumu zaidi. Kama mwalimu, unatakiwa kuamua aina ya maswali utakayowauliza wanafunzi wako kama kundi au mwanafunzi mmoja mmoja. Hii inategemea uwezo wa lugha, na makuzi ya akili/utambuzi na ya kijamii na kihisia. Kwa mfano, mwanafunzi ambaye ndo ameanza kujifunza alama, unaweza kumuuliza, 'huyo ni NANI?'; 'kilima kipo WAPI?' n.k. Wenye ufahamu wa alama wa hali ya juu, unaweza kuwauliza swali kama, 'KWA NINI Kapere alisimama juu ya Kiboko wakati alijua Kiboko ni hatari?' (kwa sababu alifikiri ni jiwe). Maswali yanayoongeza ugumu zaidi yameoneshwa kwenye jedwali la III.

	Aina ya swali	**Mfano**
Rahisi kuwa magumu zaidi ↓	Maswali kuhusu vitu au matendo yanayoonekana	- Hiki ni nini? (mwalimu aoneshe kitu kwenye picha) - Mto uko wapi? onesha. - Kapere anafanya nini hapa? (mwalimu aoneshe picha)
	Mawali kuhusu sifa zinazoonekana	- Jiwe lina rangi gani na Kiboko ana rangi gani? - Kwenye mto kuna nini?
	Maswali yanayowahimiza wanafunzi kutabiri na/ au kuwaweka kwenye viatu vya mhusika wa hadithi	- Tatizo ni nini? - Nini kingetokea kama Kapere asingekimbia? - Ungejisikia namna gani kama ungekutana na Kiboko?
	Maswali yanayowapa changamoto watoto kutabiri nini kingeweza kutokea au kuwasaidia watoto kutatua tatizo	- Kapere angefanya nini zaidi ili kuwa salama? - Kwa namna gani Kapere angeweza kuepuka hatari? - Ungefanya nini wakati Kiboko yuko karibu yako?

Jedwali la III: Maswali yanaoongezeka ugumu; kutoka kuwa rahisi kwenda kuwa magumu

Kwa kweli, aina nyingi za maswali zinaweza kuulizwa kuamusha wanafunzi kufikiria kwa njia tofauti.

5.3.4 Matumizi ya maswali ya 'kwa nini' kabla, wakati na baada ya kusimulia hadithi

Maswali ya kwa nini yanatumika wakati tofauti katika kusimulia hadithi:

- Kabla ya kusimulia hadithi:
  Haya maswali kabla ya kusimulia hadithi yanalenga kuamusha kufikiri kwa wanafunzi. Yanawasaidia wanafunzi kutabiri hadithi kwa kuzingatia kichwa cha hadithi, taswira/picha, vitu halisi (kama vipo) na matarajio yao.
- Baada ya kusimulia hadithi:
  Baada ya kusimulia hadithi, maswali ya kwa nini baada ya hadithi yanaweza kuwa na madhumuni tofauti kama:
  - Kuanzisha mawasiliano kuhusu hadithi;
  - Kuangalia kama wanafunzi waliielewa hadithi;
  - Kuimarisha uelewa wa hadithi;
  - Kuijenga upya hadithi.

Maswali ya kabla na baada ya hadithi, inapendekezwa matumizi ya kadi zenye maswali ya kwa nini.

Maswali ya kwa nini pia yanatumika wakati wa kusimulia hadithi kwa wanafunzi. Matumizi yake yana tofauti kidogo na yanatumika kwa madhumuni tofauti:

- *Wakati wa kusimulia hadithi*[36]*:*

Wakati wa kusimulia hadithi, mwalimu pia unatakiwa kujiuliza maswali na kujibu kwa sauti. Zaidi ya hayo, uanatakiwa kuonesha na kuelezea matukio ya hadithi, hisia za wahusika na sababu za kufanya vitu fualani. Kwa kufikiri kwa sauti namna hii, unakuwa mfano wa mawazo yako. Kwa haya unakuwa mfano: unakuwa kioo kwa wanafunzi na namna gani wanaweza kuifikia na kuielewa hadithi wao wenyewe.

Kwa kujiuliza maswali ya kwa nini unaonesha namna unavyofikiri, unastaajabu kuhusu nini na namna unavyofikiri na kufikia hoja. Huwaulizi watoto maswali, wala kutegemea wanafunzi kuyajibu. Unatumia alama kuuliza maswali bila kuonana kwa macho na kuyajibu mwenyewe. Kwa njia hii, watoto wanajifunza kukuza ujuzi wao wa kufikiri kwa kuzingatia mfano wako. Mifano ya kuiga mawazo yako: "Oh, ni lazima kuwe na joto, Najiuliza Kapere atafanya nini" au "Brian alipoteza vitabu vyake vya shule, mwalimu atasema nini?".

5.3.5 Namna ya kusimulia hadithi katika LA na matumizi ya maswali ya kwa nini

Wakati wa kusimulia hadithi ya LA, ni muhimu kwamba:

- Msamiati lengwa wa alama unakuwa katika hadithi.
- Hadithi inaonyeshwa na picha zinazosaidia kufafanua hadithi.
- Mwalimu atumie maswali ya kwa nini kabla, wakati na baada ya hadithi.

36 Huu ni ujuzi wa ziada ambao utashughulikiwa wakati wa Mafunzo ya Ualimu.

- Mwalimu atumie LA na atumie kiwango cha lugha kinachofaa.
- Mwalimu achukue jukumu: kwa njia ya kujieleza kwa uso na lugha ya mwili na kufanya vitu kama mhusika wa hadithi. Kwa njia hii, unaifanya hadithi kuwa hai.
- Mwalimu kuonyesha picha mara kwa mara wakati wa kusimulia hadithi na kuelezea kinachotokea.
- Mwalimu awape wanafunzi muda wa kutazama picha na kutazama maelezo yake. Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji muda wa kugawanya umakini wao wa kuona: kutoka LA kwenda kwenye picha na kurudi nyuma.
- Mwalimu arudie na kukazia vipande muhimu vya hadithi.

Katika sehemu ya II utaona mwongozo hatua kwa hatua wa kusimulia hadithi kwa LA kwa kutumia maswali ya kwa nini.

Vitu vya kukumbuka:

- Uliza maswali mengi wakati wa kufundisha! Hii itaruhusu mwanafunzi kufikiri kuhusu hadithi; inaisha namna gani, nini kitatokea baadaye, n.k.?
- Maswali ya wazi yanawasaidia wanafunzi kukuza uelewa zaidi na kujenga vipengele muhimu vya hadithi.
- Maswali ya wazi ni maswali ya kwa nini: NINI, WAPI, NANI, LINI, KWA NINI, na NAMNA GANI.
- Kuuliza maswali ni njia ya kuangalia kama wanafunzi wanaelewa hadithi inahusu nini.
- Kuna maswali ya kwa nini kabla na baada ya hadithi.
- Maswali kabla ya hadithi yanalenga kutabiri kwa kuzingatia kichwa cha habari, taswira/picha na vitu halisi.
- Maswali baada ya hadithi inalenga kuangalia ufahamu wa hadithi.
- Wakati wa kusimulia hadithi, mwalimu pia anatakiwa kujiuliza maswali ya kwa nini na kufikiri kwa sauti (kuiga mawazo yake).
- Walimu wanatakiwa kuonesha na kuelezea matukio, motisha na hisia za wahusika wa hadithi.
- Maswali yana hatua tofauti za ugumu. Maswali rahisi yanahusu wapi, nani na nini. Maswali magumu zaidi yanahusu suluhisho au maoni binafsi ya wanafunzi.
- Maswali ya kwa nini yanaweza kuonyeshwa kwenye kadi. Hii inawasaidia wanafunzi kuielewa hadithi.

5.4 Matimodo (Njia nyingi) za kufundisha Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kusoma

Kuwa na msamiti wa kutosha wa kusomea ni muhimu kwenye kusoma na kuelewa[37]. Kwa wanafunzi wanaosikia, ujuzi wao wa lugha ya mazungumzo (unajumuisha maarifa ya msamiati na sarufi) ikiungana na ujuzi wa kusimbua unawaruhusu/kuwasaidia kusoma maneno mengi tofauti na hivyo baadaye maandishi. Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji misamiati miwili tofauti: msamiati wao wa LA na msamiati wa kusomea lugha ya mazungumzo ya maandishi. Msamiati wa kutosha ni muhimu kwa ajili ya kujifunza kusoma kwa haraka na kuelewa. Hata hivyo, kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu, huu msamitai wa kusomea ni vigumu kuupata kwa sababu ya kutokuwa na uwezo wa kusikia lugha ya mazungumzo. Matokeo yake, wanakosa msamiati wa lugha ya mazungumzo. Ili waweze kusoma, Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji kujifunza msamiati wao wote wa kusomea kupitia ufundishaji wa makusudi wa msamiati. Kwa sababu ujuzi wa kusimbua hakutoi uhakika wa kupata maana, mikakati maalumu inahitajika ili kukuza msamiti wa kusomea.

Matumizi ya matimodo (njia nyingi) yameundwa maalumu kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu[38]. Mbinu hizo zinalenga kuwafundisha Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu msamiati wa kusomea pamoja na kusoma kwa kuelewa. Msamiati wa LA unatumika kufundisha msamiati wa kusomea (maneno pamoja na maana yake) kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu.
Mbinu ya matimodo inatumia njia nyingi. 'Maana yake unatumia mbinu tofauti kama': neno lililoandikwa, LA, alfabeti za vidole, taswira (picha au kitu halisi), kusoma mdomo na matamshi, na maandishi. Mbinu hizi na namna ya matumizi yake yamejadiliwa hapa chini.

5.4.1 Matumizi ya LA kupata maana

Msamiati wa kusomea ni muhimu kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu: msamiti wa kutosha (mwingi) unasaidia kusoma kwa kuelewa[39]. Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanajifunza maneno mapya kwa usahihi pale yanapotumika maneno ya mazungumzo yakisaidiwa na alama[40].

Katika mbinu ya matimodo, LA inatumika kupata uelewa wa maneno yaliyoandikwa. Bila alama, herufi na maneno hayana maana kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu. Herufi na maneno lazima ziunganishwe na maana kwa kutumia LA. Wakati wa kujifunza maneno mapya, maana mara zote inafundishwa kwa kuunganisha kati ya neno la kuandikwa na alama. Walimu lazima waeleze kwa uwazi ni neno lipi litiliwe mkazo na liunganishwe na alama. Wanatakiwa kufundishwa kwa msisitizo kwamba alama X inaandikwa kama 'xxxx'. Kwa mfano: "Alama ya

37 Snow, 2002; Vernooij 2008
38 Schaper & Schlichting, 1998.
39 Schirmer & McGough, 2005.
40 Wauters ea., 2001.

CHAKULA[41] inaandikwa kama 'CHAKULA''. Zaidi ya hayo, walimu lazima watafsiri kwa msisitizo na kurudia kila neno kwenda kwenye LA. Kwa namna hii watoto watapata maana ya maneno.
Kwa hiyo ili (kuweza) kufundisha maneno kutoka kwenye mtaala wa taifa, maana lazima mara zote kwanza ifundishwe kwa LA. Hata hivyo, bila alama, maneno hayama maana. Kwa hiyo, ufundishaji wa msamiati mpya wa kusomea una utaratibu uliowekwa: kwanza alama inatolewa, halafu inaelezwa ni neno lipi linaloendana na alama hiyo na namna neno hilo linavyoandikwa. Kwa mfano, mwalimu anataka watoto wajifunze neno 'tusaha'. Anaelezea kwa mpangilio ufuatao:

Alama	**Maelekezo**	**Neno lililoandikwa**
Mwalimu anatoa alama ya TUFAHA: 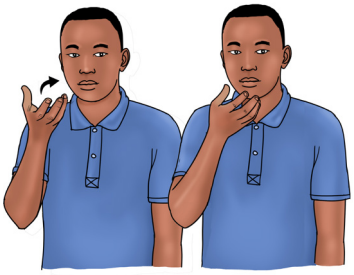	Mwalimu anaelezee maana kisha ahusianishe alama na neno halafu aonyeshe namna neno linavyoandikwa.	Mwalimu aandike neno 'tufaha' kwenye ubao au karatasi

Kwa namna hii, Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu hujifunza maana za maneno kwa kuunganisha maneno hayo na alama.
Tafadhali, usianze kwa kuonyesha neno jipya kabla ya kutoa alama. Wanafunzi hawatafahamu kile wanachokisoma na wataanza kukisia, na kwa kiasi kikubwa hawatakisia maana sahihi ya neno. Muda ambao watoto wanatumia kukisia ni wa thamani kujifunza, ni vizuri kutumia kufundisha maana sahihi za maneno.
Hii ndio sababu ni muhimu kwanza kutoa maana ya alama (maana) na baadaye kutoa maana ya neno.

Baada ya wanafunzi kujifunza maneno mapya, ni lazima wakumbuke na kuhifadhi uhusiano kati ya alama na maneno. Hii sio kazi rahisi! Wanatakiwa kukumbuka maana za maneno yote, bila msaada wa fonimu na/au silabi! Wanatakiwa kujifunza kwa uangalifu kuhusianisha alama na herufi hizo maalumu kwa mpangilio kwa kufanya mazoezi na kurudia. Kurudia pamoja na mafunzo yatakayowasaidia kukumbuka ni muhimu

Kwa hiyo, kujifunza kusoma kunahitaji kumbukumbu kubwa kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu. Maneno yanayoandikwa sawa lakini yana maana tofauti maneno mawili tofauti

41 Kulingana na itifaki ya kimataifa, alama huandikwa kwa herufi kubwa (inaitwa faharasa).

yenye maana sawa ni magumu zaidi kwa viziwi: Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanatakiwa kujifunza na kukumbuka maana inayoendana na muktadha na kutumia alama sahihi. Kwa mfano, wanatakiwa kujifunza na kukumbuka kwamba neno la Kiswahili 'lengo' inaweza kumaanisha 'kusudi' maneno haya yana alama tofauti

Kwa hiyo, kuwasaidia wanafunzi kukumbuka na kuhifadhi maneno, walimu wanatakiwa kuhakikisha kuwa wanawapa mazoezi ya kutosha na kurudiarudia. Kurudiarudia na kufanya mazoezi ni muhimu kwa kutambua neno kwa haraka na kusoma maneno.

5.4.2 Kutumia alfabeti za vidole

Zaidi ya kutumia LA, alfabeti za vidole zinatumika kuwasaidia wananfunzi viziwi na wenye usikivu hafifu kusoma maneno.

Zote kwa pamoja zinasaidia Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kuwa mahiri wa kusoma. Alfabeti za vidole zinatoa taarifa za mpangilio wa herufi kwenye neno na LA inawasaidia Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kuelewa maana. Ukuzaji wa stadi ya kusoma unaweza kusaidiwa kwa kuimarisha uhusiano kati ya alfabeti za vidole, wahusika na usimbuzi wa maandishi. Uwezo wa tahajia za vidole unachangia ukuzaji wa kusoma kwa ufasaha[42].

Alfabeti za vidole ni matumizi ya maumbo ya mikono kuonyesha mfumo wa maandishi ya neno la mazungumzo. Herufi zote zinawakilishwa na maumbo ya mikono ya kuonwa; Hii inaitwa mwongozo wa alfabeti[43]. Inashauriwa kuweka bango lenye mwongozo wa alfabeti darasani. Unaweza kutengeneza kadi zenye herufi na alfabeti za vidole.

Katika kufundisha kusoma Watoto Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu, ni muhimu kuhusianisha herufi zilizoandikwa na alfabeti za vidole ili kuwasaidia watoto kujua muundo wa maneno. Alfabeti za vidole ni njia ambayo inawasaidia wanafunzi viziwi hujifunza kwamba maneno yaliyoandikwa yanaundwa na herufi mojamoja na mpangilio wa herufi hizi ni muhimu. Baada ya yote, kama mpangilio utabadilika au herufi zikaongezwa au kuondolewa, neno tofauti litaundwa na kwa hiyo: kuwa na maana tofauti. Zaidi ya hayo, alfabeti za vidole zinawasaidia wanafunzi viziwi kukumbuka mpangilio wa herufi kwenye neno na kuhifadhi picha ya kuonwa ya neno katika kumbukumbu zao.

Kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu, ambao wana uwezo kidogo wa kusikia sauti za lugha ya mazungumzo, alfabeti za vidole zinawasaidia kuongeza ujuzi wao wa kusimbua. Unawasaidia kuwa mbadala wa kuona ili kutambua na kukumbuka herufi zote na mpangilio wake katika maneno. Kwa aina hii ya wanafunzi, inapendekezwa zaidi kutumia njia ya fonimu na silabi. Tafadhali kumbuka: kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu, ongeza fonimu na silabi kwenye alfabeti za vidole; usiondoe matumizi ya alfabeti za vidole.

42 Stone et. al., 2015.
43 Angalia sehemu ya II kwa mfano wa mwongozo wa Alfabeti za Vidole kwenye Lugha ya Alama ya Tanzania.

Tafadhali, elewa kuwa alfabeti za mkono hazisaidii kupata maana! Kama watoto watafundishwa neno kupitia alfabeti za vidole tu, hawataelewa maana ya neno hilo. Kwa sababu ya kutokuwa na uelewa wa lugha ya mazungumzo, Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu hawawezi kutambua wala kuelewa neno. Kwa hiyo, neno lazima lihusianishwe/kuunganishwa na alama yake kupata maana ya neno husika (angalia sehemu ya 2.2).

5.4.3 Kusoma mdomo na matamshi

Ingawa ni vigumu kupatia, kusoma midomo ni muhimu kwa ajili ya kukuza usomaji kwa watoto viziwi[44]. Wakati wa kusoma midomo mtoto kiziwi au mwenye usikivu hafifu anajaribu kupata maana ya lugha ya mazungumzo kwa kutumia baki ya usikivu na kwa kuangalia midomo ya anayezungumza, kujieleza kwa uso na lugha ya mwili. Awali ilijulikana kama 'kusoma mdomo'. Ni muhimu kufahamu kwamba watu wazima viziwi na wenye usikivu hafifu wenye ujuzi mzuri wa kusoma mdomo (baada ya miaka kadhaa ya mafunzo) wanapatia asilimia 30 tu ya kilichozungumzwa. Kusoma mdomo kwa hiyo sio njia ya kujifunza lugha ya mazungumzo wala kuwalazimisha wanafunzi. Kupitia kusoma midomo, Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanaweza kupokea taarifa kuhusu namna maneno yanavyotamkwa na sauti[45]. Watoto ambao wana ujuzi mzuri wa kusoma midomo wanaweza kusimbua vizuri kwa sababu wanaweza kupata taarifa za kifonolojia[46].

Kwa hiyo wakati wa kufundisha herufi, mwalimu anatakiwa kutamka sauti ya herufi, kama inavyotumika kwenye maneno. Pia, wakati wa kufundisha maneno mapya, mwalimu anatakiwa kutamka vizuri na kwa kurudiarudia. Waulize Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kwa uwazi kuangalia kwa uangalifu mdomo wako na wajaribu kusoma sauti au maneno kutoka kwenye mdomo wako.

Zaidi ya hayo, matamshi ya maneno pia yanasaidia kutambua neno kwa haraka. Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanapofanya mazoezi ya kuzungumza na kutumia alama wakati wa elimu ya kusoma, maneno yanatambuliwa haraka na kwa usahihi zaidi[47]. Wakati maneno yanapotamkwa, taarifa za misuli ya mdomo zinatumika kuyahifadhi kwenye ubongo. Hii inawasaidia kutoa maneno kutoka kwenye kumbukumbu yao wanaposoma.

Katika mchakato wa kusoma, ni muhimu kuhimiza matamshi ya maneno, hata kama wanafunzi wenyewe hawatumii sauti. Mafunzo ya misuli ya midomo ni muhimu. Hivyo, hata wanafunzi ambao hawawezi kutumia sauti zao, matamshi ya maneno yanaweza kuwasaidia kuhifadhi na kutambua maneno.

Ingawa baadhi ya Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu hawawezi kuongea kwa kueleweka na kudhibiti sauti zao, wahimize wanafunzi wote kujaribu kutamka maneno kwa sauti au bila sauti. Walimu hawapaswi kuweka mkazo kubwa kwa wanafunzi kutamka kwa usahihi maneno

44 Kyle et al., 2016.
45 Harris & Moreno, 2006.
46 Schirmer & McGough, 2005.
47 Wauters et al., 2001.

yanayoeleweka. Wanafunzi hawapaswi kuchanganyikiwa. Kutamka maneno ni sehemu ya kujifunza kusoma ila sio lengo kuu. Kwa hiyo, tafadhali, usitumie muda mwingi kwenye matamshi. Kila mara zungumza pamoja na kutumia alama, rudia kutamka maneno mara tatu mpaka mara nne kwa kila somo na uzingatie utambuzi wa haraka wa neno na alfabeti za vidole.

Vitu vya kukumbuka:

- Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji LA na taswira/picha kuelewa maana za maneno.
- Kufundisha Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kusoma kunahitaji mbinu ya matimodo ambayo inahusisha matumizi ya: LA, taswira/picha, alfabeti za vidole, kusoma mdomo na matamshi

- Maneno mapya yanatakiwa kuunganishwa na maana.
- Kupitia matumizi ya alfabeti za vidole Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu:
  - Wanafahamu herufi kwenye maneno
  - Kujifunza mpangilio wa herufi kwenye maneno
  - Wanaweza kujifunza kukumbuka (mpangilio) herufi na kuhifadhi picha za maneno kuona katika kumbukumbu.
- Alfabeti za vidole peke yake haziwezi kutoa maana.
- Kusoma midomo pamoja na matamshi ya maneno yanasaidia utambuzi wa haraka wa maneno.
- Kufundisha msamiati mpya kwaajili ya kusoma unafuata mpangilio uliowekwa: alama na taswira/ picha – maelekezo kuhusu neno – kutoa neno lililoandikwa – kusoma mdomo na matamshi ya maneno.
- Matamshi ni namna ya kujifunza kusoma, sio lengo kuu. Usiwachanganye Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kwa kuwalazimisha kurudiarudia kutamka maneno.
- Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji kurudiarudia na kufanya mazoezi ya kuhifadhi na kukumbuka maneno.

5.4.4 Mikakati ya ufundishaji: 'Sandwichi na Mnyororo'

Kama ilivyotajwa hapo awali: Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu hawawezi kuelewa maneno mapya wanayosoma mpaka pale maana ielezwe kwanza kwa LA. Kwa hiyo, wakati wa kufundisha Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kusoma maneno mapya, utaratibu maalumu ufuatao unatumika:

Lengo:	Kuwa makini	Walimu wanatoa:
1. Toa maana kwa dhana mpya	Alama kwanza	LA, maana na mwonekano (taswira/ picha)
2. Tengeneza uhusiano kati ya alama na neno lililoandikwa 3. Imarisha picha ya neno (mpangilio wa herufi)	Halafu neno	Neno lililoandikwa, alama za vidole, kusoma midomo, matamshi, mazoezi ya kuandika

Kwanza fundisha alama na maana zake, kwa kutumia mbinu ya PERC. Baada ya hapo, maneno yanayowakilisha maana ya alama ndipo yafundishwe.

Kufanya mazoezi ya kusoma maneno mapya na kwa kurudiarudia ni muhimu. Mikakati miwili inaweza kutumika kusaidia kujifunza neno na kupata maana na utambuzi wake kwa haraka, na kurudiarudia: mikakati hiyo ni 'sandwichi' na 'mnyororo'. Kwenye mikakati hii, mbinu tofautitofauti zinatumika. Kwa namna nzuri, wanafunzi wanaonyeshwa njia tofautitofauti: kwa mfano, kwanza mwalimu anatoa alama, halafu anaonyesha neno lililoandikwa kwenye kadi au ubaoni, na mwisho alfabeti za vidole vya neno. Hii inaweza kufanyika kwa mfuatano tofauti. Ni muhimu wanafunzi wapate fursa ya kuelewa na kukumbuka uhusiano uliopo kati ya neno lililoandikwa na maana yake. Zaidi ya hayo, lazima wakumbuke mpangilio wa herufi. Kwa kufanya hivyo, umakini unawekwa kwenye uhusiano kati ya lugha tofauti.

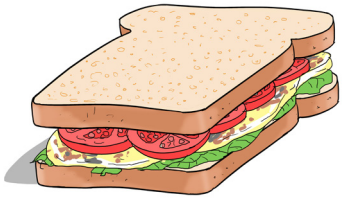

Sandwichi

Katika mkakati huu wa sandwichi, njia mbili zinatumika, upande wa nje wa vitu viwili vinavyofanana na kitu kingine tofauti katikati. Kwa muonekano wa: A-B-A. kwa mfano, mwalimu anatoa alama, alfabeti za vidole na kurudia kutoa alama. Utaratibu wa aina nyingi unawezekana, ambapo ni muhimu ama 'mkate' au 'kilichojazwa' ni neno lililoandikwa kwa sababu unafundisha wanafunzi kusoma.

Kazi za mwalimu, katika mpangilio kutoka hatua ya 1 mpaka ya 3:

Hatuaya 1 (A)	Hatua ya 2 (B)	Hatua ya 3 (A)
Alama : KITABU	Onesha neno lililoandikwa: kitabu	Alama : KITABU
	au:	
Onesha neno lililoandikwa: Kitabu	Alfabeti za vidole: K-I-T-A-B-U	Onesha neno lililoandikwa: Kitabu
	au:	
Onesha kitabu	Onesha neno lililoandikwa: kitabu	Onyesha kitabu
	au:	
tamka "kitabu"	Onesha neno lililoandikwa: kitabu	tamka "kitabu"
	au:	
……	……	……

Mnyororo

Katika mkakati wa mnyororo, njia tatu au zaidi tofauti zinatumika kuonyesha uhusiano kati ya maneno yaliyoandikwa na maana yake, kwa utaratibu: A-B-C. kwa mfano, mwalimu kwanza anatoa alama, halafu anaonesha alama iliyoandikwa na hatimaye toa alfabeti za vidole za neno. Au: alama, neno lililoandikwa na matamshi ya neno yanaunganishwa. Mchanganyiko kadhaa unawezekana.

Kazi za mwalimu, katika mpangilio kutoka hatua ya 1 mpaka ya 3:

Hatua ya 1 (A)	Hatua ya 2 (B)	Hatua ya 3 (C)
Alfabeti za vidole:M-T-I	Onesha neno lililoandikwa : mti	Onesha picha ya mti
	au:	
Onesha neno lililoandikwa : mti	Tamka neno "mpya"	Alama:MTI
	au:	
Alama:MTI	Onesha neno lililoandikwa : mti	Tamka neno "mti"
	au:	
.....	.....	.....

Vitu vya kukumbuka:

- Wakati wa kufundisha maneno mapya, mara zote anza na alama. Baada ya hapo, toa neno lililoandikwa.
- Sandwichi na mnyororo ni mikakati yenye nguvu kwa ajili ya kufundishia Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kusoma maneno mapya.
- Sandwichi => A - B - A
- Mnyororo=> A - B - C
- Mikakati yote inaweza kutumika kufundisha maneno mapya na mazoezi ya kurudiarudia.
- Wakati wa kufanya mazoezi, njia zote zinaweza kutumika katika mpangilio tofauti.
- Kwa kifupi, kwanza fundisha alama na maana. Halafu, maneno yanayowakilisha maana ya alama yanaweza kufundishwa. Mikakati iliyotumika: sandwichi na mnyororo; kutumia LA, neno lililoandikwa, alfabeti za vidole, kusoma mdomo, matamshi, na kuandika.

5.4.5 Kuimarisha maneno mapya yaliyofundishwa

Kama ilivyo kwa alama mpya, maneno mapya yanahitaji mazoezi na kurudiarudia. Kama mwongozo, maneno mapya yanapaswa kufundishwa kwa usahihi na kusomwa angalau mara 8. Wanafunzi wanatakiwa kufanya mazoezi ya kurudiarudia kusoma maneno mapya na kukumbuka mpangilio wa herufi katika maneno. Bila shaka, wanahitaji kuhifadhi maana ya maneno kwa kutumia alama, alfabeti, maneno matamshi na kinyume chake: ni lazima waweze kuunganisha maneno na alama. Ni muhimu kuhakikisha kwamba wanafunzi wanafahamu maneno katika muktadha wake na kutumia maneno kwa usahihi.

Kuimarisha maneno mapya kunaweza kukamilishwa na njia mbalimbali:

- *Mazoezi na shughuli ambazo unazitumia,* kama: kadi kwa utambuzi wa haraka wa herufi na maneno, kuandika maneno, kujaza kwenye nafasi na n.k.
- *Kuimarisha maneno kwa michezo:*
  Michezo iliyolengwa na kuongozwa na mwalimu hutumiwa katika kufundisha maneno mapya na mpangilio wa herufi katika akili za wanafunzi. Wanafunzi wote wanashiriki kujifunza. Matumizi ya hii michezo ni kuimarisha kujifunza maneno na kupunguza changamoto katika kujifunza. Michezo hiyo ya kuimarisha kujifunza ni: kuandika kwenye mgongo wa mwanafunzi na kumwambia atabiri nini kilichoandikwa, kuzungusha kete zilizoandikwa maneno juu yake, mchezo wa kutumia mkakati wa sandwichi- na mnyororo, michezo ya kumbukumbu. Katika sehemu ya II kutakuwa na orodha ya michezo ya kuimarisha maneno.
  Michezo ya kuimarisha inachukua dakika 10 na ikiwezekana itumike mara kadhaa kwa siku. Michezo hii ni sehemu ya masomo ya lugha na kusoma na kuandika, lakini pia inaweza kuchezwa ukiwa na muda wa ziada katikati ya somo moja na jingine.
- Kazi ya kushirikiana – wanafunzi wanasoma pamoa:

- Baada ya maelekezo na mazoezi ya kurudiarudia, wanafunzi wafanye kazi kwa kujitegemea. Kuwafanya wafanye kazi pamoja ni mkakati madhubuti wa kuwasaidia kujenga maarifa yao na kufikia matokeo mazuri ya ujifunzaji. Kupitia kujifunza kwa ushirikiano, wanafunzi. Kupitia ujifunzaji wa pamoja na mwingiliano wa pande zake, mara nyingi wanafunzi wanaweza kujifunza zaidi kuliko kufanya mchakato wa kujifunza kila mtu peke yake
- Kufanya kazi kwa kushirikiana kunakuza ushiriki wa wanafunzi. Kwa kufanya kazi pamoja kati ya mwanafunzi na wenzake, wanafunzi wanaweza kupata maarifa ya awali, kuchakata maarifa mapya na kufanyia mazoezi maudhui ya somo. Kwa kweli, wanahitajiana kila mmoja kujifunza na kufanya kazi wakati huohuo. Wanaonekana kufanya kazi sawa katika utekelezaji wa shughuli hiyo. Wanafunzi wanaweza kutathmini pamoja ikiwa malengo yao yamefanikiwa na namna mchakato wa kujifunza ulivyokwenda.

  Kazi ya kushirikiana huchochea ushiriki kupitia mwingiliano wa wanafunzi wa darasa moja wakati wa kuchakata kile kilichofundishwa. Nii muhimu wanafunzi wakawa na ujuzi sawa wa mwingiliano/kushirikiana, ili waweze kuchangia sawa katika mazungumzo ya kujifunza.

Wapeane muda sawa wa kuchangia wakati wa kufanya kazi. Kuna kuna mwingiliano mzuri mafanikio ya mwanafunzi mmoja yanaunganishwa na mafanikio ya mwanafunzi mwingine.

5.4.6 Kuandika maneno

Uandishi wa maneno ni zana nzuri ya kukumbuka maneno. Baada ya maneno kuelezwa na mwalimu, wanafunzi wanafaidika kwa wao wenyewe kuandika. Wafanye wanafunzi waandike maneno karibu ya picha na vitu katika sentensi zenye maana, hadidhi fupi, zoezi la kujaza sehemu zilizo wazi n.k. Kuhusianisha maneno, maana, alama na vitu halisi kunaweza kutumika. Wanafunzi wafanye mazoezi ya kutoa alama, alfabeti za vidole na kuandika neno.

Vitu vya kukumbuka:

Maneno mapya yanatakiwa kurudiwarudiwa na kufanyiwa mazoezi sana ili kuwawezesha wanafunzi kuyakumbuka.

- Kujifunza kwa kushiriki na kuhusika ni mambo muhimu katika ujifunzaji.
- Kuimarisha maneno mapya kunafanyika kupitia mazoezi, shughuli na michezo ya kuimarisha ujifunzaji.
- Ujifunzaji wa kushirikiana husaidia wanafunzi kujenga maarifa na kufikia matokeo ya ujifunzaji kikamilifu. Njia hii inaweza kutumika wakati wa kujifunza maneno mapya.
- Kwa kufanya kazi pamoja, wanafunzi wanaweza kupata maarifa ya awali, kuchakata maarifa mapya na kufanyia mazoezi maudhui ya somo.
- Wanafunzi wanapofanya kazi pamoja, wanasaidiana kila mmoja kwa kufanya mazoezi, kutatua matatizo n.k.
- Wanafunzi kuandika maneno mapya ni mkakati mwingine madhubuti wa kuwafanya wanafunzi wajifunzea maneno mapya.

5.4.7 Fanyia mazoezi ya herufi na maneno yanayoongezeka ugumu

Ni muhimu kutoa kipaumbele maalumu na kuwa makini katika kujifunza kusoma herufi. Herufi zote lazima wazielewe, kwa mfano wajue na kutambua haraka na kwa usahihi; herufi zote na alfabeti za vidole. Fanyia mazoezi herufi zinazofahamika kwanza. Kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu, yafuatayo yanatumika pia: fanyia mazoezi maneno waliyojifunza awali tu maana bila kufanya hivyo hawatajua wanachosoma. Kila wakati kwanza wanahitaji maelekezo yanayohusisha kuwapa maana kupitia alama na vitu halisi ikifuatiwa na kujifunza kusoma neno. Hakikisha unawapa maneno rahisi kisha kidogo kidogo unaenda kwa yale yanayoongezeka ugumu: anza na maneno mafupi na baadaye yale yenye silabi zaidi.

5.4.8 Kasi ya kufundisha, idadi ya maneno ya kujifunza kusoma

Kitu kingine cha kuzingatia ni kasi ya ufundishaji wa maneno mapya. Kuanzia darasa la pili wanafunzi wanaosikia wanaweza kujifunza kusoma maneno 5 kwa siku. Hii inawezekana kwa sababu tayari wanategemea msamiti wa lugha ya mazungumzo na wana ujuzi mkubwa wa kusimbua, ikiwepo uwezo wa kusimbua kundi la konsonanti ngumu na ndefu pamoja na maneno yenye silabi nyingi[48]. Hii ina maana gani kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu, ambao hawana uelewa kamili wa lugha ya mazungumzo? Tofauti na wenzao wanaosikia, wanaanza kujifunza lugha ya mazungumzo wanapoanza kujifunza kusoma? Mwongozo ufuatao unaweza kutumika[49]:

- Kwenye shule za awali, wanafunzi wengi wanakuwa bado hawana uelewa mzuri wa LA. Kwanza, wanatakiwa kujifunza kuwasiliana na maana. Kuwa na mwanzo mzuri wa elimu, Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanatakiwa kujifunza kama alama 10 kwa wiki[50]. Wanatakiwa kukuza ujuzi wa kusimulia hadithi kwa LA: kufahamu na kusimulia hadithi. Kuwaandaa kwa ajili ya elimu ya kusoma, wanatakiwa kujifunza herufi na kazi ya lugha ya maandishi.
- Kwenye darasa la kwanza, Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanaanza kujifunza kusoma maneno 5 kwa wiki, ikiwa kwanza wameshajifunza LA inayoendana na maneno hayo (angalia sehemuya 3.1 na 3.4). Wanafunzi wenye uwezo mkubwa wa kujifunza haraka wanaweza kupewa maneno zaidi. Maneno hayo lazima yaendane na yale yaliyolengwa kujifunza. Kwa mfano: kama neno lililotakiwa kufundishwa ni 'ng'ombe'; maneno kama 'maziwa, shamba, nyasi' yanaweza kuongezwa. Wanafunzi pia wanatakiwa kujifunza viunganishi vya vitenzi na alama nyingine za kisarufi.
- Kuanzia darasa la pili, Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanaweza kujifunza kusoma maneno 15 mpaka 20 kwa wiki, ambayo kwanza yanatakiwa kuelezwa kwa LA. Zaidi ya hayo, wanatakiwa kujifunza kusoma mambo yanayozidi kuwa magumu kisarufi kadiri muda unavyoongezeka.

48 Verhoeven, 2019.
49 Kwa kuzingatia mbinu ya usomaji ya Leespad ya Kiholanzi (Schaper & Schlichting, 1998), ambayo imetengenezwa mahususi kwa ajili ya wanafunzi viziwi.
50 Biemiller, 2002; Stahl, 1999.

Vitu vya kukumbuka:

- Anza kufundisha maneno rahisi, endelea kufundisha maneno yanayoongezeka ugumu.
- Fundisha mpaka alama 10 kwa wiki kwa wanafunzi wa elimu ya awali, halafu ujuzi wa kusimulia hadithi, herufi na kazi ya lugha ya maandishi.
- Fundisha kusoma mpaka maneno 5 kwa wiki. Anza kufundisha sarufi.
- Kuanzia darasa la pili, fundisha kusoma maneno 15 mpaka 20 kwa wiki. Fundisha vipengele vigumu vya sarufi.
- Yafuatayo yanatakiwa kutumika katika ngazi zote: maneno mapya kwanza lazima yaelezwe kwa LA.
- Wape wanafunzi alama/maneno mapya angalau katika matumizi 8 na kwa muktadha tofauti ukikazia maana.
- Kumbuka: kufundisha neno mara moja au mara mbili kutawafanya wasahau alama/maneno hayo.

5.5 Matumizi ya hadithi na Makala zilizoandikwa: usomaji wa maneno mapya katika muktadha wenye maana na uongezaji wa motisha

Kusoma maandishi au vitabu vingi kunasaidia kukuza na kuboresha ujuzi wa kusoma. Watoto wanajifunza kusoma kwa kusoma mara kwa mara. Kwa hiyo hadithi nyingi, vitabu, maandishi n.k vinahitajika kuendana na ngazi ya Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu.
Katika sehemu ya 5.2 utungaji wa hadithi ulijadiliwa. Ni muhimu kuzingatia kanuni chache kuhusu muundo na ugumu wa lugha wakati wa kutunga hadithi (kama tulivyojadili kuhusu hadithi za LA). Hadithi za maandishi zinaweza kutungwa kwa kuzingatia hadithi za LA ulizonazo tayari. Mbali na hadithi, maandishi yaliyoandikwa kwenye mada tofauti yanaweza kutumika, maandishi kama vile yenye nia ya kuarifu, kuelekeza/kufundisha, kushawishi au maandishi ya kidini.

Sehemu inayofuata inatoa taarifa za:

- Namna ya kuandika hadithi kwa kuzingatia hadithi yako ya LA;
- Sifa na aina tofauti za maandishi/matini;
- Namna ya kutambulisha hadithi na maandishi kwa wanafunzi;
- Sifa za lugha na hadithi maalumu zilizoandikwa kwa ajili ya Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu
- Namna ya kusoma hadithi za kuandikwa au maandishi, kuuliza maswali ya kwa nini na kutumia mikakati ya jumla na maalumu inayolenga ufahamu kwa wanafunzi viziwi

5.5.1 Kuandika hadithi ya maandishi inayokana na hadithi ya lugha ya alama

Hadithi iliyotungwa kwa LA inaweza kuandikwa na kuwa ya kuandikwa au maandishi. Kurudia kwa namna hii kunahakikisha kwamba watoto kwanza wanajifunza alama zinazohitajika kuelewa hadithi husika. Halafu wanaweza kujifunza kusoma maneno yaliyoandikwa katika muktadha wenye maana. Hii pia ina maana kama hutakiwa kutunga hadithi mpya kabisa kwa kila kipindi. Badala yake unatunga nyingine tofauti kutoka kwenye ile uliyokuwa nayo.

5.5.2 Aina ya maandishi na sifa zake

Mbali na hadithi, aina nyingine za maandishi/matini yanaweza kutumika kama za kutoa taarifa/kuarifu, za kuelekeza, kushawishi na za kidini. Maandishi/matini hizi zinaelezwa kwa kifupi hapa chini:

- *Maandishi/matini za kuarifu zinatoa taarifa za ukweli mada tofauti.* Mada kama: masomo ya shuleni, maarifa ya jumla ya ulimwengu; Maumbile, Sayansi, na habari (nini kinatokea ulimwenguni). Haya yanaweza kuwa: vitabu vya kielimu, vitabu vya kujifunzia, au makala za magazetini.
- Maandishi/matini za kuelekeza: haya yanatoa taarifa za namna ya kufanya vitu. Kwa mfano: mapishi, mwongozo, maelekezo ya kazi au maelezo ya namna ya kusuka nywele zako.

- Maandishi/matini za kushawishi: haya ni matini yana lengo la kushawishi: kujaribu kumfanya mtu afanye, afikiri au aamini kitu fulani. Kwa mfano: tangazo na vipeperushi vya kisiasa.
- Maandishi/matini ya kidini: haya matini yanaelezea kuhusu imani na mara nyingi huwa na ujumbe wa maadili unaohusiana na imani.

5.5.3 Namna ya kuwasilisha hadithi na matini kwa wanafunzi wako viziwi na wenye usikivu hafifu

Katika sehemu ya 5.2.2 umuhimu wa kuelewa nia na sifa za hadithi za LA umejadiliwa. Hii ni sawa pia kwa hadithi za kuandikwa na maandishi. Ni muhimu wajifunze na kutofautisha kati ya zile za kubuni au ndoto na za ukweli na uhakika. Wajifunze kutofautisha kati ya malengo tofauti ya matini na nia ya msingi ya mwandishi. Aina tofauti za matini zinaweza kuwasilishwa kwa wanafunzi kwa usahihi. Baada ya yote, kuna tofauti kubwa kati ya maandishi yanaonekana na kusomwa kama ukweli au yanamshawishi msomaji atoe maoni au anunue kitu fulani.

Utangulizi wa maandishi/matini unaweza kuonekana namna hii:

- Hadithi. Kutegemeana na aina ya hadithi au matini, hadithi inaweza kutambulishwa kwa kuelezea:
  - Kama ilitokea kweli;
  - Kama ni ya kubuni/ndoto ("Hii haiwezi kutokea: wanyama hawaongei");
  - Kama inahusu ukweli au si ukweli;
  - Kama ni kwa ajili ya kufurahia na kufurahisha;
  - Kwamba ina utani au funzo la hekima;
  - Kwamba ni hadithi ambayo watu huwa wanasimulia lakini hauna uhakika kama ni kweli, n.k
- Matini za kuarifu zinaweza kutambulishwa kwa kuelezea kwamba zina ukweli, au kweli ilitokea kama inavyosimuliwa kwenye hadithi. Kwa mfano: "Hii ni kweli, hii inahusu namna dunia ilivyo. Hawa wote ni aina ya wanyama wanaoitwa ndege na wana rangi tofauti, ukubwa tofauti, muundo tofauti".
- Matini za kuelekeza zinaweza kuanzishwa kwa kuelezea kwamba zinatoa taarifa za namna ya kufanya kitu fulani, kwamba unatakiwa kufuata maelekezo hatua kwa hatua.
- Matini za kushawishi zinaweza kuanzishwa kwa kuelezea lengo la mwandishi, kwamba kitu huwasilishwa na kusifiwa kuwa bora na muhimu zaidi kuliko uhalisia wake. Kwa mfano "Matini hii inajaribu kuuza dawa ya meno, inaifanya ionekane nzuri sana".
- Matini za kidini muda mwingine zinatumia sitiari na mifano (Maneno ambayo hayaelezeki yanayoegemea kwenye imani). Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu lazima wajifunze kuyatambua haya na kuyatafsiri kwa usahihi.

5.5.4 Ugumu katika lugha ya maandishi

Kwa kuwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanajifunza kusoma kwa kasi ndogo ikilinganishwa na wenzao wanaosikia, maandishi yanahitaji kuwa kwenye kiwango chao. Kwa sababu ya ufahamu mdogo wa lugha ya maongezi, maandishi yanatakiwa yalingane na ngazi ya msamiati wao na ujuzi wao wa sarufi. Yafuatayo yanatakiwa kuzingatiwa unapoandika hadithi na matini:

- Maneno yanayotumika ni:
  - Maneno lengwa kutoka katika mtaala wa taifa, ambayo yamefundishwa kabla kwa msaada wa LA, sandwichi na mnyororo.
  - Maneno yanayotumika zaidi kwenye matini yanaendana na ngazi ya mwanafunzi.
- Muundo wa matini rahisi:
  - Taarifa zinatambuliwa kwa uwazi.
  - Taarifa muhimu zionyeshwe na kurudiwarudiwa.
  - Usiwasilishe taarifa nyingi (ambazo ni mpya).
  - Kasi ya kufuatana kwa matukio ya kusisimua na ya kushangaza iwe ya juu.
- Urefu wa sentensi na muundo wa kisarufi huamuliwe na kiwango cha usomaji cha wanafunzi Mwongozo ufuatao unaweza kufuatwa:

Ngazi ya 1	**Ngazi ya 2**	**Ngazi ya 3**
Maneno rahisi: mafupi, yasizidi herufi 4	Maneno rahisi: pia kundi la konsonanti na silabi 2 au 3	Maneno magumu: kundi la konsonanti na maneno yenye silabi nyingi
Neno moja: maneno yaliyolengwa	Sentensi – matini fupi	Sentensi – matini ndefu
Maneno, yanahusianisha na muundo mtandao, picha au vitu	Maneno 3 mpala 4 kwenye sentensi	Maneno 5mpaka – 8 kwenye sentensi
Neno 1 mpaka 2 katika ukurasa Maongezi yenye neno 1 mpaka maneno 2 (Speech bubbles)	Sentensi 4 mpaka 6 katika ukurasa Maongezi yenye maneno 3 mpaka 4	Mpaka sentensi 10 katika ukurasa Maongezi yenye sentensi fupi
	Sentensi 1 kwenye mstari	Sentensi zinaweza kuvuka mstari
	Wakati uliopo	wakati uliopo Anza wakati uliopita/ uliokamilika

Vidokezo:

- Epuka majina mengi kwenye hadithi (yasizidi: 2)
- Epuka taarifa ambazo si muhimu

Kwa mifano zaidi ya hadithi angalia, katika ngazi tofauti angalia kwenye viambatisho.

Vitu vya kukumbuka:

- Kujifunza kusoma kunahitaji kusoma sana.
- Hadithi za kuandikwa na matini vinahitajika ili kumsaidia mwanafunzi kusoma sana.
- Kama hakuna hadithi na matini za kutosha, walimu wanatakiwa kutunga wenyewe.
- Wakati wa kuandika hadithi au matini, ni muhimu kutumia maneno yaliyolengwa na mtaala wa taifa.
- Maneno haya yanakuwa yameshafundishwa kutumia njia za sandwichi na mnyororo.
- Hadithi za maandishi na matini zinatakiwa kuwa rahisi kuliko za LA kwenye maudhui na lugha.
- Wakati wa kuandika hadithi, kanuni za msingi zinatumika kwa maana ya muundo na ugumu wa lugha:
- Muundo:
  - Muundo wa hadithi ni kama samaki: fupi mwanzoni, kubwa katikati, na fupi mwishoni
  - Hadithi inaweza kutungwa kujibu nani, wapi/lini, nini kilitokea, halafu, namna gani na kwa nini.
  - Kuna aina tofauti za matini: za kuarifu, za kuelekeza, za kushawishi, na za kidini.
- Ugumu wa lugha ya maandishi: chagua kiwango cha wanafunzi na utumie mwongozo ulioelezwa.
- Hadithi za maandishi na matini zinahitaji utangulizi sahihi kwa wanafunzi.
- Wanafuzi viziwi na wenye usikivu hafifu lazima wafundishwe hasa nia ya mwandishi ni nini.

5.5.5 Maswali ya 'kwa nini' na kupima uelewa wa kusoma - "Umesoma hii wapi kwenye matini…?"

Maswali ya kwa nini pia hutumika wakati wa kusoma hadithi iliyoandikwa au matini. Yanatumika kwa madhumuni kadhaa:

1. kutabiri;
2. kuzingatia uelewa wa kile kilichosomwa;
3. kama mwalimu ni njia ya kuonyesha namna unavyochukulia suala la kusoma na kuwasadia wafuate mfano wako;
4. kuelewa kikamilifu hadithi/maandishi.

Baada ya kusoma na kurudiarudia kusoma pamoja, wanafunzi watakuwa wameshayaona maudhui ya hadithi au matini mara kwa mara. Matokeo yake, wanaweza kupata majibu ya maswali ya kwa nini kwenye kumbukumbu zao badala ya kwenye matini. Kuzuia majibu yao yenye msingi wa kumbukumbu ya uingizaji wa LA, maswali ya kufuatilia yanatumika: "Umesoma wapi hii kwenye matini?" Kwa njia hii, wanafunzi wanalazimishwa kusoma matini tena kwa ukaribu. Wakati huohuo, mwalimu anaweza kutambua kama wanafunzi wameelewa (sehemu ya) matini au hawajaelewa.

5.5.6 Kusoma hadithi au matini

Kwa kuwa lengo lako ni wanafunzi kusoma hadithi, wewe kama mwalimu lazima uwasaidie wasome kwa usahihi. Ni muhimu wanafunzi kwanza wafahamu kile wanachoenda kusoma kinahusu nini na aina gani ya hadithi au matini. Kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu, hii ina maana kwamba kwanza unatoa taarifa kuhusu hadithi/matini kwa LA: maudhui ya jumla, aina ya matini, lengo la mwandishi. Halafu usome matini kwa wanafunzi kutumia alama zikisaidiwa na kutamka maneno. Mwisho, soma matini pamoja na wanafunzi. Hatua kwa hatua, wanafunzi waongozwe na mwishoni wasome wenyewe. Katika mchakato huu, mikakati maalumu ya ufundishaji viziwi na elimu ya jumla ya kufundisha kusoma inapaswa itumike. Usiruhusu Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kusoma matini peke yao kama maneno yaliyotumika hayajafundishwa tayari kwa LA.

Kusoma hadithi au matini kwa au pamoja na Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu hufanywa kwa mpangilio ufuatao:

- Toa taarifa ya hadithi au matini kwa LA. Kuamsha maarifa ya awali.
- Uliza maswali ya 'kwa nini' kabla ya hadithi yanayolenga kutabiri kwa msingi wa kichwa cha habari, taarifa za kwenye jarada la kitabu, taswira/picha.
- Soma hadithi au matini kwa wanafunzi. Onyesha kila neno, na tumia alama zinazosaidia na lugha ya mazungumzo.
- Soma hadithi au matini pamoja na wanafunzi.
- Soma tena hadithi au matini pamoja na wanafunzi. Mfano wa mawazo yako, tumia maswali ya 'kwa nini' wakati wa kusoma.
- Uliza maswali ya 'kwa nini' baada kusoma. Ongeza: "Umesoma wapi haya katika matini?" kuangalia kama wanafunzi wameelewa kile walichokisoma.
- Wanafunzi wasome wenyewe peke yako.
- Fanya mazoezi na shughuli za kusoma mara kwa mara ili kuelewa.

Sehemu ya II ina mwongozo wa hatua kwa hatua wa kusoma hadithi iliyoandikwa au matini. Pia hutoa mawazo kwa shughuli zinazozingatia ufahamu wa kusoma.

Vitu vya kukumbuka:

- Maswali ya wazi ya 'kwa nini' yanaweza kutumika kuzungumza kuhusu hadithi au matini, kuchochea utabiri, na kuangalia uelewa
- Maswali ya wazi yanawasaidia wanafunzi kukuza uelewa na kujenga upya vipengele muhimu vya hadithi au matini
- Kuna maswali ya 'kwa nini' kabla na baada ya hadithi
- Pia maswali ya 'kwa nini' wakati wa kusimulia hadithi yanatakiwa kutumika:
  - Kuiga mawazo yako na kuonyesha namna unavyoshughulikia kusoma maandishi/ matini
  - Kuonyesha na kuelezea matukio, motisha na hisia za wahusika wa hadithi pamoja na habari za kujifunza kutoka katika maandishi/matini na nia ya mwandishi
  - Kuelezea sifa za kisarufi za lugha ya kuandika
- Kuna viwango tofauti vya maswali. Maswali rahisi yanauliza kuhusu wapi, nani, na nini. Maswali magumu yanauliza kuhusu suluhisho au maoni binafsi ya mwanafunzi; namna gani na kwa nini
- Uwasilishaji wa hadithi za maandishi au matini kunahitaji utaratibu uliowekwa:
  - Kabla ya kusoma toa taarifa kwa LA, maudhui, aina ya matini, na nia ya mwandishi.
  - Uliza maswali ya 'kwa nini' kabla, wakati na baada ya kusimulia hadithi
  - Soma matini kwa wanafunzi
  - Rudia kusoma matini pamoja na wanafunzi
  - Wanafunzi wasome wenyewe peke yao
  - Wafanye mazoezi na shughuli za kusoma mara kwa mara ili kuelewa
  - Waulize wanafunzi kama wanaona majibu kwenye matini
- Hamasisha fikira za wanafunzi, kustaajabu, matarajio na kujenga hoja.

Sura ya 6 – Njia za kufundishia na kujifunzia

Kujifunza kunahitaji hali ya mafunzo yanayowapa wanafunzi usalama, nafasi ya kuwasiliana, na kujitafakari wao na mazingira yao. Inahitaji utamaduni ambao wanafunzi wanaweza kushiriki kujenga maarifa yao na kufanya makosa kama sehemu ya 'kawaida' ya mchakato wa kujifunza. Hii inawaimarisha wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu kukabiliana na kazi ngumu ya kujifunza kusoma. Kitu ambacho ni kigumu sana kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu hivyo watafanya makosa mengi. Katika sehemu ya hapa chini, tunaelezea mtazamo wa kusaidia wakati wa kujifunza: Shimo la Kujifunza.

Pamoja na mikakati maalumu yaufundishaji wa lugha na kusoma wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu iliyoelezewa hapo awali, tungependa kutaja mikakati miwili ambayo pia ina nguvu katika elimu ya wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu: Modeli ya Ufundishaji wa moja kwa moja na maoni chaya ya ujifunzaji. Mikakati hiyo inaelezewa hapa chini.

6.1 Shimo la Kujifunza – Mtazamo wa kujifunza

Wanafunzi mara nyingi hufanya kazi kwa bidii na hufanya katika ubora wao. Pamoja na hayo, wanafanya makosa na / au kuonyesha dalili za kutokuelewa. Ni muhimu mwalimu asimlaumu mwanafunzi, kutoa maoni hasi, wala kumlaani mwanafunzi ikiwa atafanya makosa. Wanafunzi wanahitaji muda kuelewa wanachofundishwa/maelekezo, kuangalia mifano ya mwalimu, na kujaribu kufanya wenyewe.

Kujifunza kamwe sio barabara iliyonyooka kutoka kutokujua hadi kujua, kutoka kwenye kutokuwa na uwezo hadi kuwa na uwezo, au kutoka kuto kuwa na umahiri hadi kuwa na umahiri. Baada ya wanafunzi kuanza kwa shauku, wanaweza kuwa na hisia za kuchanganyikiwa na kukata tamaa, kwa sababu maarifa au ujuzi mpya ni mgumu sana kuliko inavyotarajiwa. Wanahisi kuchanganyikiwa na kutokuwa salama. Lakini kwa uvumilivu na kusaidiwa kwa kiasi fulani, watapata maarifa au ujuzi mpya. Shimo la Kujifunzia linaelezea safari ambayo mwanafunzi anakuwa nayo wakati wa kujifunza maarifa na ujuzi mpya. Inaonyeshwa namna hii[51]:

51 Nottingham, 2017.

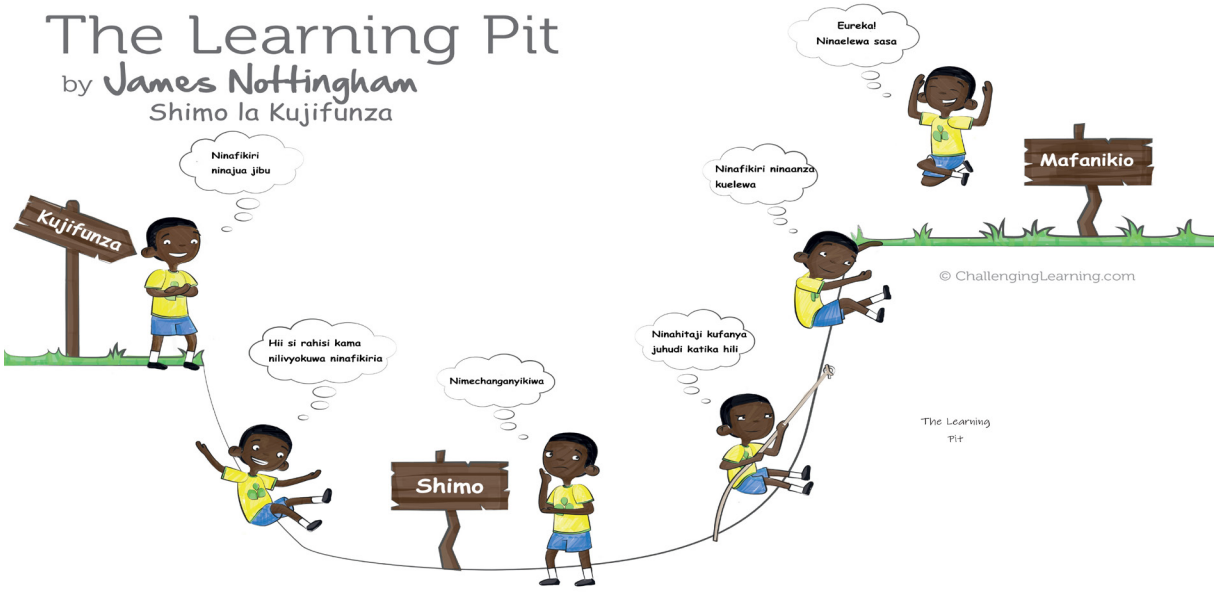

Picha Na. 15 – Shimo la Kujifunza

Shimo la Kujifunzia linaonyesha namna:

- mwanafunzi anavyoweza kukwama, anapogundua kuwa kazi ni ngumu kuliko inavyotarajiwa;
- anavyoweza kuhisi kuchanganyikiwa, kufadhaika na kuwa tayari kukata tamaa;
- anavyoweza kupanda na kutoka nje kwa msaada.

Jukumu la mwalimu sio kuwainua wanafunzi wake kutoka shimoni, bali ni kuwasaidia kupanda kwa kujitegemea. Mwalimu anaweza kutoa msaada, kama vile: kurudia kutoa maelekezo mara kwa mara, kutoa maelezo zaidi, na kutoa maoni chanya ya ujifunzaji. Wakati mwingine mwanafunzi anaweza kurudi ndani ya shimo, baada ya hapo wakati mwalimu anaendelea kumwongoza. Kuweza kupata njia ya kutoka kwenye shimo husababisha uelewa wa kina na kujitegemea katika kumudu maarifa mapya. Kwa hiyo, wanafunzi hujifunza kujitegemea, kuvumilia na kutatua matatizo. Wanapata ujasiri na kujifunza kuwa uvumilivu unalipa. Hasa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu ambao hawajifunzi kutoka kwenye lugha ya mazungumzo katika mazingira yao, wanahitaji ufundishaji mbadala wa kurudiarudia pamoja na wakati wa kuchakata habari mpya na kupata na kumudu ujuzi mpya. Wanahitaji walimu ambao watawaongoza, kuwaruhusu waangukie kwenye Shimo la Kujifunzia, na kuwasaidia kuwaongoza kutoka nje. Kwa kuhimizwa, (kurudiwa) ufundishaji wa kurudiarudia na maoni chanya ya ujifunzaji, watajifunza na kujiamini zaidi.
Maoni chanya ya ujifunzaji ni muhimu kwa uvumilivu na kujiamini kwa wanafunzi.

Vitu vya kukumbuka:

- Kufanya makosa ni sehemu ya kujifunza. Wanafunzi wanaanguka kwenye shimo la kujifunzia, wanapanda kidogo na kuanguka tena.
- Mwalimu lazima amsaidie mwanafunzi kutoka ndani ya shimo kwa kutoa msaada kama vile kutoa malekezo ya mara kwa mara, kutoa maelezo ya ziada, na kutoa maoni chanya ya ujifunzaji.
- Wanafunzi hawapaswi kulaumiwa kwa kufanya makosa.
- Wanafunzi wanahitaji muda, maelekezo ya kutosha, na mazoezi ili kupata maarifa mapya au Ujuzi mpya.

6.2 Modeli ya Ufundishaji wa moja kwa moja[52]

Wanafunzi hujifunza zaidi wanapojua nini hasa cha kuzingatia. Hii inawasaidia kupuuza habari isiyo na maana. Ni muhimu, sio tu kuwa na lengo, lakini pia kuwaambia wanafunzi lengo la somo au shughuli. Kwa mfano, wakati wa kutazama picha ya soko, inasaidia ikiwa mwalimu atawaambia wanafunzi kwamba wanahitaji kutazama mboga tofautitofauti. Kwa njia hii, watoto watapuuza kutazama matunda na pia watu ambavyo havihusiki.
Wakati wa kufundisha stadi mpya na ngumu, mwalimu anatakiwa kuwaongoza wanafunzi katika mchakato wa kujifunza. Kuna hatua kadhaa ambazo zinapaswa kuchukuliwa kabla ya wanafunzi kutumia ujuzi mpya wao wenyewe. Hatua hizo ni kama zifuatazo.

1. Weka lengo ('Ninafaya')
Kwanza, mwalimu anaweka lengo wazi na kuwasilisha lengo hilo kwa wanafunzi, ili wanafunzi wazingatie mada hiyo au ujuzi husika. Malengo yanapaswa kuwa ya wazi na yafanikiwe, kwa mfano: "Wanafunzi kutambua herufi kuu 5." Kuwaambia lengo wanafunzi haipaswi kuchukua zaidi ya dakika 3. Wakati wa kuwaambia lengo wanafunzi:

- Mwalimu anawambia wanafunzi watajifunza jinsi gani au kwa nini wanaweza kutumia kile walichojifunza[53], kwa mfano: *"Utajifunza kusoma, ili uweze kufurahia yaliyoandikwa ubaoni, kwenye vitabu n.k."*.
- Ni muhimu kuunganisha lengo hilo na taarifa inayojulikana, kama vile: kile walichojifunza jana, au shughuli ambayo mlifanya pamoja. Kwa mfano: *"Jana, mlijifunza alfabeti 5 za vidole za herufi hizi, leo tutajifunza namna ya kuziandika na mtaziandika katika daftari/vitabu vyenu"*.

52 Hollingworth & Ybarra, 2018; Veenman, 2001.
53 Hollingworth & Ybarra, 2018.

2. Maelekezo ya wazi ('Ninafanya')

Mwalimu anafundisha kwa wazi. Hii inajumuisha: kuelezea, kutoa taarifa mpya, au kuwapa maelekezo ya wazi. Mwalimu anatoa habari muhimu inayohitajika kupata lengo la somo. Kwa mfano: "Sasa kwa kuwa tumejifunza alama za NYUMA, MBELE YA, KARIBU NA, CHINI na JUU YA, nitakuonyesha maneno ambayo yanahusianishwa na alama hizo:

- Alama ya NYUMA YA inaandikwa hivi: nyuma (onyesha neno kwenye karatasi au ubao). unaona, tunatoa alama za alfabeti za vidole kama: N-Y-U-M-A-Y-A.
  Kwa hiyo, ya kwanza N, halafu Y, kisha U, halafu M, halafu A. n.k
  Neno hili linamaanisha: kuonyesha tendo kwa kuweka kitu nyuma ya kitu kingine.
  Wanafunzi wanamuangalia mwalimu lakini hawaulizwi maswali kwa wakati huu.

3. Kuwa mfano ('Ninafanya')

Mwalimu kuwa mfano, kwa kuonyesha namna ya kutumia ustadi/maarifa mpya kwa usahihi. Hii ina umuhimu maalumu kwa ustadi mpya, wakati wanafunzi wanapohitaji kuonyesha tabia fulani. Kwa mfano, wakati wanafunzi wanahitaji kujifunza kutoa alama za alfabeti za vidole za herufi. Kwanza, mwalimu anaonyesha namna ya kufanya, wanafunzi wanakuwa bado hawafanyi anachofanya mwalimu. Wanamwangalia mwalimu tu. Katika hatua hii, sehemu muhimu zaidi ni kuangalia tabia (alfabeti za vidole) wanayohitaji kujifunza.

Kipengele kingine muhimu cha kuwa mfano ni 'kufikiria kwa kina'. Ili kuwafundisha wanafunzi kutatua tatizo au kushughulikia kazi, lazima kwanza waione. Mwalimu aonyeshe na kuelezea tabia inayotakiwa kwa kutoa alama halisi ya kile anachofikiria wakati wa kutatua tatizo. Kwa mfano:

Lengo: Wanafunzi wanaweza kutabiri mada ya hadithi.

Mwalimu: shika kitabu na kutoa alama yake: "Kitabu hiki kinazungumzia/kinahusu nini? Sina hakika, labda ninaweza kutazama picha? Ah! Mbwa! Nadhani kitabu hiki kinahusu Mbwa! Kichwa cha kitabu pia kina neno najua Wagonjwa! Nafikiri mbwa ni mgonjwa!"

4. Tunafanya pamoja ('tunafanya')

Mwalimu na wanafunzi wanatumia ustadi/maarifa mapya pamoja. Mwalimu anahitaji mifano mingi ya kufanya mazoezi pamoja na wanafunzi (hii ni tofauti na mazoezi ambayo wanafunzi wanapaswa kufanya na wao wenyewe baadaye). Mwalimu anafanya kazi na wanafunzi, kwa pamoja wanatatua tatizo, au kutumia ustadi/maarifa mapya. Ni kuhusu kufanya pamoja kwa usahihi, na sio kuwasahihisha wanafunzi. Mwalimu anawaongoza wanafunzi kufanya mazoezi ya stadi mpya na kuwazuia wanafunzi kufanya makosa kwa kutoa msaada pale inapohitajika.

5. Kuongoza wanafunzi kufanya mazoezi ('Unafanya')

Wanafunzi wafanye mazoezi katika vikundi vidogo au peke yao, kwa kujitegemea. Mwalimu anakuwepo ili kujibu maswali au kurudia hatua ya 2 hadi ya 4 inapohitajika, mara nyingi katika vikundi vidogo au kwa mtu mmoja mmoja. Hii bado ni hatua ya kujifunza, na sio ya kufanya tathmini. Kwa hiyo, ni muhimu wanafunzi wajisikie kwamba wanasaidiwa, na wasiogope kuomba msaada na kupata mwongozo wa ziada.

6. Kutafakari

Mwishoni, mwalimu na wanafunzi waangalie yale ambayo wamejifunza. Mwalimu aanze kwa kuwashirikisha tena lengo la somo. Mwalimu pamoja na wanafunzi, wajadili walichojifunza na kama lengo limetimia. Ikiwa halijatimia, waangalie wanachoweza kufanya ili kufanikisha lengo la somo pamoja. Mwalimu ana jukumu la kuongoza, lakini sio kufanya tathmini. Mfano wa maswali ya kutafakari: "Lengo letu la somo lilikuwa ni nini? Je! Tumefanikisha lengo letu? Umejifunza nini? Unawezaje kujifunza vizuri zaidi? Je! Umeona kitu gani rahisi? Je! Ni kitugani utatakiwa kukifanyia mazoezi mara nyingi?"

6.2.1 Modeli ya ufundishaji wa moja kwa moja na mikakati maalumu kwa viziwi

Modeli hii ya moja kwa moja ina ufanisi kwa wanafunzi wanaosikia na wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu. Kuwa na mambo yaliyolengwa ni muhimu. Lengo likiwasilishwa kwa uwazi wanafunzi wanaweza kutalizingatia na kupuuza habari zingine.

Mikakati maalumu ya viziwi inafaa kwenye modeli hii. Mikakati hiyo inafuata utaratibu wa:

- Kwanza mwalimu hutoa habari, ufafanuzi au maelekezo kuhusu maarifa / ujuzi mpya
- Mwalimu na wanafunzi kwa pamoja, wanatumia na kufanyia mazoezi maarifa / ujuzi mpya
- Wanafunzi katika jozi au mmoja mmoja: apate maarifa/ ujuzi mpya

Kwa mfano, mikakati ya sandwichi na mnyororo inaweza kutumika katika hatua zote za 'Ninafanya / tunafanya/ Unafanya:

- 'Ninafanya': Mwalimu anaeleza maneno mapya kupitia sandwichi na mnyororo
- 'Tunafanya': Mwalimu na wanafunzi wanafanya mazoezi pamoja kwa kutumia sandwichi na mnyororo
- 'Unafanya': Wanafunzi wanafanya mazoezi wenyewe, kwa mfano kutumia sandwichi na mnyororo kwenye mchezo wa kuimarisha maarifa waliyojifunza.

Mfano mwingine: katika hatua ya 4 ya lugha hadi mwendelezo wake wa kusoma na kuandika, modeli ya ufundishaji wa moja kwa moja ni muhimu sana. Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu hawapaswi kusoma matini mapya bila maelekezo/kufundishwa kwa sababu wanakosa msamiati na maarifa ya kisarufi ambayo ni muhimu kusoma maandishi yaliyoandikwa. Kwa hiyo (baada ya kufundisha msamiati wa alama, kutumia alama katika muktadha wenye maana na

kufundisha maneno mapya) utaratibu wa kusoma hadithi iliyoandikwa/ maandishi yaliyoandikwa ni:

- 'Ninafanya' Mwalimu anasoma hadithi / matini
- 'Tunafanya' Mwalimu na wanfaunzi wanasoma hadithi pamoja
- 'Unafanya katika jozi' wanafunzi wanasoma katika jozi
- 'Unafanya peke yako' wanafunzi wanajifunza wenyewe

Michezo ya uimarishaji wa alama mpya na maneno mapya inaweza kutumika katika hatua za 'Tunafanya' na 'Unafanya'. Katika hatua ya 'Tunafanya', wakati wa kucheza mchezo mwalimu uwe mfano na uwaongoze wanafunzi na kuwapa maelekezo/kuwafundisha kwa kurudiarudia ukilazimika kufanya hivyo. Wanafunzi wanajifunza kutokana na mifano yako, wanaweza kuona na kuiga njia yako ya kutenda na mienendo. Katika hatua ya 'Unafanya', wanafunzi hufanya kazi katika vikundi vidogo au katika jozi na kucheza michezo ya uimarishaji. Wewe kama mwalimu unawaangalia namna wanavyofanya na kuwapa maoni chanya ya ujifunzaji. Ikiwa kuna ulazima, unaweza kuwasaidia kwa kuwafundisha/kuwaelekeza zaidi, kutoa kazi/shughuli za mifano na kuwapa maoni chanya ya ujifunzaji.

Kwa wanafunzi wadogo, ambao wako madarasa ya awali au darasa la kwanza na ambao ndio kwanza wameingia shuleni hii modeli inaweza kuwa ngumu zaidi. Wanafunzi hawa inawezekana wasiwe na ujuzi wa kutosha wa lugha ya alama ili kufuatilia ufundishaji. Ikiwa hivyo, mwalimu anaweza kuchanganya hatua ya 2-4 na kutoa mifano ya vitendo vinavyohitajika badala ya kuelekeza/kufundisha.

Mfano wa darasa la 1 inaweza kuwa:

Lengo: Kuweza kuandika maneno lengwa kwa usahihi

Kadi zenye maneno lengwa kwa kutumia mnyororo. Namna ya kazi: kazi katika jozi

Hatua ya 1: Kuwasilisha lengo

Mwalimu aonyesha kadi zenye maneno lengwa na kutoa alama ya lengo: "Mwisho wa kipindi uweze kuandika maneno kwa usahihi."

Hatua ya 2-4: Ufundishaji wa 'kuandika maneno' na kuonyesha vitendo : Ninafanya, Tunafanya

Mwalimu (atoe maelezo kwa mwanafunzi): "Utafanya mazoezi ya kuandika maneno uliyojifunza kusoma jana. Kwanza nitawaonyesha namna utakavyofanya mazoezi".

Ninafanya

Mwalimu anaonyesha kundi la kadi za maneno. Kadi ziwekwe chini ya meza. Mwalimu achukue kadi na kuisoma, kisha awaonyesha wanafunzi. Kisha mwalimu alisome neno na kutoa alama ya neno hilo, aliandike neno kwa alfabeti za vidole, na mwisho aliandike neno

Na. 16 – Mfano wa kutumia modeli ya ufundishaji wa moja kwa moja pale ambapo wanafunzi hawajaelewa ufundishaji.

hilo ubaoni.

Mwalimu arudie hivi kwa maneno yote lengwa.

Tuanafanya

"Sasa Ilunga na Chanda mnaweza kutuonyesha namna mnavyoweza kufanya mazoezi ya kuandika maneno pamoja". Ilunga na Chanda wanakuja mbele ya darasa na pamoja na mwalimu wanaonyesha namna ya kuandika maneno. Wanafuata mpangilio sawa na wa mwalimu: mmojawapo anachukua kadi, anasoma na kutoa alama yake, kutoa alfabeti za vidole za neno husika na hatimaye wanayaandika. Wengine wanatoa maoni: "Ndio, wametoa alfabeti za vidole na kuandika kwa usahihi!"

Wanafunzi wote watengeze jozi na kufanya mazoezi ya kuandika neno la kwanza kwa wakati mmoja, kwa hiyo mwalimu anaweza kuangalia kama kila jozi inaelewa cha kufanya. Mwalimu anaweza kuwapa muda zaidi kufundisha au kutoa maelekezo pale anapoona wanafunzi hawajaelewa kwa ukamilifu kile wanachotakiwa kufanya.

Hatua ya 5: Unafanya katika jozi

Wanafunzi katika jozi wanafanyia mazoezi ya kuandika maneno. Mwalimu atembee na kuhamasisha wanafunzi kutumia mkakati wa mnyororo kwa kila neno, na kutoa maoni chanya ya ujifunzaji. Maoni chanya ya ujifunzaji yanaweza kuwa uthibitisho kwamba neno limeandikwa kwa usahihi, au kidokezo cha jinsi ya kusahihisha kosa. Mwalimu pia anatoe pongezi kwa wanafunzi.

Hatua ya 6: Tafakari.

Mwalimu: "Lengo lilikuwa ni kuandika maneno uliyojifunza jana kwa usahihi. Nitakuonyesha kadi. Unaweza kuisoma na kisha andika neno hilo kwenye karatasi yako."

Mwalimu aonyeshe kadi ya neno. Wanafunzi walisome na kuliandika. Halafu mwalimu atumie mkakati wa mnyororo kuandika neno ubaoni. Wanafunzi wanaweza kuangalia kama wameandika neno hilo kwa usahihi. Hii inaweza kufanywa kwa maneno machache.

Mwalimu:" Maneno gani uliyoyaona magumu ama rahisi kuyaandika? Imekuaje? Maneno gani unataka kufanyia mazoezi zaidi, ili ujue namna ya kuyaandika kipindi kijacho?"

6.2.2 Modeli ya Ufundishaji wa Moja kwa Moja na Njia za kufanya kazi kwa kushirikiana

Miundo ya kazi za kufanya kwa ushirikiano zinaweza kutumika kwenye Modeli ya Ufundishaji wa Moja kwa Moja. Katika picha Na. 15, mfano wa kufanya kazi kwa kushirikiana katika hatua ya 'Unafanya' unatolewa. Ili wanafunzi waweze kushiriki kikamilifu kuelewa habari yako, 'kufanya kazi kwa jozi' kunaweza kutumika pia katika hatua zingine:

Kuanza kwa somo:

- *Kuibua maarifa ya awali:* Baada ya kuanzisha maudhui ya somo, wanafunzi hutumia nafasi kueleza ni mambo gani yanayoweza kufaa katika maudhui hayo.

- Kuweka lengo: Baada ya kuwaambia lengo wanafunzi, wanaambiana kila mmoja kwa ufupi wanafikiri lengo ni nini.

Hatua ya ufundishaji:

- *'Ninafanya' ufundishaji:* Ikiwa ufundishaji wako ni mrefu kidogo, unaweza kutumia jozi kupata mapumziko. Katika kipindi hiki cha mapumziko wanafunzi wanachambua kile walichojifunza hadi hapo kwa kuambiana njia mbadala: walichoona; kilichowashangaza; kile ambacho wamekipata kuhusiana na kile ambacho wamejifunza; n.k.
- *'Unafanya' ufundishaji:* Wanafunzi wanacheza michezo ya kuimarisha ujifunzaji kwa pamoja. Mwalimu unaangalia na kuwaongoza wanafunzi.

Tathmini:

- Tafakari: Mwisho wa somo wanafunzi waambiane njia mbadala kile walichojifunza na kutafakari ikiwa wamefikia lengo.

Vitu vya kukumbuka:

- Modeli ya Ufundishaji wa Moja kwa Moja inaweza pia kutumika kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu.
- Kuwaambia wanafunzi lengo kwa uwazi huwasaidia kuzingatia kazi na kupuuza habari zingine zisizo na maana.
- Kutafakari mwisho wa somo huwasaidia wanafunzi kutathmini maendeleo yao.
- Mikakati maalumu ya kufundishia wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu inafaa kwenye Modeli ya Ufundishaji wa Moja kwa Moja: yote inafuata utaratibu wa mwalimu kufundisha kwanza, kisha mwalimu na wanafunzi pamoja, na matumizi ya mazoezi ya kujitegemea kwa kuongozwa na mwalimu.
- Njia za kushirikiana zinaweza kutumika katika hatua kadhaa kwenye Modeli ya Ufundishaji wa Moja kwa Moja. Inatoa changamoto kwa wanafunzi kushiriki kikamilifu kuchambua habari yako

6.3 Maoni chanya ya ujifunzaji

Mkakati bora wa kusaidia na kuhamasisha wanafunzi katika mchakato wao wa ujifunzaji ni kutoa maoni chanya ya ujifunzaji. Mwalimu anapaswa kulea ujifunzaji wa wanafunzi kwa kutoa maoni chanya ambayo hayawafanyi wanafunzi kuondoka darasani kwa kujiona wameshindwa.
Hata kama wanafunzi hawafanyi vizuri sana, maoni chanya katika ujifunzaji ni ya lazima. Wanafunzi ambao hawafanyi vizuri sana na wengine ambao hujaribu kufanya vizuri maoni hasi yatawavunja moyo na kupunguza juhudi zao za ujifunzaji[54].
Kimsingi, maoni chanya yanahusu:

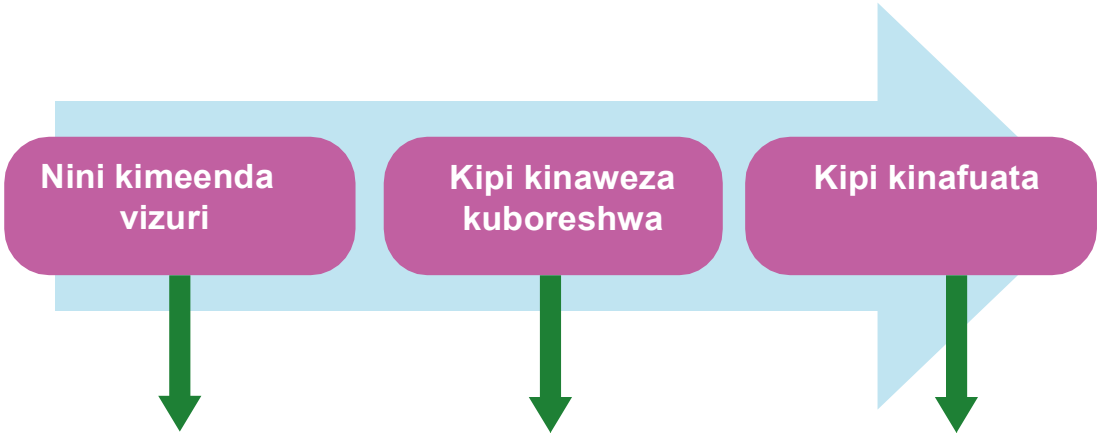

Kuhusiana na lengo: Nini ambacho mwanafunzi atajifunza au atapata?	**Uhalisia:** Ndani ya ujuzi wa awali na uwezo; Mikakati inayotumika	**Kujenga, uwazi, vitendo:** Ni hatua zipi zinapaswa kufanywa; ni shughuli zipi / kazi gani gani zitakazomsaidia kuboresha ujifunzaji wa mwanafunzi?

Picha Na. 17 - Mawanda na maudhui ya maoni chanya

Kwa hiyo, walimu wazingatie malengo, waangalie maendeleo ya ujifunzaji wa wanafunzi na kutoa maelekezo na maoni kwa njia ambayo inafanya ujifunzaji uwezekane[55]. Maoni chanya yanalenga kumtoa mwanafunzi kutoka mahali alipo sasa hadi mahali anapohitajika kuwa. Yanamsaidia mwanafunzi kuelewa nini kinapaswa kufanyika. Kutoa maoni yanayojenga ni ujuzi muhimu wa mwalimu[56].

54 Hattie & Timberley, 2007.
55 https://www.youtube.com/watch?v=S 770g-LULFY & https://www.youtube.com/watch?v=LjCzbSLylwI
56 Kamphuis & Vernooij, 2011.

Sifa za maoni chanya ya kujenga :

1. Inaweka wazi nini haswa kilikwenda vizuri. Wanafunzi lazima waweze kujifunza kutokana na mchakato wake! 2. Inakuja mara moja, wakati wa kujifunza. Usisubiri kwa muda mrefu! 3. Haina taarifa nyingi kwa wakati mmoja. Chagua kipengele kimoja muhimu zaidi / kinachoweza kufikiwa. 4. Inazingatia kile kinachopaswa kufanyika. 5. Haihukumu. 6. Inasisitiza kufikia kiwango cha juu	Usiseme: "Umefanya vizuri", lakini kwa mfano: "Umetamka herufi hii vizuri mara ya kwanza. " "Nafikiri umesoma kwa uwazi sana kwamba hadithi inakuwa ya kufurahisha."

Ni muhimu:

- kuepuka kukatisha tamaa ya kujifunza na kujiamini
- kujadili maendeleo na mwanafunzi
- kufanya ieleke wazi kuwa maendeleo ya mwanafunzi yanatokana na juhudi na uvumilivu wake mwenyewe.

Wakati mwingine pia, maoni hasi yanahitajika kuwasaidia wanafunzi kuona kuwa hawako kwenye njia sahihi. Hata hivyo, ili kuwa na ufanisi katika ujifunzaji, maoni chanya na hasi yanapaswa kutolewa kwa uwiano wa 3: 149. Baada ya oni moja hasi, watu wanahitaji angalau maoni matatu chanya juu ya tabia zao ili kuhamia (tena) kwenye maoni chanya.

Viwango vya maoni

Maoni yanaweza kutolewa katika viwango vinne50:

1. *Maoni juu ya utendaji wa kazi*

   Maoni haya huwajulisha mwanafunzi kama jibu lake ni sahihi au sio sahihi; tabia yake inakubalika au la; tafsiri yake ni sawa au si sawa. Kutoa maoni ya kazi iliyofanywa inakuwa na nguvu zaidi pale inaposaidia na kuhimiza mwanafunzi kushughulikia mikakati inayofaa ya suluhisho na kutoa taarifa juu ya makosa au njia mbaya. Kupitia maoni yenye ufanisi, mwanafunzi anaweza kujifunza mengi kutokana na makosa aliyoyafanya wakati alifikiri kuwa amefanya vizuri.

   Baadhi ya mifano ya maoni yanayohusiana na yenye ufanisi katika kiwango cha kazi ni51:

- "Umesoma maneno yote kwa usahihi".
- "Kwa kutazama kichwa cha habari na picha, tayari umeshajua hadithi inahusu nini".
- "Ndio kweli, tunatoa alfabeti za vidole za neno kisha ndipo tunaandika neno hilo".

Maoni juu ya kazi yanakuwa na ufanisi yakitolewa kurekebisha tafsiri na uelewa usiosawa, kazi inapokuwa rahisi, na maoni yanatolewa kwa urahisi. Maoni ya kazi hayawi na ufanisi ikiwa yanajumuishwa na maoni binafsi ("Kijana mjanja, jibu hilo ni sahihi!"). Pia yanakuwa hayana ufanisi pale ambapo kimsingi hakuna kuelewa. Kwa namna hiyo, maelezo na ufundishaji zaidi vitahitajika ili kuwe na ufanisi.

- *Maoni kwenye mchakato: zingatia namna kazi inavyotakiwa kufanyika*

Maoni juu ya mchakato husababisha ujifunzaji wa kina kuliko maoni juu ya kazi. Yanalenga kumsaidia mwanafunzi kupata matokeo bora na bila ya wasiwasi wa kuchakata kazi. Inahusu namna mwanafunzi:

- anavyogundua makosa na kujifunza kutokana na makossa hayo;
- atakavyotumia mikakati (kwa mfano kusoma kwa ufahamu);
- atakavyoendeleza ukuaji wa mawazo (unaozingatia ujifunzaji na sio matokeo tu);
- atakavyoendeleza ufanisi binafsi (imani katika uwezo wa mtu mwenyewe kumaliza kazi au kufikia lengo).

Maoni ya mchakato wenye ufanisi yanahusiana moja kwa moja na lengo la kujifunza na inasema kitu kuhusu namna mwanafunzi anavyojifunza. Katika hali nzuri, mwanafunzi hupokea maoni chanya ya muda mfupi wakati wa kufanya kazi hiyo, ili aweze kufahamu na kuboresha mchakato wake wa ujifunzaji.

Badala ya kutaja kile ambacho mwanafunzi anakosea au kutoa pongezi pale tu kitu fulani kimefanyika sawa, mwalimu amwezeshe mwanafunzi kuchambua tatizo na kutafuta mkakati unaofaa wa kutatua tatizo hilo.

Baadhi ya mifano ya maoni chanya ya kiwango cha mchakato:

- "Kama hujui alama, unaweza kuchora unachomaanisha"
- "Kumbuka kwamba neno 'njia' lina maana tofauti".
- "Angalia herufi ya mwisho",
- "umetoa alfabeti za vidole herufi mbili za kati kwa mpangilio usio sahihi, uzibadilishe tafadhali",
- "ongeza herufi moja mwisho wa neno".

3. Maoni juu ya kujirekebisha

Maoni ya wazi juu ya kujirekebisha huwapa wanafunzi habari kuhusu kama au namna wanavyoshughulikia kazi kwa ufanisi; wanapaswa kufanya nini ili kufikia lengo. Maoni juu ya kujirekebisha yanaweza kuhusiana na maeneo kama:

- Kuangalia kazi iliyofanywa kabla ya kukabidhiwa kwa mwalimu
- Kuangalia mifano au vifaa vya kuona (ubaoni au ukutani)
- Kuomba msaada kutoka kwa mwalimu
- Kuomba ushauri kutoka kwa mwanafunzi mwenzake

Mifano ya maoni juu ya viwango vya kujirekebisha:

- "Wakati wa kusoma, hakikisha unanyoosha kidole chako sehemu unayosoma ili ujue uko wapi."
- "Angalia mfano ubaoni".
- "Soma kazi yako kwa uangalifu tena na uangalie kama maneno yameandikwa kwa usahihi."
- "Ninaona unachukua muda kutamka herufi! Hiyo itakusaidia kutambua maneno."

Maoni chanya ya ujifunzaji yanayolenga kujidhibiti mwenyewe yanaweza kusababisha ujifunzaji wa kujitegemea zaidi. Kama mwanafunzi hayaelewi maoni unayompa anaweza kuhisi kuchanganyikiwa na kutokuwa na uhakika. Maoni hasi yanaweza kusababisha mwanafunzi binafsi awe na picha mbaya

4. Maoni yanayomlenga mtu binafsi

Hii inajumuisha kumsifu mwanafunzi, kuonyesha kutokubali au kuzingatia kutokuwa na uwezo. Maoni yanayomlenga mtu hayana ufanisi wowote, kwa sababu hutoa habari kidogo sana juu ya ujifunzaji unaojenga. Kwa mfano, kuimba: "wewe ni mwanafunzi mwenye akili". Haitoi habari ya kile alichokifanya vizuri mwanafunzi na anapaswa kufanya nini tena wakati mwingine. Badala yake, tafadhali tumia:

- "Ahaa! umeelezea vizuri sana hadithi!"
- "Ninaona kuwa bado unapata ugumu, lakini ulijaribu vizuri sana!"
- "Umejaribu vizuri! Herufi mbili za kwanza ni sahihi! Angalia ubaoni ili uone herufi ya mwisho."

Mwisho, na kwa ujumla

Maoni yenye ufanisi ya ujifunzaji na ufundishaji ni njia yenye nguvu na ya kuimarisha ujifunzaji kwenye vikundi. Maoni ya ujifunzaji mara zote yanachukua nafasi ya pili kwa sababu yanafuata kwenye ufundishaji.

Vitu vya kukumbuka:

- Kutoa maoni chanya ni zana madhubuti ya kufundishia
- Maoni chanya ni ya kumleta mwanafunzi kutoka mahali alipo hadi mahali anapohitaji kuwa
- Kuna aina nne za maoni:
  1. Ya kwenye utendaji wa kazi: Je, mwanafunzi ameweza kutafsiri / kuishi / kufanya vizuri?
  2. Ya kwenye mchakato: Mwalimu humchochea mwanafunzi kuchambua jinsi kazi hiyo inavyotakiwa kufanywa, kutafuta mkakati unaofaa kutatua tatizo la ujifunzaji
  3. Ya kujirekebisha: mwalimu anawapatia wanafunzi habari kuhusu jinsi wanavyoshughulikia kazi; wanapaswa kufanya nini ili kufikia lengo; namna ya kulishughulikia
  4. Ya mtu binafsi: tahadhari, sifa peke yake haina ufanisi kwa sababu mwanafunzi hataelewa kile ambacho amekifanya vizuri.

Marejeleo

Anderson, R. C., & Nagy, W. E. (1992, Winter). 'The vocabulary conundrum', in: American Educator, 16(4), 14–18, 45–47 (ERIC Document Reproduction Service No. ED 354 489).

Baker, A., B. van den Bogaerde & S. Jansma (2016.) 'Acquisition', in: The Linguistics of Sign Language: An Introduction, chapter 3, p. 51-72. John Benjamins Publishing Company.

Beck, I, M. McKeown & L. Kucan. (2002). Bringing Words to Life. Robust Vocabulary Instruction. New York: The Guilford Press.

Biemiller, A. (2012). 'Teaching Vocabulary in the Primary Grades: Vocabulary Instruction Needed'. In: J. Baumann & E. Kame'ennui (eds). Vocabulary Teaching, Reading Vocabulary: Research to Practice, Second Edition, New York, NY: Guilford Press.

Bloom, B. S., M.D. Engelhart, E.J. Furst, W.H. Hill, D.R. Krathwohl. (1956). Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain. New York: David McKay Company.

Clay, M.M. (1966). Emergent reading behaviour (Phd dissertation). ResearchSpace@Auckland).

Dirks, E. & L. Wauters (2015). 'Enhancing Emergent Literacy in Preschool Deaf and Hard-of- Hearing Children Through Interactive Reading'. In: H. Knoors & M. Marschark (Eds.), Educating deaf learners: Creating a global evidence base (pp. 415-441). New York: Oxford University Press.

Gillespie-Lynch K. (2013) 'Response to and initiation of joint attention: Overlapping but distinct roots of development in autism?' OA Autism 2013 May 01;1(2):13. http://www.oapublishinglondon.com/article/596.

Goldin-Meadows, S. & Mayberry, R. I. (2001). 'How do profoundly deaf children learn to read? Learning Disabilities Research and Practice' (Early Childhood Journal, Special issue: Emergent and early literacy: Current status and research directions), 16, 221-228, Blackwell Publishing, Oxford.

Gough, P. B., & Tunmer, W. E. (1986). Decoding, reading, and reading disability. Remedial and special education, 7(1), 6-10.

Harris, M., & Moreno, C. (2006). 'Speech reading and learning to read: A comparison of 8-year-old profoundly deaf children with good and poor reading ability'. Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 11, 189–201.

Hattie, J., (2009). The Power of Feedback. Auckland: Faculty of Education/University of Auckland.

Hattie, J. & H. Timperley. (2007). The power of feedback. Review of Educational Research, March 2007, 77 (1), 81-112.

Hermans, D., H. Knoors, E. Ormel, L. Verhoef. (2008). 'The Relationship Between the Reading and Signing Skills of Deaf Children in Bilingual Education Programs'. In: The Journal of Deaf Studies and Deaf Education, Volume 13, Issue 4, Fall 2008, p. 518- 530. https://doi.org/10.1093/deafed/enn009

Hollingworth, J.R. & S. Ybarra. (2018). Explicit Direct Instruction (EDI), The Power of the Well-Crafted, Well-Taught Lesson. Sage Publications Ltd., 2nd edition.
Hoover, W.A. & P.B. Gough. (1990). 'The simple view of reading', Reading and Writing, An Interdisciplinary Journal. Volume 2, Issue 2, 127–160. Kluwer Academic Publishers.

Hu, M.H. & P. Nation (2000). 'Unknown Vocabulary Density and Reading Comprehension'. In: Reading in a Foreign Language, 13, (1), p. 403-430.

Kamphuis, E. & K. Vernooij. (2011). Feedback geven. Een sterke leerkrachtvaardigheid. Basisschool Management, 07/2011.

Knoors, H. & M. Marschark. (2014). Teaching Deaf Learners. Psychological and Developmental Foundations. Oxford University Press.

Koninklijke Kentalis Signis (2011). Leerlijn lezen voor dove leerlingen (= Reading Curriculum for DHH learners).

Koninklijke Kentalis. (2013). Leesverbetertraject, Leeromgeving Koninklijke Kentalis.

Kyle, F.E, R. Campbell & M. MacSweeney, (2016). 'The relative contributions of speechreading and vocabulary to deaf and hearing children's reading ability', Research in Developmental Disabilities, January, 48: 13–24.

Meereboer, K. (2012). Reading Skills for Deaf Children, RSDC. Practical Exercises for teaching deaf children how to read. Tanzatoto Foundation, Heemstede, the Netherlands.

Mertens, D. (2016). Alles over feedback geven: theorie, methoden en tips.

Ministry of Education, Science, Technology and Vocational Training, 2016, Pre-primary education curriculum and syllabus, First Edition, Tanzania.

Mitchell, R. E., & Karchmer, M. (2004). Chasing the mythical ten percent: Parental hearing status of deaf and hard of hearing students in the United States. Sign language studies, 4(2), 138-163.

Niemann, S., D. Greenstein, D. David. (2004). Helping Children Who Are Deaf. The Hesperian Foundation Early Assistance for Children with Disabilities. Berkeley, California, USA.

Nottingham, J. (2017). The Learning Challenge; How to guide your students through the learning pit to deeper understanding, Corwin, USA.

Nulft, D. van den & M. Verhallen. (2009). Met woorden in de weer. Praktijkboek voor het basisonderwijs, 2e druk. Coutinho, Bussum.

Reyes Rodríguez Ortiz, I. de los. (2008). 'Lip-reading in the Prelingually Deaf: What makes a Skilled Speech reader?', Journal of Psychology. 11: 488-502. Universidad de Sevilla.

Rohde, L. (2015). 'The Comprehensive Emergent Literacy Model: Early Literacy in Context'. SAGE Journals. January-March 2015: p. 1 – 11. https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2158244015577664

SAZ (School Aan Zet). (2017). https://www.leraar24.nl/app/uploads/Woordenschat_PO_Bijlage2_Kwaliteitskaarten- Woordenschat-gebundeld.pdf

Scarborough, H. S., Neuman, S., & Dickinson, D. (2009). Connecting early language and literacy to later reading (dis) abilities: Evidence, theory, and practice. Approaching difficulties in literacy development: Assessment, pedagogy and programmes, 10, 23-38.

Schaper M. & L. Schlichting. (1998) Leespad: leesmethode voor dove kinderen. Zoetermeer, Effatha.

Schirmer, R. & S.M. McGough. (2005). 'Teaching Reading to Children Who Are Deaf: Do the Conclusions of the National Reading Panel Apply?', in: Review of Educational Research, Spring 2005, Vol. 75, No. 1, pp. 83–117.

Solomon, A. (2012). Far from the Tree: Parents, Children, and the search for Identity, Scribner, New York, USA.

Stahl, S.A. (1999). Vocabulary Development. Cambridge/MA: Brookline Books.

Stone, A., G. Kartheiser, P.C. Hauser, L. Petitto, & T.E. Allen. (2015). Fingerspelling as a Novel Gateway into Reading Fluency in Deaf Bilinguals. In: PLoS ONE 10(10): e0139610. doi:10.1371/ journal. pone.0139610.

Storch, S. A., & G. J. Whitehurst (2002). Oral language and code-related precursors to reading: Evidence from a longitudinal structural model. Developmental Psychology, 38(6), 934–947.

PLoS ONE 10(10): e0139610. doi:10.1371/journal. pone.0139610
Verhallen, S. & M. Verhallen. (1994). Woorden leren, woorden onderwijzen: handreiking voor leraren in het basis- en voortgezet onderwijs. C.P.S. Uitgeverij.

Veenman, S. (2001). Directe Instructie. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen.

Verhoeven, L. (2019). Ontwikkeling functonele geletterdheid bij leerlingen met een communicateve uitdaging, Masterplan Leren Lezen Kentalis, lecturing on reading, 10-10-2019, Zwolle.

Vernooy, C.G.T. (2007). Effectief leesonderwijs nader bekeken. Technisch Lezen, Woordenschat en Leesstrategieën. In samenhang. Masterplan Dyslexie. Utrecht, Projectbureau kwaliteit PO-Raad & Ministerie van OC&W.

Vernooij, K. (2008). Een goede woordenschat. De basis voor een goede schoolloopbaan. Digitale implementatiekoffer Taalbeleid Onderwijsachterstanden.

Vygotsky, L.S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes, Cambridge.

Wauters, L.N., H.E.T. Knoors, M.P.J. Vervloed & C.A.J. Aarnoutse. (2001). 'Sign facilitation in word recognition', in: Journal of Special Education, 35: 31-40.

Wauters, L.N., A.E.J.M. Tellings & W.H.J. van Bon. (2007). 'Factoren in het tekstbegrip van dove kinderen', in: Stem-, Spraak- Taalpathologie, Vol. 15, No. 4, pp. 235-250, Nijmegen University Press.

Wauters, L. (2013). 'Vuistregels voor het interactief voorlezen met dove/slechthorende kinderen' (= Guidelines for interactive reading with DHH children). Sprong Vooruit, studiedag voor NGT-docenten.

Wauters, L., J. DesJardin & E. Dirks (2020). Supporting School Readiness Skills and Home Literacy Environment in Young Children Who Are Deaf and Hard of Hearing. The Oxford Handbook of Deaf Studies in Literacy.

Wentink, H. & L. Verhoeven (2001). Het Protocol Leesproblemen en Dyslexie. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Whitehurst, G. J., & C. J. Lonigan (1998). Child development and emergent literacy. Child Development, 69, 848–872.

Workshop on Goals for Sign Language and Emergent literacy in Tanzania (2016). The Reading Project. Royal Dutch Kentalis.

Zambia National Association of the Deaf. (2001). ZAMBIAN SIGN LANGUAGE DICTIONARY. A basic dictionary of gestural/visual communication system of the Zambian Deaf community. First edition, Lusaka, Zambia.

Websites:

http://deaf.org.nz/about-us/deaf-community https://www.leraar24.nl/app/uploads/Kwaliteitskaart-Woordenschat-Semantiseren-071109.pdf https://nivoz.nl/nl/alles-over-feedback-geven-theorie-methoden-en-tips
https://www.purnell.org/fs/pages/news?post=associate-head-of-school-visits-miss-porters-school-20180116
https://sprongvooruit.nl
https://store.hesperian.org/prod/Helping_Children_Who_Are_Deaf.html https://www.youtube.com/watch?v=S770g-LULFY & https://www.youtube.com/watch?v=LjCzbSLylwI
https://wij-leren.nl/woordenschat-les.php
https://static1.squarespace.com/static/5148b4d0e4b0b0be2ded2ab1/t/527050cce4b079ec-23e1300d/ 1383092428676/LOOWI_v20121107_Voorbereidende_tekst_Directe_instructie_AvdKaar.pdf

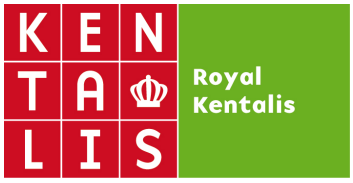

Royal Kentalis - Kentalis International Foundation, 2021
www.kentalis.com

Kufundisha Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu: Ukuaji wa Lugha na Kusoma

Kitabu cha Mwalimu

Sehemu ya II: Kutoka Nadharia hadi Vitendo

Darasa la Awali – Darasa la 3

Toleo la Kiswahili

Royal Kentalis

Kuondoa vikwazo vya mawasiliano

(CC BY-NC-ND 4.0) 2021, Royal Kentalis; S.Jansma, E.Wienhoven (waandishi na wahariri), pamoja na mchango na maoni ya wataalamu kutoka nchi za Uholanzi, Uganda na Tanzania 2015-2020. Vifaa vimezingatia muktadha, kuchapishwa na kusambazwa nchini Tanzania.
Tafsiri ya Kiswahili: Yohanis Kilave - Anders Mutembei

Hakimiliki ©

"This publication by Royal Kentalis - Kentalis International Foundation is licensed under CC BY-NC-ND 4.0. To view a copy of this license, visit https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode ."

"Chapisho hili la Royal Kentalis - Kentalis International Foundation limeidhinishwa chini ya CC BY-NC-ND 4.0. Ili kuona nakala ya leseni hii, tembelea https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode ."

Copyright © 2021
Royal Kentalis
Kentalis International Foundation
P.O. Box 89
3500 AB Utrecht
The Netherlands

W: www.kentalis.com
E: international@kentalis.nl

First edition 2021
ISBN: 978-9-08-320824-4

Yaliyomo

7. Kufundisha wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu kusoma – kutoka nadharia kuwa vitendo 3

7.1 Kufundisha wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu kusoma – toka lugha hadi kusoma katika hatua 4 4

7.1.1. Kufundisha katika hatua 4 4

7.1.2 Kufundisha hatua 4 kwa kutumia andalio la somo kwa kila hatua 5

7.2 Hatua ya 1: Kufundisha msamiati mpya wa lugha ya alama 6

7.2.1 Andalio la somo hatua ya 1 – Msamiati wa alama. 11

7.3 Hatua ya 2: Kufundisha alama mpya katika muktadha sahihi kwa kutumia hadithi na maswali ya kwa nini. 14

7.3.1 Andalio la somo hatua ya 2 – alama mpya katika muktadha sahihi. 17

7.4 Hatua ya 3: Kufundisha maneno mapya yanayowakilisha maana ya alama 20

7.4.1 Andalio la somo Hatua ya 3 – Kufundisha maneno 25

7.5 Hatua ya 4: Kusoma hadithi ya maandishi/matini yenye maneno mapya kwa kutumia maswali ya kujieleza. 29

7.5.1 Andalio la somo hatua ya 4 – Kusoma hadithi ya maandishi/matini. 33

7.6 Mfano wa andalio la somo la kufanyia kazi, hatua ya 1 hadi ya 4 36

7.7 Matokeo ya mikakati maalumu ya kufundishia viziwi kwenye ratiba 40

7.7.1 Kwa nini masomo ya kwenye mtaala yanahitaji muda wa ziada na marekebisho katika ufundishaji 40

7.7.2 Hatua 4 kwenye ratiba 41

7.7.2.1 Shule ya Awali 42

7.7.2.2 Shule ya Msingi darasa la 1 hadi 2 44

7.7.2.3 Shule ya Msingi darasa la 3 45

7.7.3 Kufundisha na kujifunza mada nne kwa wiki, darasa la 1 - 3, kwa kutumia Hatua 4 45

7. Kufundisha wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu kusoma – kutoka nadharia kuwa vitendo

Utangulizi

Katika sehemu hii ya Kitabu cha mwalimu tutazingatia mazoea ya kila siku: unawafundishaje wanafunzi wako viziwi na wenye usikivu hafifu kulingana na masomo yaliyomo katika Mtaala wa Taifa? Kama mwalimu tayari unayo maarifa na ujuzi wa kuwafundisha watoto wanaosikia kusoma. Je! nini kinachohitajika kufanywa tofauti wakati wa kuwafundisha wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu? Unawezaje kurekebisha somo lako ili liendane na mahitaji ya wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu?

Karibu watoto wote viziwi na wenye usikivu hafifu usomaji wao uko chini. Wanahitaji ufundishaji wa zaidi na wa kurudiarudia. Miongozo muhimu ni pamoja na:

- Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu hawawezi kujifunza kusoma kwa kutumia sauti. Matokeo yake, hawawezi kusimbua: ambayo ni njia ya kusoma kwa kutamka herufi na kuunganisha sauti mbalimbali kuwa maneno. Kila neno lazima lisomwe na kukumbukwa kupitia lugha ya alama ya Tanzania na alfabeti za vidole.
- Wana ufahamu kidogo wa lugha ya mazungumzo / iliyoandikwa. Ndio maana kwao kila neno lazima lifundishwe kwa lugha ya alama.
- Kwao, sarufi pia lazima ifafanuliwe kwa kina zaidi.

Ili kukidhi mahitaji ya kielimu ya wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu, Sehemu ya I ilielezea mikakati ya jumla na maalumu kwa kufundishia wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu:

- Kwa watoto wa madarasa ya awali na wale wakubwa ambao wameanza shule, Sura ya 3 inahusu kuhamasisha mawasiliano, kukuza lugha ya alama na ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika.
- Kwa wanafunzi ambao wamekuwa katika elimu kwa muda, Sura ya 4 inaelezea mikakati minne ya kufundishia kusoma:
  1. Ufundishaji mzuri wa msamiati wa lugha ya alama (PERC)
  2. Matumizi ya hadithi za lugha ya alama na maandishi katika muktadha sahihi, motisha na kuuliza maswali ya kwa nini[1].
  3. Kufundisha maneno mapya, kwa kutumia sandwichi na mnyororo (Njia ya matimodo)
  4. Matumizi ya hadithi na makala zilizoandikwa katika muktadha sahihi, motisha na kuuliza maswali ya kwa nini.

Sehemu zifuatazo hapa chini zinaelezea jinsi ya kutumia mikakati hii. Taarifa juu ya namna ya kurekebisha maandalio ya somo ili kukuongoza kupitia hatua nne za kufundisha wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu kusoma zimetolewa. Tunaangalia pia ratiba: muda wa kutosha (kwa mfano, muda zaidi ya ule wa watoto wanaosikia) lazima utumiwe kwenye kusoma.

1 Wh-questions are questions starting with "wh": Who, What, Where, When, why, plus How.

7.1 Kufundisha wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu kusoma – toka lugha hadi kusoma katika hatua 4

Elimu ya kusoma kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu huanza na elimu ya lugha: dhana hujengwa katika lugha ya alama na kuendelezwa kwa mawasiliana juu yake na kwa msaada wa hadithi. Halafu hufundishwa maneno ambayo wanafunzi huyasoma mwishowe katika hadithi ya maandishi/matini.

7.1.1. Kufundisha katika hatua 4

Kwa kifupi, kuna hatua 4:

1. *Kufundisha msamiati mpya kwa kutumia PERC:*
   a. Kutoa alama mpya katika muktadha wa kuonekana na kuvutia: dakika mbili za kuchangamsha
   b. Kufafanua maana ya alama, kwa kutumia muundo mtandao wa alama na picha
   c. Kuimarisha alama mpya na maana zake: matumizi ya michezo ya kuimarisha alama mpya
2. *Kufundisha alama mpya katika muktadha sahihi, kwa kutumia hadithi na maswali ya kwa nini:*
   a. Kuuliza maswali ya kwa nini kabla ya hadithi kwa kuzingatia utabiri unaotokana na kichwa na picha za hadithi.
   b. Kusimulia hadithi katika lugha ya alama ikiongozwa na picha; maswali ya kwa nini wakati wa kusimulia hadithi yatumike kuonyesha maoni yako.
   c. Kuuliza maswali ya kwa nini baada ya hadithi kwa ajili ya kuelewa hadithi na kukuza ujuzi wa kusimulia hadithi.
3. *Kufundisha maneno mapya ambayo yanawakilisha maana ya alama:*
   a. Kutumia njia ya matimodo inayotumia: sandwichi na mnyororo, tumia alama, neno lililoandikwa, alfabeti za vidole, kusoma midomo, matamshi, kuandika, taswira/picha. (Vitu halisi)
   b. Kuimarisha maneno mapya, muundo wa maandishi yake na maana: michezo ya kuimarisha maneno mapya.
4. *Kusoma hadithi ya maandishi/matini yenye maneno mapya kwa kutumia maswali ya kwa nini:*
   a. Kuuliza maswali ya kwa nini kabla ya kusimulia hadithi/matini
   b. Kusoma hadithi/matini kwa wanafunzi au pamoja na wanafunzi; maswali ya kwa nini kuonyesha maoni yako na mchakato wa kusoma.
   c. Kuuliza maswali ya kwa nini baada ya hadithi yanayolenga ufahamu wa hadithi ya maandishi/matini "Maswali ya kwanini" pamoja na wanapoyasoma kwenye matini?"

Hatua hizi zimeelezwa hapa chini katika 7.2.

7.1.2 Kufundisha hatua 4 kwa kutumia andalio la somo kwa kila hatua

Kwenye kurasa zinazofuata, hatua 4 zitaelezwa kwa msaada wa andalio la somo. Haya maandalio ya somo yamezingatia andalio la somo kwa shule ya msingi Tanzania[2]. Kwa ushirikiano wa wataalamu wa AMUCTA[3] na Kentalis kutoka Uholanzi wamewasilisha andalio la somo la Kitanzania kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu: wamefuata andalio la somo la Tanzania lakini wameongeza mikakati 4 ya hatua kwa hatua inayohitajika katika kuwafundisha wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu. Andalio la somo limetolewa kwa kila hatua. Walimu wanaweza kulitumia hii kama mfano wakati wa kuandaa masomo yao. Jambo la msingi la kuzingatia hapa, ni kuwa si lazima hatua moja ikafundishwa ndani ya kipindi kimoja inategemeana na kile kinachofundishwa. Andalio la somo hili pia limetumia modeli ya ufundishaji wa Moja kwa Moja Ili kuwa wazi kila wakati juu ya hatua gani unayofundisha, picha zifuatazo zimetumika:

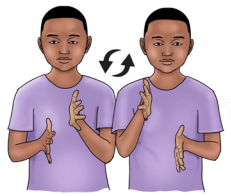	**Kufundisha msamiati mpya wa alama kwa kutumia *PERC*** Hatua ya 1
	Kufundisha alama mpya katika muktadha wa maana kwa kutumia hadithi za lugha ya alama na maswali ya kwa nini Hatua ya 2
	Kufundisha maneno mapya ambayo yanawakilisha maana ya alama kwa kutumia sandwichi na mnyororo Hatua ya 3
	Kusoma hadithi ya maandishi/matini yenye maneno mapya kwa kutumia maswali ya kwa nini pamoja "kuuliza walipoyasoma maneno kwenye matini?" Hatua ya 4

Hatua 4 zina sehemu kadhaa kama ilivyoelezewa hapa chini. Rejea kila wakati hufanywa kwa aya inayofaa kutoka kwenye sura zilizotangulia, na maneno: "Angalia: sehemu… ..". Kwa njia hii unaweza kupata kwa urahisi wa chimbuko la taarifa na ufafanuzi.

2 Rejeleo-Andalio la Somo kwa Shule za Msingi za Tanzania
3 AMUCTA: Chuo Kikuu Kishiriki cha Askofu Mkuu Mihayo cha Tabora

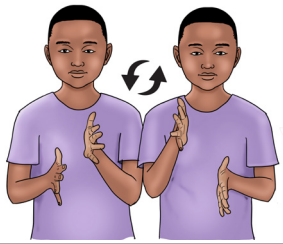	**Hatua ya 1 – kufundisha msamiati mpya wa alama kwa kutumia PERC** a. Dakika mbili za kuchangamsha b. Kufafanua maana c. Michezo ya kuimarisha maarifa	Angalia: Sehemu ya 5.1

7.2 Hatua ya 1: Kufundisha msamiati mpya wa lugha ya alama

Wakati unapoanza maudhui/mada mapya, unaanza na hatua ya kwanza ya kufundisha msamiati mpya wa alama. Hatua hii ina sehemu 3: dakika mbili za kuchangamsha, kufafanua maana, na michezo ya kuimarifa maarifa. Sehemu hizi zinaelezwa hapa chini:

a. Dakika mbili za kuchangamsha

Wanafunzi wanakuwa wazi zaidi na kuzingatia wakati kinapotokea kitu cha kusisimua au cha kufurahisha.

Wakati wa dakika mbili za kuchangamsha, mwalimu hufanya kitu cha kufurahisha ili aweze kupata umakini kamili wa wanafunzi. Kuwa na kitu cha kuchekesha-kisichotarajiwa' huunda ushiriki wa wanafunzi, ambao hufungua ubongo wao hadi kupokea habari, kama inavyotakiwa.

Mwalimu kwa mfano anaweza:

- kucheza mchezo wa kuigiza: wa kujifanya mgonjwa au anakwenda kanisani
- kuvaa: kwa mfano, kama mchoraji mwenye rangi na kuwa brashi za kuchorea au kama mvuvi, n.k.
- kujifunika mwenyewe kwa picha;
- kusimulia hadithi fupi.

Matumizi ya shughuli hizi zote zitasababisha watoto kutafakari juu ya uzoefu wao na kuhakikisha kuwa wanashiriki katika mada au alama ambazo watajifunza. Dakika mbili za kuchangamsha ni njia ya kuamsha maarifa ya awali. Kwa mfano: kuvaa tu koti la daktari kutaamsha ujuzi wa watoto wa kuwa mgonjwa, kwenda kwa daktari, n.k.

Hatua hii inahusu kufundisha alama lengwa 2 hadi 5: alama ambazo zinawawezesha wanafunzi wako viziwi na wenye usikivu hafifu kuelewa somo lako kutoka kwenye Mtaala wa Taifa. Wakati wa dakika mbili za kuchangamsha zingatia alama hizi zilizolengwa. Unaonyesha vitendo, vitu, hisia, hali n.k ambazo unataka kuwafundisha wanafunzi. Unatumia na kuelezea alama mpya na maana yake kwa njia ya kuchekesha na ya kuvutia. Ni muhimu sana kwamba:

- Unaongeza lugha ya alama kwa vitendo vyako;
- Unatumia alama mpya lengwa mara kadhaa: ikiwezekana angalau mara saba;
- Unaelezea kwa uwazi maana za alama lengwa na kurudia pia maana zake;
- Utumie taswira/picha: picha na vitu halisi.

Ni muhimu kuwa na alama 2 hadi 5 ambazo zimechaguliwa na zitasaidia wanafunzi kujifunza, na ambazo zinafaa katika muundo mtandao. Kabla ya hapo ulishaeleza maana ya alama hizi kwa sentensi fupi na zinazoeleweka. Unarudia sentensi hii wakati wa dakika mbili za kuchangamsha

b. Kufafanua maana

Baada ya dakika mbili za kuchangamsha, alama mpya zinaelezwa kwa uwazi kwa kutumia muundo mtandao wa alama/picha. Hii inaweza kuwa mwavuli, ngazi, kabati au buibui. Sehemu ya 5.1.2 inaeleza miundo mtandao minne na namna inavyotumika:

Mwavuli	Ngazi	Kabati	Buibui
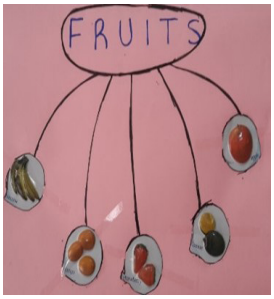	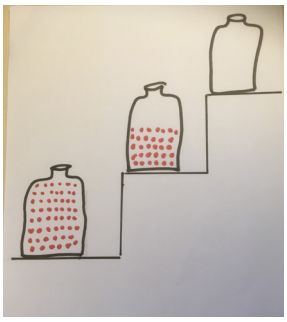	Vingi: ******** ******** Vichache: **	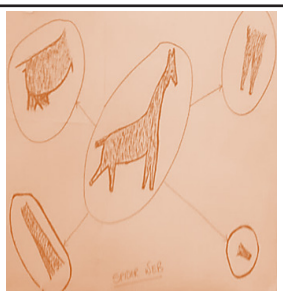

Tafadhali, elezea kwa wanafunzi namna alama mpya zinavyohusiana. Kwa mfano:

Mwavuli:	"Kuna aina zote za matunda, kama: ndizi, tufaa", "tufaa ni aina ya tunda inayoitwa Apple kwa Kingereza".
Ngazi:	"Chupa ya kwanza imejaa, halafu inayofuta iko nusu, na mwisho chupa haina kitu".
Kabati:	"Kama una vitu vingi vya kitu fulani ambavyo huwezi kuvihesabu tena. Kama una vitu vichache unavyoweza kuvihesabu 1, 2 au 3".
Buibui:	"Twiga ana sehemu tofauti za mwili, kama mkia, shingo ndefu na miguu minne".

Sehemu ya III inatoa mifano na templeti tupu za miundo mtandao. Unaweza kuzitumia wakati unapofundisha.

c. Michezo ya uimarishaji wa alama mpya

Ili kuhifadhi na kuelewa alama mpya katika mtandao wa msamiati, alama zinahitajika kuonekana angalau mara saba hadi kumi. Kwa hiyo, wanafunzi wanahitaji kufanya mazoezi ya alama na maana yake mara kwa mara. Hii inaweza kufanywa kupitia mazoezi mbalimbali, mazoezi ya kila siku na michezo ya uimarishaji maarifa. Michezo ya uimarishaji maarifa imeundwa kwa ajili ya kujifunza alama mpya, kwa kuzingatia malengo, kufurahisha na kushirikisha zaidi Wanafunzi wote. Tafadhali, cheza michezo michache ya uimarishaji angalau mara 2 kwa siku. Hii inachukua dakika 5 hadi 10.

Michezo ya uimarishaji maarifa inasimamiwa kwanza na mwalimu. Mara tu wanafunzi wanapoelewa michezo, inaweza kutumiwa pia kwa ajili ya mafunzo ya kushirikiana katika jozi au makundi madogo.

Hapa chini ni orodha ya michezo ya kuimarisha maarifa. Baadhi ya michezo inakuhitaji wewe kuandaa vifaa, kwa mfano: kutengeneza kete au mchezo wa kumbukumbu. Sehemu ya III inatoa mifano na templete tupu.

Michezo ya kuimarisha maarifa ya alama mpya		
	Jina na maelezo	**hatua**[4]
1.	*Kweli au Uwongo* Onyesha mchoro au kitu na ukipe jina: "Hii/hiki ni..... Kweli au uwongo?" - Wanafunzi wana karatasi nyekundu (uwongo) na ya kijani (kweli). Wanaonyesha karatasi nyekundu wakati maelezo ya mwalimu ni ya uwongo; na kijani wakati yakiwa sahihi. - Wanafunzi wanatakiwa kusimama ikiwa maelezo ni sahihi na wanakaa chini wakati maelezo yanakuwa ya uwongo	Darasa la 1, 2, 3
2.	*Ninapeleleza kwa jicho langu dogo na hulioni…* Mwalimu anatoa alama ya "Ninapeleleza kwa jicho langu dogo" na taja tabia ya kitu kilichokusudiwa. Wanafunzi lazima wabashiri kitu ambacho mwalimu anacho kwenye akili yake. Kwa mfano: "Ninapeleleza kwa jicho langu dogo na… .. ni duara". Wanafunzi wanapaswa kubashiri ni kitu gani cha duara ambacho mwalimu anamaanisha.	Awali, darasa la 1, 2
3.	*Ninafikiria ... kitu ambacho hukijui ...* Mwalimu atoe alama ya, "Ninafikiria ... kitu ambacho hukijui ... na ni aina fulani ya kifaa unachotumia kutengenezea nyumba ...". Wanafunzi wanapaswa kubashiri ni kifaa gani mwalimu anamaanisha.	Darasa la 2, 3
4.	*Kucheza mchezo wa kuigiza na kubashiri* Mwalimu anaonyesha maana ya alama lengwa, kwa kutumia tu mchezo wa kuigiza. Wanafunzi wanatakiwa kubashiri ni alama gani iliyoigizwa	Awali, darasa la 1, 2
5.	*Je! Ni mali ya pamoja au sivyo?* Tengeneza mfuatano wa picha au alama zilizochorwa kutoka kwenye msamiati lengwa. Waulize wanafunzi waweke picha au alama zinazofanana pamoja. Mara kwa mara waambie kwa nini iko hivyo. Tundika kadi zenye alama lengwa na waache wanafunzi wenye kadi zinazofanana watafutane. Waambie wanafunzi waambiane kwa nini wako pamoja.	Awali, darasa la 1, 2, 3

4 Pre- Primary- Elimu ya Awali, Primary 1-Darasa la 1, Primary 2- Darasa la 2, Primary 3-Darasa la 3

6.	*Kumbukumbu*[5] Tengeneza mchezo wa kumbukumbu wenye picha za alama zilizolengwa. Katika mchezo wa Kumbukumbu, wachezaji wanapaswa kulinganisha na kukusanya kadi zenye picha sawa. Kadi zote zimefunikwa kwenye meza, kwa hiyo picha hazionekani. Wachezaji wanageuza kadi mbili kwa zamu. Wachezaji wote lazima waweze kuona picha wakati kadi zitakapogeuzwa. Ikiwa mchezaji atapata kadi mbili zinazofanana, ni seti na inaondolewa kwenye mchezo. Mchezaji anaweka seti ya kadi hizi mbele yake / kwenye lundo. Mchezo ni juu ya kukusanya seti nyingi iwezekanavyo. Ni muhimu mara nyingi wanafunzi wataje picha (na alama) wakati wakiwa wamegeuza kadi.	Awali, darasa la 1, 2, 3
7.	*Kumbukumbu kwenye kompyuta* Ikiwa inapatikana: wanafunzi wacheze mchezo wa kumbukumbu kwenye kompyuta. Hakikisha kuwa wanatumia alama kila wakati: wanaona picha kwenye skrini, wanatumia alama na wajaribu kutafuta picha inayofanana na alama.	Darasa la 2, 3
8.	*Mpira* Mwalimu ana mpira na anamtupia wanafunzi mmojawapo. Mwanafunzi anachukua mpira: - Mwalimu anatoa alama za msamiati lengwa. Mwanafunzi anaonyesha picha kwenye muundo mtandao au kwa kitu halisi. - Mwalimu aonyeshe picha kwenye muundo mtandao au kwa kitu halisi. Mwanafunzi wanatoa alama inayoendana nayo. - Mwalimu anafafanua moja ya alama mpya. Mwanafunzi anaonyesha - Alama inayoendana nayo ("Ikiwa una vitabu 2, unavyo?" Jibu: "Vichache".)	Awali, Darasa la 1, 2, 3
9.	*Kadi zenye picha* Tumia kadi zenye picha za alama ambazo watajifunza. Mwalimu na darasa: Onyesha kadi na waambie wanafunzi wataje alama haraka iwezekanavyo. Wanafunzi katika jozi: Wanafunzi wacheze mchezo huohuo. Kadi zote zinawekwa kwenye meza, picha zikionekana kwa juu. Mmojawapo atoe alama; mwingine atafute kadi inayoendana nayo haraka iwezekanavyo.	Awali, Darasa la 1, 2, 3 2, 3

5 Angalia sehemu ya III kwa ajili ya mifano na templeti

10.	*Mpira na kadi* Kadi zenye picha za alama za kujifunza zinaonekana kwa wanafunzi wote. Mwalimu ana mpira na anamtupia mmoja wa wanafunzi. Mwalimu anatoa alama ya msamiati lengwa. Mwanafunzi anaonyesha picha inayoendana nayo kwenye kadi.	Awali, Darasa la 1
11.	*Rusha kete* Tengeneza kete kubwa (angalia Sehemu ya III) na picha za alama zilizolengwa kwenye kete hiyo. Kwa upande mwingine, mwanafunzi arushe kete na kutoa alama ya picha kwenye kete.	Awali, Darasa la 1
12.	*Kuchora mgongoni* Wanafunzi wanafanya kazi katika jozi. Mmoja wao achore picha (inayowakilisha maana ya alama ambayo wanafunzi watajifunza) mgongoni kwa mwingine. Yule aliyeandikwa mgongoni abashiri alama ambayo imechorwa.	Awali, Darasa la 1, 2
13.	*Kuhusianisha* Mwalimu atoe alama na kuwauliza wanafunzi kuja na alama ambazo zinahusiana na alama hiyo. Uhusiano huo lazima utambuliwe haraka.	Darasa la 2, 3
14.	*Uzoefu wako binafsi* Wanafunzi watunge hadithi fupi au michezo ambayo watatumia alama mpya katika muktadha tofauti na aliyotumia mwalimu.	Darasa la 2, 3

7.2.1 Andalio la somo hatua ya 1 – Msamiati wa alama

Hatua ya 1 – Kufundisha lugha ya alama Andalio la somo kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafiku kwa kuzingatia Andalio la Somo kwa Shule za Msingi Tanzania.	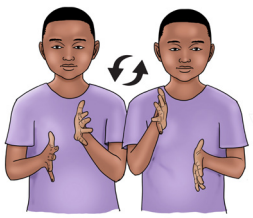

Darasa: ..... Tarehe: .....
Somo: ..... Muda: .....
Mada: ……..... Idadi ya wanafunzi: .....

Vifaa vya ufundishaji na ujifunzaji: Muundo mtandao wenye alama mpya: ……
……..……
…….....

Marejeleo: Kitabu muhimu kwa viziwi na wenye usikivu hafifu: Sehemu ya I, sehemu ya 5.1; Sehemu ya II: Michezo ya kuimarisha alama; Sehemu ya III.

Sababu:

- Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu wanahitaji kujifunza alama na maana yake kwanza, kabla ya kujifunza maneno mapya.
- Dakika mbili za kuchangamsha, muundo mtandao na michezo ya kuimarisha maarifa ni mikakati yenye nguvu kwa kufundishia alama mpya na maana zake.
- ……
  …….....

Matokeo maalumu/mahususi:

Wanafunzi waelewe na waweze kutumia alama mpya:

……..……
……

Maandalizi:

- Chagua alama mpya 2-5 kulingana na masomo yaliyomo kwenye Mtaala ya Kitaifa
- Tengeneza dakika mbili za kuchangamsha zinazofaa
- Elezea bayana maana ya alama mpya walizojifunza
- Tengeneza muundo mtandao wa alama
- Tengeneza vitu vinavyoonekana, kusanya vitu halisi

Muda	Kazi za mwalimu, hatua ya 1: kufundisha msamiati wa alama		Wanafunzi	Njia
Dakika 3	**Utangulizi:** - Amsha maarifa ya awali / kutambulisha maudhui mapya - Kuwaambia lengo: kujifunza alama mpya	Tunafanya Ninafanya	Kushirikiana / kuwasiliana Kumwangalia mwalimu	
Dakika 4 Dakika 8 Dakika 7 Dakika 5	**Maendeleo ya somo:** *Ujuzi mpya = alama mpya* - Dakika mbili za kuchangamsha, ikiwemo kufafanua - Onyesha muundo mtandao na kuelezea maana, hakikisha kupatikana na kuonekana kwa muundo mtandao *Uimarishaji* - Michezo ya kuimarisha ujifunzaji alama, kwa mfano • Kumbukumbu • Michezo ya kuigiza • Kweli au uwongo - Mwongozo wa mazoezi: • Michezo ya kuimarisha maarifa Mazoezi, shughuli:	Ninafanya Tunafanya Unafanya: kwenye kundi au peke yako	Kumwangalia mwalimu kujifunza alama mpya Kushirikiana/ kuwasiana, kucheza michezo ya kuimarisha maarifa, kujifunza alama mpya Fanya mazoezi, shughuli za alama mpya, kujifunza alama mpya	PERC
	Matumizi - Mazoezi ya kujitegemea: - Michezo ya kuimarifa maarifa. Mazoezi, shughuli:	Unafanya: makundi madogo au peke yake	Fanya mazoezi, shughuli za alama mpya	

Dakika 3	*Hitimisho* - Angalia na utafakari juu ya ujifunzaji: je! wanafunzi wametimiza lengo? *Kazi za Nyumbani*	Unafanya: Kwenye kundi	Kushirikiana/ kuwasiliana, kutafakari juu ya mchakato wao wa ujifunzaji	

Tathmini ya mwalimu:

……

……

……

……

	Hatua ya 2: Kufundisha alama mpya katika muktadha sahihi kwa kutumia hadithi za lugha ya alama na maswali ya kwa nini a. Maswali ya kwa nini kabla ya kusimulia hadithi kwa ajili ya kubashiri b. Kusimulia hadithi kwa lugha ya alama na kwa kutumia vielelezo na picha c. Maswali ya kwa nini baada ya hadithi kwa ajili ya kujenga uelewa na ujuzi wa kusimulia	Angalia: Sehemu ya 5.2 & 5.3

7.3 Hatua ya 2: Kufundisha alama mpya katika muktadha sahihi kwa kutumia hadithi na maswali ya kwa nini

Sehemu ya 5.2 inatoa habari juu ya jinsi ya kutunga hadithi ya lugha ya alama. Hapo, unapata habari juu ya muundo wa hadithi na ugumu wa lugha ya alama. Sehemu ya III ni mchoro wa samaki ukionesha muundo wa hadithi, ambayo inasaidia katika kutunga hadithi.

a. Kusimulia hadithi ya lugha ya alama

Wakati wa kusimulia hadithi ya lugha ya alama, ni muhimu kwamba:

- Alama lengwa zinajumuishwa kwenye hadithi.
- Mwalimu anatambulisha aina ya hadithi kwa wanafunzi: ni hadithi ya kubuni au imetokea kweli?
- Hadithi inaonyeshwa na picha zinazosaidia kuifafanua hadithi husika.
- Mwalimu anaonyesha picha mara kwa mara wakati anasimulia hadithi na kuelezea kinachotokea.
- Mwalimu awape wanafunzi muda wa kutazama picha na kufuatilia maelezo yake. Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu wanahitaji umakini katika kugawanya muda wao wa kuona na kufuatilia: kutoka kwa upokeaji wa lugha hadi kuangalia picha na kurudi nyuma kwenye lugha.
- Mwalimu hutumia sarufi ya lugha ya alama, ikiwa ni pamoja na kuwa muigizaji. Msimuliaji wa hadithi anaigiza kama mhusika katika hadithi kwa njia ya mwonekano wa uso na lugha ya mwili. Kwa njia hii, hadithi inakuwa hai.
- Mwalimu hurudia na kusisitiza sehemu muhimu za hadithi.

b. Maswali ya kwa nini

Kuuliza maswali ya 'kwa nini' ni mkakati madhubuti wa kuhamasisha wanafunzi kufikiria juu ya maudhui na muundo wa hadithi. Maswali ya 'kwa nini' yanawapa changamoto wanafunzi kufikiria na kubaini uhusiano kati ya wahusika katika hadithi vitendo na motisha, sababu na athari, n.k. Tumia kadi za maswali ya kwa nini ambazo zinawakilisha alama za maswali tofauti. Kadi hizi ikiwezekana ziwe mahali pa kudumu, panapoonekana inaweza kuwa karibu na ubao. Kisha walimu wanaweza kuzirejelea na hivyo wanafunzi wanaziona na kufaidika kila wakati kutokana

na zana hizi za kuona.

Mfano wa kadi za maswali ya kwa nini zinaweza kupatikana katika sehemu ya III.

c. Utaratibu wa kusimulia hadithi na kuuliza maswali ya kwa nini

Maswali ya kwa nini yanatumika kabla, wakati na baada ya kusimulia hadithi. Hapa chini ni mwongozo wa hatua na utaratibu wa kuuliza maswali na kusimulia hadithi kwa lugha ya alama.

1.	**Utangulizi wa hadithi** Rudia somo lililopita: rudia alama mpya walizojifunza na maana yake. Amusha ujuzi wa awali: hadithi inahusu alama hizi mpya na maana yake. Eleza ni aina gani ya hadithi utakayowasimulia, kwa mfano: "Ninawasilimulia hadithi ya kubuni"	
2.	**Maswali ya kwa nini kabla ya kusimulia hadithi** Uliza maswali ya kwa nini yanayolenga kubashiri maudhui ya hadithi: - "Angalia picha, unaona nini?" - "Nani anashiriki?" - "Hadithi imefanyikia wapi?" - "Unafikiri kitatokea nini?" - "Kichwa cha habari kina maana gani?" Zingatia kichwa cha habari, picha, taarifa zilizo kwenye jarada la kitabu, na (kama umevileta) vitu halisi. Tumia kadi za maswali kama mwongozo.	
3.	**Simulia hadithi katika lugha ya alama** Tumia kiwango sahihi cha lugha ya alama. Tumia lugha ya mwili, mwonekano wa uso, kuigiza	**Maswali ya 'kwa nini' wakati wa kusimulia hadithi:** iga mawazo yako, hisia na matarajio kuhusu hadithi
4.	**Maswali ya 'kwa nini' baada ya kusimulia hadithi** Uliza maswali ya 'kwa nini' ambayo yatajenga upya maudhui ya hadithi. Hii itawasaidia wanafunzi kuielewa vizuri hadithi. Zingatia pia kwenye: - Sababu na athari; - Motisha ya wahusika; - Namna tatizo lilivyotatuliwa; - Mafunzo ya hadithi; - Kwa nini ni hadithi ya kubuni; n.k. Tumia maswali ya kadi kama mwongozo.	

5.	**Shughuli kwa ajili ya kuelewa kwa kina** Shiriki katika shughuli za hadithi ili kuipa uhai, kwa mfano: - Kusimulia tena (sehemu za) hadithi - Kuigiza (sehemu za) hadithi Kuchora - Kutumia kete yenye maswali ya kujieleza. Mwanafunzi azungushe kete na aulize swali kuhusu hadithi, kwa mfano: "Kwa nini Kapere alihitaji kupooza mwili na maji?" Sehemu ya III ina kielezo cha kete chenye maswali ya kujieleza. - Kazi za kushirikiana, wanafunzi kuwa kwenye jozi, na kucheza kwa zamu: mwalimu aulize swali kuhusu hadithi ambalo linaweza kupata jibu refu. Wanafunzi wanapewa sekunde 30 kufikiria jibu. Kisha mwalimu anaweka kipimo (kwenye simu au saa) cha muda wa dakika moja. Mwanafunzi A anajibu swali katika dakika hiyo. Ikiwa mwanafunzi yuko tayari amejibu kabla ya dakika kupita, mwanafunzi B anaweza kuuliza swali na mwanafunzi A aendelee kujibu. Kama muda wa dakika moja utapita basi mwanafunzi B aendelee kujibu.

7.3.1 Andalio la somo hatua ya 2 – alama mpya katika muktadha sahihi

Hatua ya 2 – alama mpya katika muktadha sahihi: hadithi za lugha ya alama Na maswali ya kujieleza Andalio la somo kwa kuzingatia andalio la somo kwa shule za msingi Tanzania, Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu	

Darasa: ..... Tarehe: .....
Somo: ..... Muda: .....
Mada: ……..... Idadi ya wanafunzi: .....

Vifaa vya kufundishia/kujifunzia: Hadithi za lugha ya alama na maswali ya kujieleza:
…….....

Marejeleo: Kitabu cha wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu: Sehemu ya I, kipengele cha 5.2 na 5.3; Sehemu ya II: Hadithi za samaki & Jedwali la namna ya kusimulia kwa lugha ya alama; Sehemu ya III.

Sababu/lengo:
- Alama mpya zinatakiwa kutolewa katika muktadha sahihi na motisha kama hadithi.
- Maswali ya kujieleza yanatumika 1) kubashiri kitu gani kitatokea; 2) kuelewa na kujenga upya maudhui ya hadithi; 3) kama njia kuiga mawazo; na 4) kukuza mawazo/kufikiri kwa wanafunzi.
- ……

Matokeo mahususi/maalumu:
- Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu waelewe na waweze kutumia alama mpya kwenye hadithi.
- Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu waweze kubashiri, kuelewa na kujenga upya maudhui ya hadithi.
- Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu waweze kujibu maswali yanayotokana na hadithi.
- ……

Maandalizi:

- Tunga hadithi ya lugha ya alama, kwa kutumia alama mpya 3-5 kutoka hatua ya 1.
- Tumia muundo wa samaki kutengeneza muundo mzuri wa hadithi
- Chagua kiwango sahihi cha lugha ya alama na utumie ushauri uliotolewa kuhusu ugumu wa lugha
- Tengeneza zana/picha, kusanya vitu halisi
- Hakikisha kuwa kadi zenye maswali ya kujieleza (Kwa nini) yapo na kuonekana
- Fanya mazoezi ya kusimulia hadithi kwa lugha ya alama

Muda	**Shughuli za mwalimu, hatua ya 2: hadithi ya mazungumzo inayotumia pia alama na maswali ya kujieleza**		**Wanafunzi**	**Njia**
	Utangulizi:	Tunafanya	Kushirikiana/kuwasiliana	
Dakika 3	- Rudia somo lililopita / Amsha ujuzi wa awali: rudia alama mpya walizojifunza na maana yake			
Dakika 3	- Tambulisha hadithi	Unafanya	Kumwangalia mwalimu	
Dakika 2	- Waambie lengo: Kuelewa na kusimulia tena hadithi, kwa kutumia alama mpya			

	Maendeleo ya somo: *Ujuzi mpya = kuelewa hadithi na kutumia alama mpya katika hadithi*			**Kusimulia hadithi kwa lugha ya alama na matumizi ya maswali ya kujieleza kwa ajili ya: 1) kubashiri; 2) kuiga mawazo yako; 3) ufahamu; 4) kukuza kufikiri/mawazo**
Dakika 5	- Uliza maswali ya kujieleza kabla ya hadithi	Tunafanya	kushirikiana, kujibu maswali kumwangalia mwalimu kuzingatia hadithi na alama	
Dakika 5	- Kusimulia hadithi kwa lugha ya alama, tumia maswali ya kujieleza kuiga mawazo yako	Unafanya	kushirikiana, kujibu maswali	
Dakika 5	- Uliza maswali ya kujieleza baada ya hadithi	Tunafanya	kushirikiana, kujibu maswali, kujenga upya hadithi	
	Kuimarisha			
Dakika 10	- Kuijenga upya hadithi pamoja na wanafunzi, kwa kutumia maswali ya kujieleza na kadi za maswali ya kujieleza	Tunafanya	kujenga upya na kusimulia tena hadithi kwa maigizo au lugha ya alama	
Dakika 5	- Mwongozo wa mazoezi: ◊ Igiza hadithi, wanafunzi waigize pia hadithi hiyo ◊ Waambie wanafunzi wasimulie tena hadithi	Unafanya: kundi au peke yake		
Dakika 10	*Matumizi* - *Mazoezi binafsi: kwa mfano wanafunzi waichore hadithi* - ……..	Unafanya: makundi madogo au peke yake	Kufanya mazoezi, shughuli za hadithi na alama mpya	
Dakika 7	*Hitimisho* - Angalia na tafakari kwenye ujifunzaji: Je! Wanafunzi wamefikia lengo?	Unafanya: kundi	kushirikiana, kutafakari mchakato wao wa ujifunzaji	
Dakika 5	- Kazi ya nyumbani			

Tathmini ya mwalimu: …….

……

…….

	Hatua ya 3: Kufundisha maneno mapya yanayowakilisha maana ya alama d. Sandwichi na mnyororo e. Michezo ya kuimarisha maneno	Anagalia: Sehemu ya 5.4

7.4 Hatua ya 3: Kufundisha maneno mapya yanayowakilisha maana ya alama

Baada ya kufundisha alama mpya, hatua inayofuata ni kufundisha maneno yanayolingana na mfumo wa maandishi yao. Kwa sababu wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu wana shida katika kusikia, kwa hiyo hawawezi kujifunza kusoma kwa kutumia njia ya fonetiki au silabi. Wanafunzi viziwi hawawezi kujifunza kusoma kwa kusimbua. Wanafunzi wenye usikivu hafifu wanaweza kufaidika kutokana na baki ya usikivu, lakini wanahitaji mkakati mbadala wa kuwasaidia kujifunza kusoma. Mkakati wa njia ya Matimodo, ambao unatumia lugha ya alama, taswira/picha, alfabeti za vidole, kusoma mdomo na matamshi, na kuandika neno unatumika. Wakati wa kufundisha wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu kusoma, utaratibu ufuatao umewekwa:

Lengo:	Kuwa makini	Mwalimu anatoa:
1. Kujenga dhana: kujifunza alama mpya kwa kupitia PERC 2. Kujifunza alama kupitia lugha ya alama	Alama ya kwanza	Alama, maana na taswira/picha. Hadithi za lugha ya alama.
3. a. Kutengeneza au kuhusianisha alama na neno lililoandikwa b. Kuimarisha maneno (utambuzi wa haraka, mpangilio wa herufi)	Halafu maneno	Neno la kuandikwa, alfabeti za vidole, kusoma mdomo, matamshi, na kuandika. Mazoezi ya kuandika

Sehemu ya 3a hapa ina sandwichi na mnyororo. Sehemu ya 3b ina michezo ya kuimarisha na mazoezi. Sehemu hizi mbili zinafafanuliwa hapa chini:

a. Sandwichi na mnyororo

Katika mikakati yote yaani sandwichi na mnyororo, njia kadhaa zinatumiwa kufundisha maneno yaliyoandikwa yaliyounganishwa/kuhusianishwa na alama mpya walizojifunza. Kwa mwendo mzuri, unawaonyesha wanafunzi alama, neno lililoandikwa, alfabeti za vidole, taswira/picha. Unaonyesha wazi kuwa alama X inahusianishwa na maandishi ya neno X.

Hii inaweza kufanyika kwa mfuatano tofauti. Ni muhimu wanafunzi waweze kupata na kukumbuka uhusiano kati ya neno lililoandikwa na maana yake. Kwa hiyo, uhusiano kati ya alama na neno unahitaji elimu ya mara kwa mara. Kwa kuongezea, wanafunzi lazima waweze kukumbuka

mpangilio wa herufi. Kwa hiyo, kutumia alfabeti za vidole mara kwa mara ni muhimu.

Kwa sandwichi, njia 2 zinatumiwa, kwa mfano:

Alama	Neno lililoandikwa	alama
Taswira	Alfabeti za vidole	taswira
Alama	Alfabeti za vidole	alama

Kwa kuwa lengo ni kujifunza kusoma, inapendekezwa kuwa mara zote utoe neno liloandikwa au alfabeti za vidole.

Katika mnyororo, njia zaidi ya 2 zinatumika kwa mfano:

Alama	Neno lilioandikwa	Matamshi	
Alama	Alfabeti za vidole	Taswira	Kusoma mdomo
Taswira	Neno lilioandikwa	Alama	Alfabeti za vidole

Ni muhimu kufundisha kwanza, halafu kurudiarudia sandwichi na mnyororo na wanafunzi mara kwa mara. Kwa njia hiyo, wanafunzi wanaweze kuhifadhi neno lililoandikwa, maana yake na maandishi yake. Na wakati huo, msisitizo wa matumizi ya alfabeti za vidole utaimarisha kumbukumbu za maana ya neno.

b. Michezo ya kuimarisha maneno

Ili kuyatambua maneno mapya kwa haraka na kuyahifadhi, kuelewa maneno mapya katika mtandao wa msamiati, maneno yanahitaji kuonekana/kusomwa angalau mara saba hadi kumi. Kwa hivyo, wanafunzi wanahitaji kusoma na kufanyia mazoezi maneno. Hii inaweza kufanywa kupitia mazoea ya kila siku na mazoezi mbalimbali na michezo. Hii inaweza kujumuisha:

Michezo ya kuimarisha maneno mapya		
	Jina na maelezo	**Ngazi**
1.	*Kutafuta herufi yako* - Toa magazeti (ya zamani) na penseli kwa wanafunzi. Waulize wanafunzi watafute herufi za kwanza / za mwisho / herufi zote za majina yao. Lazima wazungushe herufi. - Waambie wanafunzi watafute herufi 'd' ('e', 'g', au herufi yoyote) mara nyingi inavyowezekana. Lazima wazungushe herufi	Awali

2.	*Kadi za herufi huru* Tumia kadi zenye herufi watakazojifunza. Pia uwe na magazeti ya zamani. • Mwalimu na darasa: - Onesha kadi na waambie wanafunzi watoe alfabeti za vidole za herufi hiyo. - Onesha kadi na waambie wanafunzi kutamka herufi hiyo. - Onesha kadi na waambie wanafunzi kutafuta herufi hiyo kwenye gazeti. • Wanafunzi katika jozi au makundi madogo: - Wanafunzi kufanya mazoezi sawa na kama wangekuwa wanaigiza	Darasa la awali na la 1
3.	*Kadi zenye maneno* Tumia kadi za maneno watakayojifunza. • Mwalimu na darasa: - Onesha kadi na waambie wanafunzi wasome neno haraka iwezekanavyo, wakijibu kwa alama. - Onesha kadi na waambie wanafunzi watoe alfabeti za vidole za neno kwa usahihi. • Wanafunzi katika jozi au makundi madogo: - Wanafunzi wacheze mchezo sawa. A Kusanya kadi za maneno zikiwa zimefunikwa. Mwanafunzi A achukue kadi na kumwonyesha mwanafunzi B. Mwanafunzi B anasome kadi na kutoa alama yake. Kama ni sahihi, mwanafunzi A atoe pongezi. Kisha wafanye njia nyingine zote. - Kadi zote zinawekwa kwenye meza, maneno yakisomeka kwa juu. Mwanafunzi A atoe alama ya neno; kisha mwanafunzi B apate kadi inayolingana na alama hiyo haraka iwezekanavyo. - Badala ya kujibu kwa alama, mwanafunzi lazima atoe alfabeti za vidole au aeleze maana ya neno	Darasa la 1, 2, 3 Darasa la 2, 3
4.	*Toa alama ya maana na kutoa alfabeti za vidole:* Tumia kadi zenye picha. • Mwalimu na darasa: - Onesha kadi na wanafunzi wanatakiwa kutoa maana yake kwa alama halafu watoe alfabeti za vidole za neno hilo. • Wanafunzi katika jozi au makundi madogo: - Wanafunzi wacheze mchezo sawa kwa pamoja.	Darasa la 1, 2, 3 Darasa la 2, 3

5.	*Mpira na kadi* Kadi zenye maneno ya kujifunza zinazoonekana kwa wanafunzi wote. Mwalimu akiwa na mpira anamtupia mmoja wa wanafunzi. Mwanafunzi anashika mpira na… ..: • Mwalimu anatoa alfabeti za vidole za neno kutoka kwenye msamiati lengwa na…: - Mwanafunzi anatoa maana kwa alama. - Mwanafunzi anaonyesha kadi inayoendana na neno lililo kwenye kadi. • Mwalimu anatoa alama na… - Mwanafunzi anatakiwa kutoa alfabeti za vidole za neno. - Mwanafunzi anaonyesha kadi inayoendana na neno lililo kwenye kadi. • Mwalimu aoneshe kadi kwa haraka na…. - Mwanafunzi anatakiwa kutoa alama inayoendana na neno hilo. - Mwanafunzi anatoa alfabeti za vidole za neno.	
6.	*Kadi za maneno na herufi huru* Tengeneza kadi za maneno na kadi ndogo za herufi huru. Changanya kadi za herufi na za maneno pamoja. • Mwalimu na darasa: - Mwalimu aoneshe neno lengwa. Mwanafunzi anatakiwa kuchagua herufi zinazohitajika na kuziweka pamoja katika mpangilio sahihi. Mwanafunzi anatakiwa kutengeneza neno kutoka katika kadi za herufi. • Wanafunzi katika makundi madogo: - Wanafunzi wafanye mazoezi sawa na ulivyokuwa mchezo wa ushindani: ni nani mwepesi zaidi? Nani anaweza kutengeneza maneno mengi?	Darasa la 1, 2, 3
7.	*Kurusha kete* Tengeneza kete kubwa (angalia sehemu ya III) yenye herufi au maneno lengwa. Kwa upande mwingine, mwanafunzi watupe kete na: - Kusoma herufi juu yake - Kusoma neno juu yake - Kutoa alfabeti za vidole ya neno lililojuu yake - Kutoa alama ya neno lililo juu yake	Darasa la Awali, la 1, 2, 3

8.	*Je! Ni mali ya pamoja au sivyo?* Tengeneza safu za kadi zenye maneno na picha kutoka kwenye msamiati lengwa. Changanya kadi. Chukua kadi hizo bila mpangilio, na bila kuonyesha kadi. Mwambie mwanafunzi aonyeshe kadi yake na uwambie wengine wenye kadi zinazolingana. Waambie wanafunzi wawili waeleze kwa nini kadi hizo ziko pamoja.	Darasa la 1, 2, 3
9.	*Kumbukumbu* Tengeneza kumbukumbu ya maneno lengwa au maneno na picha. Kwa kutumia mchezo wa kumbukumbu, wachezaji lazima walinganishe na wakusanye kadi zenye maneno sawa na / au picha. Kadi zote zimefunikwa kwenye meza, kwa hiyo maneno/ picha haziwezi kuonekana. Wachezaji wanageuza kadi mbili. Wachezaji lazima wawe wanaweza kuona maneno/ picha. Ikiwa mchezaji atapata kadi mbili sawa, wana seti na wanaweza kuzitunza kadi hizo. Mchezaji huweka kadi hizi kwenye rundo mbele yake. Mchezo unahusu kukusanya seti nyingi iwezekanavyo Ni muhimu wanafunzi wasome neno kila mara au waipe jina picha (wakiwa wamegeuza kadi). Angalia Sehemu ya III kwa mfano na templeti	Darasa la 1, 2, 3
	Kuigiza na kubashiri Mwalimu anaigiza maana ya maneno lengwa, kwa kutumia mchezo wa kuigiza tu. Wanafunzi wanapaswa kubashiri ni neno gani linaloigizwa.	Darasa la Awali la 1, 2, 3
	Kuandika mgongoni Wanafunzi wanafanya kazi kwa jozi. Mmoja anaandika neno nyuma ya mgongo wa mwingine. Mwanafunzi aliyeandikwa lazima abashiri ni neno gani lililoandikwa.	Darasa la 1 2, 3
	Kuhusianisha Mwalimu anaonesha neno na kuwauliza wanafunzi kuja na maneno ambayo yameunganishwa/kuhusianishwa na neno hilo. Uhusianishaji lazima yashirikishwe kwa haraka.	Darasa la 2, 3
	Mafumbo ya maneno	Darasa la 2, 3
Michezo ya kutengeneza mwenyewe pia inaweza kutumika.		

Wanafunzi wanapofanya kazi pamoja kwa jozi au makundi, ni muhimu kutengeneza mazingira chanya na ya kuwasaidia miongoni mwao. Wahimize wasaidiane bila kulahumiana. Ikiwa mwanafunzi anafanya makosa, mwanafunzi mwingine anapaswa kumwambia ajaribu tena. Kama mwanafunzi bado hawezi kujibu kwa usahihi, wengine wanaweza kumsaidia. Ikiwa ni lazima, wanaweza kusema kilichopo kwenye kadi. Mwanafunzi arudie kile kilichosainiwa na kuonyeshwa. Mwishoni, wanafunzi wengine wanatakiwa kuhimizwa kupongeza.

7.4.1 Andalio la somo Hatua ya 3 – Kufundisha maneno

Hatua ya 3 – Kufundisha maneno mapya/lengwa, kwa kutumia njia ya matimodo Andalio la somo kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifi kwa kuzingatia andalio la somo kwa shule za msingi Tanzania	

Darasa: ..... Tarehe: .....
Somo: ..... Muda: .....
Mada: ……..... Idadi ya wanafunzi: .....

Vifaa vya kufundishia/kujifunzia: Sandwichi na mnyororo, michezo ya kuimarisha maarifa

.....

Marejeleo: Kitabu muhimu kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu: Sehemu ya I, kipengele cha 5.4; Sehemu ya II; Sehemu ya III.

Lengo/sababu:

- Wanafunzi viziwi wanahitaji ufundishaji wa wazi, muda na mazoezi ya kuunganisha/ kuhusianisha na kuhifadhi uhusiano kati ya alama (maana) na neno lililoandikwa.
- Wanafunzi viziwi wanajifunza mfumo wa mandishi wa maneno kwa kutumia alfabeti za vidole.
- Utambuzi wa haraka wa neno, uhifadhi wa maana sahihi ya neno na mpangilio wa herufi vinahitaji kurudiwarudiwa.
- ……

Matokeo mahususi:

- Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu wanaweza kusoma na kuandika maneno mapya ambayo yanahusianishwa na alama mpya walizojifunza:
  …….. ……
- Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu wanajua maandishi ya maneno mapya, kwa kutumia alfabeti za vidole na uandishi.

Maandalizi:

- Tengeneza kadi zenye maneno mapya 2-5 ambayo uliyafundisha kipindi kilichopita kwa lugha ya alama.
- Tengeneza kadi zenye herufi tofauti za maneno lengwa.
- Tengeneza kadi za picha, zinazowakilisha maneno lengwa.
- Kusanya vitu halisi au kutengeneza michoro
- Tengeneza muundo mtandao wa alama/ picha uweze kupatikana na kuonekana darasani
- Hakikisha kuwa vifaa vyote vya kufundishia vimepangwa vizuri kwenye meza mbele ya darasa, kwa hiyo vinakuwa tayari na kupatikana kwa haraka vinapohitajika.

Muda	Kazi za mwalimu, hatua ya 3: Kufundisha maneno		Wanafunzi	Njia
	Utangulizi:			
Dakika 3	- Rudia somo lililopita/ Amsha ujuzi wa awali: rudia alama mpya walizosoma na maana zake	Tunafanya	Kushirikiana	
Dakika 2	- Kuwaambia lengo: kujifunza kusoma, kutoa alfabeti za vidole na kuandika maneno na kuyahusianisha na alama walizojifunza	Ninafanya	Kumwangalia mwalimu	

	Maendeleo ya somo: *Ujuzi mpya = maneno yaliyohusianishwa na alama walizojifunza*			**Njia ya Matimodo: sandwichi na mnyororo, michezo ya kuimarisha maarifa, na kuandika**
Dakika 2	- Kuelezea kwamba utawafundisha maneno ambayo yanahusianishwa na alama mpya walizozijifunza. "Ulijifunza hizi alama, sasa utajifunza maneno."	Ninafanya	Kumwangalia mwalimu	
Dakika 8	- Tumia sandwichi na mnyororo kufundisha maneno mapya	Ninafanya	Kuzingatia kusoma maneno, alama, alfabeti za vidole na herufi	
Dakika 7	- Unapotumia njia ya kusoma mdomo; waambie wanafunzi kwa uwazi waangalie uso wako.	Tunafanya	Kufanya mazoezi ya kusoma, alama, alfabeti za vidole, kuandika maneno	
Dakika 12	- Rudia ufundishaji wako na wanafunzi na andika maneno katika muundo mtandao wa alama *Kuimarisha maarifa* - Mwongozo wa mazoezi: • sandwichi na mnyororo • Michezo ya kuimarisha maneno	Tunafanya	Kufanya mazoezi ya kusoma, alama, alfabeti za vidole, kuandika maneno	
Dakika 12	*Matumizi* - Mazoezi binafsi: • Mazoezi na shughuli • Michezo ya kuimarisha maneno	Unafanya: makundi madogo au peke yako	Kufanya mazoezi ya shughuli na kucheza michezo ya maneno mapya	
Dakika 7	*Hitimisho* - Kuangalia na kutafakari kwenye ujifunzaji: Je! Wanafunzi wamefikia lengo?			
Dakika 5	*Kazi ya nyumbani*			

Tathmini ya mwalimu:

.....

.....

.....

.....

	Hatua ya 4: Kusoma hadithi ya maandishi/ matini yenye maneno mapya kwa kutumia maswali ya kujieleza + "Umesoma wapi haya kwenye matini?"	Anagalia: Sehemu ya 5.5

7.5 Hatua ya 4: Kusoma hadithi ya maandishi/matini yenye maneno mapya kwa kutumia maswali ya kujieleza

Sehemu ya 5.5 inatoa taarifa kuhusu: aina za hadithi au matini na sifa zake za lugha, jinsi ya kuzitambulisha na kwa mpangilio gani zinapaswa kusomwa na wanafunzi. Kufundisha kunazijumuisha habari hizi zote. Sehemu zote lazima zitumiwe hapa ili hatimaye wanafunzi wasome hadithi / matini yaliyoandikwa. Kwa kifupi zingatia:

a. Kuandika hadithi/matini

- Maneno lengwa yanajumuishwa katika hadithi na katika hati ya mkolezo (au rangi).
- Ugumu wa lugha iliyoandikwa unatakiwa kuendana na kiwango cha wanafunzi.
- Hadithi inakuwa na kichwa kilicho wazi na imeonyeshwa kupitia picha zinazosaidia kufafanua yaliyomo.

b. Kabla ya kusoma hadithi ya maandishi/matini

- Ili kuamsha ujuzi wa awali, unatakiwa kwanza kutoa habari juu ya hadithi / matini kwa kutumia lugha ya alama
- Tambulisha aina ya hadithi / matini kwa wanafunzi.
- Uliza maswali kabla ya kusoma hadithi/matini ukizingatia utabiri, kulingana na kichwa cha hadithi, picha na maneno ya mkolezo.

c. Mpangilio wa kusoma hadithi ya maandishi/matini

- Kwanza unasoma hadithi / matini ukitumia alama zinazosaidiwa na matamshi, ukionyesha kila neno.
- Simama karibu na maandishi (Ubaoni) na toa alama kwa mikono yako karibu na maneno yanayofafanuliwa.
- Wape muda wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu wa kuangalia maneno na alama zako. Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu wanahitaji muda wa kugawanya ufuatiliaji wao wa kuona: kutoka kwenye maneno hadi alama na kurudi nyuma kwenye maneno. Jiulize mwenyewe maswali ya kujieleza wakati wa kusoma ili kuonyesha mawazo yako na mchakato wa kusoma.
- Halafu, soma hadithi / matini pamoja na wanafunzi. Tumia alama inayosaidiwa na kutamka. Waambie wanafunzi kusoma tena hadithi/matini wakiwa katika jozi.
- Uliza maswali ya kujieleza baada ya kusoma hadithi kwa lengo la kuelewa na ongeza swali: "Ulisoma wapi haya kwenye matini?". Waache wanafunzi waonyeshe jibu kwenye matini.
- Tumia kadi za maswali ya kujieleza.

Hapa chini ni mwongozo wa hatua kwa hatua wa namna ya kuwasilisha na kusoma hadithi ya maandishi/matini:

1.	**Tambulisha hadithi ya maandishi au matini, kwa kutumia lugha ya alama** Elezea ni aina gani ya matini, kwa mfano: "Matini ambayo tunaenda kuisoma ni matini ya kuarifu. Yatatueleza wapi na namna wanyama wanavyoishi". Kuhusianisha hadithi ya maandishi na hadithi ya lugha ya alama uliyowasimulia kabla. Au: tambulisha matini kama matini mpya, inayohusianishwa na maudhui ya kwenye mtaala wa kitaifa. Toa taarifa kuhusu matini mpya kwa lugha ya alama. Kwa njia hii watoto wanakuwa na taarifa za msingi za kuanza kusoma. Amsha ujuzi wa awali wa kwenye mada.	
2.	**Maswali ya kujieleza kabla ya hadithi** Zingatia kwenye kichwa cha habari, picha, taarifa za kwenye jalada la hadithi, na maneno lengwa yenye mkolezo kwenye matini. Uliza maswali ya kujieleza yanayolenga kutambua maudhui ya matini: "Angalia picha, unaona nini?" "Unafikiri matini itakuwa inahusu nini?" "Je! Kichwa cha habari kina maana gani?" "Kitu gani unakifahamu tayari kuhusu mada hii?" Tumia kadi za maswali kama mwongozo.	
3.	**Soma matini kwa wanafunzi** Unasoma matini kwa sauti kwa wanafunzi. Wanaangalia. Unaonyesha kila neno, tamka maneno na utumie alama kwa wakati mmoja: - Kuonyesha maneno ni muhimu. Kwani ndipo wanafunzi wataweza kuhusianisha maneno na alama. - Unatumia alama zinazosaidiwa na matamshi wakati unasoma matini ili kuyafanya matini yapatikane zaidi kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu. - Toa habari fupi ya vipengee vya kisarufi, inapokuwa lazima. - Zingatia maneno lengwa.	**Maswali ya kuieleza wakati wa kusoma hadithi:** Kusoma ni mchakato hai wa kujaribu kuelewa maana kwa kutumia: kufikiria, kuangalia hoja. Onyesha hii wakati wa kusoma kwa kutumia maswali ya kujieleza: - Tengeneza muunganiko kati ya matukio katika hadithi na uhusishe maarifa ya ulimwengu - Upe majina mpangilio matukio ("Je! Tukio gani linaanza kwanza, halafu…? ") - Taja sababu na athari ("Kwa nini…., sababu") - Taja hisia na motisha ya mhusika hadithi na/au nia ya mwandishi. - Angalia ikiwa unaelewa matini.

4.	**Soma matini pamoja na wanafunzi** Unasoma matini kwa sauti pamoja na wanafunzi. Unatumia alama ikisaidiwa na matamshi kuonyesha kila neno. Wanafunzi pia wasome, kwa kutumia alama na matamshi (ulio kwenye uwezo wao). Ikiwa wanafunzi wanasita au kutoa alama zisizo sahihi au kuanza alfabeti za vidole: - Toa mfano sahihi. - Kwa haraka, anza kwa kutoa alama sahihi kuwazuia wanafunzi wasihusishe neno na maana isiyofaa. - Soma tena sentensi zilizotangulia, kwa kutumia maneno ya mazungumzo na alama. - Soma tena mtini, kwa kutumia maneno ya mazungumzo na alama.
5.	**Rudia kusoma pamoja:** Soma tena matini na kundi zima au mwanafunzi mbele ya darasa. Jiulize mwenyewe maswali ya 'kwa nini' ili kuonyesha maoni yako kuhusu kuelewa matini na sarufi ya lugha ya maandishi. Kwa mfano: "Hapa yanasema 'yeye'. Ni nani huyo 'yeye'? Ndio, "huyo ni kweli ni Sali". Wahimize wanafunzi kuendelea kujiuliza na kushangaa kama wanaelewa matini. Wasiliana na wanafunzi kuhusu hadithi au matini: wanatarajia nini, wana hamu ya kujua nini, wahusika wakuu wana hoja gani? Kukuza ujuzi wa fikira tunduizi, watoto wanapaswa kuhimizwa kufikiria juu ya mambo tofauti ya hadithi, wakizoeza mawazo yao kufanya kazi kupitia chaguo na hali tofauti vichwani mwao. Amua masuala muhimu na madogo. Fupisha matini na wanafunzi.
6.	**Maswali ya kujieleza baada ya kusoma hadithi** Uliza maswali ya kujieleza baada ya kusoma hadithi ili kuangalia ufahamu wa kusoma. Acha wanafunzi waonyeshe ni wapi katika matini walipata majibu ya maswali yako ya kujieleza. Uliza maswali ambayo jibu linaweza kupatikana katika matini. Pia uliza maswali ambayo yanahitaji 'kusoma kati ya mistari'. Hayo ni maswali ambayo jibu lazima litokane na habari iliyo kwenye matini. Tumia swali la kufuatilia "Je! Unasoma wapi hili katika matini?" (Angalia 3.5.6 hapo chini). Tumia kadi za maswali kama mwongozo.
7.	**Wanafunzi wasome wenyewe mmojammoja au katika jozi** Acha wanafunzi wasome matini wenyewe. Angalia jinsi inavyokwenda na utoe msaada unapohitajika.

8.	**Mazoezi na shughuli za kusoma mara kwa mara ili kuelewa** Mazoezi ya ufahamu na shughuli kama vile: kujibu maswali juu ya matini, jaza nafasi zilizo wazi, kulinganisha picha za sentensi, n.k. Sehemu ya III, ina mawazo ya shughuli zinazozingatia ufahamu wa kusoma.

Ni muhimu wanafunzi wasisome matini mpya bila maelekezo. Ndio sababu Modeli ya Ufundishaji wa Moja kwa Moja ni muhimu sana katika hatua ya 4. Kwanza mwalimu anasoma hadithi / matini mpya kwa wanafunzi (ninafanya), kisha mwalimu na wanafunzi wasome pamoja (Tunafanya) na mwisho, wanafunzi wajisome wenyewe (Unafanya).

7.5.1 Andalio la somo hatua ya 4 – Kusoma hadithi ya maandishi/matini

Hatua ya 4 – Kusoma hadithi ya maandishi au matini yenye maneno mapya na matumizi ya maswali ya kujieleza Andalio la somo kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu kwa kuzingatia andalio la somo kwa shule za msingi Tanzania	

Darasa: ..... Tarehe: .....
Somo: ..... Muda: .....
Mada: ……..... Idadi ya wanafunzi: .....

Vifaa vya kufundishia/kujifunzia: Hadithi za maandishi na maswali ya kujieleza;
.....

Marejeleo: Kitabu muhimu kwa wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu: Sehemu ya I, kipengelecha 5.5; Sehemu ya II; Sehemu ya III.

Sababu/Malengo:
- Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu wanatakiwa kusoma maneno mapya waliyojifunza katika muktadha sahihi, kama hadithi zilizoandikwa au matini.
- Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu wanahitaji mazoezi mengi: kusoma hadithi au matini yanayolingana na kiwango chao cha kusoma.
- Maswali ya kujieleza yanatumiwa 1) kutabiri; 2) kuzingatia uelewa wa kile kinachosomwa; 3) kama njia ya kuonyesha jinsi unavyosoma na waweze kuiga usomaji wako; na 4) ili washiriki kikamilifu kwenye hadithi au matini ……

Matokeo mahususi:
- Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu wanaweza kusoma maneno mapya katika hadithi za maandishi au matini kwa kufuata kiwango chao cha lugha
- Wanafunzi viziwi na wenye usikivu hafifu wanaweza kusoma hadithi za maandishi / matini kwa kujitegemea na wakaelewa
- ……

Maandalizi:
- Andika hadithi au matini yenye maneno mapya (yenye hati mkolezo) na kwa kiwango sahihi cha lugha ya maandishi. Hadithi au matini yahusianishwe na hadithi ya lugha ya alama kama ni mpya inaendana na maudhui.
- Amua jinsi utakavyotambulisha hadithi au matini kwa wanafunzi: ni aina gani ya hadithi au matini?
- Tengeneza picha na kukusanya vitu halisi ili kuelezea hadithi au matini.

Muda	Kazi za mwalimu, Hatua ya 4: kusoma hadithi ya maandishi/matini na kutumia maswali ya kujieleza		Wanafunzi	Njia
	Utangulizi:			
Dakika 3 Dakika 3 Dakika 2	- Rudia somo lililopita / Amsha ujuzi wa awali: rudia maneno mapya waliyojifunza - Tambulisha hadithi - Waambie lengo: Kusoma na kuelewa hadithi ya maandishi/ matini yenye maneno mapya	Tunafanya Ninafanya	kuwasiliana Kumwangalia mwalimu	
	Maendeleo ya somo: *Ujuzi mpya = kusoma na kuelewa hadithi ya maandishi/matini*			**Kusimulia hadithi kwa lugha ya alama na matumizi ya maswali ya kujieleza kwa ajili ya: 1) kubashiri; 2) kuiga mawazo yako; 3) ufahamu; 4) kukuza kufikiri/mawazo**
Dakika 5 Dakika 3 Dakika3	- Kuuliza maswali ya kujieleza kabla ya hadithi - Toa habari juu ya hadithi ya maandishi / matini, ukitumia lugha ya alama - Soma hadithi ya maandishi / matini ukitumia alama zinazosaidiwa na matamshi/ mazungumzo na onyesha kila neno - Tumia maswali ya kujieleza wakati wa kusoma hadithi kuwa mfano wa mawazo yako	Tunafanya Ninafanya	Kuwasiliana, kujibu maswali, kumwangalia mwalimu Kuzingatia taarifa walizojifunza wakati mwalimu anasoma	
	Kuimarisha maarifa			
Dakika 10 Dakika 5	- Soma tena hadithi / matini nyingi pamoja na wanafunzi - Uliza maswali ya kujieleza baada ya kusoma hadithi, ukizingatia mpangilio wa matukio, sababu- athari, hisia, motisha, nia ya mwandishi, n.k.	Tunafanya	Kusoma na kutoa alama Kusoma, kufikiri, kuwasiliana, kujibu maswali, na kuijenga upya hadithi. Kutafuta majibu kwenye hadithi ya maandishi/ matini	

	- Mwongozo wa mazoezi: • Waambie wanafunzi wasome tena hadithi wakiwa katika jozi *Matumizi* - Waambie wanafunzi kusoma tena hadithi/matini wakiwa katika jozi - Mazoezi ya kujitegemea: mazoezi na matendo - Njia ya kazi za kushirikiana - Katika sehemu ya III baadhi ya shughuli za kusoma zimetolewa	Unafanya kwenye kundi	Kusoma na kutoa alama	

Muda	**Kazi za mwalimu, Hatua ya 4: kusoma hadithi ya maandishi/ matini na kutumia maswali ya kujieleza**		**Wanafunzi**	**Njia**
Dakika 7 Dakika 5	*Hitimisho* - Angalia na kutafakari kwenye ujifunzaji: Je! Wanafunzi wamefikia lengo? Kazi ya nyumbani	Unafanya kundi	Kuwasiliana, kutafakari kwenye mchakato wao wa ujifunzaji	

Tathmini ya mwalimu: ……
…….....……
……
……

7.6 Mfano wa andalio la somo la kufanyia kazi, hatua ya 1 hadi ya 4

Kwa msaada wako, tunatoa muhtasari kamili na ulioounganishwa na andalio la somo kwa hatua nne. Ili kufanya hivyo, tunaandaa somo kwa darasa la 1 shule ya msingi.

Hatua nne kwa muhtasari:

Maneno lengwa kutoka kwenye mtaala	Alama: KITAMBAA CHA KUFUTIA VUMBI, KIFUTIO CHA UBAO, DEKIO, UFAGIO. Maneno: kitambaa cha kufutia vumbi, kifutio cha ubao, dekio, ufagio.	
Hatua za kufundishia:	**Mkakati wa kufundishia**	**Andalio la somo**
1. Kufundisha msamiati mpya wa alama	PERC Michezo ya kuimarisha: alama	Andalio la somo la 1
2. Alama mpya kwenye hadithi, maswali ya kujieleza	Hadithi ya lugha ya alama, maswali ya kujieleza	Andalio la somo la 2
3. Kufundisha maneno mapya (yanayohusiana na alama)	Sandwichi na Mnyororo Michezo ya kuimarisha: maneno	Andalio la somo la 3
4. Kusoma hadithi ya kuandikwa/matini, maswali ya kujieleza	Kusoma na kuelewa matini	Andalio la somo la 4
Vifaa: - taswira/picha: mfano vitu halisi, picha, muundo mtandao, kadi zenye maneno na picha		

Kurasa zinazofuata zina andalio kamili la somo likiwa na hatua 4

Weka kwenye matendo: Andalio la somo lililo kamili na kuunganishwa na hatua nne

Alama lengwa: KITAMBAA CHA KUFUTIA VUMBI, KIFUTIO CHA UBAO, UFAGIO, DEKIO.

Hatua ya 1 – Mkakati wa kufundishia: **PERC** – kufundisha alama mpya

Vifaa:

- Vifaa halisi (ndoo yenye maji, dekio, kifutio cha ubao, kitambaa cha kufutia vumbi):

- Picha:

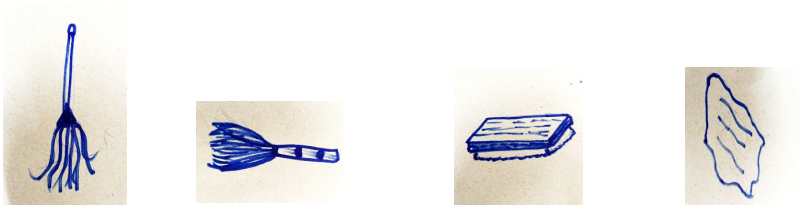

Katika awamu hii: bado hakuna matumizi ya maneno

Dakika 2 za kufurahisha (ikiwemo ufafanuzi):

Mwalimu anaingia darasani na vitu: maji kwenye ndoo, dekio, na anaanza kupiga deki kwenye sakafu. Mara tu mwalimu anaanza kufafanua (kwa kutumia alama): Sakafu ni chafu sana; Ninatumia dekio, maji, pamoja na sabuni kuisafisha.

Ufafanuzi:	Muundo mtandao:
- Unaona, hivi vyote ni vifaa ambavyo vinatumika kufanyia usafi; - Ninafuta ubao kwa kifutio. - Ninatumia kitamba kuondoa vumbi kwenye meza na viti. - Ninatumia ufagio kufagia na kuondoa vumbi kwenye sakafu. - Dekio ni la kusafishia sakafu chafu.	mwalimu anaonesha na kuelezea matumizi yake ya kusafishia kwa kutumia muundo mtandao. (katika awamu hii: bado hakuna matumizi ya maneno!)

Kama mwalimu, unaonesha matumizi ya vitu mbalimbali na unatoa habari kwa alama. Kwa njia hii wanafunzi wanaweza: 1. kujifunza alama mpya; 2. kujifunza kitu gani kinatumiwa kwa kufanya nini.

Michezo ya kuimarisha maarifa

(Ilenge alama!!! Tumia michezo hii mara nyingi ikiwa na alama zote mpya):

1. *Kadi zenye picha*
   - Mwalimu atumie kadi zenye picha za alama za kujifunza: KITAMBAA CHA KUFUTIA VUMBI, KIFUTIO CHA UBAO, UFAGIO, DEKIO. Anaonesha kadi yenye picha na wanafunzi wanatoa alama yake.
   - Mwalimu awapange wanafunzi katika jozi na wacheze mchezo huo huo kwa kutumia kadi zilizotolewa.
2. *Mchezo wa kuigiza*

   Mwalimu anaigiza kuangalia sakafu chafu sana, na anajifanya kuwa hajui jinsi ya kuisafisha. Je, anatakiwa kutumia nini? Watoto wanajibu kwa alama: DEKIO.
3. *Kweli au uongo?*

   Mwalimu anatumia alama: 'Wakati ubao ni mchafu, ninatumia .....ufagio '. Watoto wanatakiwa kutumia alama: KWELI au UONGO. Unaweza pia kutumia mchezo: kukaa kunamaanisha: kweli; kusimama kunamaanisha uwongo

Hatua ya 2 – Mkakati wa kufundishia: Matini ya kuarifu ya alama na maswali ya kujieleza

Vifaa:

- Kuchora hadithi na vitu/picha zilizotumika awali.
- Matini ya kuarifu, ikielezwa kwa LAT:

<u>Mwalimu anasafisha darasa</u>

Mwalimu Jane anaingia darasani. Analikuta darasa chafu.

Analeta dekio, maji na kitambaa cha kufutia vumbi. Anadeki darasa na anatumia kitambaa cha kufutia vumbi kufutia deski na viti.

Wanafunzi wanafurahi.

Maswali ya kujieleza:

1. Unafikiri hadithi inahusu nini?
2. Vitu gani mwalimu Jane alivileta darasani?
3. Kitambaa cha kufutia vumbi kilitumika kwa ajili gani?
4. Kwa nini unafikiri wanafunzi walikuwa na furaha?
5. Mwalimu alikuwa wapi?

Hatua ya 3 – Mikakati ya kufundishia: Mbinu ya Matimodo

1. Kadi
2. Seti ya picha na maneno: Ongeza maneno kwenye muundo mtandao:

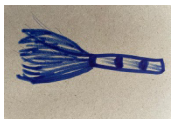

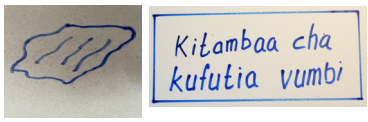

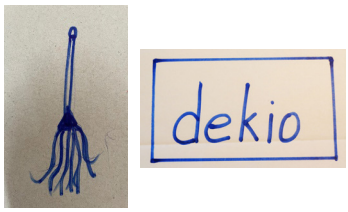

Sandwichi na Mnyororo: Sasa unaanza kufundisha maneno!

Mwalimu anaelezea jinsi alama na maneno zinavyohusiana: "Hii ni alama na hili ndilo neno linalohusiana na alama hiyo". Onesha jinsi neno hilo linavyoandikwa, alama zake za vidole, ina maana gani kwa kutumia alama na vitu. Rudia kwa kutumia sandwichi na mnyororo, matamshi, kusoma mdomo, kuandika.

Hakikisha unatumia mpangilio wa: Ninafanya, Tunafanya, Unafanya.

Waache wanafunzi watoe alfabeti za vidole katika awamu za Tunafanya na Unafanya.

Lengo ni: kujifunza kusoma na kukumbuka mfumo wa maandishi.

Michezo ya kuimarisha (ikilenga maneno!!!):

1. *Kuchora mgongoni*

   Mwalimu awaongoze wanafunzi kufanya kazi katika jozi. Mmoja wao anachora picha ya ufagio, au dekio au kitambaa cha kufutia vumbi au kifutio cha ubao na kutoa alfabeti za vidole za neno.
2. *Kuandika mgongoni*

   Mwalimu awaongoze wanafunzi kufanya kazi katika jozi. Mmoja anaandika neno lengwa (ufagio, au dekio au kitambaa cha kufutia vumbi au kifutio cha ubao) mgongoni kwa mwingine. Mtoto huyu anatakiwa 'kusoma' neno na kutoa alama ya jibu.
3. *Kurusha kete*

   Tumia kete kubwa yenye maneno lengwa. Kwa upande mwingine, mwanafunzi arushe kete na:
   - Kusoma na kutoa alama ya neno lililoandikwa juu ya kete
   - Kutoa alfabeti za vidole kwenye kete
   - Anajaribu kutamka neno lililo kwenye kete

Hatua ya 4 – Mkakati wa kufundishia: Kusoma matini ya kuarifu, maswali ya kujieleza		
Vifaa: Matini ya kuandika, ngazi ya darasa la 1, yenye maneno lengwa: dekio, ufagio, kitambaa cha kufutia vumbi, kifutio cha ubao		
Yote safi! chafu chafu hapa tunataka pawe pasafi! Vumbi kwenye sakafu? Ufagio unafagio chafu chafu hapa tunataka pawe pasafi!	Meza yenye vumbi? Tunasafisha na kitambaa cha kufutia vumbi Vumbi la kwenye ubao? Linafutwa kwa kifutio chafu chafu hapa tunataka pawe pasafi!	Sakafu chafu? Inasafishwa kwa dekio na maji chafu chafu hapa tunataka pawe pasafi!
Kusoma • Utangulizi: mwalimu anawaelezea wanafunzi kuwa haya ni matini ya kuarifu. Yanatuambia vitu tunavyofanya ili kusafisha darasa letu. • Kusoma matini, kwa kutumia alama zinazosaidiwa na mazungumzo • Kusoma matini, kwa kutumia mpangilio: Ninafanya, Tunafanya, Unafanya. • Kuuliza maswali ya kujieleza **Mazoezi** Wanafunzi wafanye kazi (angalia Sehemu ya III kwa mifano)		

7.7 Matokeo ya mikakati maalumu ya kufundishia viziwi kwenye ratiba

Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji elimu ya kiwango chao katika mwendo wa taratibu. Mwanzo wao wa lugha unatofautiana sana na ule wa watoto wanaosikia. Pengo au upungufu wao wa lugha kwenye lugha ya mazungumzo na ya maandishi sio rahisi kuzibwa. Kwa kuongezea, inachukua muda zaidi kujifunza yaliyomo kwenye masomo.

Hapa chini tutaangalia hilo kwa undani zaidi.

7.7.1 Kwa nini masomo ya kwenye mtaala yanahitaji muda wa ziada na marekebisho katika ufundishaji

Kama ulivyoona, zinahitajika hatua kadhaa kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kufikia kwenye kiwango cha kusoma kinacholengwa. Hii inachukua muda zaidi kulinganisha na watoto

wenzao wanaosikia (wasio viziwi). Ufundishaji wako unatakiwa uzingatie yaliyo kwenye Mtaala wa Taifa1: unafuata ufundishaji wa masomo kama ulivyoelezwa katika mwongozo. Hata hivyo, mara nyingi maneno na maudhui ya masomo kutoka katika Mtaala wa Taifa ni mapya kabisa kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu:

- Wanafunzi viziwi bado hawajaweza kujifunza maneno wala kukuza maarifa ya lugha kupitia mwingiliano wa kijamii na ujifunzaji usiorasmi (kujifunza kupitia habari za televisheni / redio, kusikiliza mazungumzo ya wengine, n.k.) kwa njia ile ile na kiwango kile kile cha wanafunzi wanaosikia (wasio viziwi). Hawana ujuzi wa msingi na msamiati ambao unadhaniwa unafahamika - katika mtaala, ambao umetengenezwa kwa ajili ya watoto wanaosikia (wasio viziwi) ambao wana uelewa wa kawaida wa lugha.
- Wanafunzi wenye baki ya usikivu wanaweza kuwa wamepata kidogo lugha ya kuongea, lakini watakuwa na changamoto katika ufahamu wa lugha, kama msamiati na sarufi. Ujuzi wao wa kuongea hauwezi kuwa sawa (au kulinganishwa) na wenzao wanaosikia. Kwao pia, kiwango na kasi ya masomo yaliyo kwenye Mtaala wa Taifa ni ya kiwango cha juu sana.

Kwa kweli, wanafunzi hawa wanakuwa hawajajiandaa bado kupokea kiwango cha msamiati na ujuzi wa masomo. Ndio maana ni muhimu kwanza kuwa na muda kufundisha maana, kwa lugha ya alama. Kwa kuongezea, Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanakosa ufahamu wa lugha zote, lugha ya alama na lugha ya kuongea (angalia sehemu 1.2 na ya 1.3). Kwa hiyo ni muhimu kuwasilisha kwanza maneno lengwa kutoka kwenye masomo kama alama na kuelezea maana yake. Dhana zinajengwa kupitia mwingiliano wa lugha ya alama katika muktadha sahihi. Kwa kupata msamiati na lugha, wanafunzi wanaweza kujadili mada katika kiwango kinachoongezeka. Kulingana na ujuzi wao wa lugha ya alama, Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanaweza kujifunza kusoma maneno na baadaye kusoma matini au maandishi.

Kwa hiyo, kufundisha Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu kusoma maneno na matini mapya hufuata mpangilio uliowekwa, kwa kufuata hatua 4 zilizoelezwa hapo juu. Hatua hizi 4, hata hivyo, hazitoshi kwenye somo moja. Hii ina athari kwenye ratiba, ambayo sasa tutaiangalia.

7.7.2 Hatua 4 kwenye ratiba

Ili kupata matokeo mzauri ya kusoma, ni muhimu kutumia muda wa kutosha kwenye kusoma1. Ikiwezekana, katika elimu ya awali karibu theluthi ya muda wote wa kujifunza utumike kwenye lugha ya alama, na shughuli za awali za maandalizi ya kusoma. Katika elimu ya msingi darasa la 1-3, ikiwezekana karibu robo ya jumla ya muda wa kujifunza utumike kujifunza kusoma na robo nyingine itumike katika kukuza lugha.

Muda unaohitajika katika kila hatua ni kama ifuatavyo:

1. Kufundisha alama mpya, kwa kutumia PERC — dakika 30
2. Hadithi ya lugha ya alama yenye maswali ya kujieleza — dakika 30

3. Kufundisha maneno mapya dakika 30
4. Kusoma hadithi za maandishi yenye maswali ya kujieleza dakika 30

+ dakika 40: mazoezi kwa kila mada

Iko wazi kuwa hatua hizo 4 hazitoshi kwenye kipindi kimoja.

7.7.2.1 Shule ya Awali

Shule ya Awali inalenga kufundisha LAT na kujua ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika. Hatua ya 1 na ya 2 zinatumika. Hatua ya 3 inaweza kuanza kutumika wakati watoto wanatambua herufi zote za neno na wanaweza kuzihusianisha na alfabeti za vidole. Hata hivyo, kusoma neno jipya lazima kwanza kufundishwe kwa LA kwa kutumia PERC na hadithi za LA

Mwongozo wa mwalimu katika Shule ya Awali (2016) una ratiba ya kila siku kwa ajili ya Shule ya Awali.

Ratiba hii inafafanuliwa katika shughuli, sio katika malengo au masomo. Hakuna muda uliooneshwa kwa ajili ya shughuli fulani. Hii inafanya kuwa vigumu kuamua ni dakika ngapi kwa siku zinatakiwa kwa LA na ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika. Tunapendekeza yafuatayo kama suluhisho kwenye hili:

- Ukuzaji wa LA au ujuzi wa awali wa kusoma kusoma na kuandika unapaswa kuwa lengo wakati wa shughuli hizi.
- Hii ina maana kuwa: shughuli zipangwe kwa njia ambayo malengo (ya msingi) ya LAT na ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika unafanyiwa kazi kwa njia ya kucheza.
- Kwa kuongezea, muda utengwe kwa ajili ya ujifunzaji wa wazi wa msamiati kwa LAT.

Jedwali Na 7.1 hapa chini lina ratiba ya kila siku ya Shule ya Awali[6] .Katika kolamu mbili za mwisho tunaonyesha ni muda gani unaweza kutumika katika LAT au ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika katika shughuli zilizotajwa. Kwa mfano, wakati wa kuchora, unaweza kufanyia kazi uzalishaji lugha (mchochee mtoto aseme kile anachochora); b. msamiati (majina ya rangi, maumbo, mijongeo); c. dhana ya ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika: kutoka kushoto kwenda kulia, juu-chini, mstari, herufi, kuandika kile ambacho watoto wamechora (kazi ya lugha ya kuandikwa); na kadhalika.

6 MWONGOZO WA MWALIMU, ELIMU YA AWALI, Taasisi ya Elimu Tanzania, 2016.

Ratiba ya kila siku ya Shule ya Awali				
Tukio	**Mifano ya shughuli**		**Pendekezo la LAT NA ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika**	
Kufika kwa walimu na wanafunzi	Ukaribisho, kuwasalimia watoto na kukamilisha maandalizi ya darasa		LAT	Dakika 20
Michezo ya nje	Kucheza michezo tofauti ya nje kama vile mpira, kuruka kamba, rede, gwaride		LAT	Dakika 20
Ukaguzi	Ukaguzi wa usafi wa mwili na nguo, uchunguzi wa matumizi ya vyoo		LAT	Dakika 20
Mzunguko wa asubuhi	Kuzungumza kuhusu matukio na mambo waliyoona siku iliyopita, na kutaja shughuli za siku hiyo		LAT	Dakika 20
Shughuli ya 1	Kuchora picha		LAT	Dakika 10
Shughuli ya 2	Kuchora picha tofautitofauti		LAT	Dakika 10
Shughuli ya 3	Kutengeneza midoli		LAT	
Shughuli ya 4	Kusimulia hadithi		LAT	Dakika 30
Tafakuri	Kujadili mambo ambayo wamefundishwa		LAT	Dakika 20
Mapumziko	Kunywa uji, chai, maji kula matunda		LAT	Dakika 10
Michezo huru	Fanya shughuli za ndani au nje katika maeneo ya kujifunzia			
Mzunguko wa mchana/Kurudi nyumbani	Matangazo, kutoa maelekezo ya kufanya mambo mbalimbali na kuimba wimbo wa kuaga		LAT	Dakika 10
		Jumla		Saa 2, na dakika 50
		Mgawanyo	LAT	Saa 2
			Ujuzi wa awali wa Kusomana kuandika	Dakika 50

Jedwali Na 7.1 Ratiba ya kila siku ya Shule ya Awali pamoja na muda uliopendekezwa kwa ajili ya lugha na ufundishaji wa ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika

Kwa njia hii tumetengeza jumla ya saa 2 na dakika 50 za kujifunzia LAT na ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika kwa siku:

Mtaala wa Taifa Shule ya Awali	Kwa siku	Kwa wiki	Mapendekezo ya mikakati kwa Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu
Lugha ya Alama ya Tanzania (LAT)	Saa 2	Saa 10	Hatua ya 1, Hatua ya 2
Ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika	Dakika 50	Saa 4 na dakika 5	Hatua ya 2 + Hatua ya 3

Tafadhali tumia wakati huu kufundishia na kujifunzia LAT na ujuzi wa awali kusoma na kuandika. Sura ya 3 inaelezea malengo na sura ya 4 na ya 5 ina njia za hili.

Hasa ufundishaji wa msamiati kwa LA (Hatua ya 1: PERC), ujuzi wa mawasiliano na masimulizi (Hatua ya 2) ni muhimu. Hatua ya 3 inaweza kuanza kwa tahadhari, ili mradi tu wanafunzi a. Wanajua alama na maana yake; b. Kutambua herufi zote za neno na c. Wanaweza kuzihusianisha na alfabeti za vidole. Hatua ya 4 haiwezi kufundishwa katika Shule ya Awali.

7.7.2.2 Shule ya Msingi darasa la 1 hadi 2

Jedwali Na. 7.2 ina ratiba ya Tanzania kwa darasa la 1-2.
Lugha sio somo kwenye ratiba. Kwa hiyo masomo mengine yanatakiwa kutumika kufanikisha malengo ya lugha. Katika masomo yote, ufundishaji na ujifunzaji dhahiri wa msamiati wa LA kupitia PERC ni muhimu. Hapa pia, shughuli za ujifunzaji zinapaswa kupangwa kwa njia ambayo inaweza kufanikisha malengo ya lugha. Masomo kama vile Kutunza Afya, Masomo ya Dini yanaweza kutumika ili kufanikisha malengo ya lugha kama vile: kuripoti, kufafanua mambo muhimu, kujadiliana, kufikiri kwa hoja.

Ukweli ni kuwa, muda zaidi unahitajika kwa ajili ya kupata LAT. Muda wa kutosha wa kufundisha na kujifunza LA unapendekezwa (angalia kolamu ya kijani hapa chini).

Mtaala wa shule ya Msingi, 2019, Darasa la 1 - 2[7]		
	Kwa wiki	Kwa siku
Lugha = LAT (kama lengo katika masomo mengine: Kutunza Afya, Hesabu, Masomo ya Dini, Michezo/Sanaa)	Saa 2	Dakika 24
Kusoma na Kuandika: Kiswahili	Saa 5	Saa 1

Mapendekezo	
Tafadhali tenga muda kwa:	
LAT kama somo: Dakika 60 kwa siku	Dakika 30 : Hatua ya 1 Dakika 30: Hatua ya 2
Kusoma na kuandika kama somo: Dakika 60 kwa siku	Dakika 30: Hatua ya 3 Dakika 30: Hatua ya 4

Jedwa Na. 7.2 Ratiba ya Lugha, Kusoma na Kuandika shule ya msingi darasa la 1-2. Mapendekezo kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye usikivu Hafifu darasa la1 - 2.

7 MTAALA WA ELIMU YA MSINGI DARASA LA I – VII, Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia, 2019.

7.7.2.3 Shule ya Msingi darasa la 3

Jedwali Na. 7.3 lina ratiba ya Tanzania kwa shule ya msingi darasa la 3 na pia mapendekezo ya kutumia muda zaidi kwa ajili ya kufundishia na kujifunzia LAT.

Mtaala wa shule ya Msingi, 2019, Darasa la 3[8]		
	Kwa wiki	Kwa siku
Lugha = LAT (badala ya Kiswahili	Saa 3, Dakika 20	Dakika 40
Kusoma na Kuandika: Kiswahili	Saa 4, Dakika 40	Dakika 56

Mapendekezo	
Tafadhali tenga muda kwa:	
LAT kama somo: Dakika 60 kwa siku	Dakika 30 : Hatua ya 1 Dakika 30: Hatua ya 2
Kusoma na kuandika kama somo: Dakika 60 kwa siku	Dakika 30: Hatua ya 3 Dakika 30: Hatua ya 4

Jedwali Na. 7.3 Ratiba ya Lugha, Kusoma na Kuandika shule ya msingi darasa la 3. Mapendekezo kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye usikivu Hafifu darasa la 3.

7.7.3 Kufundisha na kujifunza mada nne kwa wiki, darasa la 1 - 3, kwa kutumia Hatua 4

Kama muda uliopendekezwa kutengwa kwa ajili ya kufundisha na kujifunza LAT na ujuzi wa awali wa kusoma na kuandika, inawezekana kukamilisha mada 4 kwa wiki. Mada mpya inatambulishwa kupitia ufundishaji na ujifunzaji wa msamiati wa LAT na matumizi ya hadithi; kujifunza kusoma maneno na maandishi/matini. Mwongozo huu hapa chini unaweza kutumika:

- Jumatatu mpaka Alhamisi: mada moja kwa siku inafundishwa.
- Ijumaa inawekwa kwa ajili ya mazoezi na marudio ya kujifunza.

	Mada mpya	**Mada mpya**	**Mada mpya**	**Mada mpya**	**Marudio**
	Jumatatu	**Jumanne**	**Jumatano**	**Alhamisi**	**Ijumaa**
LA Dakika 30	Hatua ya 1	Hatua ya 1	Hatua ya 1	Hatua ya 1	Siku ya Marudio mada 4: - Marudio ya ufundishaji - Mazoezi - Michezo ya kukaza maarifa - Shughuli na Mazoezi
Kusoma na Kuandika, Dakika 60	Hatua ya 2 Hatua ya 3	Hatua ya 2 Hatua ya 3	Hatua ya 2 Hatua ya 3	Hatua ya 2 Hatua ya 3	
Kiswahili Dakika 30	Hatua ya 4	Hatua ya 4	Hatua ya 4	Hatua ya 4	

Jedwali Na. 7.4: Ratiba ya wiki, kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu

8 MTAALA WA ELIMU YA MSINGI DARASA LA I – VII, Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia, 2019.

Muhimu: Kwa Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu, kasi hii ya somo ni kubwa sana. Wanaweza wasijifunze kwa ukamilifu yaliyomo kwenye mtaala. Ili wajifunze kwa ufanisi, Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wanahitaji: muda zaidi wa kumudu alama na maneno, ujifunzaji wa kurudiarudia, mazoezi yaliyoratibiwa na maandishi mengi ya kusoma.

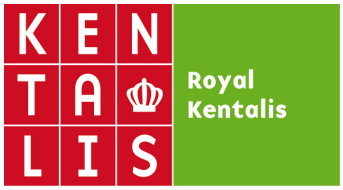

Royal Kentalis - Kentalis International Foundation, 2021
www.kentalis.com

Kuwafundisha Wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu Kusoma

Kitabu cha Mwalimu

Sehemu ya III: Vifaa vya kufundishia

Awali – Darasa la 3

Nakala la Kiswahili

Royal Kentalis

Kuondoa vikwazo vya mawasiliano

(CC BY-NC-ND 4.0) 2021, Royal Kentalis; S.Jansma, E.Wienhoven (waandishi na wahariri), pamoja na mchango na maoni ya wataalamu kutoka nchi za Uholanzi, Uganda na Tanzania 2015-2020.Vifaa vimezingatia muktadha, kuchapishwa na kusambazwa nchini Tanzania.
Tafsiri ya kiswahili: Yohanis Kilave - Anders Mutembei

Hakimiliki ©

"This publication by Royal Kentalis - Kentalis International Foundation is licensed under CC BY-NC-ND 4.0. To view a copy of this license, visit https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode ."

"Chapisho hili na Royal Kentalis - Kentalis International Foundation limeidhinishwa chini ya CC BY-NC-ND 4.0. Ili kuona nakala ya leseni hii, tembelea https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode ."

Copyright © 2021
Royal Kentalis
Kentalis International Foundation
P.O. Box 89
3500 AB Utrecht
The Netherlands

W: www.kentalis.com
E: international@kentalis.nl

First edition 2021
ISBN: 978-9-08-320825-1

Yaliyomo

Utangulizi. 3
8.1 Taswira/Picha, sehemu ya 1.5.3 4
8.2 Hatua ya 1: Kufundisha msamiati mpya wa alama, kwa kutumia PERC kufafanua maana. 5
8.2.1 Mwavuli 5
8.2.2 Ngazi 6
8.2.3 Kabati 7
8.2.4 Baibui 8
8.3 Hatua ya 1: Kufundisha msamiati mpya wa alama, kwa kutumia michezo ya PERC ya kuimarisha maarifa 9
8.3.1 Michezo ya kuimarisha alama 9
8.3.2 Mchezo wa kuimarisha maarifa wa 6: Kumbukumbu - mfano 10
8.3.2.1 Kuhusianisha picha: 10
8.3.2.2 Kuhusianisha alama (weka mifano ya Tanzania hapa) 10
8.3.2.3 Kuhusianisha picha na alamaweka: 11
8.3.2.4 Mchezo wa kuimarisha maarifa wa 11: Kurusha kete – templeti tupu 12
8.4 Hatua ya 2: Kufundisha alama mpya katika muktadha wa maana, kwa kutumia hadithi za lugha ya alama na maswali ya kujieleza 13
8.4.1 Kusimulia hadithi kwa lugha ya alama kwa kutumia alama mpya 13
8.4.2 a + c: Kutumia kadi za maswali ya kujieleza kabla na baada ya kusimulia hadithi. 14
8.4.3 a + c: Kutumia kadi za maswali ya kujieleza kabla na baada ya kusimulia hadithi kwenye kete 15
8.5 Hatua ya 3: Kufundisha maneno mapya yanayowakilisha maana za alama 16
8.5.1 Alfabiti za vidole za Tanzania 16
8.5.2 Vifaa vya kuona kwa kutumia sandwichi na mnyororo 17
8.5.3 Kufundisha maneno kwa kutumia muundo mtandao - Kabati:.. 18
8.5.4 Michezo ya kuimarisha maneno 19
8.5.5 Mchezo wa kuimarisha maarifa wa 7: Template tupu ya kete ya kufundishia maneno 20
8.5.6 Mchezo wa kuimarisha maarifa wa 7: Tupa kete - Mfano wa kete yenye maneno. 21
8.5.7 Mchezo wa kuimarisha maarifa wa 9: Kumbukumbu na maneno 22
8.5.7.1 Kuhusianisha picha na neno: 22
8.5.7.2 Kuhusianisha neno na alfabeti za vidole: 22
8.5.7.3 Kuhusianisha neno na alama 23
8.5.7.4 Mchezo wa kuimarifa maarifa wa 9: Kumbukumbu – templeti tupu. 24
8.6 Hatua ya 4: Kusoma hadithi ya maandishi/matini yenye maneno mapya, kwa kutumia maswali ya kujieleza + "Umesoma wapi hii kwenye matini?" 25
8.6.1 Mfano wa hadithi 25
8.6.2 Mifano ya hadithi zilizoandikwa na walimu wa Uganda na Tanzania. 27

8.6.3 Mifano ya hadithi zilizoandikwa na walimu wa Uganda na Tanzania. 29
8.6.4 Mifano ya hadithi zilizoandikwa na walimu wa Uganda na Tanzania. 30
8.7 Kazi za kusoma 31

Utangulizi

Katika sehemu hii ya III – Vifaa vya kufundishia, utapata vifaa vya kufundishia, vilivyowasilishwa kwa utaratibu wa ufundishaji: kutoka hatua ya 1 hadi ya 4. Imetolewa mifano na templeti tupu za miundo mtandao na michezo ya uimarishaji, na ujaze jedwali zitakazotumika kufundishia wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu. Pia, mwongozo wa alfabeti za vidole umetolewa. Na kuna hadithi za viwango tofauti na maandishi/matini yaliyotengenezwa na walimu wa wanafunzi Viziwi na Wenye Usikivu Hafifu wakati wa mafunzo. Na mwisho, lakini si kwa umuhimu mifano ya kazi za kusoma imetolewa.

Vifaa vyote vinatumika kama mfano na chanzo cha motisha: walimu wanaweza kutumia ubunifu wao kutengeneza vifaa vinavyowafaa wanafunzi wao. Hadithi / matini na kazi zinaweza kutumika kufundishia, lakini pia kama motisha ya kutengeneza hadithi yako mwenyewe.

Tungependa kutoa baadhi ya vidokezo vya vitendo:

- Templeti tupu ya kumbukumbu na kete vinaweza kuchorwa kwenye karatasi kubwa na imara.
- Kete pia inaweza kutengenezwa kwa mbao.
- Ikiwa unapatikana, unaweza kutumia mkanda kwenye kete kubwa. Hii itakuruhusu kubandika picha zingine na / au maneno kwenye kete. Kwa njia hii sio lazima uendelee kutengeneza kete mpya.
- Vitu halisi ni muhimu sana.
- Vifaa bora vya elimu vinaweza kutengenezwa kutoka kwenye bidhaa za nyumbani, bidhaa za asili na hata taka.
- Usiruhusu mashaka yoyote juu ya ustadi wako wa kuchora ukuzuie kuchora. Michoro rahisi ni msaada mzuri wa zana za kuona kwa wanafunzi Viziwi na Wenye Uikivu Hafifu.
- Tafadhali usisahau nguvu ya maigizo wakati wa kufundisha. Kuonyesha kitu kunavuta umakini wa wanafunzi na hivyo kuwasaidia kuelewa somo.

Tuna matumaini kuwa vifaa vitakusaidia katika kufundisha. Ufurahi na wanafunzi!

8.1 Taswira/Picha, sehemu ya 1.5.3

Somo	Picha	Kitu halisi	Vitu vya kuten-genezwa	Kuchora alama	Katuni	Kitabu	Gazeti	Sinema (kwenye simu)	Maigizo
1.	√[1]								√
2.				√					
3.							√		
4.									
5.									
6.									
7.									
8.									
9.									
10.									
11.									
12.									
13.									
14.									
15.									
16.									
17									
18									
19.									
20.									
21.									
22.									
23									

Jedwali 8.1: Jedwali la kufuatilia matumizi ya taswira/picha mbalimbali

1 Imetumika hapa kama mfano

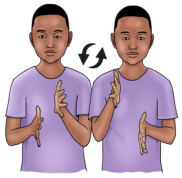	**8.2 Hatua ya 1: Kufundisha msamiati mpya wa alama, kwa kutumia PERC kufafanua maana** a. Dakika mbili za kufurahisha b. Kufafanua maana c. Michezo ya kuimarisha maarifa	Angalia: Sehemu ya 5.3.1

b. Kufafanua maana ya alama: kutumia muundo mtandao wa alama/picha:
Templeti tupu ya muundo mtandao na mifano

8.2.1 Mwavuli

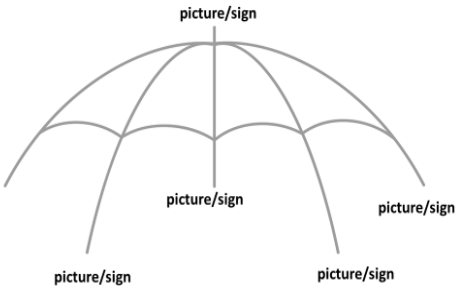

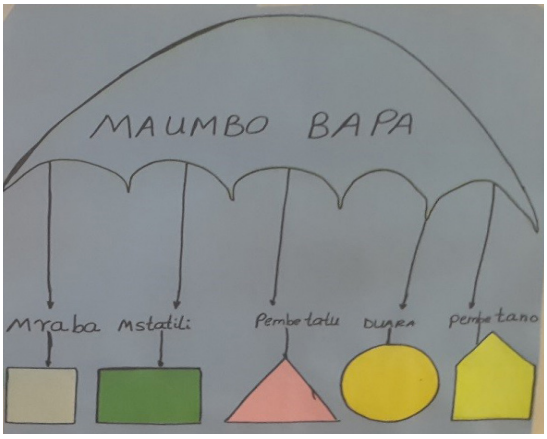

Mfano wa mwavuli: maumbo bapa

Mwavuli: wanyama wa porini

8.2.2 Ngazi

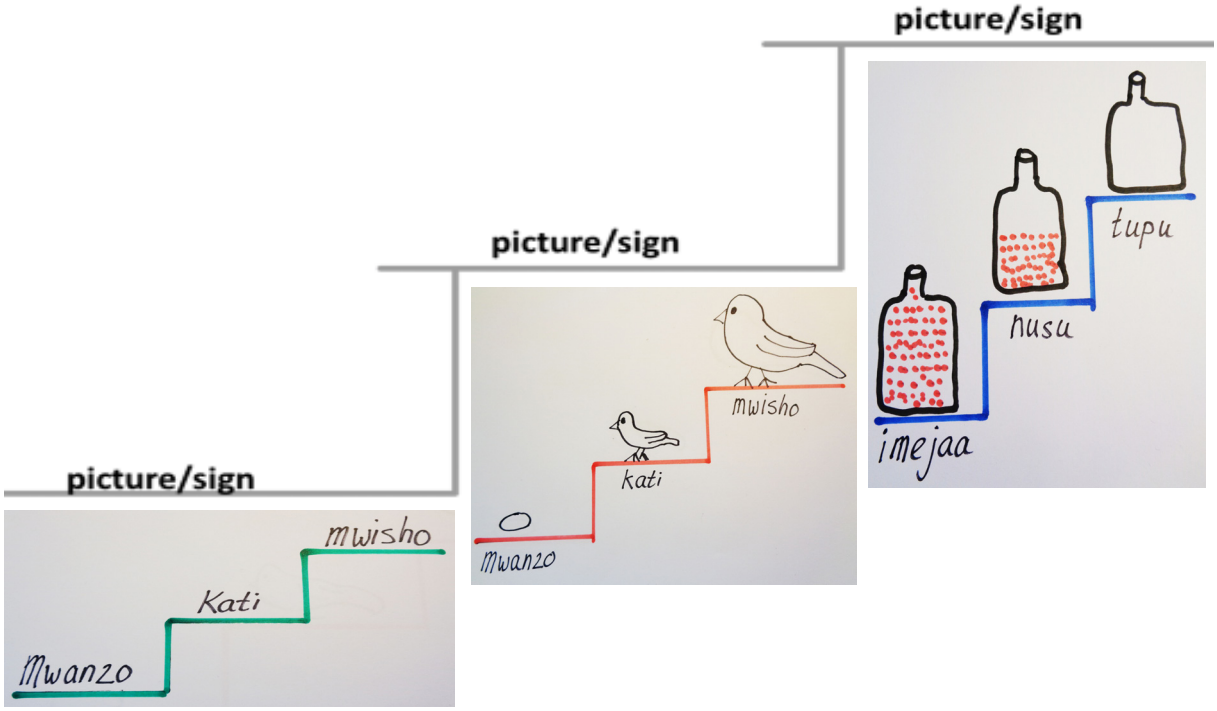

Mifano ngazi: mwanzo – kati– mwisho // // imejaa - nusu - tupu

Kumbuka: ngazi inaweza kuwa na hatua zaidi:

Mzunguko wa maisha ya Mbu

8.2.3 Kabati

Picha/alama	Picha/alama
picha/alama picha/alama picha/alama	picha/alama picha/alama picha/alama

Mfano wa kabati

Kumbuka: kabati pia inaweza kuwa na safu 3, kwa mfano:

Kuchemsha	Kukaanga	Kuchoma
		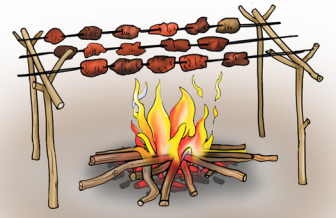
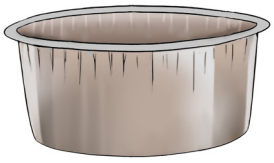		

8.2.4 Baibui

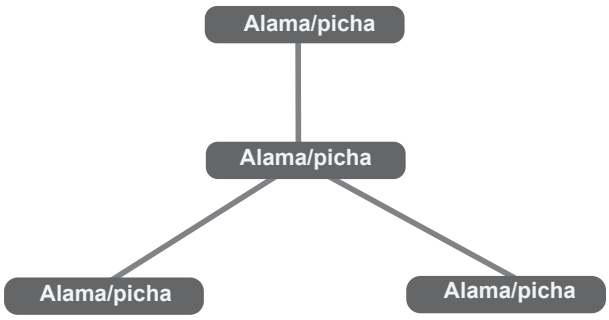

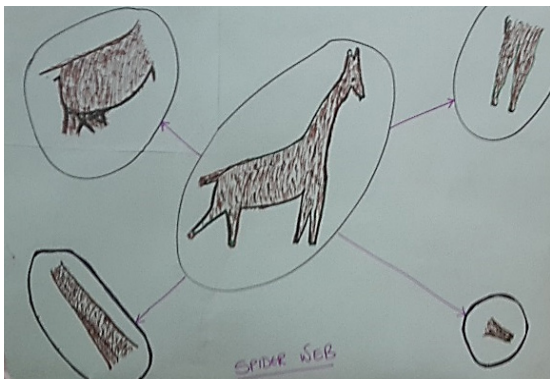

Sehemu za mwili wa twiga

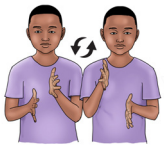	**8.3 Hatua ya 1: Kufundisha msamiati mpya wa alama, kwa kutumia michezo ya PERC ya kuimarisha maarifa** **a. Dakika mbili za kufurahisha** **b. Kufafanua maana** **c. Michezo ya kuimarisha maarifa**	Angalia: Sehemu ya 5.3.1

8.3.1 Michezo ya kuimarisha alama

Templeti tupu ya muundo mtandao na mifano

Mchezo wa kuimarisha maarifa wa 6: Kumbukumbu – templete tupu

8.3.2 Mchezo wa kuimarisha maarifa wa 6: Kumbukumbu - mfano

Kutegemeana na kiwango cha wanafunzi: tumia kati ya jozi 6 na 20 . Mchezo ya kumbukumbu inaweza kuchezwa kwa mchanganyiko/miunganiko kadhaa:

8.3.2.1 Kuhusianisha picha:

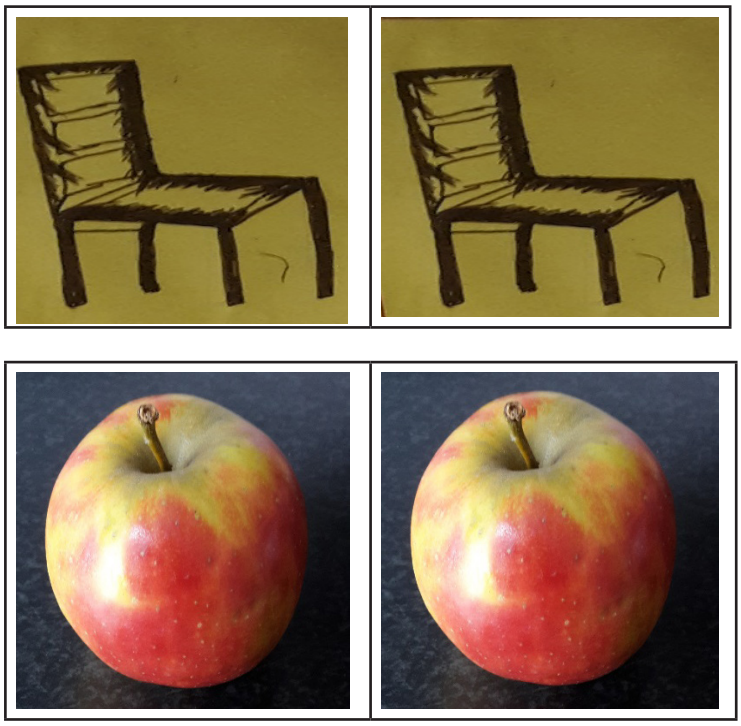

8.3.2.2 Kuhusianisha alama (weka mifano ya Tanzania hapa)

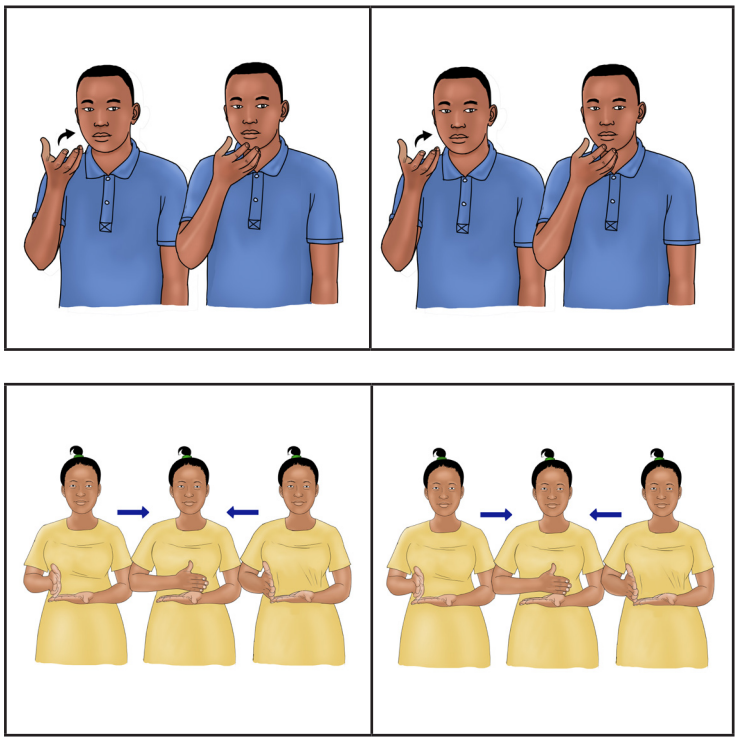

8.3.2.3 Kuhusianisha picha na alamaweka:

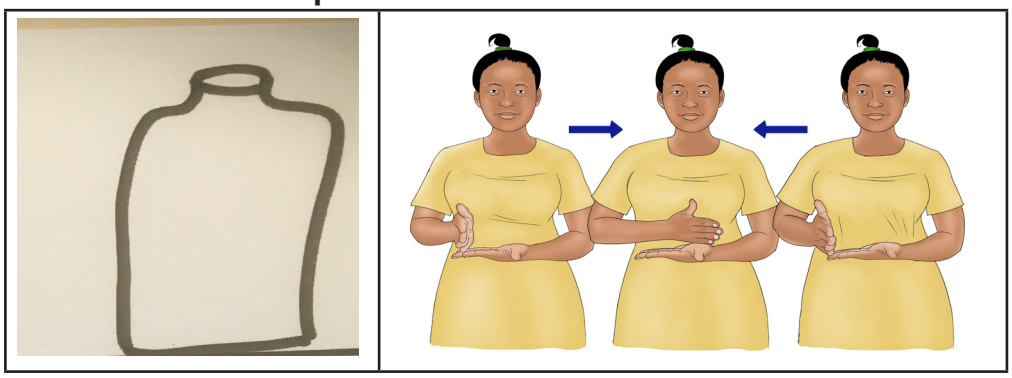

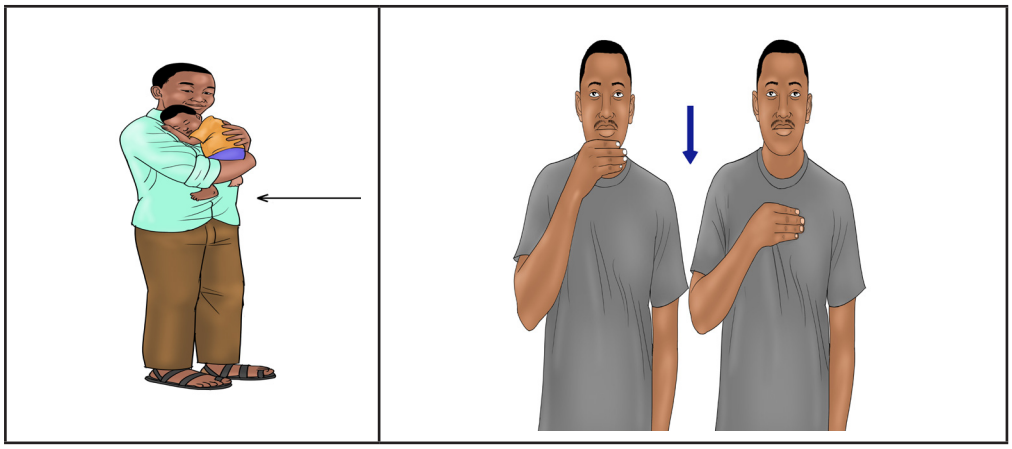

8.3.2.4 Mchezo wa kuimarisha maarifa wa 11: Kurusha kete – templeti tupu

Kutengeneza kete

1. Chora templete hii kwenye karatasi kubwa na imara
2. Kata katika mipaka ya karatasi
3. Pamba / andika / chora
4. Tengeneza mistari kwa kuambaa
5. Gundisha karatasi ya kufunika

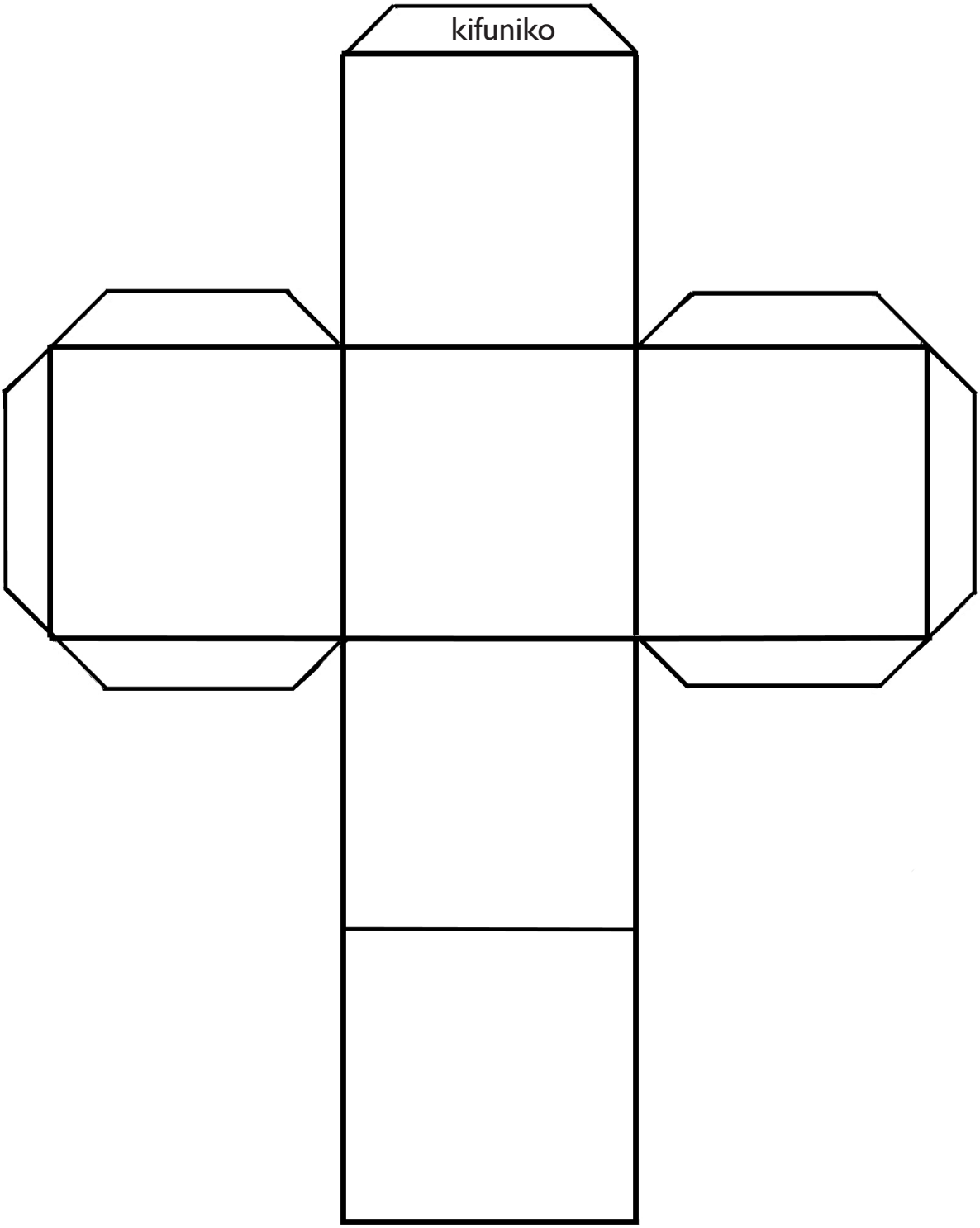

	8.4 Hatua ya 2: Kufundisha alama mpya katika muktadha wa maana, kwa kutumia hadithi za lugha ya alama na maswali ya kujieleza a. Maswali ya kujieleza kabla ya hadithi kwenye kubashiri b. Kusimulia hadithi kwa lugha ya alama, ikifafanuliwa na picha c. Maswali ya kujieleza baada ya hadithi kwa ajili ya kuelewa na ujuzi wa kusimulia	Angalia: Sehemu ya 5.3.2

8.4.1 Kusimulia hadithi kwa lugha ya alama kwa kutumia alama mpya

Namna gani unaweza kutunga hadithi ya lugha alama ?

Mchoro huu unaweza kutumika katika hadithi ya lugha ya alama.

Kiwango:

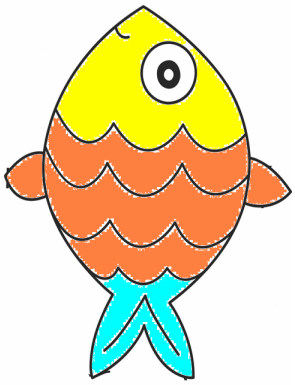

Kichwa cha habari:

Mwanzo	Mhusika mkuu	NANI	
	Maingira	WAPI/LINI	
Kati	Tatizo	NINI	
	Upanuzi	HALAFU/ LAKINI/PIA...	
	Suluhisho	NAMNA	
Mwisho	Hisia / Maadili	(KWA NINI)	

Vifaa vya kuona:

Hadithi:

8.4.2 a + c: Kutumia kadi za maswali ya kujieleza kabla na baada ya kusimulia hadithi

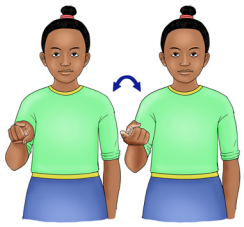	NANI alishiriki?
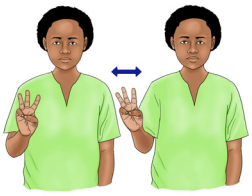	Tukio lilitokea WAPI?
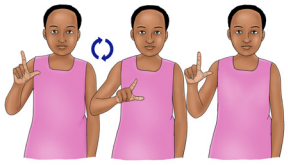	Tukio lilitokea LINI?
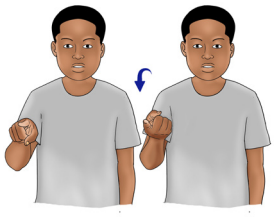	NINI kilitokea? Tatizo ni NINI? Halafu?
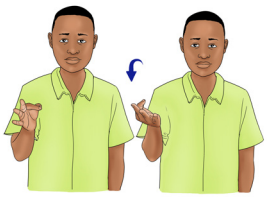	Lilisuluhishwa NAMNA GANI?
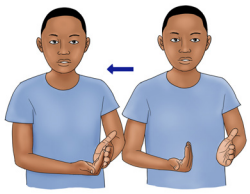	KWA NINI mhusika mkuu. . . ?

8.4.3 a + c: Kutumia kadi za maswali ya kujieleza kabla na baada ya kusimulia hadithi kwenye kete

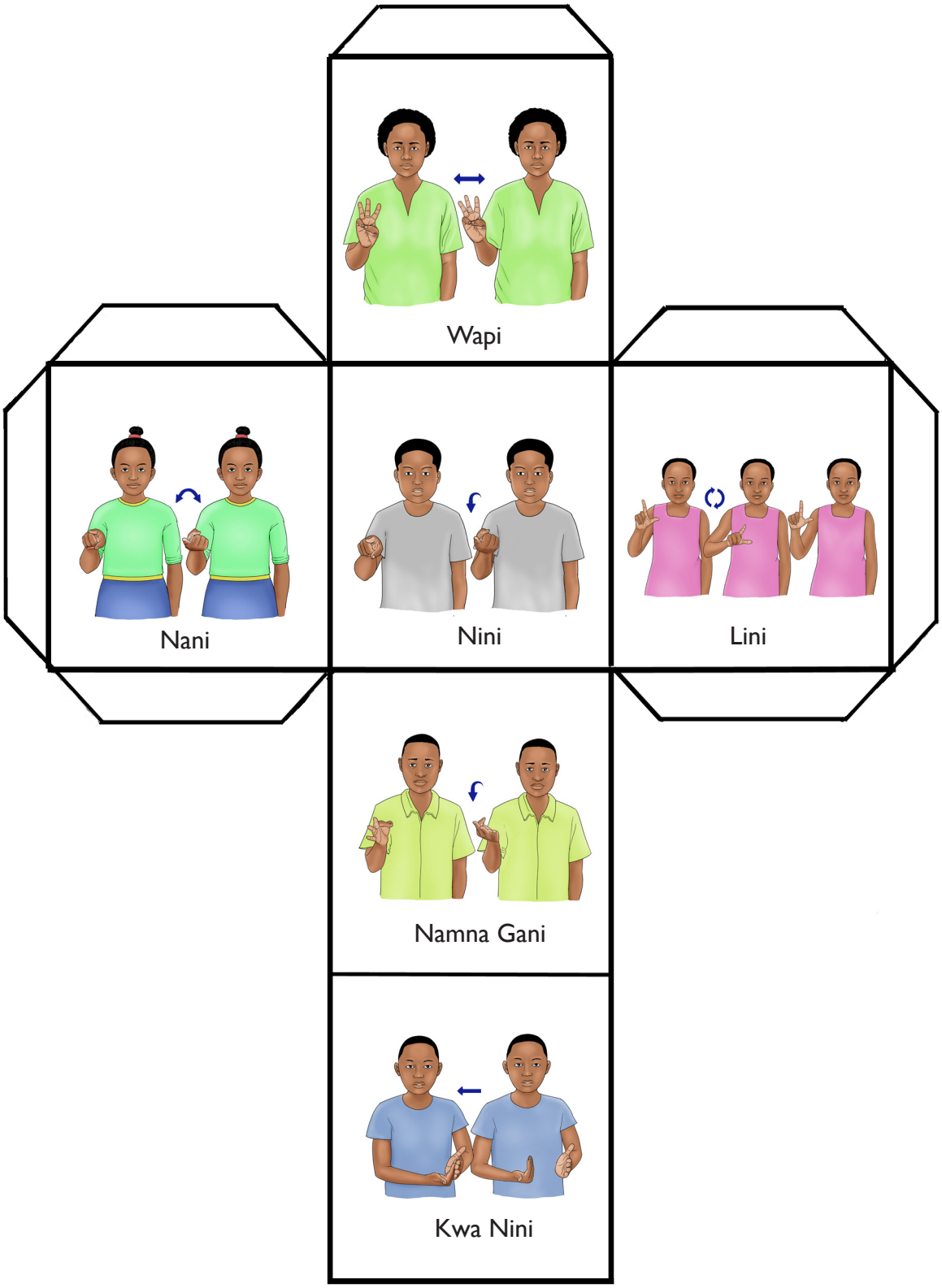

	8.5 Hatua ya 3: Kufundisha maneno mapya yanayowakilisha maana za alama a. Sandwichi na mnyororo b. Michezo ya kuimarisha maneno	Anagalia: Sehemu ya 5.3.3

8.5.1 Alfabiti za vidole za Tanzania

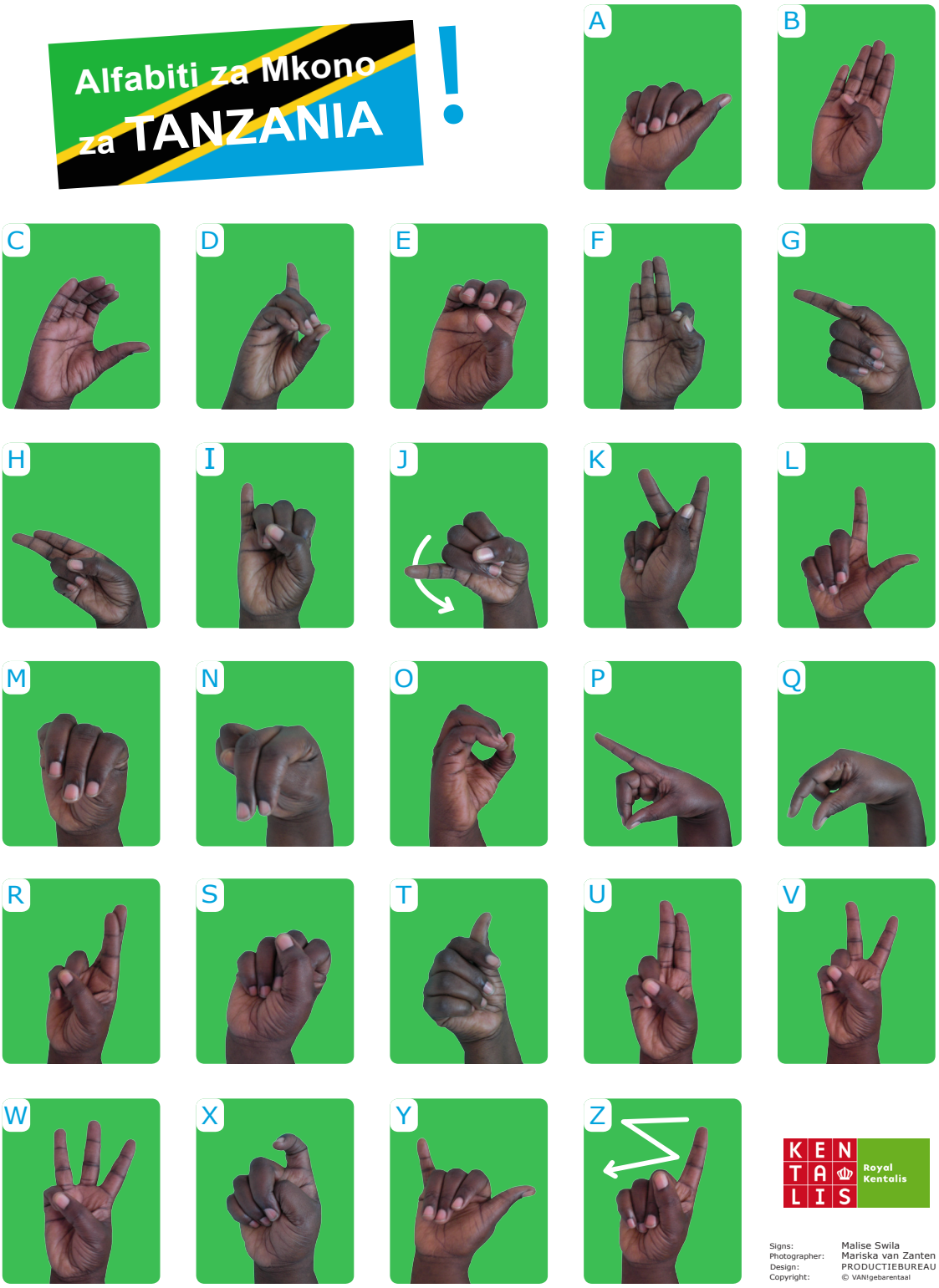

8.5.2 Vifaa vya kuona kwa kutumia sandwichi na mnyororo

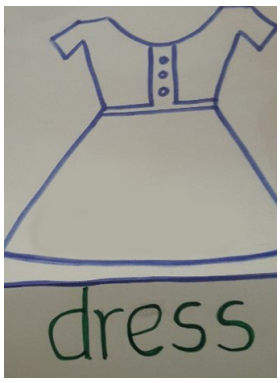

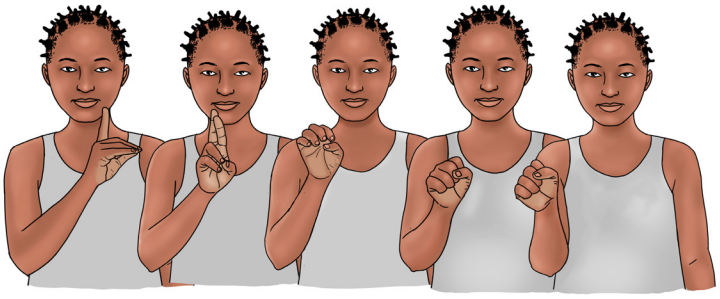

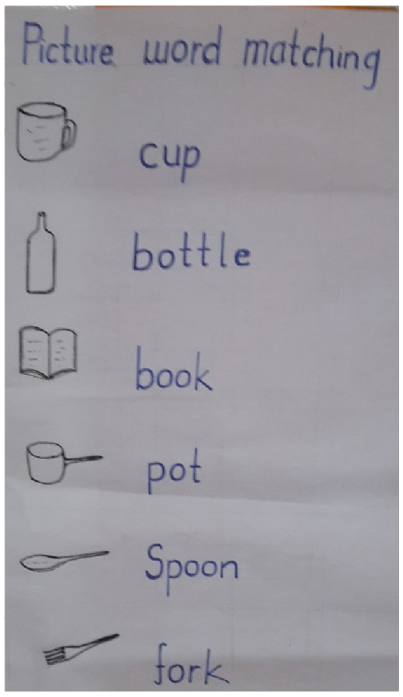

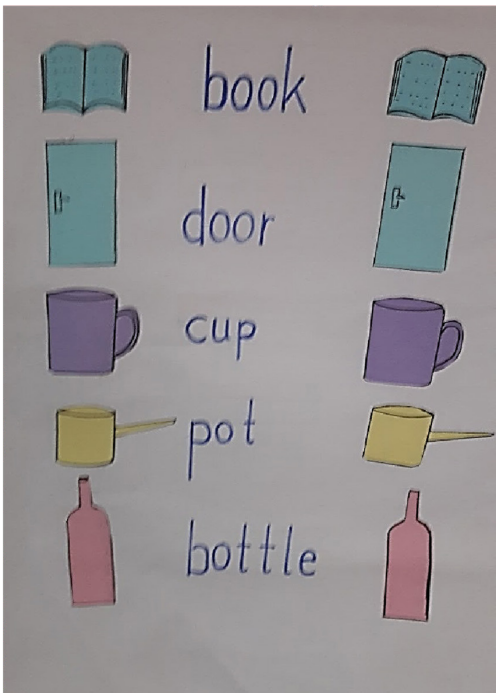

Alfabeti za vidole: C-H-A-K-U-L-A
sign: CHAKULA

8.5.3 Kufundisha maneno kwa kutumia muundo mtandao - Kabati:

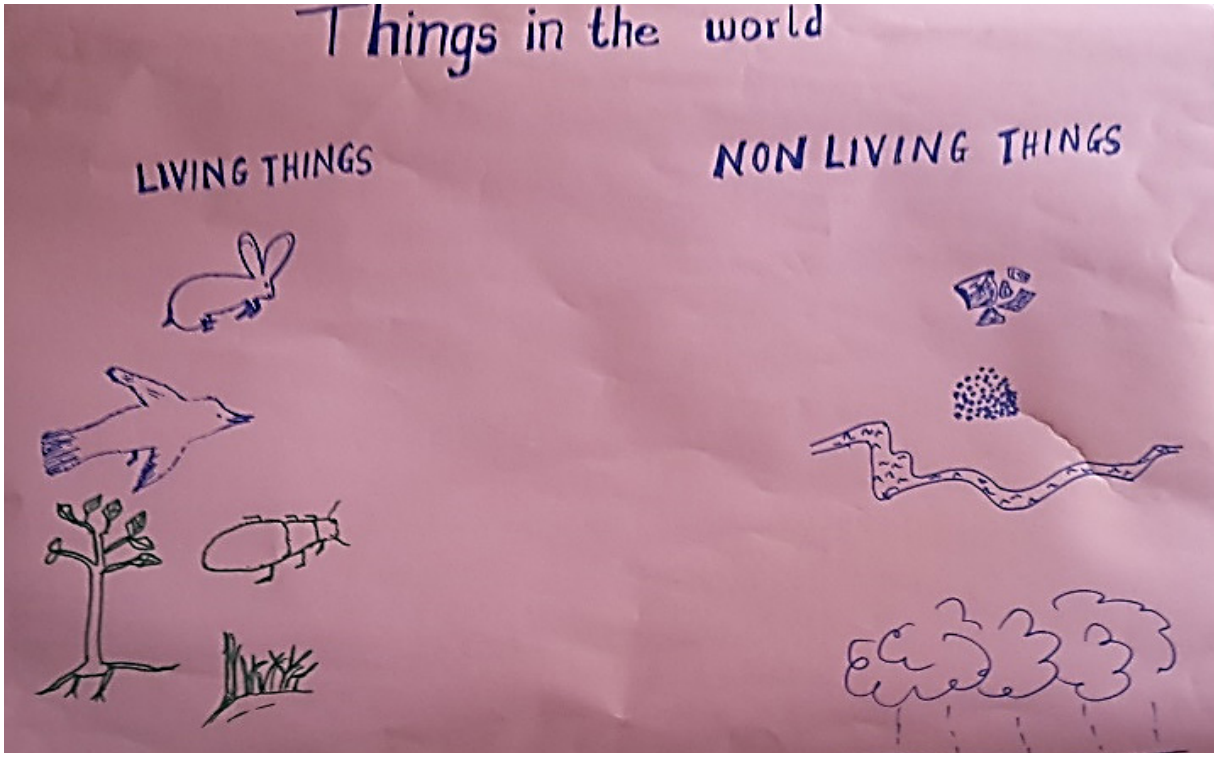

	Hatua ya 3: Kufundisha maneno mapya yanayowakilisha maana za alama a. Sandwichi na mnyororo b. Michezo ya kuimarisha maneno	Angalia: Sehemu ya 5.3.3

8.5.4 Michezo ya kuimarisha maneno

Michezo ya kuimarisha maarifa 7: Mfano wa kete yenye herufi huru

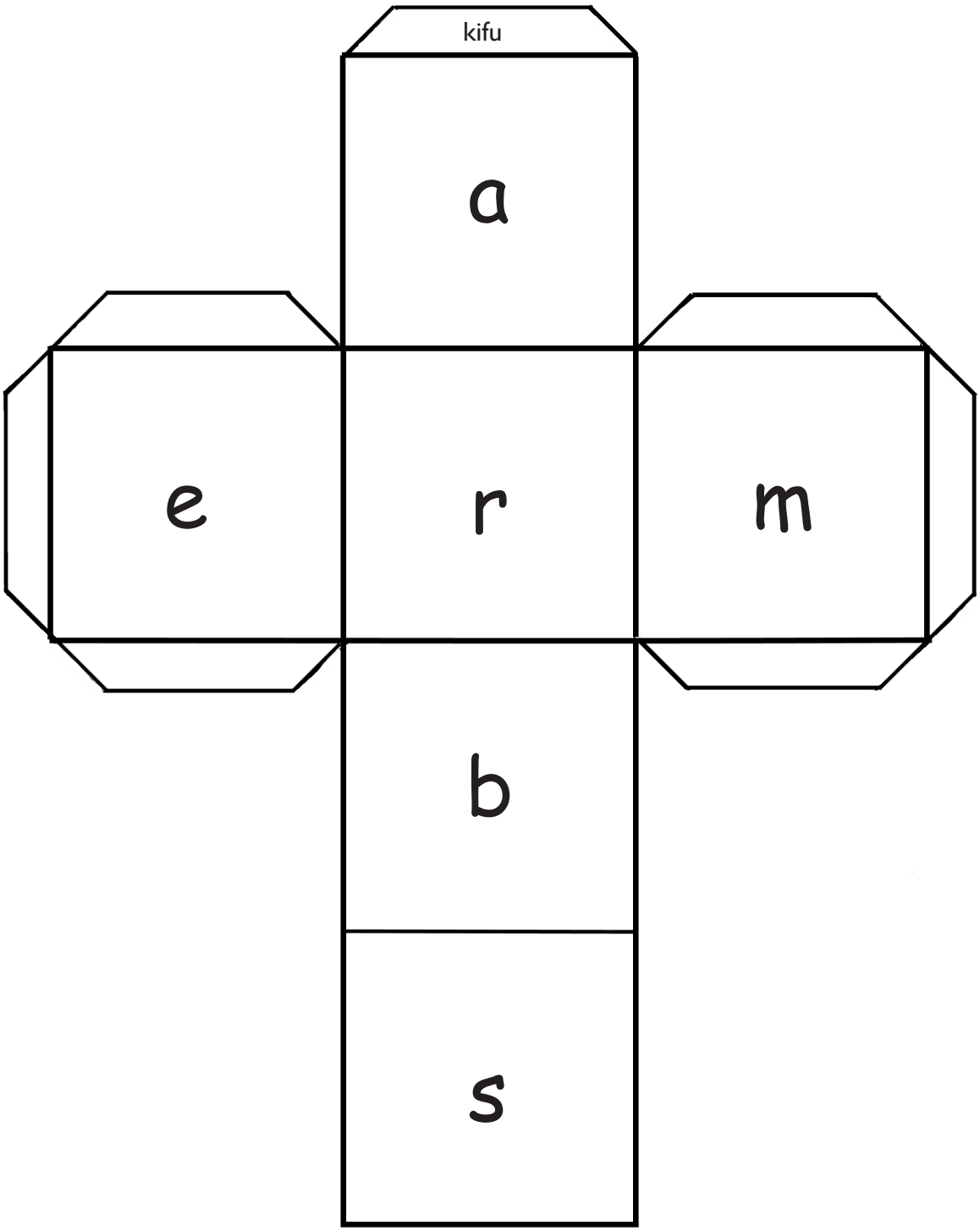

8.5.5 Mchezo wa kuimarisha maarifa wa 7: Template tupu ya kete ya kufundishia maneno

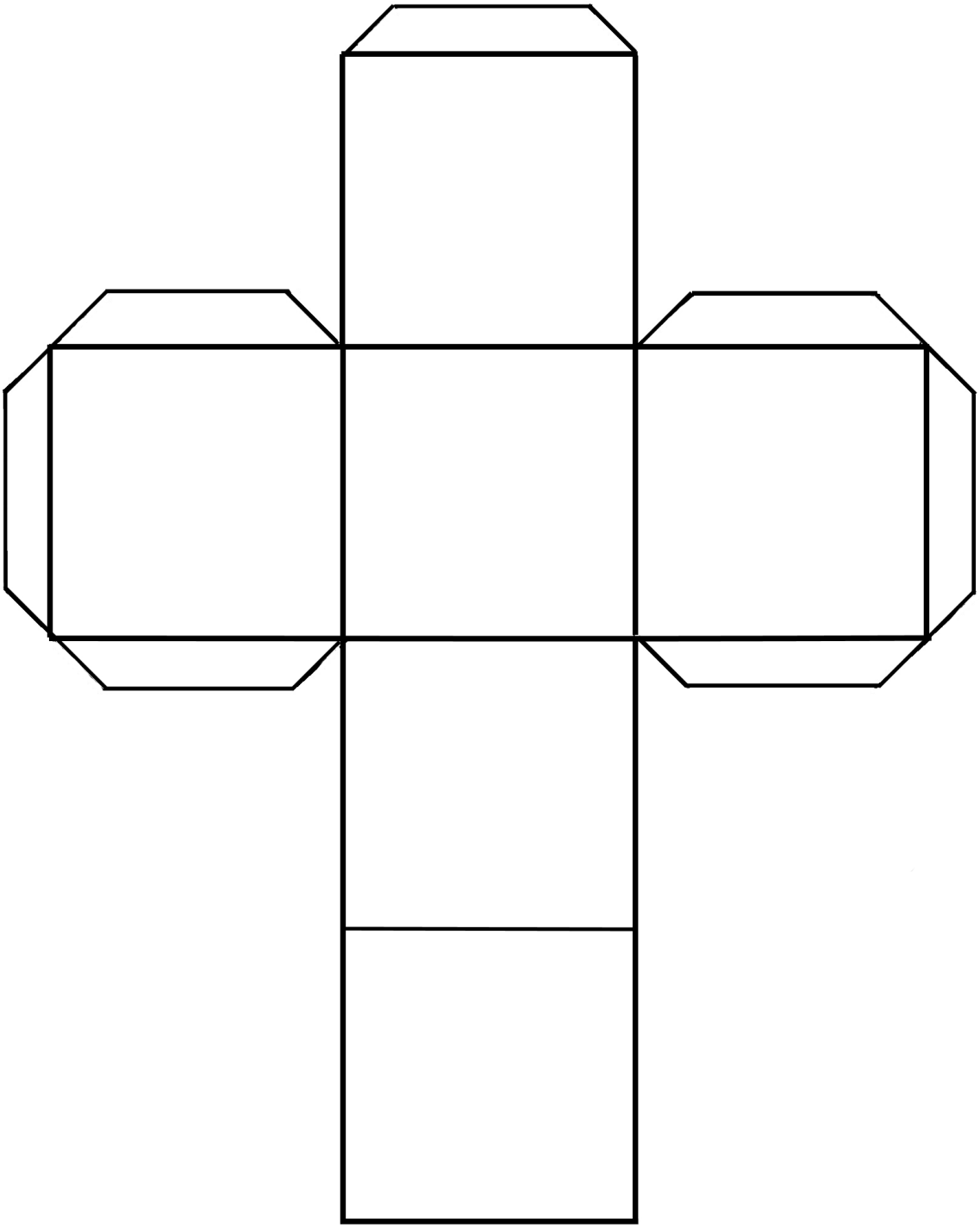

8.5.6 Mchezo wa kuimarisha maarifa wa 7: Tupa kete - Mfano wa kete yenye maneno

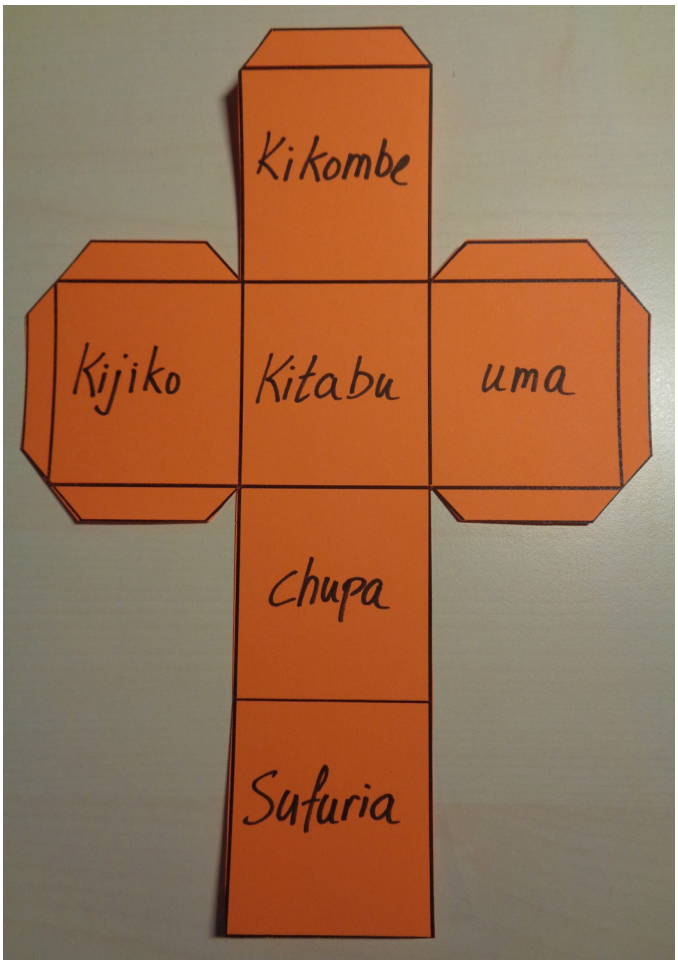

8.5.7 Mchezo wa kuimarisha maarifa wa 9: Kumbukumbu na maneno

Kutegemeana na kiwango cha wanafunzi: tumia kati ya jozi 4 na 12.
Michezo ya kumbukumbu inaweza kuchezwa katika mchanganyiko au miunganiko kadhaa:

8.5.7.1 Kuhusianisha picha na neno:

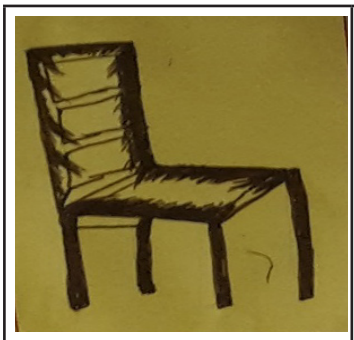	Kiti
	Tufaha
Baba	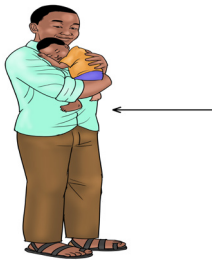

8.5.7.2 Kuhusianisha neno na alfabeti za vidole:

TUFAHA	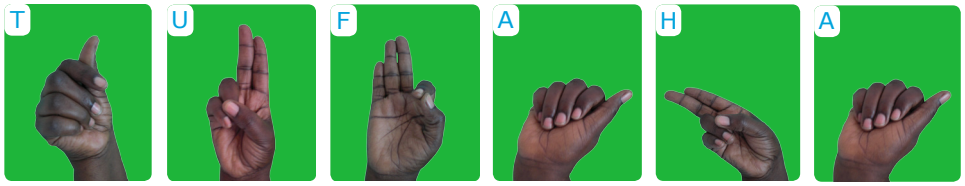

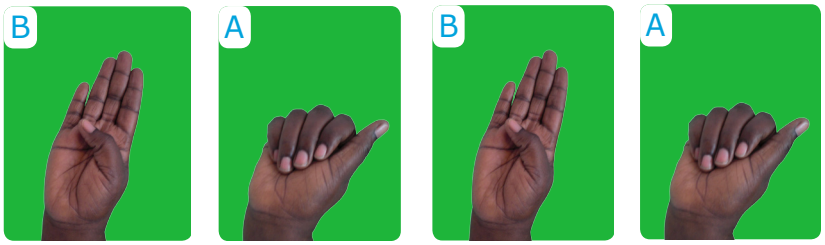	BABA

8.5.7.3 Kuhusianisha neno na alama

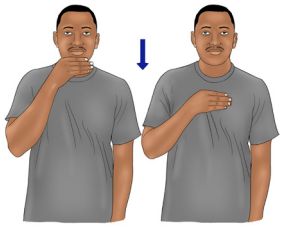	baba
tupu	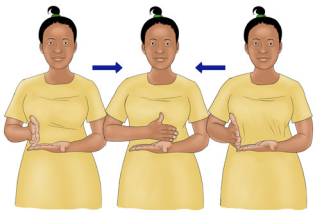

8.5.7.4 Mchezo wa kuimarifa maarifa wa 9: Kumbukumbu – templeti tupu

	8.6 Hatua ya 4: Kusoma hadithi ya maandishi/ matini yenye maneno mapya, kwa kutumia maswali ya kujieleza + "Umesoma wapi hii kwenye matini?"	Angalia: Sehemu ya 5.3.4

8.6.1 Mfano wa hadithi

Kiwango cha 2

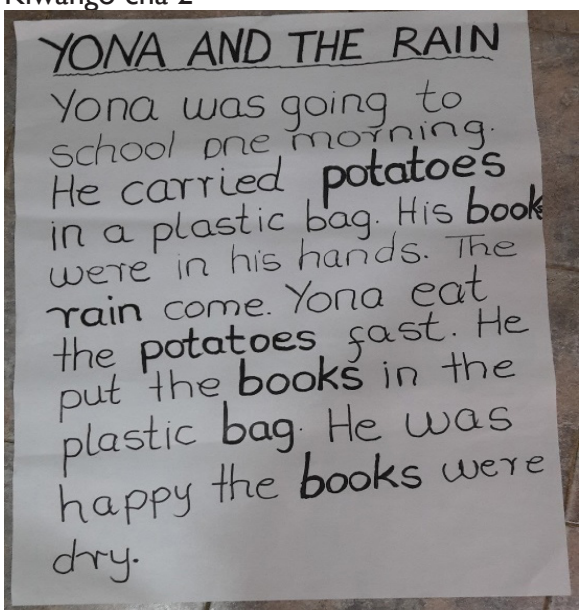
YONA AND THE RAIN
Yona was going to school one morning. He carried potatoes in a plastic bag. His book were in his hands. The rain come. Yona eat the potatoes fast. He put the books in the plastic bag. He was happy the books were dry.

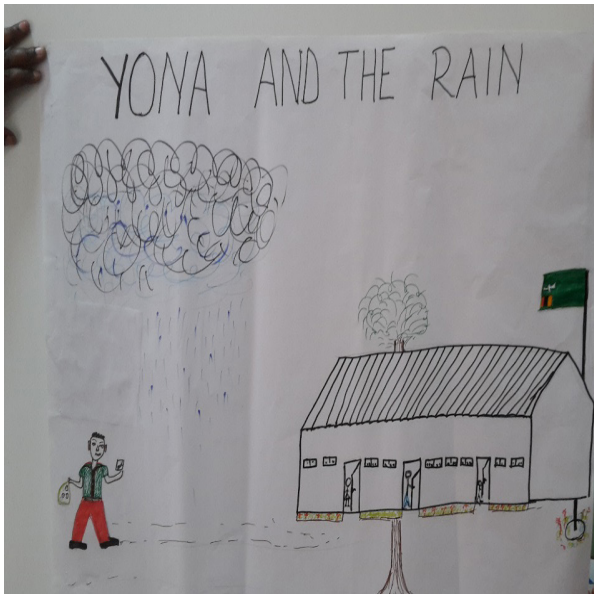

Kiwango cha 2

Picha Nzuri ya Baba

Baba yuko mbugani.

Baba anawapiga picha watoto wake.

Baba anaanguka na kuidondosha kamera yake.

Watoto wanampiga picha baba yao.

Picha ni nzuri

Kila mtu anaifurahia. ☺

Kiwango cha 3/4

Watoto watukutu

Dan na Jane walikuwa na mama nyumbani ndani.

Mama aliweka kikapu cha matunda kwenye kabatini

Aliwaambia watoto wasile matunda hayo.

Mama alitoka nje ya nyumba.

Dan na Jane walikuwa na njaa.

Walichukua kikapu cha matunda kutoka kabatini.

Wakaanza kula.

Mama aliwakuta wakila matunda.
Aliwakasirikia na akakichukua kile kikapu cha matunda.
Aliwaonya wasile chakula bila kuruhusiwa.
Watoto waliomba msamaha na kuahidi kutorudia kosa hilo.

8.6.2 Mifano ya hadithi zilizoandikwa na walimu wa Uganda na Tanzania

Kiwango cha 1/2

Kapere anaogelea

Kapere yuko kwenye **Kilima**

Kapere yupo **mtoni**

Mto uko **bondeni**

Kapere yuko juu ya jiwe.

Jiwe hilo ni kiboko.

Kiwango cha 2/3

Kapere anaenda kuogelea

Kapere anaishi kwenye kilima.

Kuna joto na Kapere anataka kuogelea.

Kapere anashuka mtoni.

Kapere anavua nguo zake.

Kapere anasimama juu ya jiwe.

Jiwe linatembea! Kapere anapiga kelele.

Kumbe sio jiwe.

Ni kiboko !

Kapere anaogopa.

Kapere anakimbilia kilimani.

Kapere yuko uchi!

Kiwango cha 3

Kapere anaenda kuogelea

Kapere anaishi kwenye kilima.

Kuna joto na Kapere inahitaji baridi.

Kapere anashuka kilimani kwenda bondeni.

Kwenye bonde hilo kuna mto.

Kapere anaenda mtoni kuogelea.

Kapere anavua nguo zake.

Analiona jiwe kubwa mtoni.

Kapere anapiga hatua kwenda kwenye jiwe ili arukie mtoni.

Jiwe linaanza kutembea.

Kapere anaangalia chini.

Jiwe linasimama na Kapere akiwa mgongoni kwake.

Anaogopa.

Kumbe sio jiwe. Ni kiboko!

Kapere anakimbilia kilimani.

Hakuna muda wa kuvaa nguo!

Anakimbia, uchi!

Kiwango cha 3

Rose anaenda shule

Mama na Rose wanachukua teksi kwenda shule.

Kwenye mlango wa shule wanaona alama kubwa ya chapisho.

Karibu na ofisi kuna bendera karibu na mti mkubwa.

Kwenye mti kuna nyani anakula ndizi.

Watoto wanamuangalia nyani.

+-+-+-+-+-+-+

Kiwango cha 3

Mark na Tom

Tom ana mpira.

Anacheza mpira kila siku.

Mark anapenda kucheza na Tom.

Tom anakimbia na mpira wake.

Mark anachukua mpira kutoka kwa Tom.

Wabapigana kwa ajili ya mpira.

Mwalimu anawaambia wacheze pamoja. Mark na Tom sasa ni marafiki

Kiwango cha 3

Mbwa wa Tom

Siku moja, Tom, baba yake na mbwa walienda sokoni.

Baba alinunua nyama.

Baba alimpa Tom nyama aende nayo nyumbani.

Akiwa njiani kwenda nyumbani, Tom aliona mti wa maembe.

Tom aliweka nyama chini.

Tom akapanda kwenye mti wa maembe.

Mbwa alichukua nyama na kuipeleka kwa mama.

Tom aliposhuka aliangalia nyama.

Hapakuwa na nyama.

Tom aliogopa kwenda nyumbani.

+-+-+-+-+-+-+

Kiwango cha 3

Nini kimetokea kwenye chakula?

Mama yake Anna anapika chakula.
Anaenda kwa jirani yake.
Anna na kaka zake wanarudi nyumbani.
Wana njaa sana.

Wanamuona mgeni.
Anatoka nje ya jiko!
Amechukua chupa ndogo.
Wakapiga kelele: "Mama! Mama! Mama!"

Hakuna anayejibu!
Anna na kaka zake waliogopa!
Walikimbia na kujificha chini ya kitanda.

Mama akarudi nyumbani.
Anna na kaka zake wakafurahi.
Wakala chakula.
Wakahisi wanaumwa.
Wakatapika.

Baba alirudi kutoka kazini.
Aliogopa pia!
Akawapeleka hospitalini.
Daktari alisema: "Kulikuwa na sumu kwenye chakula"

8.6.3 Mifano ya hadithi zilizoandikwa na walimu wa Uganda na Tanzania

Kiwango cha 3

Mbu

Mbu ni mdudu mdogo lakini hatari.
Mbu ni hatari zaidi kuliko simba.
Mbu anaeneza ugonjwa.
Ugonjwa huo umeua watu wengi.
Ugonjwa huo ni malaria.
Epuka malaria kwa kulala kwenye chandarua.
Kata misitu iliyo karibu na nyumba.
Nyunyizia dawa kila siku.

Ujumbe: Wadudu wanaooneza magonjwa

Ah wadudu

Wakubwa na wadogol
Muhimu na wengine hatari
Baadhi wanaeneza magonjwa
Wadudu wanaoeneza magonjwa wanaitwa vekta
Mbu na nzi
Chawa na viroboto
Mende na kunguni wananyonya damu kutoka kwenye miili yetu
Tukiwa tumelala.

Ujumbe: Wadudu wanaooneza magonjwa

8.6.4 Mifano ya hadithi zilizoandikwa na walimu wa Uganda na Tanzania

Kiwango chal 3 Ujumbe: Nyumba nzuri

Kitu gani wavulana na wasichana lazima wafanye

Wavulana na wasichana wanashiriki kazi kwa usawa.

Kufua nguo na kudeki nyumba.

Kuoga kila siku na kuwajibika.

Wavulana na wasichana wanatakiwa kuwa na tabia nzuri.

Kuwasalimia watu na kumuomba Mungu.

Kucheza kila siku ili kuwa na afya.

Wavulana na wasichana wanaimba kwa furaha.

Kupiga ngoma na kucheza.

Kusoma kila siku na kujua zaidi.

8.7 Kazi za kusoma

Madhumuni ya aina hii ya kazi ni kuwa wanafunzi wanaweza kujitathmini ikiwa wamesoma matini kwa usahihi. Mifano ifuatayo ni ya hadithi na matini ya hatua ya 4. Mifano inatolewa bila majibu, lakini inajielezea yenyewe. Kuna kazi mbalimbali:

Uainishaji:

Wanafunzi wanaainisha maneno au sentensi katika kundi sahihi, kwa mfano:

Inatakiwa kutumika baada ya ufundishaji wa maneno mapya kwa kutumia maelekezo ya muundo mtandao: Chora mishale kutoka kwenye maneno katika sanduku la chini kwenda kwenye safu ya kushoto au kulia	
Wanyama	**Zana au vyombo**
Simba	bisibisi
nyundo ng'ombe shoka ndege pundamilia	

Inatakiwa kutumika baada ya ufundishaji wa maneno mapya kwa kutumia maelekezo ya muundo mtandao Maelekezo: Chora mishale kutoka kwenye maneno katika safu ya kati kwenda safu ya kushoto au kulia		
Wanyama		**Zana au vyombo**
	unavihitaji ili kurekebisha mambo au vitu	
	Wanaishi nje	
	Vinatengenezwa kwa vifaa vizito	
	wanazaliana	

Machaguo mengi:

Wanafunzi wanachagua jibu sahihi kutoka kwenye chaguzi nyingi, kwa mfano:

Matini: Matini ya kuarifu au kuelimisha - Mbu Maelekezo: Chora mshale kwenda kwenye jibu sahihi	
Vekta	a. wakati tumelala.
	b. epuka malaria kwa kulala kwenye chandarua.
	c. wanaeneza magonjwa.
	d. kukata misitu iliyo karibu na nyumba.

Kuoanisha:

Wanafunzi wanachagua maneno na / au sentensi ambazo ni za pamoja kutoka kwenye mistari miwili:

Hadithi: Kapere anaenda kuogelea Maelekezo: Chora mishale kutoka kwenye kisanduku cha kushoto kwenda kwa sentensi inayolingana upande wa kulia.	
Kapere anaishi kwenye kilima.	Ni kiboko!

kuna joto na kukavu	Aliogopa.
Sio jiwe.	Kapere anahitaji kupoza mwili.

Neno sahihi:

Wanafunzi wachague neno linalofaa/sahihi katika sentensi, kwa mfano:

Story: Kapere anaenda kuogelea Maelekezo: Jaza nafasi zilizo wazi: zungushia neno sahihi	
Kapere anapiga hatua kwenye…… na kuruka ndani ya mto.	kilima
	kiboko
	jiwe

Kadi za miundo ya vitenzi:

Wanafunzi wanapaswa kutambua miundo ya kitenzi ya wakati uliop, wakati uliopita au wakati uliopita hali timilifu. Tengeneza kadi zilizoandikwa miundo mbalimbali kwa kila kadi, k.v. hutembea, alitembea / huona, aliona, ameona n.k Onyesha kadi kwa haraka (mfano 'aliona') na waache wanafunzi watoe alama yake: Fanya hivyo kwenye miundo mbalimbali ya vitenzi katika lugha ya alama.

Mpangilio:

Wanafunzi waandike sentensi katika mpangilio sahihi au wayapange maneno katika sentensi kwa usahihi, kwa mfano:

Hadithi: Kitu gani kilitokea kwenye chakula? Maelekezo: Panga sentensi katika mpangilio sahihi.	
Daktari alisema: "Kulikuwa na sumu kwenye chakula".	
Wanaogopa!	
Anna na kaka zake walimuona mgeni ana-toka nje ya jiko!	
Mama yake Anna alipika chakula.	
Walihisi wanaumwa. Wakatapika.	

Matini mbalimbali Maelekezo: Panga maneno kwa usahihi ili kuunda sentensi	
Na kushiriki wavulana kazi usawa. wa-sichana	Wavulana na wasichana wanashiriki kazi kwa usawa.
a hatari ni zaidi simba. Mbu kuliko	
Kuna katika tumbili kula mti ndizi.	

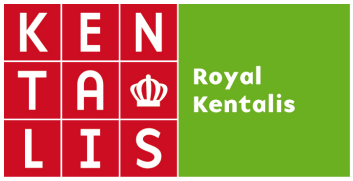

Royal Kentalis - Kentalis International Foundation, 2021
www.kentalis.com